

กลยุทธ์การสื่อสารในการใช้และขยายผลสื่อของเล่น-การละเล่นพื้นบ้าน สู่การพัฒนาสุขภาวะ
เด็กและชุมชนบ้านหนองหล่ม ตำบลศรีบัวบาน อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน

นางสาวรัตนวดี เศรษฐจิตร

สถาบันวิทยบริการ

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาโทศึกษาศาสตร์มหาบัณฑิต

สาขาวิชาศึกษาศาสตร์พัฒนาการ ภาควิชาการประชาสัมพันธ์

คณะศึกษาศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ปีการศึกษา 2550

ลิขสิทธิ์ของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

COMMUNICATION STRATEGIES LEADING TO USING AND EXTENSION OF FOLK TOYS
AND PLAYS TO COMMUNITY AND CHILDREN'S WELL-BEING DEVELOPMENT
AT NONGLOM VILLAGE, TUMBON SRI BUA BAAN,
AMPHUR MUANG, LUMPOON PROVINCE.

Miss Rattanawadee Setthajit

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements
for the Degree of Master of Communication Arts in Development Communication

Department of Public Relations

Faculty of Communication Arts

Chulalongkorn University

Academic Year 2007

Copyright of Chulalongkorn University

หัวข้อวิทยานิพนธ์

กลยุทธ์การสื่อสารในการใช้และขยายผลสื่อของเล่น-การละเล่น
พื้นบ้าน สู่การพัฒนาสุขภาพของเด็กและชุมชนบ้านหนองหล่ม
ตำบลศรีบัวบาน อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน

โดย

นางสาวรัตนวดี เศรษฐจิตร

สาขาวิชา

นิเทศศาสตร์พัฒนาการ

อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก

รองศาสตราจารย์ อุบลวรรณ เปรมศรีรัตน์

คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย อนุมัติให้นับวิทยานิพนธ์ฉบับนี้เป็นส่วนหนึ่ง
ของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาโทบริหารธุรกิจ

 คณบดีคณะนิเทศศาสตร์
(รองศาสตราจารย์ ดร.อุบล เบ็ญจรงค์กิจ)

คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์

 ประธานกรรมการ
(รองศาสตราจารย์ ดร.กาญจนา แก้วเทพ)

 อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก
(รองศาสตราจารย์ อุบลวรรณ เปรมศรีรัตน์)

 กรรมการภายนอกมหาวิทยาลัย
(อาจารย์ ดร.นิษฐา หุ่นเกษม)

รัตนวดี เศรษฐจิตร กลยุทธ์การสื่อสารในการใช้และขยายผลสื่อของเล่น-การละเล่นพื้นบ้าน
สู่การพัฒนา สุขภาวะเด็กและชุมชนบ้านหนองหล่ม ตำบลศรีบัวบาน อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน.
(COMMUNICATION STRATEGIES LEADING TO USING AND EXTENSION OF
FOLK TOYS AND PLAYS TO COMMUNITY AND CHILDREN'S WELL-BEING
DEVELOPMENT AT NONGLOM VILLAGE, TAMBON SRI BUA BAAN, AMPHUEE
MUEANG, LAMPHUN PROVINCE.)

อ. ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก: รศ.อุบลวรรณ เปรมศรีรัตน์, 263 หน้า.

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษากลยุทธ์การสื่อสารในการใช้และขยายผลสื่อของเล่น-
การละเล่นพื้นบ้านในสู่การพัฒนาสุขภาวะเด็กและชุมชนบ้านหนองหล่ม รวมไปถึงการศึกษาปัจจัยที่ทำให้
การพัฒนาสุขภาวะประสบผลสำเร็จ โดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ และดำเนินการเก็บข้อมูลด้วยการ
วิจัยเอกสารและการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก จากกลุ่มเป้าหมาย 39 คน ได้แก่ ผู้นำ ชาวบ้าน เด็ก ผู้ปกครอง
และผู้เฒ่าผู้แก่

ผลการวิจัยพบว่า

กลยุทธ์การสื่อสารในการใช้และขยายผลสื่อของเล่น-การละเล่นพื้นบ้านเพื่อการพัฒนาสุขภาวะเด็ก
และชุมชนบ้านหนองหล่มแบ่งเป็น 4 ประเด็น ได้แก่

- 1.) กลยุทธ์การขยายองค์ประกอบการสื่อสาร อันได้แก่ การขยายจำนวนผู้ส่งสาร-ผู้รับสาร การขยาย
ความหมายของเนื้อหาสาร ของสื่อแต่ละชนิดให้กลายเป็นสื่อพัฒนาสุขภาวะ และการขยายช่องทาง
สื่อสารให้กับสื่อชนิดต่าง ๆ อันได้แก่ โรงเรียน วัด บ้าน ชุมชน
- 2.) กลยุทธ์การผสมผสาน ได้แก่ ผู้นำโดยตำแหน่ง กับ ผู้นำทางความคิด สื่อสมัยเก่า กับ สื่อสมัยใหม่
กิจกรรมทางโลก กับ กิจกรรมทางธรรม และความรู้ภายนอก กับ ดันทุนในชุมชน
- 3.) กลยุทธ์การสื่อสารแบบมีส่วนร่วม
- 4.) กลยุทธ์การสร้างเครือข่าย ได้แก่ เครือข่ายทางปัญญา เครือข่ายทางราชการ และเครือข่ายสื่อมวลชน

ปัจจัยที่ส่งผลให้การพัฒนาสุขภาวะเด็กและชุมชนสำเร็จ ประกอบด้วยปัจจัยภายใน ได้แก่ ปัจจัย
ระดับบุคคล ได้แก่ผู้นำความคิด ที่ดำรงตำแหน่งในระยะเวลายาวนาน เป็นที่ยอมรับจากสังคมภายนอก ขอ
ความร่วมมือได้สูง ทุ่มเทให้กับการพัฒนาและรู้ช่วงเวลาที่เหมาะสม ส่วนชาวบ้านนั้นก็ห่วงใยในอนาคตของ
ลูกหลานและหันมาประกอบอาชีพภายในชุมชน มีเวลาให้กับชุมชน ในส่วนปัจจัยระดับชุมชนนั้น
ประกอบด้วย ทรัพยากรธรรมชาติสมบูรณ์ ทรัพยากรความรู้ ภูมิปัญญา ดันทุนเรื่องความร่วมมือมีมานาน
บ้าน วัด และโรงเรียน ทำงานร่วมกัน ระบบเครือข่ายตีเข้มแข็ง และชุมชนทำงานเน้นที่การมีส่วนร่วม
ส่วนปัจจัยภายนอกนั้นประกอบด้วยปัจจัยด้านนโยบาย ด้านบุคลากร ด้านงบประมาณ ด้านแรงจูงใจ และ
ด้านสื่อ

ภาควิชา.....การประชาสัมพันธ์.....ลายมือชื่อนิสิต.....รัตนวดี เศรษฐจิตร.....
สาขาวิชา...นิเทศศาสตร์พัฒนาการ.....ลายมือชื่ออาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก.....
ปีการศึกษา.....2550.....

4985143028 : MAJOR DEVELOPMENT COMMUNICATION

KEY WORD: FOLK TOYS / COMMUNICATION STRATEGIES / WELL-BEING DEVELOPMENT

RATTANAWADEE SETTHAJIT: COMMUNICATION STRATEGIES LEADING TO USING AND EXTENSION OF FOLK TOYS AND PLAYS TO COMMUNITY AND CHILDREN'S WELL-BEING DEVELOPMENT AT NONGLOM VILLAGE, TAMBON SRI BUA BAAN, AMPHOE MUEANG, LAMPHUN PROVINCE.

THESIS PRINCIPAL ADVISOR: ASSOC.PROF.UBOLWAN PREMSRIRAT, 263 pp.

The objectives of this research are to study communication strategies in terms of using and expanding folk toys and folk plays to community in order to develop children's well-being at Nonglom village; and to study factors that leading to success by using the quality research process. Data were collected by researching documentary and providing in-depth interviews with 39 target people: leaders, villager, children, parents, elders

Research results are as follows:

Communication strategies in terms of using and expanding folk toys and plays to community and children's well-being development at Nonglom village can be divided into four strategies.

1. Expansion elements of communication; expansion senders and receivers, expansion the message to be a well-being development media and expansion the channels to school temple and home/community.
2. Hybridization strategies are mixing position leaders with opinion leaders; old media with new media; local activities with activities related to Buddhism; knowledge outside the community with community assets.
3. Participatory Communication strategies.
4. The construction of network strategies is wisdom networks, governmental networks and mass communication networks

The success of community and children's well-being development consists of both internal factors and external factors.

Internal factors include personal factors and village factors.

- personal factors: opinion leaders that working in long term position, being accepted from outside community, having high ability to make approaches to collaborative, devoting to community development and working in suitable time.

- Villagers' factor: caring about children future and back to work inside community. Community factors are plentiful natural resources, much folk knowledge/ wisdom, long term cooperative, community-temple-school work together, strong relative system and working with participatory of villager. External factors are policy, personnel, budget, motivation and media.

Department.....Public..Relations..... Student's signature..... *Rattana Wadee*.....

Field of study..Development..Communication..Principal Advisor's signature..... *Ubolwan*.....

Academic year 2007.....

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จลุล่วงได้ด้วยดี จากการสนับสนุนและอนุเคราะห์จากบุคคลหลายฝ่าย ที่อาจกล่าวได้ไม่หมดในพื้นที่ของกระดาษหนึ่งหน้านี้ ผู้วิจัยจึงขอขอบคุณด้วยใจ แม้ไม่ได้เอ่ยชื่อ

ผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณ รศ.อุบลวรรณ เปรมศรีรัตน อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ ที่กรุณาให้ความรู้ คำแนะนำ และตรวจทานแก้ไขวิทยานิพนธ์เล่มนี้จนสมบูรณ์ กราบขอบพระคุณ รศ.ดร.กาญจนา แก้วเทพ ประธานกรรมการที่กรุณาชี้แนะแนวทางในยามที่ผู้วิจัยมีติดขัด และอนุเคราะห์หนังสือชุดสื่อพื้นบ้านจำนวนหลายเล่ม รวมถึงอาจารย์ ดร.นิษฐา หุ่นเกษม กรรมการสอบวิทยานิพนธ์ที่ให้คำแนะนำแนวทางจนทำให้วิทยานิพนธ์เล่มนี้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น

กราบขอบพระคุณพระมหาบันเทิง พระครูวรภิกษานุยุต พระมหาเอนก อ.สุวัฒน์ อ.อรพิน ผู้ใหญ่บ้านมานพ ส.อบต บ้านหนองหล่มทั้ง 2 ท่าน กลุ่มธนาคารต้นกล้า และชาวบ้านหนองหล่มทุกท่านที่แม้จะไม่ได้เอ่ยชื่อในที่นี้ แต่ผู้วิจัยขอแสดงความขอบพระคุณด้วยใจจริง ที่กรุณาให้ข้อมูล พร้อมหยิบยื่นน้ำใจไมตรีให้กับผู้วิจัยทุกครั้งที่ได้เข้าไปเก็บข้อมูลในพื้นที่ อีกทั้งยังคงยึดติดตามถามไถ่เรื่อยมาว่าเรียนจบหรือยัง ซึ่งสิ่งเหล่านี้ล้วนกลายมาเป็นแรงใจให้กับผู้วิจัยได้ทำงานอย่างมีความสุข ผู้วิจัยขอขอบพระคุณด้วยใจจริง

ขอบคุณเพื่อนพี่น้องที่ บริษัทในเครือวินวินพลัส จำกัด ที่คอยเป็นกำลังใจให้คำปรึกษา และหยิบยื่นความช่วยเหลือกันตลอดมา มิตรภาพและน้ำใจเหล่านี้จะถูกจดจำไว้ตลอดไป

ขอบคุณเพื่อน ๆ devcomm 29 ที่ร่วมต่อสู้ ผลักดัน พื้นฝ่า ด้วยกันมา คอยเป็นไฟส่องทาง เป็นที่ปรึกษาให้กันเสมอ รวมถึงเพื่อนพี่สาวประวัติศาสตร์ มช. ที่คอยไถ่ถาม ส่งกำลังใจให้กันเสมอแม้จะไม่ได้เจอ แต่ก็สัมผัสถึงความห่วงใยเหล่านั้นได้

สุดท้าย ที่จะขาดเสียไม่ได้ ขอกราบขอบพระคุณ พ่อ แม่ ที่เป็นกำลังใจให้ลูกเสมอ ไม่ว่าจะทำอะไร อยู่ที่ไหน ก็มีความรักและเข้าใจส่งมาให้อย่างไม่ขาดสาย ขอขอบคุณน้องชาย ที่เป็นห่วงเป็นใยพี่สาวคนนี้เสมอมา ขอคุณญาติพี่น้องทุกคนที่เชื่อมั่นและแบ่งปันความใส่ใจเรื่อยมา และขอบคุณไก่ ที่ร่วมสร้างฝันด้วยกันมา คอยเติมเต็มกำลังใจให้กันเสมอ ไม่ว่าจะยืนอยู่ ณ จุดใด ขอขอบคุณจริง ๆ

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย.....	ง
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	จ
กิตติกรรมประกาศ.....	ฉ
สารบัญ	ช
สารบัญตาราง.....	ญ
สารบัญแผนภาพ.....	ฎ
บทที่ 1 บทนำ	
ที่มาและความสำคัญของปัญหา.....	1
ปัญหำนำการวิจัย.....	7
วัตถุประสงค์การวิจัย.....	7
ขอบเขตการวิจัย.....	8
นิยามศัพท์ปฏิบัติการ.....	9
ประโยชน์ที่คิดว่าจะได้รับ.....	10
บทที่ 2 แนวคิดทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	11
แนวคิดเกี่ยวกับการสื่อสารเพื่อการพัฒนา.....	11
แนวคิดการสื่อสารแบบมีส่วนร่วม.....	22
แนวคิดเกี่ยวกับผู้นำและบทบาทของผู้นำ.....	26
แนวคิดเรื่องของเล่นพื้นบ้าน.....	30
แนวคิดเรื่องการถอดบทเรียน.....	43
แนวคิดเรื่องการผสมผสาน.....	46
งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	48
บทที่ 3 ระเบียบวิธีวิจัย	56
รูปแบบการวิจัย.....	56
ขั้นตอนการทำวิจัย.....	57
วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล.....	58

	ช หน้า
กลุ่มเป้าหมาย.....	59
เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บข้อมูล.....	61
การตรวจสอบความน่าเชื่อถือของข้อมูล.....	63
การวิเคราะห์ข้อมูลและการนำเสนอข้อมูล.....	63
บทที่ 4 ข้อมูลชุมชนบ้านหนองหล่มในภาพรวม.....	65
บริบททางกายภาพ.....	65
บริบททางวัฒนธรรม.....	67
บริบททางเศรษฐกิจ.....	73
บริบททางสังคม.....	75
บริบททางการปกครอง.....	81
บริบททางการสื่อสาร.....	84
บทที่ 5 ตอบปัญหานำวิจัยข้อที่ 1	95
ภูมิหลังของพระมหาบันเท็ง ปณฺฺติโต บุคคลสำคัญในการดำเนินการพัฒนา สุขภาวะเด็กและชุมชนบ้านหนองหล่ม.....	96
กลยุทธ์การทำงานด้วยการใช้และขยายผลสื่อของเล่น-การละเล่นพื้นบ้าน ในการพัฒนา สุขภาวะเด็กและชุมชนบ้านหนองหล่ม.....	97
กลยุทธ์การสื่อสารในการใช้และขยายผลสื่อของเล่น-การละเล่นพื้นบ้าน สู่การพัฒนาสุขภาวะเด็กและชุมชนบ้านหนองหล่ม.....	179
บทที่ 6 ตอบปัญหานำวิจัยข้อที่ 2.....	202
ปัจจัยภายใน.....	204
ปัจจัยภายนอก.....	214
บทที่ 7 การสรุปผล อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ	217
สรุปผลการวิจัย	218
อภิปรายผล.....	233
ข้อเสนอแนะ.....	249

	ณ
	หน้า
รายการอ้างอิง.....	251
ภาคผนวก.....	256
ภาคผนวก ก.	
ตัวอย่างข่าวที่นำเสนอเรื่องราวบ้านหนองหล่ม.....	260
ประวัติผู้เขียนวิทยานิพนธ์.....	263

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

สารบัญตาราง

หน้า

1 แสดงวัตถุประสงค์ของการสื่อสาร.....	13
2 แสดงการเปรียบเทียบการสื่อสารแบบมีส่วนร่วม และการสื่อสารแบบไม่มีส่วนร่วม	24
3 แสดงวงจรวิถีชีวิตชาวบ้านหนองหล่มในรอบ 1 ปี.....	71
4 แสดงระยะเวลาการปฏิบัติงานของโครงการ “การส่งเสริมและพัฒนาการเรียนรู้ เด็กและครอบครัว”	119
5 สรุปภาพรวมการขยายผลการพัฒนาสุขภาวะชุมชนบ้านหนองหล่ม.....	121
6 แสดงการผลของการสร้างสุขภาวะของแต่ละกิจกรรม	170
7 แสดงผลการสรุปหน้าที่/ความหมายเดิม และหน้าที่/ความหมายเชิงสุขภาวะ ของสื่อแต่ละชนิด	184

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

สารบัญภาพ

แผนภาพ/ภาพประกอบ	หน้า
1 แสดง แบบจำลอง Transmission Model	17
2 แสดง แบบจำลอง Ritualistic Model.....	17
3 แสดงการลงมือทำกิจกรรมแต่ไม่ได้คิด.....	43
4 แสดงการเอาแต่คิดไม่ลงมือทำ.....	44
5 แสดงการลงมือทำอย่างหนึ่ง คิดไปอีกทางหนึ่ง.....	45
6 แสดงการลงมือกับการไตร่ตรอง	45
7 แสดงของใหม่ที่แทนที่ของเก่า.....	46
8 แสดงการเพิ่มเข้ามาแทน (Addition).....	47
9 แสดงแบบจำลองการปรับประสาน (Articulation/Hybridization).....	47
10แสดงพื้นที่ชุมชนบ้านหนองหล่ม.....	66
11 แสดงโครงสร้างการทำงานของแต่ละกลุ่มอาชีพในหมู่บ้านหนองหล่ม.....	75
12 แสดงรางวัลส่วนหนึ่งที่หมู่บ้านหนองหล่มได้รับ.....	80
13 แสดงโครงสร้างการปกครองของบ้านหนองหล่ม.....	81
14 แสดงโครงสร้างการบริหารและกลุ่มที่เกี่ยวข้อง	81
15 แสดงบรรยากาศการประชาคมหมู่บ้าน.....	82
16 แสดงบรรยากาศการแสดงความคิดเห็นของเด็ก ๆ.....	83
17 พระมหากษัตริย์ ปณฺทิต.....	96
18 รูปกิจกรรมช่วงเริ่มต้นพัฒนาการสุขภาพของเด็กของพระมหากษัตริย์.....	105
19 แสดงขั้นตอนการทำโครงการของเล่น-การละเล่นพื้นบ้าน.....	107
20 แสดงบรรยากาศกลุ่มต้นกล้าเก็บข้อมูลเรื่องการเล่นจากคนเฒ่าคนแก่.....	108
21 แสดงบรรยากาศการเล่นของเล่น-การละเล่นพื้นบ้านที่โรงเรียนวัดหนองหล่ม.....	112
22 แสดงบรรยากาศการเล่นของเล่น-การละเล่นพื้นบ้านบนวัดหนองหล่ม.....	113
23 แสดงการขยายผลสื่อของเล่น-การละเล่นพื้นบ้านในการพัฒนาสุขภาพชุมชน บ้านหนองหล่ม.....	118
24 แสดงขั้นตอนการสร้างสระน้ำคุณธรรม	122
25 แสดงกิจกรรมครอบครัวสัมพันธ์ ณ บ้านสันต.....	125

26 แสดงบรรยากาศการระดมความคิด พิชิตสระน้ำในฝัน	127
27 แสดงบรรยากาศการแสดงละครสั้น.....	128
28 แสดงบรรยากาศการร่วมมือร่วมใจจนได้สระน้ำคุณธรรม.....	131
29 ภาพบรรยากาศการเล่นน้ำในสระน้ำคุณธรรม.....	132
30 แสดงบรรยากาศการฝากความดีที่ธนาคารความดี.....	134
31 แสดงตัวอย่างสมุดธนาคารความดี	138
32 แสดงการบำเพ็ญสาธารณประโยชน์รูปแบบต่าง ๆ	144
33 แสดงบ้านหนังสือ.....	148
34 แสดงกิจกรรมรวมพลคนปลูกผัก	153
35 แสดงกลุ่มอาชีพต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นอย่างเชื่อมโยงกันและกัน.....	155
36 แสดงการทำกิจกรรมรวมพลคนเอาถ่าน.....	156
37 แสดงบรรยากาศกิจกรรมกินข้าวนอกบ้านสานสัมพันธ์ครอบครัว.....	165
38 แสดงบรรยากาศรดน้ำดำหัวผู้เฒ่าผู้แก่.....	169
39 แสดงการสรุปกลยุทธ์การสื่อสารที่ใช้ในการพัฒนาสุขภาวะเด็กและชุมชนบ้านหนองหล่ม.	180
40 แสดงการขยายจำนวนผู้ส่งสาร-ผู้รับสาร.....	182
41 แสดงความเชื่อมโยงของเครือข่ายบริษัทที่วิบูรพาที่นำเสนอเนื้อหาเกี่ยวกับบ้านหนองหล่ม	199
42 แสดงปัจจัยที่ทำให้การใช้และขยายผลสื่อของเล่น-การละเล่นพื้นบ้านในการพัฒนาสุขภาวะเด็ก และชุมชนบ้านหนองหล่มสำเร็จ.....	203
43 แสดงการอภิปรายผลปัญหานำวิจัยข้อที่ 1	234
44 แสดงการขยายจำนวนผู้ส่งสาร-ผู้รับสาร.....	236
45 แสดงแบบจำลองการปรับประสาน (Articulation/Hybridization).....	241

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ในภาวะที่สังคมเผชิญกับปัญหาที่รุมเร้ารอบด้าน สิ่งที่มีเข้ามาท้าทายในตอนเช้า ยึดครองพื้นที่ข่าวประจำวันของสื่อหลากหลายประเภท ก็คงจะหนีไม่พ้นปัญหาสังคมด้านต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นปัญหายาเสพติด ฆ่าตัวตาย ครอบครัพล่มสลาย การเพิ่มขึ้นของการหย่าร้าง ฯลฯ สิ่งเหล่านี้ล้วนสะท้อนออกมาให้เห็นถึงสภาวะทางสังคมที่กำลังเสื่อมถอย อันเนื่องมาจากพื้นที่การสื่อสารในครอบครัวน้อยลง และการสื่อสารในชุมชนก็ยิ่งห่างเหิน ทั้ง ๆ ที่มีเทคโนโลยีการสื่อสารที่ล้ำหน้า มนุษย์สามารถติดต่อถึงกันได้เพียงปลายนิ้ว ทว่าการพูดคุยกันในครอบครัวกลับน้อยลงสวนกระแส

หมู่บ้านหนองหล่มเป็นหมู่บ้านที่ตั้งอยู่ในที่ราบระหว่างหุบเขา ห่างจากตัวจังหวัดลำพูน ประมาณ 20 กิโลเมตร สภาพทั่วไปของหมู่บ้านล้อมรอบด้วยพื้นที่ป่า มีประชากรทั้งหมด 533 คน เป็น จำนวนครัวเรือนทั้งสิ้น 205 ครัวเรือน (ข้อมูลจากองค์การบริหารส่วนตำบลศรีบัวบาน, 2550) ทำให้ทราบว่าหมู่บ้านหนองหล่มแห่งนี้มีขนาดปานกลาง ซึ่งมีสภาพทั่วไปไม่ต่างจากหมู่บ้านอื่น ๆ ในบริเวณใกล้เคียงนัก

หากสิ่งที่แตกต่างคือ ศักยภาพของชุมชนที่ได้รับการยอมรับจากหลายหน่วยงาน สะท้อนให้เห็นผ่านรางวัลต่าง ๆ ที่ได้รับมาอย่างต่อเนื่อง ได้แก่ รางวัลหมู่บ้านปลอดยาเสพติด, รางวัลการจัดการป่าชุมชนดีเด่น จากกรมป่าไม้, รางวัลหมู่บ้านในฝันของอำเภอเมือง จังหวัดลำพูน, รางวัลหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง, รางวัลผู้ใหญ่บ้านแทนทองคำ ปี 2550 ฯลฯ

อีกทั้งเด็กและเยาวชนในชุมชนจำนวนมาก ได้เป็นตัวแทนของชุมชนเข้าร่วมกิจกรรมกับภายนอก จนเป็นที่กล่าวขานถึงความสามารถและความกล้าแสดงออกของเด็กบ้านหนองหล่มอีกด้วย

นอกจากนี้ยังสามารถพบเรื่องราวในแง่มุมดี ๆ ด้านต่าง ๆ ของบ้านหนองหล่มผ่านสื่อมวลชนหลายแขนง ไม่ว่าจะเป็นรายการโทรทัศน์ เช่น รายการคนค้นคน ชุมชนคนแกร่ง ด้วยลำแข้ง มั่นแปลกดีนะ ฯลฯ, รายการวิทยุ ได้แก่ รายการสังฆะเพื่อสังคม ที่มีกลุ่มเยาวชนบ้านหนองหล่มไปร่วมเป็นผู้จัดรายการ และสื่อสิ่งพิมพ์ ที่เผยแพร่เรื่องราวของบ้านหนองหล่ม ถึงความเป็นสังคมที่ไร้รอยความสุข เช่น หนังสือพิมพ์กรุงเทพธุรกิจ The Nation เป็นต้น

รางวัลและการยอมรับจากมวลชนเหล่านี้ล้วนการันตีความสำเร็จของการพัฒนาสุขภาพของบ้านหนองหล่มได้เป็นอย่างดี ว่าเป็นชุมชนที่เข้มแข็ง เป็นที่ยอมรับในวงกว้าง ทว่า ก่อนที่บ้านหนองหล่มจะเป็นหมู่บ้านที่ไร้รอยสุขภาพะแฉกเช่นวันนี้ ก็ต้องฝ่าฟันอุปสรรคนานัปการ ประสบกับปัญหาต่างๆ ไม่ต่างจากหมู่บ้านอื่น ๆ ที่อยู่ในบริเวณใกล้เคียง ไม่ว่าจะเป็นปัญหาเรื่อง ความเป็นปัจเจกบุคคลของคนในชุมชน ปัญหาครอบครัวล่มสลาย ปัญหาเรื่องการการรับนวัตกรรม จนล้มดูของเก่าอันเป็นภูมิปัญญาดั้งเดิม หรือปัญหายาเสพติดที่ระบาดทั่วไป ซึ่งปัญหาต่าง ๆ ที่กล่าวมาทั้งหมดนี้ล้วนเคยเกิดขึ้นมาแล้วในชุมชนบ้านหนองหล่มทั้งสิ้น จึงเป็นที่น่าสนใจว่าบ้านหนองหล่มสามารถฟันฝ่าอุปสรรควันวานที่รุมเร้ามาสู่วันนี้ที่สดใสได้อย่างไร

จุดเริ่มต้นของการพัฒนาสุขภาพของเด็กและชุมชนบ้านหนองหล่ม เริ่มต้นอย่างจริงจังในปี 2545 หลังจากที่พระลูกหลานบ้านหนองหล่ม **พระมหาบันเทิง ปญฺธิโต** กลับเข้ามาอาศัยอยู่ในชุมชน หลังจากที่ได้ออกไปศึกษานอกชุมชนเป็นเวลานาน แล้วเริ่มเห็นวิกฤตปัญหาของหมู่บ้าน ที่นับวันจะทวี โดยเฉพาะปัญหายาเสพติดที่พราวอนาคตอันสดใสของวัยรุ่นในหมู่บ้านไปหลายราย จึงเริ่มต้นจากการพัฒนากลุ่มเยาวชนในหมู่บ้าน แต่จากผลการดำเนินการที่ไม่ประสบความสำเร็จ เนื่องจากวัยรุ่น ถือเป็นวัยที่เป็นหัวเลี้ยวหัวต่อ มีความคิดเป็นของตนเอง จึงยากที่จะเปลี่ยนแปลงความคิดได้ จึงเกิดการเปลี่ยนกลุ่มเป้าหมายไปเป็นกลุ่มเด็กปฐมวัย ด้วยแนวคิดที่ว่า “ไม้อ่อนดัดง่าย”

กระบวนการดัดไม้อ่อนให้เป็นอนาคตที่ดีของสังคมจึงเริ่มต้นขึ้นผ่านแนวคิดที่ว่า การเริ่มต้นจากจุดเล็ก ๆ จึงเลือกที่จะใช้เครื่องมือตัวน้อย ๆ แต่ความสามารถไม่จ้อยตาม คือ **เด็กปฐมวัย** ในชื่อกลุ่มว่า “กลุ่มธนาคารต้นกล้า” ที่มีภูมิลำเนาอยู่ในชุมชนบ้านหนองหล่ม จากการเล็งเห็นต้นทุนทางสังคมแล้วว่า เด็กเป็นสื่อที่สามารถสานสร้างความสัมพันธ์ได้ ไม่ว่าจะยุคใดสมัยใด แต่ข้อจำกัดของเด็ก คือ การมีความอดทนต่อเรื่องใดเรื่องหนึ่งเพียงช่วงเวลาสั้น ๆ เท่านั้น ดังนั้นจึงต้องหากกลยุทธ์ที่จะสามารถดึงเด็กให้อยู่ยาวนาน ๆ ได้ นั่นก็คือ **การเล่น** ซึ่งของเล่นในปัจจุบัน

แม้จะมีของเล่นให้เด็กเลือกมากมายแต่กลับไม่พัฒนาการเรียนรู้เด็กเช่นของเล่นเมื่อวันวาน ทำให้พระมหากษัตริย์เริ่มสังเกตเห็นแล้วว่าการพัฒนาสุขภาพของเด็กควบคู่ไปกับการฟื้นฟูของเล่น – การละเล่นพื้นบ้านให้กลับมามีชีวิตโลดแล่นในชุมชนอีกครั้งภายใต้ **โครงการ “พัฒนาของเล่น-การละเล่นพื้นบ้านเพื่อการส่งเสริมสุขภาพเด็ก ตามวิถีชุมชน”**

ของเล่นและการละเล่น เป็นสิ่งที่มีคุณค่าต่อการเรียนรู้และส่งผลกระทบต่อพัฒนาการด้านต่าง ๆ ของเด็ก ทั้งทางร่างกาย จิตใจ สังคมและสติปัญญา เนื่องจากในวัยเด็กเป็นช่วงสำคัญต่อการวางรากฐานพัฒนาการและบุคลิกภาพ ดังนั้นประสบการณ์ที่เหมาะสมจะทำให้เด็กเติบโตเป็นทรัพยากรมนุษย์ที่มีศักยภาพ การเล่นก็เปรียบเหมือนการทำงานของเด็ก โดยเด็กมักอาศัยของเล่นเป็นเครื่องมือหรืออุปกรณ์ในการเล่น (ของเล่นพื้นบ้าน สื่อเพื่อชีวิต สื่อเพื่อสุขภาพ, 2547)

ของเล่นพื้นบ้าน เป็นของเล่นประเภทหนึ่ง ที่ได้ติดตามวิถีชุมชนในอดีตมักได้สัมผัสกันมา ความพิเศษของของเล่นพื้นบ้านอยู่ที่คุณูปการที่มากมายกว่าหน้าที่หลักของของเล่นทั่วไป ไม่เพียงการเล่นเท่านั้น หากของเล่นพื้นบ้านถือกำเนิดมาจากบรรยากาศทางสังคมที่อบอุ่นของครอบครัว และเครือญาติ ประกอบด้วยคนหลายรุ่นที่อาศัยอยู่ร่วมกัน มีความสอดคล้องกับวิถีการผลิตในสังคม ชาวนาที่ต้องพึ่งแรงงานจากกลุ่มเครือญาติและคนบ้านใกล้เคียงโดย ผู้สูงอายุซึ่งเป็นสมาชิกของครอบครัวและชุมชนที่พ้นวัยแรงงานที่มีหน้าที่ดูแลเอาใจใส่ลูกหลานแทนพ่อแม่ที่ต้องออกไปทำงาน (รุ่งนภา สุขมล, 2548)

จากวันนั้นถึงวันนี้ ของเล่นก็ค่อย ๆ ปรับเปลี่ยน มีวิวัฒนาการ อันได้รับการปรุงแต่ง ออกแบบประติประดอยกันในลำดับต่อมาจากรูปแบบที่ง่าย ๆ ก็ได้ออกแบบอย่างประณีตงดงาม เปลี่ยนแปลงไปจากเดิมซึ่งเป็นของเล่นที่ได้จากสังคมเกษตรกรรม จึงส่งผลต่อของเล่นอันเลียนแบบวัฒนธรรม สะท้อนให้เห็นถึงความเป็นอยู่ของท้องถิ่นนั้น ๆ เมื่อเด็กเล่นกับสิ่งที่มีอยู่ตามธรรมชาติ เช่น ใบไม้ กิ่งไม้ เปลือกหอย กะลา ดิน หิน ทราช ฯลฯ หรืออาจทำขึ้นมาจากวัสดุที่หาได้จากในท้องถิ่น สะท้อนให้เห็นถึงภูมิปัญญาของผู้ใหญ่รุ่นปู่ย่าตายาย ที่คิดสร้างสรรค์ขึ้นมาด้วยความรักในลูกหลานของตน โดยแฝงไปด้วยคติ แนวคิด รูปแบบ การอบรมเลี้ยงดู พร้อมไปกับการถ่ายทอดวัฒนธรรมต่าง ๆ แต่เมื่อสถานการณ์เปลี่ยนแปลงไป เมื่อสังคมเปลี่ยนผ่าน กลายเป็นสังคมอุตสาหกรรมมากขึ้น ๆ รูปแบบของ ของเล่นและการละเล่นได้เปลี่ยนแปลงไปด้วย จากการเล่นของเล่นพื้นบ้าน กลายเป็นของเล่นสำเร็จรูปที่นำเอาเทคโนโลยีสมัยใหม่มาประดิษฐ์ ทำจากพลาสติก หรือโลหะ หรือไม้ที่มีสีสันสวยงาม หาซื้อได้สะดวก มีผลต่อรูปแบบการเล่นที่เปลี่ยนไป

เป็นการเล่นเกมคอมพิวเตอร์ เกมกด หรือใช้เวลาส่วนใหญ่ไปกับการดูโทรทัศน์(ของเล่นพื้นบ้าน สื่อเพื่อชีวิต สื่อเพื่อสุขภาพ , 2547)

ความสัมพันธ์ระหว่างพ่อแม่กับลูกที่เริ่มเปลี่ยนแปลงไป สัมพันธภาพระหว่างเด็กกับสิ่งแวดล้อมทางบุคคลและสิ่งแวดล้อมทางจิตวิญญาณก็กำลังลดน้อยลง เด็กจะใช้เวลาส่วนใหญ่ในการดูโทรทัศน์ อ่านการ์ตูน เล่นเกม ที่มีได้ส่งเสริมการเรียนรู้มากนัก เด็กเริ่มถอยห่างจากธรรมชาติ ขาดสุนทรียภาพ และไม่ได้รับการพัฒนาค่านิยมที่พึงประสงค์ (อมรววิวัฒน์ และคณะ, 2534)

ในภาวะที่ของเล่นพื้นบ้านกำลังตกอยู่ในภาวะวิกฤต และสุขภาวะเด็กก็เริ่มได้รับผลกระทบในด้านลบ ไม่ว่าจะเป็นการอ่อนเปลี้ยของสุขภาพกาย ความลดน้อยของภูมิคุ้มกันสังคม และความอ่อนแอของสุขภาพใจ บ้านหนองหล่มกลับพลิกวิกฤตให้เป็นโอกาส ชุบชีวิตให้ของเล่นพื้นบ้านที่มีพื้นที่อยู่เพียงในความทรงจำของคนเฒ่าคนแก่ คนรุ่นถัด ๆ มากี่รู้จักแต่เพียงชื่อเสียง เรียงนามเท่านั้น ขณะเดียวกันก็เพิ่มพูนสุขภาพใจของเด็กในชุมชนไปพร้อม ๆ กัน โดยเริ่มต้นจากการวิจัยโดยชุมชนและเพื่อชุมชน

เมื่อค้นพบกลวิธีที่จะทำให้เด็กเป็นส่วนหนึ่งของการพัฒนาแล้ว พระมหาบันเทิงก็ได้ย้อนกลับไปศึกษาและสืบค้นภูมิปัญญาในชุมชน พบว่า แท้ที่จริงแล้วของเล่น-การละเล่นเป็นสื่อพื้นบ้านที่มีบทบาทสำคัญในการเชื่อมสัมพันธ์ระหว่างเด็กกับสิ่งแวดล้อม เช่น เด็กมักเล่นตามป่า เมื่อไปเลี้ยงวัวควาย เล่นของเล่นที่ทำมาจากของที่อยู่ตามป่า เป็นต้น และเด็กก็ได้ความสัมพันธ์กับผู้ใหญ่ที่มักจะทำของเล่นและสอนให้เด็กได้ทำของเล่นด้วยตนเอง

ตามธรรมชาติของของเล่นแล้ว ของเล่นถือเป็นสื่อเจียบ ที่ไม่สามารถเดินทางไปหาผู้เล่นได้ แต่มีแรงดึงดูดสำคัญให้ผู้เล่นเข้ามาหาได้อย่างน่าอัศจรรย์ใจ

การฟื้นชีวิตให้กลับของเล่นพื้นบ้านต้องอาศัยความร่วมมือจากคนหลายฝ่าย ไม่ว่าจะเป็นความชำนาญจากผู้สูงอายุ เพราะคนรุ่นใหม่ส่วนใหญ่มักมองข้ามมรดกทางวัฒนธรรมเหล่านี้ บางคนลืมนั่นทั้งรูปร่างลักษณะ วิธีการเล่นและขั้นตอนการทำของเล่นพื้นบ้านไปจนหมดสิ้น ขณะที่ผู้สูงอายุเป็นผู้เก็บรักษาภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ได้จากการสั่งสมความรู้ และการปรับตัวเข้ากับสภาพแวดล้อมธรรมชาติ ความรู้เหล่านี้หากไม่มีการทบทวนและรื้อฟื้นขึ้นมาก็จะสูญหายไปพร้อมกับความร่วงโรยของผู้สูงวัย (รุ่งนภา สุขมล, 2548) ความร่วมมือของผู้ปกครองเด็ก เนื่องจากเด็ก

เป็นวัยที่ไม่มีอำนาจในการตัดสินใจมากนัก ไม่ว่าจะเป็นเรื่องการกิน การเล่น หรือการใช้เวลาว่าง ดังนั้นหากผู้ปกครองไม่สนับสนุนแล้ว การฟื้นฟูของเล่น-การละเล่นที่บ้านเพื่อเด็กย่อมเป็นไปได้ยาก นอกจากนี้ตัวเด็กเองก็มีส่วนสำคัญเป็นอย่างมาก เพราะหากพวกเขาอยากเล่นของเล่น-การละเล่นที่บ้านไป ก็เท่ากับไม่มีผู้เล่น และไม่มีผู้สืบทอดอีกด้วย

ของเล่นที่บ้านนั้นมีที่ย้ำเตือนความทรงจำที่อบอุ่น มีความสุข สนุกสนานไม่ว่าจะอยู่ในวัยใดก็สามารถสัมผัสกับความสุขนี้ได้ และในระหว่างการเล่นของเล่นที่บ้านนั้น จะเกิดการเรียนรู้ที่เชื่อมโยงความเข้าใจในการเปลี่ยนแปลงของเล่นจากอดีตถึงปัจจุบัน สามารถบอกถึงที่มาของของเล่นในด้านศิลปวัฒนธรรม เรื่องราวที่สนุกสนานบอกเหตุการณ์ในความทรงจำ การเล่นในร่มในที่แจ้ง กลางแดด หรือเหมาะสำหรับหญิง-ชาย เล่นเป็นกลุ่ม หมู่คณะ หรือคนเดียว วัสดุบางอย่างนั้นบอกถึงความอุดมสมบูรณ์ของป่าไม้ การพึ่งพาและเกื้อกูลธรรมชาติ ที่สำคัญสามารถเชื่อมโยงสู่การพัฒนาด้านร่างกาย อารมณ์ สังคม สติปัญญา จริยธรรม เป็นสื่อการเรียนการสอน แง่คิดเชิงพุทธศาสนาตามหลักธรรมได้ด้วย (กลุ่มคนแม่คนแก่, ของเล่นที่บ้าน: 2545)

พระมหากษัตริย์และกลุ่มชนาครด้นเกล้า ผู้นำท่านอื่น ๆ ทั้ง ครู ผู้นำชุมชน ผู้ปกครอง คนแม่คนแก่ ได้ร่วมกันศึกษาถึงหน้าที่สำคัญของสื่อของเล่น-การละเล่นที่บ้านแต่โบราณมาว่าหน้าที่ที่แท้จริงคือสื่อในการสานสัมพันธ์ของชุมชน ให้ทุกคนร่วมมือกันภายในชุมชน และสามารถเป็นเกราะคุ้มกันให้ชุมชนด้วย กลุ่มผู้นำชุมชนนี้จึงได้ทำการพลิกฟื้นหน้าที่ดังกล่าวกลับคืนมาให้สื่อที่บ้านอีกครั้งโดยได้รับความร่วมมือจากทุกฝ่ายแบ่งหน้าที่กันทำ ได้แก่ ให้เด็กฝึกการสัมผัสภาษาหรือเป็นนักวิจัยน้อยให้ไปสอบถามคนแม่คนแก่ในหมู่บ้านถึงของเล่นที่บ้านที่ปู่ย่าตายายเล่นกันในสมัยที่ยังเด็ก ๆ พร้อมทั้งบอกวิธีการเล่นด้วย แล้วนำมารวมกัน ซึ่งการสื่อสารกันนี้เป็นการสืบทอดภูมิปัญญาทั้งยังเป็นการสานสร้างความสัมพันธ์ระหว่างคนแก่ กับ เด็ก วัยที่แสนจะห่างกันอีกด้วย

นอกจากนี้ผู้ปกครองก็ได้เข้ามาช่วยเรื่องการประดิษฐ์ การสร้างความร่วมมือร่วมใจในการแสวงหาอุปกรณ์และวัสดุถึงความมีส่วนร่วม

ส่งผลให้รากของสื่อของเล่นพลิกฟื้นกลับมาได้ คือทำให้คนหลายวัยในหมู่บ้านหนองหล่มได้เข้ามาช่วยร่วมแรงร่วมใจกัน เมื่อรากแห่งวัฒนธรรมแข็งแรงแล้ว ใบ ดอก ผลจะเปลี่ยนแปลงไปก็แล้วแต่สิทธิเจ้าของวัฒนธรรม ดังนั้นจึงมีการสร้างความยั่งยืนของของเล่น-การละเล่นที่บ้านด้วยการเพิ่มหน้าที่คือ การนำเข้าไปในโรงเรียนให้เด็กได้สัมผัสอยู่ทุกเมื่อเชิ้อวัน

แต่ด้วยข้อจำกัดในตัวของคน-การละเล่นพื้นบ้านเอง ทำให้ของคนเหล่านี้เป็นของคนที่เด็กให้ความสนใจเพียงชั่วครั้งชั่วคราว หากสิ่งที่ยาวนานกลับเป็นความร่วมมือร่วมใจในการพัฒนาของชาวบ้าน ทำให้พระมหากษัตริย์เริ่มทบทวนกระบวนการทำอีกครั้งว่า จะทำอย่างไรจึงจะให้เด็ก ๆ ได้เล่นของเล่นที่ส่งเสริมสุขภาพะได้ยาวนาน จึงเริ่มสังเกตว่าในช่วงวันหยุด เด็กมักจะขี้จักรยานออกไปเล่นน้ำในสระน้ำของหมู่บ้านใกล้ ๆ ทำให้เกิดความคิดขึ้นมาว่าหากในหมู่บ้านมีสระว่ายน้ำ จะทำให้เป็นสถานที่เล่นแหล่งใหม่ให้กับเด็ก ๆ อีกทั้งยังส่งเสริมสุขภาพะทางร่างกายให้เด็กอีกด้วย จึงเกิดการระดมความคิด ระดมแรงงาน และระดมทุน จนในที่สุดเกิดเป็น “**สระน้ำคุณธรรม**” ซึ่งแตกต่างจากสระน้ำทั่วไป คือ สระน้ำแห่งนี้ต้องสะสมความดีก่อนจึงจะสามารถมาเล่นน้ำในสระได้ โดยความดีที่ว่านี้ คือ การช่วยงานบ้าน และการบำเพ็ญประโยชน์ต่อชุมชน และสังคม เมื่อสร้างสระน้ำคุณธรรมเสร็จผลปรากฏว่ามีเด็กให้ความสนใจเข้ามาเล่นน้ำในสระกันมากมาย โดยเด็กแต่ละคนก็จะมีสมุดสะสมความดีคนละ 1 เล่ม แล้วให้ผู้ปกครองเป็นผู้เซ็นต์รับรองการทำความดีในแต่ละครั้ง จนในที่สุดก็สะสมแต้มจนสามารถนำมาแลกโควต้าเล่นน้ำในสระได้

จากความสำเร็จข้างต้นทำให้เกิดโครงการต่อยอดขึ้นมาอีก ในชุดโครงการ “**ส่งเสริมและพัฒนาการเรียนรู้เด็กและครอบครัว**” อันประกอบไปด้วยกิจกรรมต่าง ๆ คือ โครงการรวมพลคนปลูกผักปลอดสารพิษ, โครงการกินข้าวนอกบ้านสร้างสัมพันธ์ในครอบครัว, โครงการธนาคารความดี, โครงการสหกรณ์ต้นกล้า, โครงการบำเพ็ญสาธารณะประโยชน์, โครงการรวมพลคนเอาถ่าน, โครงการบ้านหนังสือ และโครงการรดน้ำดำหัวคนเฒ่าคนแก่ในหมู่บ้าน

ซึ่งกิจกรรมทั้งหมดนี้มีเป้าหมาย คือ การส่งเสริมและพัฒนาการเรียนรู้ ซึ่งประกอบไปด้วยการเรียนรู้ 4 ด้าน ได้แก่ การเรียนรู้ประเพณีดีงาม ค่านิยมส่งเสริมเก่งดีมีสุข สัมมาอาชีพ และความสัมพันธ์ในครอบครัวชุมชน

จากความร่วมมือของชุมชนในการทำโครงการต่าง ๆ ดังกล่าวข้างต้นทำให้บ้านหนองหล่มในปัจจุบันประสบความสำเร็จอย่างมาก ได้รับรางวัลมากมาย อาทิ รางวัลหมู่บ้านปลอดยาเสพติด รางวัลหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง รางวัลการจัดการป่าชุมชนดีเด่นของกรมป่าไม้ รางวัลผู้ใหญ่บ้านดีเด่นประจำปี 2550 ฯลฯ ส่วนเด็กและเยาวชนก็ได้เข้าไปมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ ทั้งภายในชุมชนและนอกชุมชน สิ่งเหล่านี้ได้แสดงออกซึ่งความสำเร็จของหมู่บ้านหนองหล่มได้รับได้เป็นอย่างดี ดังที่ได้กล่าวไปแล้วข้างต้น

ความสำเร็จที่ได้รับเหล่านี้ มีจุดเริ่มต้นมาจากการฟื้นฟูของเล่นบ้านหนองหล่ม มิได้เป็นเพียงการหยิบเอาวัตถุทางวัฒนธรรมขึ้นมาปิดฝุ่น แต่ยังเป็นการรื้อฟื้นวิถีชีวิตท้องถิ่นและระบบความสัมพันธ์ทางเครือญาติให้กลับมา ผู้สูงอายุแม้มิได้เป็นปัจจัยการผลิตตามวิถีคิดของระบบทุนนิยมอุตสาหกรรม แต่ผู้สูงอายุถือว่าเป็นคลังแห่งภูมิปัญญาของสังคม ทั้งในด้านความรู้ คุณธรรม ประเพณี และพิธีกรรมเพื่อให้สรรพชีวิตดำรงอยู่ ซึ่งเป็นดุลยภาพแห่งชีวิตในการดำรงชีวิต

จึงทำให้น่าสนใจว่าบ้านหนองหล่มมีกลวิธีในการก้าวข้ามวิกฤตต่าง ๆ มาได้อย่างไร มีการใช้กลยุทธ์การสื่อสารอะไรบ้างในการใช้และขยายผลสื่อของเล่น-การละเล่นพื้นบ้าน สู่การพัฒนาสุขภาพของเด็กและชุมชนบ้านหนองหล่ม จนนำมาซึ่งสุขภาพที่ดีเยี่ยมของชุมชนเช่นปัจจุบัน

ปัญหานำการวิจัย

1. มีกลยุทธ์การสื่อสารอะไรบ้างในการใช้และขยายผลสื่อของเล่น-การละเล่นพื้นบ้าน สู่การพัฒนาสุขภาพของเด็กและชุมชนบ้านหนองหล่ม ตำบลศรีบัวบาน อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน
2. มีปัจจัยอะไรบ้างที่ทำให้การใช้และขยายผลสื่อของเล่น-การละเล่นพื้นบ้าน สู่การพัฒนาสุขภาพของเด็กและชุมชนบ้านหนองหล่ม ตำบลศรีบัวบาน อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน ประสบความสำเร็จ

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษากลยุทธ์การสื่อสารในการใช้และขยายผลสื่อของเล่น-การละเล่นพื้นบ้าน สู่การพัฒนาสุขภาพของเด็กและชุมชนบ้านหนองหล่ม ตำบลศรีบัวบาน อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน
2. เพื่อศึกษาปัจจัยที่ทำให้การใช้และขยายผลสื่อของเล่น-การละเล่นพื้นบ้าน สู่การพัฒนาสุขภาพของเด็กและชุมชนบ้านหนองหล่ม ตำบลศรีบัวบาน อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน ประสบความสำเร็จ

ขอบเขตของการวิจัย

การวิจัยเรื่อง “กลยุทธ์การสื่อสารในการใช้และขยายผลสื่อของเล่น-การละเล่นพื้นบ้าน ผู้พัฒนาสุขภาวะเด็กและชุมชนบ้านหนองหล่ม ตำบลศรีบัวบาน อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน” แบ่งขอบเขตเป็น

1. ขอบเขตด้านพื้นที่ พื้นที่ที่จะทำการศึกษา คือ บ้านหนองหล่ม ตำบลศรีบัวบาน อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน ซึ่งเป็นพื้นที่ดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ในการพัฒนาของเล่น-การละเล่นพื้นบ้าน เพื่อสานสร้างสุขภาวะเด็กในชุมชน ตลอดมา

2. ขอบเขตด้านเนื้อหา เป็นการศึกษาเกี่ยวกับ กลยุทธ์การสื่อสารเพื่อการพัฒนาสุขภาวะชุมชนโดยมีจุดเริ่มต้นที่ของเล่น-การละเล่นพื้นบ้าน รวมถึงปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อความสำเร็จของชุมชน โดยจะศึกษาจากผู้ส่งสารอันได้แก่ พระมหาบันเทิงผู้ริเริ่มผลักดันการพัฒนาสุขภาวะเด็กและชุมชน ผู้นำความคิด กลุ่มธนาคารต้นกล้าที่มีการสื่อสารอย่างไรกับผู้รับสารทั้งที่เป็นเด็กในชุมชน ผู้ปกครอง และชาวบ้าน ซึ่งคนกลุ่มนี้ถือเป็นผู้รับสาร รวมถึงสารที่ส่งไปถึงผู้รับสาร ช่องทางการสื่อสาร และผลต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น อย่างเป็นพลวัต

3. ขอบเขตด้านเวลา จะศึกษาตั้งแต่ปี 2545-2549 เนื่องจากเป็นช่วงเวลาที่พระมหาบันเทิง ผู้ริเริ่มและดำเนินโครงการทำการศึกษาและปฏิบัติงานอย่างจริงจัง มีผลการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง และหลังจากปี 2549 นี้ พระมหาบันเทิงได้ออกไปศึกษาต่ออยู่ที่อื่น ทำให้ไม่สามารถวัดผลต่อเนื่องได้

4. กลุ่มเป้าหมาย ได้แก่ ผู้นำความคิด อันได้แก่ พระ ครู ผู้ใหญ่บ้าน ผู้ปกครองเด็ก และเด็กในชุมชน ที่เข้าร่วมกิจกรรมกับโครงการ“พัฒนาของเล่น-การละเล่นเพื่อการส่งเสริมสุขภาวะเด็ก ตามวิถีชุมชน” และโครงการที่ต่อยอดต่าง ๆ ในเวลาต่อมา ได้แก่ โครงการรวมพลคนปลูกผัก, โครงการกินข้าวนอกบ้านสร้างสัมพันธ์ในครอบครัว, โครงการธนาคารความดี, โครงการสหกรณ์ต้นกล้า, โครงการบำเพ็ญสาธารณะประโยชน์, โครงการรวมพลคนเอาถ่าน, โครงการบ้านหนังสือ และโครงการรดน้ำดำหัวคนเฒ่าคนแก่ในหมู่บ้าน

นิยามศัพท์ปฏิบัติการ

การใช้และขยายผลสื่อของเล่น-การละเล่นพื้นบ้าน หมายถึง การริเริ่มใช้สื่อของเล่น-การละเล่นพื้นบ้าน ในการพัฒนาสุขภาพเด็กและชุมชนบ้านหนองหล่ม ตำบลศรีบัวบาน อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน อันนำไปสู่การขยายผลที่ได้รับจากการฟื้นฟูสื่อของเล่นพื้นบ้าน สู่วิธีการต่าง ๆ ในเวลาต่อมา ได้แก่ โครงการรวมพลคนปลูกผัก, โครงการกินข้าวนอกบ้านสร้างสัมพันธ์ในครอบครัว, โครงการธนาคารความดี, โครงการสหกรณ์ต้นกล้า, โครงการบำเพ็ญสาธารณประโยชน์, โครงการรวมพลคนเอาถ่าน, โครงการบ้านหนังสือ และโครงการรดน้ำดำหัวคนเฒ่าคนแก่ในหมู่บ้าน จนสามารถพัฒนาสุขภาพเด็กและชุมชนบ้านหนองหล่มได้สำเร็จ

การพัฒนาของเล่น-การละเล่นพื้นบ้าน หมายถึง การฟื้นฟูของเล่น-การละเล่นเดิมที่เคยมีมาแต่โบราณกาลและยังคงหลงเหลือให้เห็นอยู่บ้าง หรือการชุบชีวิตของเล่น-การละเล่นที่หายไปแล้วจากชุมชน ให้กลับมามีชีวิตอีกครั้งและเพิ่มบทบาทให้กลายเป็นสื่อในการสานสร้างสุขภาพของชุมชนบ้านหนองหล่ม จากผู้ใหญ่ในชุมชนผู้เด็กและเยาวชน หรือแม้แต่คนทั่วไป ซึ่งเป็นลูกหลานในชุมชน ในความร่วมมือกันของ วัด โรงเรียน บ้าน

การสานสร้างสุขภาพชุมชน หมายถึง การสร้างและสานสายใยสุขภาพของชุมชน ทั้ง 4 ด้าน ได้แก่

1.) **สุขภาพกาย** คือ การมีสุขภาพทางร่างกายที่ดี อันประกอบด้วย ความแข็งแรงของอวัยวะต่าง ๆ , ความสามารถในการใช้ประสาทสัมผัสทั้ง 5, การมีทักษะในการควบคุมกล้ามเนื้อใหญ่-ย่อย ตลอดจนสภาพการทางสมองที่ส่งผลต่อกระบวนการคิดของชาวบ้านหนองหล่ม

2.) **สุขภาพใจ** คือ การมีสุขภาพจิตดี มีภูมิคุ้มกันทางสังคมที่เข้มแข็ง มีความร่าเริงแจ่มใสตามวัย ไม่มีความตึงเครียดทางอารมณ์ ตลอดจนความภาคภูมิใจในตนเองของเด็กและคนในชุมชนบ้านหนองหล่ม

3.) **สุขภาพสังคม** คือ การที่สมาชิกบ้านหนองหล่ม ทั้งเด็ก และผู้ใหญ่ มีความสัมพันธ์ทางสังคมที่ดี ไม่ว่าจะในฐานะสมาชิกในครอบครัว หรือ ชุมชน เนื่องจากมีการพูดคุย-แลกเปลี่ยน ทั้งความคิดเห็น ความรัก และความเอื้ออาทร แม้จะอยู่ภายใต้กระแสสังคมที่เปลี่ยนแปลงก็ตาม

4.) **สุขภาพจิตวิญญาณ** คือ การถ่ายทอดวัฒนธรรม ความเชื่อ ประเพณี ค่านิยม คุณธรรม จริยธรรม ความดีงาม จากผู้ใหญ่สู่ลูกหลานในชุมชนบ้านหนองหล่ม อย่างเป็นระบบจากรุ่นสู่รุ่น ซึ่งผ่านการไตร่ตรองจากผู้ใหญ่ของชุมชนเป็นอย่างดีแล้ว

กลยุทธ์การสื่อสาร คือ การตัดสินใจของพระมหากษัตริย์ กลุ่มธนาकारต้นกล้า และผู้นำทางความคิดในบ้านหนองหล่ม เพื่อกำหนดรูปแบบการสื่อสาร ในการใช้เป็นเครื่องมือในการติดต่อสื่อสาร แลกเปลี่ยนความคิดเห็นระหว่างบุคคลกลุ่มต่าง ๆ ในชุมชน ซึ่งมีเป้าหมายอยู่ที่การพัฒนาสุขภาวะเด็กและชุมชนบ้านหนองหล่ม

ผู้นำชุมชน คือ กลุ่มของผู้นำทางความคิดภายในชุมชน ได้แก่ เจ้าอาวาส ผู้ใหญ่บ้าน อบต. ครู โดยมีพระมหากษัตริย์เป็นแกนหลักในการริเริ่มหรือผลักดันให้เกิดกิจกรรมต่าง ๆ ที่จะสามารถใช้เป็นสื่อสำหรับการพัฒนาสุขภาวะเด็กและชุมชนบ้านหนองหล่ม

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. เป็นแนวทางในการวางกลยุทธ์การสื่อสารที่เริ่มต้นจากสื่อเล็ก ๆ ภายในชุมชน แล้วค่อยประเมินผลที่ได้รับสู่การพัฒนาในรูปแบบอื่น ๆ สำหรับหมู่บ้านหนองหล่มเอง และชุมชนอื่น ๆ ที่มีบริบทใกล้เคียงกันกับบ้านหนองหล่ม
2. เป็นแนวทางในการพัฒนาปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จ กับการสื่อสารในการพัฒนาชุมชน
3. ส่งเสริมสังคมให้เห็นความสำคัญของสื่อเล็ก ๆ ที่อยู่นอกสายตาอย่างสื่อของเล่น-การละเล่น ที่มีพลังในการพัฒนาสุขภาวะของเด็กและชุมชนได้สำเร็จ

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

แนวคิดและทฤษฎี

ในการศึกษาเรื่อง กลยุทธ์การสื่อสารในการใช้และขยายผลสื่อของเล่น-การละเล่นพื้นบ้านสู่การพัฒนาสุขภาวะเด็กและชุมชนบ้านหนองหล่ม ต.ศรีบัวบาน อ.เมือง จ.ลำพูนนั้น ผู้วิจัยได้ใช้แนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเพื่อเป็นกรอบในการวิจัยดังนี้

1. แนวคิดเกี่ยวกับการสื่อสารเพื่อการพัฒนา
2. แนวคิดเรื่องการสื่อสารแบบมีส่วนร่วม
3. แนวคิดเกี่ยวกับผู้นำและบทบาทของผู้นำ
4. แนวคิดเรื่องของเล่นพื้นบ้าน
5. แนวคิดเรื่องการถอดบทเรียน
6. แนวคิดเรื่องการผสมผสาน
7. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

1. แนวคิดเกี่ยวกับการสื่อสารเพื่อการพัฒนา (Development Communication)

ความหมายของการสื่อสาร

ปรมะ สตะเวทิน (2538 : 47) ให้ความหมายของการสื่อสารว่า คือ กระบวนการถ่ายทอดสาร (Message) จากบุคคลหนึ่งซึ่งเรียกว่า ผู้ส่งสาร (Source) ไปยังอีกบุคคลอีกฝ่ายหนึ่ง ซึ่งเรียกว่า ผู้รับสาร (Receiver) โดยผ่านสื่อ (Channel)

วิรัช ฤทธิรัตนกุล (2546 : 159) กล่าวว่า “การติดต่อสื่อสาร คือ กระบวนการในการส่งผ่านหรือสื่อความหมายระหว่างบุคคลสังคมมนุษย์เป็นสังคมที่สมาชิกสามารถใช้ความสามารถของตนสื่อความหมายให้ผู้อื่นเข้าใจได้ โดยแสดงออกในรูปของความต้องการ ความปรารถนา ความรู้สึกนึกคิด ความรู้ ประสบการณ์ต่าง ๆ จากบุคคลหนึ่งไปยังบุคคลหนึ่ง”

จากความหมายข้างต้น จะเห็นได้ว่า สิ่งหนึ่งที่มีความหมายเหล่านี้มีร่วมกันก็คือ การสื่อสารของมนุษย์ตั้งอยู่บนหลักของความสัมพันธ์ (Relationship) กล่าวคือ ในการสื่อสารนั้นจะต้องมีผู้เกี่ยวข้องอยู่สองฝ่าย โดยฝ่ายหนึ่งทำหน้าที่เป็นผู้ส่งสาร และอีกฝ่ายหนึ่งเป็นผู้รับสาร ซึ่งทั้งสองฝ่ายมีความเกี่ยวข้องหรือสัมพันธ์กัน

จากที่กล่าวมาข้างต้น สรุปได้ว่า การสื่อสาร (Communication) เป็นกระบวนการถ่ายทอดสารระหว่างมนุษย์ โดยผ่านเครื่องมือที่เรียกว่า “ภาษา” เพื่อติดต่อกัน ด้วยวิธีการต่างๆอันจะส่งผลให้ฝ่ายผู้ส่งสารและผู้รับสารเกิดความเข้าใจได้ตรงกัน เช่น การถ่ายทอดความรู้สึกนึกคิด การบอกเล่าเรื่องราว ประสบการณ์ เป็นต้น แต่ละบุคคลอาจนำวิธีการหรือกระบวนการสื่อสารที่แตกต่างกันไปตามความเหมาะสมหรือความจำเป็นของตนเองและคู่สื่อสาร

วัตถุประสงค์ของการสื่อสาร

ในการติดต่อสื่อสารกันทั้งผู้ส่งสารและผู้รับสารต่างมีวัตถุประสงค์ในการสื่อสารทั้งสิ้น ซึ่งทั้งสองฝ่ายอาจมีวัตถุประสงค์ที่เหมือนกันหรือแตกต่างกันก็ได้ ดังนั้นวัตถุประสงค์ของการสื่อสารจึงสามารถจำแนกได้ดังนี้

1. เพื่อแจ้งให้ทราบ (To inform) เป็นวัตถุประสงค์ที่ผู้ส่งสารต้องการเผยแพร่หรือบอกกล่าว เรื่องราว เหตุการณ์ต่าง ๆ กิจกรรม นโยบาย ความเคลื่อนไหว ฯลฯ ของตนเองหรือหน่วยงานให้ได้รับสาร ได้รับทราบ ผู้รับสารก็มีความประสงค์ที่จะได้ทราบข่าวสาร เพื่อนำไปใช้ในชีวิตรประจำวัน หรือเพื่อเป็นข้อมูลสำหรับการตัดสินใจ

2. เพื่อการศึกษา (To Educate) เป็นวัตถุประสงค์ที่ผู้ส่งสารต้องการให้ผู้รับสารได้เรียนรู้ และเกิดความเข้าใจลึกซึ้งมากกว่าการได้รับทราบ ผู้ส่งสารก็มีความประสงค์ที่จะเรียนรู้และการศึกษา

3. เพื่อโน้มน้าว (Persuade) เป็นวัตถุประสงค์ที่ผู้ส่งสารต้องการให้ผู้รับสารเกิดความรู้สึกชอบ สนใจ คล้อยตาม สนับสนุนและต้องปฏิบัติตาม ส่วนผู้รับสารก็ต้องการที่จะได้ข้อมูลสำหรับการตัดสินใจ

4. เพื่อความบันเทิง (To Entertain) เป็นวัตถุประสงค์ที่ผู้ส่งสารต้องการให้ผู้รับสารเกิดความพอใจ สนุกสนาน ส่วนผู้รับสารก็ต้องได้รับความพอใจเพลิดเพลินใน หรือสนุกสนาน

จึงอาจสรุปวัตถุประสงค์ของการสื่อสารได้ดังนี้ (ปรมาะ สตะเวทิน , 2533 : 60)

วัตถุประสงค์ของผู้ส่งสาร	วัตถุประสงค์ของผู้รับสาร
1. เพื่อแจ้งให้ทราบ (Inform)	1. เพื่อทราบ (Understand)
2. เพื่อสอนหรือให้การศึกษา (Teach or Educate)	2. เพื่อศึกษา (Learn)
3. เพื่อสร้างความพอใจหรือความบันเทิง (Please or Entertain)	3. เพื่อหาความพอใจ (Enjoy)
4. เพื่อเสนอหรือชักจูงใจ (Propose or Persuade)	4. เพื่อกระทำหรือตัดสินใจ (Dispose or Decide)

ตารางที่ 1 แสดงวัตถุประสงค์ของการสื่อสาร

นอกจากนี้วัตถุประสงค์ของการสื่อสารยังอาจแบ่งได้ในแง่ของผลการสื่อสารว่าเกิดผลโดยตรงหรือโดยอ้อม กล่าวคือ ผู้ส่งสารและผู้รับสารอาจมีวัตถุประสงค์ในการสื่อสารเพื่อให้เกิดผลทันที (Consummatory purpose) หมายถึง สารนั้นสามารถสร้างความพึงพอใจแก่ผู้ส่งสารและผู้รับสารได้ ทันทีทันใด (Immediate reward) (Wilbur , 1949) เช่น การเสนอข่าวเบา (Soft news) ที่อ่านง่ายและเข้าใจง่าย สามารถตอบสนองความต้องการของผู้อ่านได้ทันที นอกจากนี้ยังมีวัตถุประสงค์เพื่อใช้เป็นเครื่องมือ (Instrumental purpose) (Wilbur , 1949) ซึ่งหมายถึงสารนั้นถูกใช้เป็นเครื่องมือเพื่อนำไปสู่การกระทำอย่างอื่นต่อไป ผลที่เกิดขึ้นจึงไม่ได้เกิดจากสารนั้นโดยตรง แต่เกิดจากการใช้สารเป็นเครื่องมือให้เกิดผลนั้นซึ่งทำให้เกิดความพึงพอใจช้า (Delayed reward) (Wilbur , 1949) เช่น การนำเสนอข่าวหนัก (Hard news) ซึ่งต้องใช้ความคิดในการอ่านทำความเข้าใจเพื่อนำไปใช้ในการแก้ปัญหาหรือใช้เป็นเครื่องมือเพื่อการกระทำสิ่งอื่นในโอกาสต่อมา

องค์ประกอบของการสื่อสาร

องค์ประกอบของการสื่อสารโดยทั่วไปมี 4 ประการ ดังนี้

1. ผู้ส่งสาร (Sender) คือบุคคลหรือกลุ่มบุคคลที่ต้องการทำการสื่อสารความคิด ความรู้สึก ความต้องการและวัตถุประสงค์ของตนเอง ผู้ส่งสารจะทำหน้าที่เข้ารหัส (Encoding) อันเป็นการ

แปรสารให้อยู่ในรูปของสัญลักษณ์ที่มนุษย์สร้างขึ้นแทนความคิด ได้แก่ ภาษา (ภาษาพูด ภาษาเขียน) หรืออวัจนภาษา และอากัปกริยาท่าทางต่าง ๆ (อวัจนภาษา)

การสื่อสารจะประสบผลสำเร็จมากน้อยเพียงใด ล้วนเริ่มต้นมาจากความน่าเชื่อถือของแหล่งข่าวสาร (Source Credibility) หรือผู้ส่งสารเป็นสำคัญ จะต้องทำให้ผู้รับสารมีความมั่นใจในผู้ส่งสาร โดยเฉพาะการสื่อสารระหว่างบุคคล ซึ่งผู้สื่อสารมีการเผชิญหน้ากันในการสื่อสารพร้อมกับแสดงผลของการสื่อสารออกมาในลักษณะอันตรกิริยา (Interactive) ที่จะสะท้อนกลับไปยังผู้ส่งสารทันที ดังนั้นความน่าเชื่อถือหรือการยอมรับในตัวผู้ส่งสารจึงเป็นสิ่งสำคัญอย่างยิ่ง

ดั่งที่แมคไกว์ (McGuire) กล่าวว่า ความน่าเชื่อถือของแหล่งสาร เกิดขึ้นจากการที่ผู้รับสารยอมรับในเนื้อหา ซึ่งสอดคล้องกับสิ่งที่ปรากฏจริง ฉะนั้นจะเห็นได้ว่าความน่าเชื่อถือของแหล่งข่าวสารจึงอยู่ที่การยอมรับของผู้รับสารต่อผู้ส่งสารว่ารู้อะไรว่าสิ่งใดถูก และมีสิ่งใดเป็นสิ่งที่โน้มน้าวใจให้รับรู้หรือกล่าวได้ว่า ความน่าเชื่อถือของแหล่งข่าวสารนี้ขึ้นอยู่กับ การยอมรับในความชำนาญ (Expertise) และเป็นสิ่งที่ประจักษ์ (Objectivity)

2. สาร (Message) คือ เรื่องราวอันมีความหมายและแสดงออกมาโดยอาศัยภาษาหรือสัญลักษณ์ใด ๆ ก็ตามที่สามารถทำให้เกิดการรับรู้ร่วมกันได้ สารจะเกิดขึ้นได้ก็ต่อเมื่อ ผู้ส่งสารเกิดความคิดขึ้น และต้องการถ่ายทอดความคิดนั้นไปสู่การรับรู้ของผู้รับสาร การส่งสารเกิดจากการที่ผู้ส่งสารแสดงพฤติกรรมอย่างใดอย่างหนึ่งหรือหลายอย่างเพื่อแทนความคิดที่เกิดขึ้น เช่น การพูด การเขียน การวาด การแสดงอาการหรือกิริยาอย่างใดอย่างหนึ่งก็ได้

3. ช่องทางการสื่อสารหรือสื่อ (Channel) คือ สิ่งที่ขนส่งสาร (A carrier of message) หรือเป็นพาหนะที่ทำให้สารของผู้ส่งสารปรากฏ เช่น อากาศ แสง เสียง ตลอดจนอุปกรณ์หรือเครื่องมือที่มนุษย์คิดขึ้นเพื่อใช้ในการติดต่อส่งสารไปถึงกันและกัน

สามารถแบ่งประเภทของสื่อที่ใช้ในการสื่อสาร เป็น 3 ประเภท คือ

สื่อบุคคล

เกคินี จุฑาวิจิตร กล่าวถึงสื่อบุคคลไว้ว่า สื่อบุคคล (Human Media) เป็นสื่อพื้นฐานดั้งเดิมของมนุษย์ และเป็นช่องทางการสื่อสารระหว่างบุคคล ในด้านการให้ความหมายนั้น สื่อบุคคลเป็นสื่อที่ใช้ในการถ่ายทอดข่าวสาร ความรู้ ความเข้าใจ และความคิดเห็นต่างๆที่มีมาตั้งแต่ดั้งเดิมก่อนการสื่อสารประเภทอื่นๆ โดยมี “คำพูด” เป็นพาหนะที่สำคัญที่สุด

สื่อบุคคลในสังคมประกอบไปด้วย สื่อบุคคลท้องถิ่น (Localite) ได้แก่ ผู้นำความคิดเห็น เช่น ผู้ใหญ่บ้าน ครู แพทย์ ฯลฯ และสื่อบุคคลภายนอกท้องถิ่น (Cosmolite) ได้แก่ นักพัฒนา เจ้าหน้าที่ส่งเสริม ผู้เชี่ยวชาญ ฯลฯ

สื่อเฉพาะกิจ

ประมะ สตะเวทิน กล่าวถึง สื่อเฉพาะกิจว่าหมายถึง สื่อที่จะถูกผลิตขึ้นมาโดยมีเนื้อหาเฉพาะและจุดมุ่งหมายหลักอยู่ที่ผู้รับสารเฉพาะกลุ่ม ตัวอย่างของสื่อเฉพาะกิจ ได้แก่ ไปบลิวิ คู่มือ จุลสาร แผ่นพับ โปสเตอร์ จดหมายข่าว วิดีทัศน์ เป็นต้น

นอกจากนั้นแล้ว สื่อกิจกรรม เป็นสื่อเฉพาะกิจรูปแบบหนึ่ง เกศินี จุฑาวิจิตร กล่าวถึง สื่อกิจกรรมว่า ได้แก่ การจัดนิทรรศการ การจัดประกวด การจัดขบวนแห่ การจัดรถเคลื่อนที่ การจัดสนทนากลุ่ม การจัดรายการพิเศษทางวิทยุ การจัดวันและสัปดาห์พิเศษ การพบปะและการประชุม เป็นต้น

สื่อสารมวลชน

ประมะ สตะเวทิน กล่าวถึงสื่อมวลชนว่า หมายถึง สื่อที่สามารถนำสารจากผู้ส่งสารไปสู่ผู้รับสาร ซึ่งประกอบด้วยคนจำนวนมากอย่างรวดเร็ว ภายในเวลาวันเดียว โดยทั่วไปแล้ว สื่อมวลชน ได้แก่ หนังสือพิมพ์ วิทยุกระจายเสียง วิทยุโทรทัศน์ นิตยสารและภาพยนตร์

4. ผู้รับสาร (Receiver) คือบุคคลหรือกลุ่มคนที่รับสารของผู้ส่งสาร เป็นองค์ประกอบประการสุดท้ายในกระบวนการสื่อสารและเป็นองค์ประกอบที่สำคัญไม่ยิ่งหย่อนกว่าองค์ประกอบอื่นๆ ทั้งนี้เพราะการสื่อสารใดๆ ก็ตามจะไม่ประสบผลสำเร็จได้เลยหรืออาจประสบความสำเร็จไม่เต็มที่ หากผู้รับสาร ไม่เข้าใจหน้าที่และบทบาทของตนเองที่มีต่อการสื่อสาร

ผู้ส่งสารจึงต้องคำนึงถึงสิ่งสำคัญที่มีผลหรือปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการรับ การตีความหมาย และการทำความเข้าใจข่าวสารของผู้รับสาร ได้แก่

1. ปัจจัยทางการสื่อสาร ได้แก่ ทักษะความสามารถในการถอดรหัสสาร ทักษะคติในการสื่อสารทั้ง ความถึงความรู้เรื่องสารและการสื่อสาร

2. ปัจจัยทางด้านประชากรศาสตร์ ได้แก่ อายุ เพศ สถานภาพทางสังคมและเศรษฐกิจ การศึกษา ศาสนา และอาชีพ

3. ปัจจัยด้านบุคลิกลักษณะของบุคคล

ในกระบวนการสื่อสาร ไม่ว่าจะเป็นการสื่อสารประเภทใดหรือระดับใดก็ตาม นอกจากองค์ประกอบการสื่อสารทั้ง 4 ประการนี้แล้วก็น่าจะมีองค์ประกอบเพิ่มเติมอีก 2 ประการ ที่ทำให้กระบวนการติดต่อสื่อสารมีความสมบูรณ์ขึ้น นั่นคือ ปฏิกริยาตอบกลับหรือปฏิกริยาสะท้อนกลับ (Feedback) ที่ผู้รับสารแสดงตอบกลับต่อสารของผู้ส่งสาร และกรอบแห่งการอ้างอิง (Frame of Reference) หรือสนามแห่งประสบการณ์ร่วม (Field of experience) ระหว่างผู้ส่งสารกับผู้รับสาร มีร่วมกันในกระบวนการสื่อสารนั้น ๆ ด้วย

ทิศทางการสื่อสาร

1. การสื่อสารที่ผู้ส่งสารถ่ายทอดข่าวสารไปยังผู้รับสารแต่เพียงฝ่ายเดียว (One-way Communication) โดยที่ไม่เปิดโอกาสให้ผู้รับสารได้แลกเปลี่ยนความคิดเห็น หรือซักถาม ทำให้ปริมาณข้อมูลสะท้อนกลับ (Feedback) มีน้อย หรือไม่มีเลย โดยที่ผู้ส่งสารไม่สนใจต่อปฏิกริยาสะท้อนกลับ การสื่อสารในรูปแบบนี้จะมีลักษณะเป็นไปในรูปแบบของนโยบาย คำสั่งของผู้บริหาร หรือ ผู้นำ โดยผ่านทางสื่อต่าง ๆ เช่น เสียงตามสาย เอกสารสิ่งพิมพ์

2. การสื่อสารแบบสองทาง (Two-way Communication) เป็นการสื่อสารที่ผู้ส่งสารส่งข้อมูลข่าวสารไปยังผู้รับสาร ในขณะเดียวกันเมื่อผู้รับสารได้รับข้อมูลแล้วก็ส่งข้อมูลข่าวสารตอบกลับมายังผู้ส่งสารด้วย จึงเป็นการสื่อสารที่ผู้ส่งสารและผู้รับสารต่างสลับบทบาทในการรับและส่งสาร มีการเปิดโอกาสให้ผู้รับสารได้ซักถามข้อสงสัยต่าง ๆ มีการแลกเปลี่ยนข้อคิดเห็นระหว่างการโต้ตอบระหว่างกันที่เกิดขึ้นนี้ทำให้เกิดความเข้าใจอย่างชัดเจน การสื่อสารแบบนี้ผู้ส่งสารให้ความสำคัญต่อปฏิกริยาสะท้อนกลับ (Feedback) ทำให้การสื่อสารที่เกิดขึ้นมีประสิทธิภาพมากขึ้น เพราะผู้ส่งสารและผู้รับสารมีความเสมอภาคกันในการติดต่อสื่อสาร ซึ่งก่อให้เกิดการมีส่วนร่วมในการดำเนินงาน

การไหลของข่าวสาร

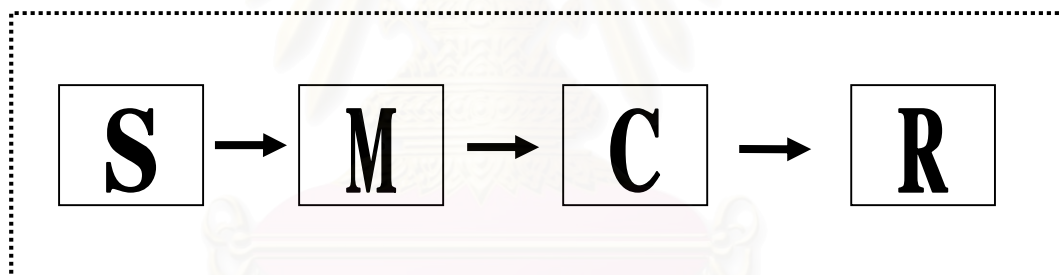
1. การสื่อสารจากบนลงล่าง (Top-down Communication) เป็นการส่งข่าวสารจากบุคคลที่มีตำแหน่งสูงกว่าลงมายังบุคคลที่มีตำแหน่งต่ำกว่า การสื่อสารแบบนี้มักแสดงออกมาในรูปแบบของนโยบาย แผนงาน ประกาศ เป็นต้น

2. การสื่อสารจากล่างขึ้นบน (Bottom-up Communication) เป็นการส่งข่าวสารจากผู้ที่อยู่ในตำแหน่งที่ต่ำกว่าไปยังผู้ที่มีตำแหน่งที่สูงกว่า การสื่อสารรูปแบบนี้มักมีในลักษณะของการประชุม การสัมมนา การปรึกษาหารือ ตลอดจนการร้องทุกข์ เป็นต้น

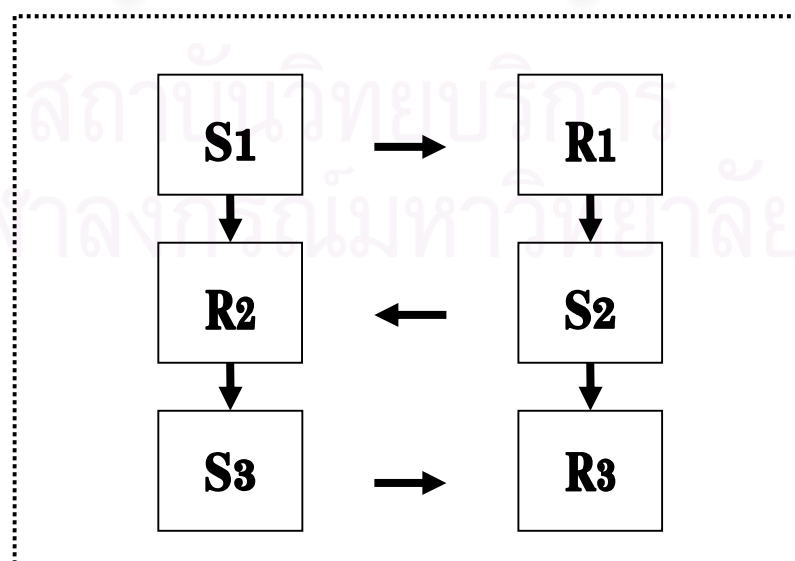
3. การสื่อสารตามแนวราบ (Horizontal Communication) เป็นการติดต่อสื่อสารระหว่างผู้ที่อยู่ในระดับหรือตำแหน่งเดียวกัน หรือใกล้เคียงกัน โดยอาศัยความสัมพันธ์ส่วนตัวเป็นหลัก เช่น เพื่อน ญาติพี่น้อง การสื่อสารรูปแบบนี้ก่อให้เกิดความสัมพันธ์และเสริมสร้างความรับผิดชอบร่วมกันของหมู่คณะ รวมทั้งส่งเสริมให้เกิดการมีส่วนร่วมของสมาชิกสังคม

แบบจำลองการสื่อสาร

จากแบบจำลองต่างๆทางภาษาศาสตร์สามารถจะแบ่งประเภทการสื่อสารออกเป็น 2 แบบจำลองใหญ่ๆคือ แบบจำลองเชิงการถ่ายทอดข่าวสาร (Transmission) และแบบจำลองเชิงพิธีกรรม (Ritualistic) (กาญจนา แก้วเทพ, 2546)

แผนภาพที่ 1 แสดง แบบจำลอง Transmission Model

แผนภาพที่ 2 แสดง แบบจำลอง Ritualistic Model

แบบจำลองเชิงการถ่ายทอดข่าวสาร (Transmission) นั้น จะมีลักษณะเป็นการสื่อสารทางเดียว (One-way Communication) คือ มีการถ่ายทอดข่าวสารจากผู้ส่งสารไปยังผู้รับสารโดยบทบาทของผู้ส่งสารและผู้รับสารจะตายตัว และหลังจากที่สื่อสารผ่านช่องทาง/สื่อแล้ว ผู้รับสารก็จะรับรู้/คิดตามที่ผู้ส่งต้องการ ในแง่นี้ ผู้ส่งสารจึงเป็นผู้ควบคุมกระบวนการสื่อสารเป็นส่วนใหญ่ ส่วนผู้รับนั้นจะมีบทบาทและส่วนร่วมเพียงเป็นผู้รองรับข่าวสารที่ถูกถ่ายทอดไปเท่านั้น

ส่วนจำลองเชิงพิธีกรรม (Ritualistic) นั้น มีลักษณะเป็นการสื่อสารสองทาง (Two-way Communication) โดยที่ผู้ส่งสารและผู้รับสารนั้นจะมีการสลับบทบาทกันไปมา เช่น การนั่งสนทนากัน หลังจากการสื่อสารกันแล้ว คู่การสื่อสารทั้งสองฝ่ายก็จะเรียนรู้ข้อมูลข่าวสารของกันและกันแบบพบกันครึ่งทาง (Shared meaning) ดังนั้นในแบบจำลองเชิงพิธีกรรมนี้จึงเปิดโอกาสให้คู่การสื่อสารทั้งสองฝ่ายมีส่วนร่วมในกระบวนการสื่อสารได้มากกว่าแบบจำลองเชิงถ่ายทอดข่าวสาร

ประเภทของการสื่อสาร

การสื่อสารแบ่งได้หลายประเภท ซึ่งหากใช้หลักเกณฑ์ทางด้านจำนวนของผู้ทำการสื่อสารเป็นหลักแล้ว จะสามารถแบ่งการสื่อสารออกได้ดังนี้ (เกศินี , 2537 : 6)

1. การสื่อสารภายในบุคคล (Intrapersonal Communication) คือ การสื่อสารกับตนเอง เช่น การคิด การไตร่ตรองหาเหตุผล การวิเคราะห์ การทบทวนเรื่องที่พูดหรือ เขียน การร้องเพลงฟังคนเดียว ซึ่งทั้งหมดเหล่านี้จะมีผู้สื่อสารเพียงคนเดียว บุคคลนั้นทำหน้าที่เป็นทั้งผู้ส่งสารและผู้รับสาร

2. การสื่อสารระหว่างบุคคล (Interpersonal Communication) เป็นการสื่อสารระหว่างบุคคลสองหรือสามคน เพื่อแลกเปลี่ยนความรู้ ความคิดเห็นและสร้างสัมพันธภาพระหว่างกัน เช่น การพูดคุยแบบเห็นหน้าคาคตา การใช้โทรศัพท์คุยกัน เป็นต้น

3. การสื่อสารกลุ่มย่อย (Small Group Communication) เป็นการสื่อสารภายในกลุ่มคนจำนวนหนึ่ง ซึ่งผู้ส่งสารและผู้รับสารสามารถที่จะพูดคุยโต้ตอบกันได้โดยตรงและทั่วถึง เช่น การสื่อสารในการประชุมสัมมนา เพื่อแลกเปลี่ยนความรู้ กระตุ้น หรือร่วมกันแก้ไขปัญหา

4. การสื่อสารกลุ่มใหญ่ (Large Group Communication or Public Communication) เป็นการสื่อสารระหว่างคนจำนวนมาก ซึ่งอยู่ในสถานที่เดียวกันหรือใกล้เคียงกัน โดยอาจจะใช้สื่อโทรทัศน์ เข้าช่วย เช่น การใช้โทรทัศน์วงจรปิดในการสอนนักศึกษาในกลุ่มใหญ่ที่มีหลายห้องเรียน

การสื่อสารกลุ่มใหญ่นี้ ได้แก่ การอภิปรายในหอประชุม การปราศรัยหาเสียง เป็นต้น โอกาสที่ผู้ส่งสาร และผู้รับสารจะสื่อสารกันได้โดยตรงและทั่วถึงมีน้อยมาก และขาดลักษณะของการสื่อสารแบบตัวต่อตัว

5. การสื่อสารมวลชน (Mass Communication) เป็นการสื่อสารที่ผู้ส่งสาร ซึ่งอาจมีมากกว่า 1 คน ส่งข่าวสารไปยังผู้รับสารที่มีเป็นจำนวนมาก ซึ่งอาศัยอยู่ในสถานที่ต่างๆ ทั่วโลกกันได้อย่างรวดเร็ว ภายในระยะเวลาเดียวกันหรือใกล้เคียงกัน โดยผ่านทางสื่อมวลชนต่างๆ เช่น โทรทัศน์ วิทยุ หนังสือพิมพ์ เป็นต้น การสื่อสารแบบนี้ผู้ส่งสารไม่สามารถทราบปฏิกิริยาของผู้รับสารได้อย่างทันทีทันใด

ความหมายของคำว่าพัฒนา

“การพัฒนา” (Development) ก็เช่นเดียวกับ การสื่อสาร กล่าวคือมีการให้ความหมายที่หลากหลายและแตกต่างกันไปตามยุคสมัย ในที่นี้จะกล่าวถึงความหมายของการพัฒนาที่สอดคล้องกับสภาพการณ์ในปัจจุบัน อาทิ

ซินห์ (Sinha, 1976 : 2 อ้างถึงในเสถียร เขยประทับ, ม.ป.ป. : 6) ให้คำจำกัดความของการพัฒนา ว่า การพัฒนาเป็นกระบวนการของการเคลื่อนไหวจากสภาพที่ไม่น่าพอใจไปสู่สภาพที่น่าพอใจ การพัฒนาเป็นกระบวนการเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ ไม่หยุดนิ่ง

เบลทราน (Beltran, 1974 : 10 อ้างถึงในเสถียร เขยประทับ, ม.ป.ป. : 6) กล่าวว่า การพัฒนาเป็นกระบวนการที่มีทิศทางให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วม เพื่อก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงของสังคม ภายใต้เงื่อนไขความเสมอภาค ศักดิ์ศรี ความยุติธรรม และเสรีภาพ

สุรเชษฐ์ เวชชยพิทักษ์ (2533 : 67) กล่าวว่า การพัฒนาในมุมของชาวบ้านนั้น คือ การแก้ปัญหาที่มีอยู่และการทำให้ชีวิตความเป็นอยู่ของตัวเองดีขึ้น ให้ภายในชุมชนมีความสันติสุขพอสมควร ไม่ว่าจะพัฒนานั้นคนนอกที่เข้ามาเป็นฝ่ายเริ่มและให้ชาวบ้านมีส่วนร่วม หรือเข้าร่วมกับชาวบ้านในกิจการที่ชาวบ้านเป็นฝ่ายริเริ่มก็ตาม

เออร์วินด์ ซิงค์เฮล และปารีชาติ สถาปิตานนท์ (Arvind Singhal and Parichart Sthapitanonda, 1996) ประมวลผลความคิดของนักวิชาการหลายท่าน และได้สรุปแนวทางของการพัฒนาตามหลักกระบวนทัศน์แห่งความหลากหลาย (Multiplicity paradigm) ว่า การพัฒนาความ

จะมุ่งเน้นที่ความต้องการของประชาชนที่เป็นสมาชิกของสังคม และ ความจำเป็นถึงการผสมผสานของวัฒนธรรม ค่านิยม ความเชื่อ และบรรทัดฐานต่าง ๆ ของคนในสังคม โดยกระบวนการดังกล่าวควรจะสนับสนุนให้ประชาชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนา ตลอดจน ควรส่งเสริมให้มีการพึ่งพาตนเองในแต่ละสังคมให้สามารถช่วยเหลือตัวเองได้ แต่ไม่ได้หมายถึงการตัดขาดจากสังคมภายนอก ทั้งนี้เพื่อเปิดโอกาสให้มีความเท่าเทียมกันในการเข้าถึงทรัพยากรและเข้าถึงสื่อ

ทั้งนี้การพัฒนาจะบรรลุผลได้มากน้อยเพียงไรนั้น การสื่อสารเข้ามามีบทบาทสำคัญอย่างยิ่ง โดยเฉพาะสำหรับการพัฒนาในยุคปัจจุบัน ซึ่งใช้การสื่อสารในลักษณะสองทาง (Two-way Communication) และการสื่อสารในแนวระนาบ (Horizontal Communication) (Schramm, 1979 อ้างถึงใน John A. Lent, 1987) เพื่อช่วยก่อให้เกิดพลังและกระตุ้นให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนา

ดังเช่นที่ เจน เซอร์เวส (Jan Servaes , 1983 (อ้างถึงใน ถันยพร พงษ์โสภณ, 2539) มองว่า การสื่อสารเพื่อการพัฒนาต้องพิจารณาจากความต้องการของประชาชนเป็นสำคัญ (Need oriented) และการพัฒนาจะต้องประสานสัมพันธ์กับการสื่อสารแบบประชาธิปไตย ที่เน้นการมีส่วนร่วมของประชาชน (People's participatory) โดยมีจุดมุ่งหมายให้ประชาชนสามารถพึ่งพาตนเองได้ (Self reliance)

จากข้อมูลดังกล่าวข้างต้น อาจสรุปว่า ในการสื่อสารเพื่อการพัฒนา ควรจะคำนึงถึงองค์ประกอบเหล่านี้ คือ

1. เป็นการสื่อสารแบบสองทาง (Two-way Communication) และเน้นการสื่อสาร การสื่อสารในแนวระนาบ (Horizontal Communication)
2. ให้ความสำคัญกับการสื่อสารจากล่างสู่บน (Bottom-up) เพื่อเปิดโอกาสให้ประชาชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาในทุกระดับ
3. การสื่อสารต้องยึดหลักความต้องการ และปัญหาความต้องการของประชาชนเป็นจุดเริ่มต้นของการดำเนินกิจกรรม
4. คำนึงถึงความสามารถของชุมชนเป็นหลัก ไม่พึ่งพาแหล่งสารจากภายนอกมาก
5. การพัฒนาขีดความสามารถ และพึ่งพาตนเอง โดยการแพร่ข้อมูลด้านความรู้ที่เหมาะสมกับท้องถิ่น
6. การสื่อสารต้องสอดคล้องกับวัฒนธรรมท้องถิ่น และอาจใช้ร่วมกัน เช่น สื่อพื้นบ้าน สื่อประเพณี เป็นต้น

หน้าที่ของการสื่อสารในการพัฒนา

ปรมะ สตะเวทิน (2538) ได้สรุปหน้าที่ของการสื่อสารต่อการพัฒนาไว้ว่า

1. หน้าที่ในการให้ข่าวสาร (Information Function) กล่าวคือ การที่ประเทศจะพัฒนาไปได้นั้นประชาชนในประเทศนั้นต้องมีความกระตือรือร้น ที่จะพัฒนาตัวเองและสังคมโดยส่วนรวม ดังนั้นหน้าที่ของการสื่อสารจึงเป็นการให้ข่าวสารแก่ประชาชน ซึ่งสาระของข่าวสารที่เสนอ ได้แก่ วิถีชีวิตของสังคมที่พัฒนา, โครงการพัฒนาต่าง ๆ, ระบบการเมือง, สังคม, เศรษฐกิจ และ วัฒนธรรมของประเทศตนเองและประเทศที่พัฒนา, เป้าหมายและปัญหาของการพัฒนา การเสนอข่าวสารในลักษณะนี้เป็นการกระตุ้นให้ประชาชนเกิดความสนใจต่อการพัฒนา ได้รู้ ได้เห็นสิ่งต่าง ๆ เพิ่มขึ้น ทำให้หูตากว้างขวางขึ้น และสามารถเปรียบเทียบตัวเองและสังคมของตนเอง กับสังคมอื่น ๆ และคนในสังคมอื่นได้

2. หน้าที่ในการชักจูงใจ (Persuade Function) กล่าวคือ ในการพัฒนาสังคมหรือประเทศนั้น ย่อมก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงต่อโครงสร้างและหน้าที่ในสังคม โดยเฉพาะอย่างยิ่งจะมีผลกระทบต่อวิถีชีวิตของประชาชน หมายถึง ประชาชนต้องเปลี่ยนทัศนคติ, ความเชื่อ และ พฤติกรรมของตน เพื่อให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงอื่น ๆ ในสังคม ตลอดจนการที่ประชาชนต้องเข้าร่วมในโครงการพัฒนาต่าง ๆ ดังนั้นการสื่อสารจึงต้องมีหน้าที่ชักจูงใจให้ประชาชนเปลี่ยนวิถีชีวิตของตนและเข้าร่วมในโครงการพัฒนาอย่างจริงจัง ด้วยการแสดงความคิดเห็นสนับสนุนโครงการพัฒนาของรัฐบาลและชี้แนะการตัดสินใจของประชาชน ตลอดจนชี้ให้เห็นถึงประโยชน์ที่ประชาชนและสังคมส่วนรวมจะได้รับจากการพัฒนา

3. หน้าที่ในการให้ความรู้ (Education Function) กล่าวคือ เมื่อประชาชนได้รับทราบข่าวสารเกี่ยวกับความจำเป็นของการพัฒนาจนเกิดความรู้สึกระตือรือร้น และตัดสินใจที่จะเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตของตนแล้ว สิ่งก็ตามมาก็คือ ทำอย่างไรประชาชนจึงจะมีความรู้ความสามารถในการที่จะปรับตัวเองให้เข้ากับสังคมที่เปลี่ยนแปลงไปได้ นั่นคือ ทำอย่างไรประชาชนจึงจะมีความรู้ความเข้าใจถึงบทบาท, หน้าที่ และความรับผิดชอบของตนในสังคมใหม่ ซึ่งการสื่อสารโดยเฉพาะอย่างยิ่งสื่อมวลชนสามารถที่จะทำหน้าที่ในการให้ความรู้ที่จำเป็นสำหรับการปรับตัวของประชาชนให้เข้ากับการพัฒนาสังคมได้ โดยการให้ความรู้แก่ประชาชนทั้งในเรื่อง การอ่านออกเขียนได้ การปรับปรุงการกินอยู่ และการประกอบอาชีพ

2. แนวคิดการสื่อสารแบบมีส่วนร่วม

Singhal+Rogers (อ้างใน กาญจนา แก้วเทพ , 2543 : 33) ได้กล่าวอย่างชัดเจนว่า การกำหนดบทบาทของการสื่อสารในการพัฒนานั้นจะเป็นไปอย่างไร ย่อมขึ้นอยู่กับค่านิยมของ “การพัฒนา” นั้นเอง ดังนั้นเมื่อค่านิยมของการพัฒนาเปลี่ยนจาก Domain Paradigm ที่เน้นเรื่องปริมาณของอัตราความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ Alternative Paradigm บทบาทของการสื่อสารเพื่อการพัฒนา ก็จำเป็นต้องปรับเปลี่ยนตามไปด้วย จากการสื่อสารแบบเดิมที่มีลักษณะจากบนลงสู่ล่างเป็นการสื่อสารแบบทางเดียวและถูกวางแผนมาจากส่วนกลางมาเป็นการสื่อสารแบบล่างขึ้นบน หรือ การสื่อสารในแนวระนาบเป็นการสื่อสารสองทางและเป็นการสื่อสารที่วางแผนมาจากท้องถิ่นเพื่อตอบสนองความต้องการของชุมชน

McQuail (กาญจนา แก้วเทพ , 2534 : 34) ได้ประมวลคุณลักษณะสำคัญ ๆ ของการสื่อสารที่จะเข้ามามีบทบาทในการพัฒนาแนวใหม่ เช่น

- มีลักษณะหลากหลาย (Multiciplicity)
- เป็นการสื่อสารขนาดเล็ก (Smallness of Scale)
- การสร้างและใช้อยู่ในท้องถิ่นตนเอง (Locality)
- ไม่มีลักษณะแข็งตัว ยืดหยุ่นได้ ไม่เป็นสถาบัน (Deinstitutionalization)
- มีการแลกเปลี่ยนบทบาทระหว่างผู้ส่งสาร-ผู้รับสาร (Interchange of Sender-receiver role)
- เน้นการสื่อสารแนวนอนในทุกะดับของสังคม (Horizontality of Communication)

เป้าหมายของการสื่อสารแบบมีส่วนร่วม

ในการมีส่วนร่วมในระดับชุมชนนั้น เป้าหมายของการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมน่าจะมีดังต่อไปนี้

1. เพื่อกระตุ้นให้ชุมชนมองเห็นคุณค่าของตนเอง เช่น การนำเอาภูมิปัญญาของชาวบ้านมาเผยแพร่ในวงกว้าง
2. เพื่อสร้างความมั่นใจให้กับชาวบ้านที่เข้ามามีส่วนร่วม และเพื่อให้เห็นคุณค่าความคิดและความเชื่อของตนเอง
3. เพื่อพิสูจน์ความเชื่อของชุมชนที่เคยคิดว่าตนเองไม่สามารถใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่ที่ซับซ้อนได้ การเข้ามามีส่วนร่วมฝึกฝนอบรมการผลิตสื่อ จะพิสูจน์ให้ชาวบ้านเห็นว่า พวกเขาสามารถทำได้

4. เพื่อสร้างทักษะในการสร้างสื่อให้กับชุมชน เพื่อเป็นช่องทางที่ชุมชนจะส่งข่าวสารออกไปจากจุดยืน มุมมองและทัศนะของตนเอง
5. เพื่อให้ชุมชนได้แสดงความรู้สึก ปัญหา วิเคราะห์ปัญหา รวมทั้งวิธีการแก้ปัญหาจากทัศนะของชุมชน
6. ยกระดับความมีสติและความรับผิดชอบให้กับชุมชน
7. สร้างสื่อที่มีสาระให้กับชุมชน

โดยการมีส่วนร่วมในการสื่อสารนั้นก็จะมีระดับต่างๆที่แตกต่างกันไปของการเข้ามามีส่วนร่วมของการสื่อสาร ซึ่งปัจจัยที่จะเข้ามามีส่วนร่วมนั้น จะเกี่ยวข้องกับองค์ประกอบของการสื่อสาร ดังนี้ (กาญจนา แก้วเทพ, 2543)

1. เป้าหมายของการสื่อสาร ได้กำหนดให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในระดับใด เช่น ในระดับเข้ามามีส่วนร่วมแสดง ระดับเป็นผู้รับสารที่คอยป้อนปฏิกริยาย้อนกลับ
2. ลักษณะสองทางและ Interactivity ของการสื่อสาร ยิ่งการสื่อสารที่เอื้ออำนวยให้มีลักษณะตอบโต้กันอยู่ตลอดเวลามากขึ้นเท่าใด โอกาสที่ชุมชนจะเข้ามามีส่วนร่วมก็จะยิ่งมากขึ้นเท่าใด
3. ใครคือผู้ส่งสาร ในชุมชนโอกาสที่คนส่วนใหญ่จะได้เข้ามาเป็นผู้ส่งสารมีมากน้อยและทั่วถึงหรือไม่
4. ประเภทของเนื้อหาสาร เป็นเนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับสภาพความเป็นจริงของสังคมหรือไม่ นอกจากนั้นวิธีการนำเสนอเนื้อหา หากมีลักษณะของการสนทนาและเปลี่ยนแปลงซึ่งกันและกัน (Dialogue) แสวงหาความร่วมมือจากหลายฝ่าย (Collaboration) และก่อให้เกิดการตัดสินใจโดยกลุ่ม (Group decision making) ก็ยิ่งทำให้การมีส่วนร่วมมีโอกาสมากขึ้น
5. ประเภทของช่องทาง/สื่อ โดยหลักการทั่วไปแล้ว สื่อขนาดเล็กเช่นสื่อเฉพาะกิจจะเปิดโอกาสให้ชุมชนมีส่วนร่วมได้มากกว่าสื่อมวลชน สื่อที่ชาวบ้านคุ้นเคยเช่นสื่อปะเพณีก็จะเอื้ออำนวยให้ชาวบ้านเข้าร่วมได้ง่ายกว่าสื่อสมัยใหม่
6. ผู้รับสารและการมีปฏิกริยาย้อนกลับ (Feedback) การสื่อสารแบบมีส่วนร่วมนั้นจะมีความเชื่อพื้นฐานเกี่ยวข้องกับผู้รับสารที่แตกต่างไปจากการสื่อสารเพื่อการพัฒนากระแสหลักโดยสิ้นเชิง กล่าวคือ กระบวนทัศน์ใหม่เชื่อว่า ผู้รับสารนั้นมีไชเป็นผู้ที่ว่างเปล่าและไม่รู้อะไรเลยเกี่ยวกับเนื้อหาที่สื่อไป หากแต่ความรู้ที่ผู้รับสารมีนั้นอาจจะเป็นความรู้คุณละซุดที่แตกต่างจากผู้ส่งสารได้ และนอกเหนือจากนั้นวิธีการรับสารก็มีได้เป็นอย่าง Passive หากเป็นอย่าง Active และมักมีปฏิกริยาป้อนกลับทั้งแบบที่เป็นทางการหรือไม่เป็นทางการ ดังนั้นไม่ว่าการเข้ามามีส่วน

ร่วมกับสื่อสารในระดับก็ตาม การจัดช่องทางสำหรับปฏิกริยาป้อนกลับก็เป็นปัจจัยที่จำเป็นอย่าง ยิ่งขาดไม่ได้ของการสื่อสารแบบมีส่วนร่วม

สื่อสารแบบมีส่วนร่วมและการสื่อสารแบบไม่มีส่วนร่วม

(Participatory vs Non-participatory Communication)

ปาริชาติ สถาปิตานนท์ (2549) ได้เปรียบเทียบแนวคิดเกี่ยวกับการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมกับการสื่อสารแบบไม่มีส่วนร่วม เป็นอีกแนวทางหนึ่งที่น่าไปสู่ความชัดเจนในเชิงข้อสรุปต่าง ๆ ที่สำคัญ ซึ่งในกรณีดังกล่าว Dagrón (2000), Singha (2001) และ Sthapitanonda (2004) ได้ชี้ให้เห็นข้อตรงข้ามระหว่างการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมและการสื่อสารแบบไม่มีส่วนร่วมในประเด็นต่าง ๆ ดังตารางที่ 2

หากพิจารณาจากแผนภาพที่ 7 เราสามารถอธิบายนำคุณสมบัติเชิงข้อตรงข้ามมาใช้ในการอธิบายสาระสำคัญของ “การสื่อสารแบบมีส่วนร่วม” และ “การสื่อสารแบบไม่มีส่วนร่วม” ดังนี้

การสื่อสารแบบมีส่วนร่วม Participatory Communication	การสื่อสารแบบไม่มีส่วนร่วม Non-Participatory Communication
การสื่อสารแนวระนาบ (Horizontal)	การสื่อสารแนวตั้ง (Vertical)
กระบวนการ (Process)	การรณรงค์ (Campaign)
ระยะยาว (Long term)	ระยะสั้น (Short term)
ความเป็นกลุ่ม (Collective)	ความเป็นบุคคล (Individual)
กับชุมชน (With Community)	เพื่อชุมชน (For Community)
ความเจาะจง (Specific)	ความกว้างใหญ่ (Mass)
ความจำเป็นของประชาชน (People need)	ความต้องการแหล่งทุน (Donors' musts)
ความเป็นเจ้าของ (Ownership)	การเข้าถึง (Access)
ความสำนึก (Consciousness)	การโน้มน้าวใจ (Persuasion)

ตารางที่ 2 : แสดงการเปรียบเทียบการสื่อสารแบบมีส่วนร่วม และการสื่อสารแบบไม่มีส่วนร่วม

ก. การสื่อสารแนวระนาบ (Horizontal) กับการสื่อสารแนวตั้ง (Vertical)

การสื่อสารแบบมีส่วนร่วมเกี่ยวข้องกับกับการสื่อสารของบุคคลที่กระตือรือร้น ในลักษณะของการแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารต่าง ๆ ร่วมกันบนพื้นฐานของความเท่าเทียม และความเคารพซึ่งกันและกัน ในขณะที่การสื่อสารแบบไม่มีส่วนร่วมเกี่ยวข้องกับกับการสั่งการของบุคคลที่มีสถานภาพสูงกว่าไปยังบุคคลที่มีสถานภาพต่ำกว่า

ข. กระบวนการ (Process) กับการรณรงค์ (Campaign)

การสื่อสารแบบมีส่วนร่วมเน้นหนักเกี่ยวกับกระบวนการเชิงปรึกษาหารือในทุกขั้นตอน นับตั้งแต่การรับรู้ การทำความเข้าใจร่วมกัน การตัดสินใจและการดำเนินการร่วมกัน ไปจนถึงการรับผลต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นร่วมกัน ในขณะที่ การสื่อสารแบบไม่มีส่วนร่วมให้ความสำคัญกับการรณรงค์ เพื่อการกระตุ้นให้เกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมต่าง ๆ อย่างรวดเร็ว และเป็นไปในทิศทางที่มีผู้ริเริ่ม การรณรงค์ตั้งเป้าหมายไว้ล่วงหน้า

ค. ระยะยาว (Long term) กับระยะสั้น (Short term)

การสื่อสารแบบมีส่วนร่วมเน้นการแสวงหาการเปลี่ยนแปลงในระยะยาวและยั่งยืน ทั้งในระดับบุคคล ชุมชน และสังคม ส่วนการสื่อสารแบบไม่มีส่วนร่วมเน้นการเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในระยะสั้นและภายใต้ระยะเวลาที่เร่งด่วน

ง. ความเป็นกลุ่ม (Collective) กับ ความเป็นบุคคล (Individual)

การสื่อสารแบบมีส่วนร่วมเน้นการเชิญชวนกลุ่มบุคคลที่เกี่ยวข้องเข้าร่วมในกระบวนการตัดสินใจ และดำเนินการต่าง ๆ ในลักษณะของกลุ่มบุคคล ส่วนการสื่อสารแบบไม่มีส่วนร่วมเน้นการดำเนินการต่าง ๆ ที่จะกระตุ้นแต่ละบุคคลเกิดการเปลี่ยนแปลงในเชิงพฤติกรรม

จ. กับชุมชน (With Community) กับ เพื่อชุมชน (For Community)

การสื่อสารแบบมีส่วนร่วมเน้นการทำงานร่วมกันระหว่างบุคคลภายนอกกับสมาชิกในชุมชน โดยสมาชิกในชุมชนทำหน้าที่เป็นผู้ริเริ่ม วางแผน และการดำเนินการต่าง ๆ ในขณะที่บุคคลภายนอกอาจทำหน้าที่สนับสนุน ส่วนการสื่อสารแบบไม่มีส่วนร่วมเน้นการริเริ่มงานต่าง ๆ โดยบุคคลภายนอกเป็นหลักโดยเชื่อมั่นว่า การกระทำดังกล่าวจะนำพาชุมชนไปสู่การเปลี่ยนแปลงที่ดีขึ้น

จ. ความเจาะจง (Specific) กับ ความกว้างใหญ่ (Mass)

การสื่อสารแบบมีส่วนร่วมให้ความสำคัญกับแต่ละชุมชนเป็นการเฉพาะเจาะจง โดยสนับสนุนให้ชุมชนเกิดการปรับตัวทั้งในเชิงเนื้อหาสาระ ภาษา วัฒนธรรม และช่องทางการสื่อสารกันเอง ในขณะที่การสื่อสารแบบไม่มีส่วนร่วมเน้นการนำเสนอประเด็นปัญหาใหญ่เข้าสู่ชุมชน โดยอาจมองข้ามความแตกต่างเชิงภาษาหรือวัฒนธรรมต่าง ๆ ของสมาชิกในชุมชน

ข. ความจำเป็นของประชาชน (People need) กับความต้องการแหล่งทุน (Donors' musts)

การสื่อสารแบบมีส่วนร่วมให้ความสำคัญกับการหารือร่วมกันของชุมชนและการพัฒนาเครื่องมือในการสื่อสารเพื่อช่วยกระตุ้นให้สมาชิกในชุมชนสามารถระบุประเด็นปัญหาต่าง ๆ ได้ด้วยตนเอง ในขณะที่การสื่อสารแบบไม่มีส่วนร่วมให้ความสำคัญกับการดำเนินโครงการต่าง ๆ เพื่อตอบสนองความต้องการ

3. แนวคิดเกี่ยวกับผู้นำและบทบาทของผู้นำ

การพัฒนาชุมชนให้มีศักยภาพเข้มแข็งและบรรลุเป้าหมายที่วางไว้นั้น การดำเนินงานต้องอาศัยบุคคลหรือกลุ่มบุคคลเข้ามาวางแผนหรือกำหนดทิศทางการพัฒนา ตลอดจนผลักดันให้โครงการต่าง ๆ ดำเนินให้ได้ผลลุล่วง รวมไปถึงการแก้ปัญหาทั้งภายในและภายนอกชุมชนอีกด้วย

ความหมายของผู้นำ

Roderick Bell (1969 อ้างใน อรุณ สูงผอม, 2534: 15) ให้ความหมายของผู้นำว่า เป็นผู้ซึ่งอยู่ในอำนาจหรือตำแหน่งที่ถูกกำหนดให้เป็นผู้เป็นผู้นำ เป็นผู้ซึ่งสามารถมีอิทธิพลในการจัดสรรและจัดการต่อสิ่งที่มีคุณค่าต่าง ๆ มากกว่าคนอื่น ๆ ในชุมชนนั้นเพื่อให้เกิดผลสำเร็จตามความมุ่งหมายที่ปรารถนาทั้งของตนและสมาชิกของชุมชน

อรรถัย ชื่นมณูษย์ (2519 อ้างถึงใน กุสุมา ภูใหญ่, 2540) สรุปลักษณะกว้าง ๆ ของความหมายของผู้นำไว้ ดังนี้

1. ผู้ที่ได้รับแต่งตั้งให้เป็นผู้เป็นผู้นำ

2. ผู้นำที่เป็นจุดรวมของพฤติกรรมในกลุ่ม
3. ผู้นำที่ถูกเลือกขึ้นมาจากเหล่าสมาชิกในกลุ่ม
4. ผู้นำที่มีอิทธิพลต่อสมาชิกคนอื่น ๆ โดยที่สมาชิกผู้ตัวหรือไม่ก็ตาม
5. ผู้นำที่มีอิทธิพลการเคลื่อนไปสู่เป้าหมายกลุ่ม

คุณลักษณะของผู้นำ

สัมพันธ์ เตชะชวกร และคณะ (2537) ได้แบ่งลักษณะของผู้นำ โดยคำนึงถึงองค์ประกอบของโครงสร้างสังคมเป็นเกณฑ์ คือ

1. ผู้นำในระบบเศรษฐกิจ หมายถึง ผู้ที่มีฐานะทางเศรษฐกิจดี
2. ผู้นำในระบบเครือญาติ หมายถึง ผู้อาวุโสที่ชาวบ้านให้ความเคารพ
3. ผู้นำในระบบการปกครอง หมายถึง ผู้ที่ได้รับการแต่งตั้งจากทางการ มีตำแหน่งเป็นทางการในการปกครอง เช่น กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน เป็นต้น
4. ผู้นำในระบบศาสนา ประเพณี และวัฒนธรรม ความเชื่อ
5. ผู้นำในระบบการศึกษา หมายถึง ผู้ที่มีบทบาทในการอบรมสั่งสอนเด็ก เยาวชน หรือชาวบ้านโดยทั่วไป มักเป็นผู้ที่สนใจข่าวคราวทั่วไปและเป็นผู้ถ่ายทอดความรู้ ความคิดเห็นไปสู่ชาวบ้านอีกต่อหนึ่ง

จิตจำนงค์ กิติศิริ (2532) ได้แบ่งคุณลักษณะของผู้นำที่เอื้ออำนวยต่องานพัฒนาชุมชนไว้ 8 ประการ ได้แก่

1. มีจิตใจมุ่งมั่นที่จะพัฒนา
2. มีความซื่อตรงต่อเจ้าหน้าที่
3. มีจิตใจเป็นกุศล
4. การยอมรับวิพากษ์การแผนใหม่
5. ความเชื่อมั่นในตนเอง
6. ทำตนคิดแบบประชาธิปไตย
7. มีความจงรักภักดีต่อสถาบัน
8. มีความเป็นผู้นำ

พนม ลีมาจารย์ (2522 อ่างใน นาอึ่มหิมะ นิยะ, 2541) เสนอบทบาทและหน้าที่ของผู้นำได้แก่

1. ผู้นำในฐานะนักบริหาร (the leaders as executive)

บทบาทที่เห็นได้ชัดที่สุดของผู้นำ คือ บทบาทในฐานะผู้บริหาร ซึ่งคอยประสานงานระหว่างกลุ่มต่าง ๆ เป็นผู้นำทางด้านกรวางนโยบายและตั้งวัตถุประสงค์ของกลุ่ม ตลอดจนช่วยให้งานของสมาชิกคนอื่น ๆ ดำเนินไปด้วยดี ผู้นำจะต้องรับผิดชอบนโยบายและวัตถุประสงค์ของกลุ่มให้มีการปฏิบัติโดยครบถ้วนถูกต้อง

2. ผู้นำในฐานะผู้วางแผน (the leader as planner)

โดยปกติผู้นำทำหน้าที่วางแผนการปฏิบัติงาน เป็นผู้ตัดสินใจเลือกวิธีการต่าง ๆ เพื่อช่วยให้กลุ่มบรรลุผลสัมฤทธิ์ตามวัตถุประสงค์ ซึ่งรวมถึงการตัดสินใจต่อเหตุการณ์เฉพาะหน้าและการวางจุดมุ่งหมายระยะยาว บางครั้งผู้นำจะเป็นผู้วางแผนแต่เพียงผู้เดียว ผู้นำจึงเป็นบุคคลเดี่ยวที่รอบรู้การดำเนินงานทั้งหมด ส่วนสมาชิกคนอื่น ๆ จะได้รับมอบหมายเป็นส่วน ๆ ซึ่งอาจทำให้เกิดปัญหาเกี่ยวกับการขาดความเข้าใจในงานได้

3. ผู้นำในฐานะผู้วางนโยบาย (the leader as policy maker)

งานสำคัญของผู้นำ คือ การกำหนดเป้าหมายหรือวัตถุประสงค์ของกลุ่ม

4. ผู้นำในฐานะผู้เชี่ยวชาญ (the leader as expert)

ผู้นำมีความจำเป็นจะต้องเป็นบุคคลที่มีความรู้และมีทักษะเป็นอย่างดี

5. ผู้นำในฐานะตัวแทนของกลุ่มเพื่อติดต่อกับภายนอก (the leader as external group representative)

เนื่องจากสมาชิกทุกคนของกลุ่มไม่สามารถที่จะติดต่อกับกลุ่มอื่น ๆ หรือบุคคลภายนอกได้อย่างทั่วถึง ดังนั้น บุคคลที่มีคุณสมบัติเป็นที่พอใจของกลุ่ม จึงมักจะได้รับเลือกให้ไปทำหน้าที่แทนในการติดต่อกับบุคคลภายนอก และเมื่อบุคคลภายนอกจะติดต่อกับกลุ่ม ก็จำเป็นต้องติดต่อผ่านบุคคลนั้นอีกทีหนึ่ง ผู้นำประเภทนี้จึงกลายเป็น “ผู้แทน” ของกลุ่มโดยปริยาย

6. ผู้นำในฐานะผู้ควบคุมความสัมพันธ์ภายในกลุ่ม (the leader as controller of internal relationship)

ผู้นำมีหน้าที่ควบคุมดูแลการดำเนินงานและความสัมพันธ์ภายในกลุ่ม

7. ผู้นำในฐานะผู้ตัดสินประนีประนอม (the leader as arbitrator and mediator)

เมื่อเกิดความขัดแย้ง บุคคลที่สามารถทำหน้าที่ตัดสินไกล่เกลี่ย ประนีประนอมให้เกิดความเข้าใจซึ่งกันและกันได้ มักจะกลายเป็นผู้นำต่อมาในภายหลัง

8. ผู้นำในฐานะที่เป็นบุคคลตัวอย่าง (the leader as example)

สมาชิกของกลุ่มที่มีความประพฤติดีหรือปฏิบัติดี จนได้รับการยกย่องอยู่เสมอว่าเป็นตัวอย่างที่ดีของกลุ่มมีโอกาสที่จะเป็นผู้นำของกลุ่มนั้นได้โดยง่ายเพราะเป็นคนที่ได้รับการยกย่องยอมรับนับถือจากสมาชิกกลุ่ม

9. ผู้นำในฐานะสัญลักษณ์ของกลุ่ม (the leader as symbol of the group)

ความสามัคคีเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของกลุ่ม มีความสำคัญต่อการดำรงอยู่ของกลุ่ม แต่คนหมู่มากเมื่อมาอยู่รวมกัน การที่จะทำให้มีความสามัคคีตลอดเวลานั้นย่อมเป็นไปได้ยาก ดังนั้นภายในกลุ่มจึงอาจมีบุคคลคนหนึ่งที่ได้รับการยกย่องจากสมาชิกทั้งหลายว่าเป็นสัญลักษณ์ของกลุ่ม เนื่องจากเป็นบุคคลที่ดีกับสมาชิกทุกคนมีความจงรักภักดีต่อกลุ่ม รวมทั้งเป็นบุคคลที่ไม่เป็นภัยต่อกลุ่ม

10. ผู้นำในฐานะตัวแทนรับผิดชอบ (the leader as substitute for individual responsibility)

การที่ผู้นำจำเป็นต้องรับผิดชอบต่อการตัดสินใจ และการกระทำบางอย่างหรือทั้งหมดของบุคคลในกลุ่ม โดยเหตุนี้บางทีในโอกาสต่อมา สมาชิกในกลุ่มอาจจะมอบหมายให้ผู้นำมีอำนาจตัดสินใจระทำการใด ๆ แทนตนได้ ทั้งนี้เพื่อป้องกันความผิดพลาด ซึ่งอาจเป็นเหตุให้ผู้นำพลอยรับผิดชอบไปด้วย

11. ผู้นำในฐานะผู้มีอุดมคติ (the leader as ideology)

ผู้นำเป็นผู้กำหนดอุดมการณ์ สร้างความเชื่อและศรัทธาต่าง ๆ ให้แก่สมาชิกหรือแม้แต่คุณธรรมประจำใจและขนบธรรมเนียมประเพณีต่าง ๆ ของกลุ่ม อุดมการณ์ดังกล่าวในระยะแรก ๆ อาจเป็นเพียงคำพูดที่ใคร ๆ พากันนิยมและปฏิบัติตาม ต่อมาจึงกลายเป็นอุดมการณ์ที่เป็นทางการของกลุ่ม ผู้นำลักษณะนี้ส่วนมากจะเป็นนักพูด นักคิด ที่สมาชิกทุกคนในกลุ่มให้ความนับถือ

12. ผู้นำในฐานะบิดา (the leader as high figure)

ผู้นำลักษณะนี้จะมีการวางตัวเป็นผู้ใหญ่ มีอาวุโสที่สุดในกลุ่มและมีบุคลิกลักษณะที่น่านับถือในฐานะเป็นบิดาของกลุ่ม ผู้นำจะเป็นแบบอย่างแห่งอุดมคติที่สมาชิกควรเลียนแบบและเป็นที่ยึดเหนี่ยวใจของสมาชิกเมื่อเกิดทุกข์

13. ผู้นำในฐานะผู้ให้คำปรึกษา (the leader as counselor)

ผู้นำจะต้องเป็นที่สามารถให้ความกระจ่างแก่สมาชิกในกลุ่มในเรื่องต่าง ๆ ที่เขามาชขอคำปรึกษาจะต้องยินดีฟังเรื่องความทุกข์ร้อนต่าง ๆ ที่สมาชิกมาระบายให้ฟังและช่วยแก้ปัญหาของเขาด้วย

Gay Lumsden และ Donald Lumsden (1998: 30) ได้กล่าวถึง ผู้นำว่า ผู้นำน่าจะมี 2 รูปแบบ คือ ผู้นำที่เกิดจากการจัดตั้ง และผู้นำที่เกิดขึ้นโดยสถานการณ์ซึ่งผู้นำทั้ง 2 แบบนี้มักจะแตกต่างกันทั้งในแง่ของพฤติกรรม และตำแหน่ง โดยผู้นำจากการจัดตั้งจะได้รับการแต่งตั้งและมอบหมายหน้าที่ความรับผิดชอบอย่างชัดเจน ซึ่งถ้าการปฏิบัติหน้าที่ไม่มีประสิทธิภาพ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในสภาวะปัจจุบันที่เน้นการมีส่วนร่วมของสมาชิก ผู้ตาม หรือสมาชิกอื่น ๆ อาจจะมีหมดศรัทธาและไม่ยอมรับอำนาจการบังคับบัญชา ซึ่งจะทำให้การทำงานเป็นไปอย่างไม่มีประสิทธิภาพ และจะเริ่มมองหาผู้นำคนอื่น ส่วนผู้นำที่เกิดขึ้นโดยสถานการณ์มักจะเกิดขึ้นเมื่อสถานการณ์ในการดำเนินงานเกิดความวุ่นวาย สับสน โดยผู้นำรูปแบบนี้จะโน้มน้าวให้สมาชิกในกลุ่มเข้าใจตรงกัน และร่วมกันแก้ไขปัญหาที่กำลังเผชิญอยู่ต่อไป ซึ่งจะเป็นได้ว่าในลักษณะนี้สมาชิกคนอื่น ๆ ในกลุ่มก็สามารถที่จะขึ้นมาเป็นผู้นำก็ได้ถ้าสถานการณ์ดูกลาม และโอกาสเอื้ออำนวย

4. แนวคิดเรื่องของเล่นที่บ้าน

ความหมายของ “ของเล่น”

รุ่งนภา สุขมล (2548) ได้ให้ความหมายของ “ของเล่น” หมายถึง “ของเล่น” คือ สิ่งของวัสดุอุปกรณ์ หรือสิ่งใดก็ตามที่เด็กนำมาเล่นหรือผู้ใหญ่สรรหามาให้เด็กเล่น เป็นสิ่งที่ก่อให้เกิดความสนุกสนาน เพลิดเพลินใจ เกิดความรู้ ความคิด จินตนาการ ดังนั้น ของเล่นจึงเป็นสิ่งที่มีความหลากหลายทั้งในด้านรูปแบบและเนื้อหา อาจเป็นวัสดุหรือเศษวัสดุที่หาได้จากบริเวณบ้าน เช่น ฝา ขวด ไม้ไอศกรีม ถ้วยพลาสติก กล่องกระดาษ และสิ่งของที่มีอยู่ตามธรรมชาติ เช่น ใบไม้

กาบกล้วย กิ่งไม้ ก้อนหิน ก้อนดิน นอกจากนั้น ของเล่นยังอาจเป็นได้ทั้งคนใกล้ชิดของเด็ก หรือสัตว์เลี้ยงภายในบ้านเป็นสิ่งที่เด็กทำขึ้นเองหรือผู้ใหญ่ทำให้ ของเล่นจึงเป็นสื่อที่นำไปสู่การทำกิจกรรม ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งในกระบวนการเรียนรู้ตามธรรมชาติของเด็ก

บวร และคณะ (2544) ได้ให้ความหมาย “ของเล่นพื้นบ้าน” หมายถึง ของเล่นที่ได้จากการใช้วัสดุเหลือใช้หรือที่อยู่รอบบ้านในสมัยก่อน มาจัดทำเป็นของเล่นให้เด็กได้เล่น การจัดทำของเล่นให้เด็ก ส่วนหนึ่งเกิดจากผู้ใหญ่ได้ใช้เวลาว่างในการประดิษฐ์ของเล่นให้เด็ก ของเล่นบางชนิดที่ประดิษฐ์โดยเด็กเอง เพื่อใช้ประกอบการเล่น

วิวัฒนาการของ “ของเล่น”

คำว่า “เล่น” เป็นการกระทำเพื่อความสนุกหรือผ่อนคลายอารมณ์ การเล่นจึงเป็นการทำกิจกรรมใด ๆ ก็ตาม เพื่อความสนุกสนานหรือผ่อนคลายอารมณ์ หากมองในด้านจิตวิทยาเด็กแล้ว การเล่นจึงไม่ใช่เพียงการทำกิจกรรมเพื่อความสนุก หรือผ่อนคลายอารมณ์เท่านั้น ทว่าการเล่นยังเป็นการเสริมสร้างกระบวนการพัฒนาการทางด้านต่าง ๆ ให้แก่ผู้เล่นเองด้วย

เนื่องจากการเล่นเป็นพฤติกรรมตามธรรมชาติของมนุษย์ ของเล่นจึงน่าจะกำเนิดมาพร้อมกับมนุษยชาติด้วยเช่นกัน ของเล่นแต่เดิมน่าจะเป็นสิ่งที่มีอยู่ในธรรมชาติซึ่งมนุษย์หาได้จากรอบ ๆ ตัว เป็นสิ่งที่หยิบมาเล่นได้ทันทีหรือนำมาดัดแปลงเป็นของเล่นได้ง่ายๆ และมีอายุการใช้งานได้ไม่นานนัก อาจเป็นของเล่นที่ใช้แล้วทิ้งเลย เพราะไม่สามารถหามาเล่นได้อีกตลอดเวลา เช่น ก้อนหิน กิ่งไม้ เปลือกหอย เมล็ดพืช เป็นต้น

ต่อมาจึงมีการประดิษฐ์ของเล่นที่มีรูปแบบหลากหลายซับซ้อนมากขึ้น วัสดุที่นำมาใช้ทำของเล่นก็มีให้เลือกมากมาย ไม่เฉพาะแต่วัสดุธรรมชาติเท่านั้น มีการนำเอาวัสดุสังเคราะห์มาทำเป็นของเล่น เพื่อให้ของเล่นที่มีความทนทาน รูปแบบแปลกใหม่ และมีสีสันที่สวยงามดึงดูดความสนใจของเด็กมากยิ่งขึ้น

การประดิษฐ์ของเล่นขึ้นมาจึงมีจุดมุ่งหมายเพื่อตอบสนองความต้องการบางอย่างของมนุษย์ ของเล่นและการเล่นหลายชนิดนิยมเล่นกันมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ซึ่งส่วนใหญ่เป็นของเล่นและการละเล่นพื้นฐานที่ส่งผลต่อการพัฒนาด้านร่างกายและจิตใจ เช่น วิ่งไล่จับ โยนรับสิ่งของหรือลูกบอล หรือซ่อนหา เป็นต้น

ประโยชน์ของ “ของเล่น”

ประภาศรี นันทนนฤมิต (อ้างอิงใน กาญจนา แก้วเทพ ,2549) ประมวลเอาไว้ว่ามี 10 ประการดังนี้

1. เสริมสร้างพัฒนาการเด็กทุกด้าน เช่น ความสามารถด้านคณิตศาสตร์/วิทยาศาสตร์
2. เสริมสร้างการใช้ประสาทสัมผัสทั้งห้า
3. พัฒนาสติปัญญา รวมทั้งจินตนาการ และความคิดสร้างสรรค์
4. พัฒนาความสามารถทางการสื่อสาร โดยเฉพาะคำศัพท์
5. ช่วยสร้างความมั่นใจในตัวเอง เช่น เมื่อประสบความสำเร็จในการเล่น ได้แสดงออก
6. สำหรับการเล่นที่เป็นการละเล่นร่วมกับคนอื่น จะช่วยสร้างทักษะทางสังคม เช่น การอดทนรอคอย การผลัดเปลี่ยน การแก้ปัญหาพร้อมกลุ่ม ฯลฯ
7. ช่วย让孩子ได้รู้จักตนเอง
8. เนื่องจากการเล่นให้ความเพลิดเพลิน จึงช่วยเสริมสร้างสุขภาพจิตที่ดีให้กับเด็กๆ
9. ช่วยพัฒนาบทบาททางเพศและบทบาทสมมติ เช่น เด็กๆ เล่นตุ๊กตา
10. ช่วยพัฒนาและเสริมสร้างความสนใจสมาธิ ซึ่งจะสังเกตเห็นได้เวลาเด็กเล่นของเล่น

การเล่นสะท้อนวิถีชีวิตในด้านต่าง ๆ

การเล่นได้สะท้อนถึงวิถีชีวิตใน 2 ด้าน (<http://www.childthai.org>) (1 สิงหาคม 2550) ดังนี้

1. ด้านสังคม การเล่นของเด็กจะบ่งบอกลักษณะของสังคมด้านต่าง ๆ เช่น

1.1 ครอบครัว

มีคนอยู่รวมกันหลายครอบครัวในบ้านเดียวกัน ตามปกติสมัย โบราณเมื่อลูกแต่งงานพ่อแม่ของฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งจะแบ่งที่ดินให้ลูกปลูกบ้านใกล้ๆ หรือ เป็นครอบครัวขยาย คือ เมื่อลูกแต่งงานจะต่อเรือนของพ่อแม่ออกไปให้เป็นสัดส่วนของตนทำให้มีหลายครอบครัวในบ้านเดียวกัน ลักษณะครอบครัวขยายจะสะท้อนออกมาโดยเด็กรู้จักการเล่นรวมกลุ่ม ทั้งในกลุ่มพี่น้องห้องเดียวกันและในกลุ่มของเด็กในวัยเดียวกัน

1.2 ความสัมพันธ์ระหว่างคนในสังคม

คนที่ประกอบอาชีพเดียวกันมักอยู่รวมกันเป็นกลุ่มหรือในหมู่บ้านเดียวกันหรือส่วนใหญ่จะเป็นเครือญาติกันทั้งสิ้น ฉะนั้นผู้ที่ควบคุมหรือผู้ที่คอยดูแลสังคมคือผู้อาวุโส เช่น พระสงฆ์ คน

แต่บางคนแก่ คนเหล่านี้จะประพฤติปฏิบัติตัวให้เหมาะสมกับที่ได้รับความเคารพนับถือของคนในหมู่บ้านหรือในสังคมของตน เพื่อเป็นตัวอย่างที่ดี อบรมเด็กซึ่งเป็นลูกหลานของตนหรือเปรียบเสมือนลูกหลานของตน ให้เป็นคนที่มีกิริยามารยาทมีความเกรงใจ มีสัมมาคารวะ เคารพ และเชื่อฟังผู้ใหญ่ไม่ว่าจะเป็นใครก็ตาม

1.3 การคมนาคม

โดยปกติบ้านเรือนที่อยู่ริมน้ำจะเดินทางไปมาหาสู่กันโดยใช้เรือเป็นพาหนะส่วนทางบกหรือที่ดอนมักจะใช้การเดินเท้าหรือหากไกลก็จะใช้สัตว์ เกวียน รถ เป็นต้น ดังในปริศนาคำทายถึงเรือว่า “อะไรเอ๋ยมะลุมมะล่ำ เดินวันค่ำไม่เห็นรอย” หรือพูดถึงถนนว่า “อะไรเอ๋ย ยิ่งตัดยิ่งยาว” ฯลฯ

1.4 สภาพสังคม

เป็นสังคมเกษตรกรรมพึ่งพาตนเอง มีความเป็นอยู่ที่เรียบง่ายไม่ฟุ้งเฟ้อความสามัคคีเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่และมีน้ำใจซึ่งกันและกัน ทำให้คนในสังคมอยู่ด้วยกันได้ความสงบเรียบร้อย

1.5 ค่านิยมของสังคม

สมัยก่อนนิยมคนที่มีบุญวาสนา เช่น ในบทร้องเล่นว่า “ใครกินอ้มก่อนดูไขนดูหนัง อิมทีหลังล้างถ้วยล้างจาน” หรือจ้ำจี้เม็ดขนุนใครมีบุญได้กินสำหรับ” เป็นต้น นอกจากนี้ยังพบว่าการเล่นของเด็กบางอย่างแบ่งแยกให้รู้ว่าการเล่นอย่างไร สำหรับเด็กหญิงหรือเด็กชาย เช่น เล่นชายของเล่นตุ๊กตา เล่นลูกหิน ลูกข่าง ฯลฯ

2.ด้านวัฒนธรรม การเล่นทำให้เด็กได้รับประโยชน์ทางวัฒนธรรม 2 ประการคือ

2.1 ทางร่างกาย

การเล่นกับเด็กเป็นของคู่กัน โดยปกติแล้วเด็กจะไม่อยู่นิ่งมักจะเคลื่อนไหวร่างกายไปมา เช่น วิ่ง กระโดด ฯลฯ มีผลทำให้ร่างกายแข็งแรง พัฒนากล้ามเนื้อฝึกการใช้อวัยวะต่าง ๆ ของร่างกาย เช่น มือ ขา แขน ให้เจริญเติบโต สมบูรณ์ ตามวัย เช่น เล่นกระโดดเชือก วิ่งเปี้ยว เป่ากบ เล่นลูกข่าง เป็นต้น

2.2 ทางจิตใจ

การเล่นของเด็กเป็นการพัฒนาจิตใจของเด็กได้ ทำให้เกิดความเพลิดเพลิน อารมณ์แจ่มใส ฝึกหัดให้รู้จักคิด มีไหวพริบ มีเขวามัน เกิดปัญญาเฉียบแหลมรู้จักสังเกตธรรมชาติสิ่งแวดล้อมและประเมินสถานการณ์รู้จักแก้ปัญหาเฉพาะหน้า ยอมรับในกฎระเบียบ กติกา รู้จักเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ รู้จักการอยู่ร่วมกันเป็นกลุ่ม ทำงานเป็นกลุ่มนับว่าเป็นพื้นฐานพัฒนาการทางด้านอารมณ์ของเด็กให้มั่นคง และเป็นคนที่มีคุณธรรมด้านต่าง ๆ อันเป็นประโยชน์ต่อเด็กเมื่อเจริญเติบโตขึ้นและเป็นสิ่งที่จะช่วยให้สังคมอยู่ได้อย่างสงบสุข เช่น

2.2.1 จริยธรรม

มีความรับผิดชอบในหน้าที่หรือในสิ่งที่ตนเองจะต้องทำในขณะที่เล่น รู้จักการเล่นรวมกลุ่ม ยอมรับการแพ้ชนะโดยสุภาพและมีความสามัคคี

2.2.2 คุณธรรม

มีใจเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ เช่น ในการเล่นที่มีผู้เล่นร่วมกันหลายวัยผู้ที่มีวัยสูงหรือผู้ที่แข็งแรงกว่ามักจะเสียสละ หรือรับหน้าที่ช่วยให้ผู้ที่เด็กกว่าหรืออ่อนกว่าให้รับหน้าที่การเล่นน้อยและคอยช่วยเหลือปกป้องไม่ให้เปลี่ยงพล้ำต่อฝ่ายตรงข้าม ในการเล่นบางประเภท เช่น การเล่นตุ๊กตาแสดงออกถึงความอบอุ่น ความรัก ความอ่อนโยนของจิตใจที่เด็กได้รับจากผู้ใหญ่ในครอบครัว ผู้ “น้อง” เป็นต้น นอกจากนี้เด็กยังได้รับการอบรมให้มีมารยาท มีความเกรงใจ เชื่อฟังผู้ใหญ่ เช่น การเล่นในร่ม การเล่นร้องบทร้องเล่น ปริศนาคำทาย เด็กจะเล่นอยู่ใกล้ ๆ ผู้ใหญ่และเล่นอย่างเงียบ ๆ ไม่ส่งเสียงดังรบกวนเวลาพักผ่อนของผู้ใหญ่ผู้ซึ่งเหน็ดเหนื่อยจากงานในตอนกลางวัน

2.2.3 ความซื่อสัตย์

ในการเล่นเด็กจะยึดมั่นและเคร่งครัดในกติกา มีความซื่อสัตย์ทั้งต่อตนเองและต่อผู้อื่น ยอมรับการตัดสินของหม่มมากนับว่าเป็นการสอนให้เด็กมีประชาธิปไตย มีระเบียบวินัยในการเล่น ดังจะเห็นได้จากการผิดกติกาแม้ผู้เล่นคนอื่นจะไม่รู้เป็นต้น

นอกจากการพัฒนาทางร่างกายและการปูพื้นฐานทางด้านจิตใจที่เด็กได้รับการเล่นอันแสดงถึงวัฒนธรรมอย่างหนึ่งแล้ว อุปกรณ์ที่ใช้ประกอบการเล่นก็เป็นอีกอย่างหนึ่งที่แฝงวัฒนธรรมด้านต่างๆไว้เช่น

2.2.4 ภาษา

ในบทร้องประกอบการเล่น บทร้องเล่น และปริศนาคำทาย เด็กไม่ได้เป็นผู้คิดบทขึ้นเอง ผู้ใหญ่จะเป็นผู้สอนให้ร้องหรือท่ายซึ่งเป็นบทที่จดจำต่อกันมาจากกลุ่มหนึ่งสู่อีกกลุ่มหนึ่ง เป็นภาษาที่ง่ายๆ คล้องจองกัน ง่ายต่อการจำ เป็นการฝึกให้เด็กออกเสียงภาษาให้ชัดเจนถูกต้อง ทำให้เด็กซึมซับลักษณะฉันทลักษณ์โดยไม่รู้ตัวตั้งแต่เด็ก และกลายเป็นลักษณะนิสัยอย่างหนึ่งของคนไทย คือ เป็นคนเจ้าบทเจ้ากลอน แบ่งตามพัฒนาการของแต่ละวัยจากง่ายไปหายาก เป็นการช่วยให้เด็กในแต่ละวัยได้พัฒนาการพูดการออกเสียงและการเขียนภาษาได้อีกวิธีหนึ่ง

2.2.5 การแต่งกาย

จากบทร้องเล่น บทปริศนาคำทาย จะสะท้อนให้เห็นวัฒนธรรมในการแต่งกายของคนในสมัยก่อนได้เป็นอย่างดี เช่น เด็กนิยมผมไว้ ผมจุก แกละ เปีย ฯลฯ ไม่สวมรองเท้า นอกจากนี้ยังมีบทร้องประกอบการเล่นสะท้อนถึงวัฒนธรรมการแต่งกาย และความนิยมในรูปร่างหน้าตาของหญิงสาว เช่น คิ้วต่อ คอกกลม สวมต่างหู ทาแป้ง ใช้ชะมดขีดเป็นเครื่องหอมสำหรับประพินโฉมและนิยมทัดดอกไม้ที่หูหรือเสียบไว้ที่ผม เป็นต้น

2.2.6 ความเชื่อ

ในการเล่นของเด็กมีความเชื่อแฝงอยู่เช่น ในการเล่นซ่อนหาในบทร้องประกอบการเล่นจะมีบทแข่งไว้ด้วยคือ “ปิดตาไม่มีด สาระพิชเข้าตา พ่อแม่ทำนาได้ข้าวเม็ดเดียว ข้าวเหนียวเม็ดครึ่ง” ซึ่งเด็กผู้ปิดตา จะกล่าวคำแข่งนี้และเชื่อว่าหากปิดตาหรือหลับตาไม่มีดจะเกิดผลตามบทที่ร้องหรือการเล่นเข้าทรงต่าง ๆ

2.2.7 วิธีชีวิต

ปกติคนโบราณมักจะตั้งบ้านเรือนอยู่ริมน้ำเพื่อความสะดวกในการใช้น้ำในการยังชีพ หากอยู่ในที่ดอนก็จะขุดน้ำบ่อเพื่อนำน้ำมาใช้ในลักษณะทั่วไปของบ้านเรือนเป็นเรือนใต้ถุนสูง ถ้าอยู่ริมน้ำเป็นการป้องกันให้พ้นจากน้ำท่วมหรือทำเป็นเรือนแพ หากอยู่ในที่ดอนเป็นการป้องกันสัตว์ร้ายใต้ถุนใช้เป็นที่พักหรือเป็นของเล่นทั้งเด็กและผู้ใหญ่ในตอนกลางวัน บางบ้านใช้เป็นที่พักเก็บเครื่องมือประกอบอาชีพ เช่น คันไถ จอบ เสียม ฯลฯ ส่วนอาชีพนั้นเป็นอาชีพเกษตรกรรม ทำสวนทำนาทำไร่ มอผ้าเลี้ยงสัตว์ค้าขายของจากสวน

2.2.8 ภูมิปัญญาชาวบ้าน

เด็กจะได้รับสอนให้ทำอุปกรณ์ประกอบการเล่นจากผู้ใหญ่ทำให้เล่นก่อน เด็ก ๆ จดจำวิธีมาทดลองทำเองและพัฒนาฝีมือต่อไป เช่น การทำม้าก้านกล้วย ปืนก้านกล้วย การจักสาน เลียนแบบการจักสานของผู้ใหญ่ การปั้นรูปคน สัตว์ จากดินเหนียวเป็นต้น เป็นการฝึกและเรียนรู้งานประดิษฐ์ศิลปะตั้งแต่วัยเยาว์พร้อมกับสอนให้เด็กรู้จักนำเอาวัสดุเหลือใช้ของผู้ใหญ่มาประดิษฐ์อุปกรณ์การเล่นอย่างง่าย ๆ ด้วยภูมิปัญญาพื้นบ้าน และจากวัสดุที่หาได้มากในแต่ละท้องถิ่น อุปกรณ์ประกอบการเล่นเหล่านี้สามารถบ่งบอกถึงแหล่งวัฒนธรรมของแต่ละท้องถิ่นได้เป็นอย่างดี นอกจากนี้ยังมีเครื่องใช้ในการประกอบอาชีพอีกเช่น โถ จอบ สิว ขวาน แห ไม้ กบ ไล่ไม้ ที่ปรากฏอยู่ในคำปริศนาคำทายต่างก็เป็นอีกสิ่งหนึ่งที่บ่งบอกถึงวัฒนธรรมและการสั่งสมภูมิปัญญาของคนไทยก่อนการเปลี่ยนแปลงจากสังคมเกษตรสู่สังคมอุตสาหกรรมหรือสังคมเมือง

ของเล่นในฐานะช่องทางการสื่อสารหรือตัวสื่อ

ในแง่ตัว C ในแบบจำลอง S-M-C-R นั้นจะมีความหมายถึง 2 อย่าง อย่างแรก ตัว C จะหมายถึง Chanel ซึ่งเป็นช่องทางการสื่อสาร และ media ซึ่งแปลว่า ตัวสื่อ ระหว่างความหมายทั้งสองนี้ คำว่า “ช่องทางการสื่อสาร” จะมีขอบเขตที่กว้างขวางกว่า เพราะอาจจะหมายถึง วาระโอกาส พื้นที่ที่จะเกิดการสื่อสารขึ้น (กาญจนา แก้วเทพ, 2547)

(ก) ของเล่นในฐานะที่เป็นสื่อ ของเล่นเป็นสื่อชนิดพิเศษประการหนึ่งคือ

1. ของเล่นเป็นสื่อรัก/สื่อชีวิต เนื่องจากเป็นสื่อรักแทนใจจากผู้ให้ถึงผู้รับ เป็นสื่อที่ให้ชีวิตชีวาแก่ผู้รับ ดังที่มีผู้กล่าวว่า ของเล่นเป็นยาอายุวัฒนะสำหรับเด็กๆ สื่อรัก/สื่อชีวิตแบบนี้จะสามารถสร้างเสริมศักยภาพที่มีติดตัวมนุษย์มาทุกคนให้แบ่งบานได้อย่างเต็มที่

2. ความสำคัญของสื่อมิได้อยู่ที่ราคา แต่อยู่ที่ความรักและห่วงใย เป็นความต่อเนื่องมาจากเรื่องความรักที่อยู่ในสื่อ เรื่องความรักเป็นคุณค่า/นามธรรม จึงไม่เฉพาะเอามูลค่า/ราคาไปเป็นมาตรวัด

การรับรู้เช่นนี้มีอยู่ในสายตาเด็กๆมากกว่าผู้ใหญ่ เพราะเด็กๆจะชื่นชอบของเล่นจากความสนุกสนานที่อยู่ในตัวของเล่นเอง (เด็ก ๆ จึงเล่นใบไม้ ก้อนหิน ดิน ทราย) หรืออาจจะห่วงแทนของเล่นที่เต็มไปด้วยความรักจากผู้ให้

3. ของเล่นเป็นสื่อเชื่อมสายสัมพันธ์ ดังที่คำว่า “สื่อ” นั้นในความหมายหนึ่งย่อมาจากคำว่า “แม่สื่อแม่ชัก” ซึ่งหมายความว่าเป็นตัวกลางเชื่อมโยงระหว่างของสองสิ่ง คนสองคน ให้เข้ามาหากัน ดังนั้น เมื่อเราตรวจสอบรูปแบบการเล่นแต่ละชนิด เราก็มักพบว่า ของเล่นนั้นอาจจะเป็นสื่อเกี่ยวร้อยระหว่างเด็กและตัวเอง เด็กกับเพื่อนๆ เด็กกับโรคนอกนอก ฯลฯ อย่างไรก็ตาม บทบาทของตัวสื่อกลางนี้ก็อาจจะเล่นบทบาทสายลับสองหน้าได้ กล่าวคือ ด้านหนึ่งอาจจะทำหน้าที่เป็นทูตสันถวไมตรี และในอีกด้านหนึ่งก็อาจจะเล่นบทเป็นผู้ประกาศสงครามระหว่างเด็กกับผู้ใหญ่ ระหว่างเพื่อนๆ ที่เล่นด้วยกัน (แล้วก็ทะเลาะกัน)

4. ของเล่นเป็นการประสานรอยร้าวระหว่างความคิดและความรู้สึก ข้อเสนอแนะของนักวิชาการสายการเล่นที่เห็นว่า แต่เดิมนั้น มนุษย์เราถูกออกแบบให้ความคิดและความรู้สึกประกบติดกันมาเป็นแผ่นเดียวกัน แต่แล้ว ก็มีกระบวนการแยก/ฉีก/สองมิตินั้นออกจากกัน และ “การเล่น” ได้เข้ามาเป็นเครื่องประสานรอยร้าวหรือรอยแยกระหว่างความคิดกับความรู้สึก ให้เข้ามาประกบติดกันอีกครั้งหนึ่ง ฉะนั้นในการเล่นทุกอย่างจึงต้องใช้ทั้งสมองคิด พร้อมทั้งต่อมอารมณ์ นานาประเภทก็จะทำงานประสานไปในเวลาเดียวกัน

5. ของเล่นเป็นพื้นที่พบบันระหว่าง “กรอบ” กับ “จินตนาการ” ดังเช่นแนวคิดของเปียเจต์ที่ได้กล่าวมาข้างต้นแล้วว่า ในขณะที่เด็กๆ ต้องอยู่ในแถวหากเขาต้องการจะอยู่ในสังคมต่อไป เขาก็จะต้อง “เจริญรอย” ตามผู้ที่เดินล่วงหน้ามาก่อน อย่างไรก็ตาม เนื่องมาจากมนุษย์เราเป็นสัตว์โลกที่มีจินตนาการ ดังนั้นในระหว่างที่เดินอยู่ในแถว จินตนาการของเด็กๆ ก็ต้องแตกแถวออกไปบ้าง ด้วยเหตุนี้ ของเล่นที่ทำหน้าที่เปิดพื้นที่ได้ดีจึงต้องเป็นของเล่นที่มี “ที่ว่าง หรือลานจอด” ให้จินตนาการได้ร่อนลงมาได้บ้าง

(ข) ของเล่นในฐานะช่องทางการสื่อสาร ช่องทางการสื่อสารเรื่องของเกม/ของเล่นพื้นบ้านมีดังนี้

1. พิพิธภัณฑสถานเล่นได้ เป็นตัวอย่างของช่องทางที่กลุ่มคนเฒ่าคนแก่ที่บ้านป่าแดด จ. เชียงราย พิพิธภัณฑสถานได้นี้มีทั้งคุณลักษณะแบบเดิม ๆ ของพิพิธภัณฑสถานโดยทั่วไปคือ เป็นสถานที่เก็บรวบรวมสิ่งของที่เป็นของเล่นพื้นบ้านทั้งหลายเพื่อมิให้สูญหาย เป็นสถานที่ทำหน้าที่เป็น “ห้องเรียนนอกระบบ” คือให้ความรู้ ให้ความเข้าใจแก่ผู้ที่มาเยือน แต่ทว่าพิพิธภัณฑสถานแบบนี้ก็จะมีคุณสมบัติแตกต่างออกไปจากพิพิธภัณฑสถานโดยทั่วไป คือ สามารถจับต้องได้

2. ห้องสมุดของเล่น แนวคิดเรื่องห้องสมุดของเล่น ซึ่งมีลักษณะเหมือนห้องสมุดทั่วไป แต่แทนที่จะเน้นการยืมหนังสือ ก็เปลี่ยนเป็นยืมของเล่น และเป็นสถานที่ที่จะใช้ให้ความรู้เรื่องของเกมแก่ผู้ปกครอง สำหรับสังคมไทย แนวคิดอย่างนี้ยังไม่รู้แพร่หลายมากนัก เพื่อฝึกความรับผิดชอบเด็ก ๆ รวมทั้งเป็นการให้โอกาสเด็กได้เล่นของเล่นโดยไม่ต้องซื้อ

3. ลานวัด/ลานเพลิน ในขณะที่ปัจจุบัน เด็กๆมีโอกาสเข้าวัดน้อยลงทุกที เพราะวัดกลายเป็น “พื้นที่สาธารณะสำหรับคนแก่” ดังนั้น จึงควรมีขบวนกรร้อพื้นชิงพื้นที่ลานวัด ซึ่งแต่ก่อนเคยให้บริการเป็นสนามเด็กเล่นอยู่แล้ว (ก่อนจะมีสนามเด็กเล่นแบบใหม่) และพระสงฆ์ก็อาจจะพกกลยุทธ์การสื่อสารสาธารณะรูปแบบใหม่ๆ มาอบรมเด็ก เช่น เมื่อเด็กๆมาเล่นที่วัด (อยู่ในสายตาของผู้ใหญ่) ก็ยังมีโอกาสมากขึ้นที่วัดจะได้ทำหน้าที่เป็น “จุดนัดพบ” ระหว่างคนสองวัย คือเด็ก ๆ และคนเฒ่าคนแก่

4. แปลงสนามเด็กเล่นให้เป็นสนามปั่นตั้งแต่เด็ก ทุกวันนี้สนามเด็กเล่นในเมืองไทยมีหน้าตาจืดชืดมาก คือ เหมือนๆกันหมดทั่วประเทศ ในสนามก็จะมีแต่ชิงช้า กระดานหก กระดานหมุน ฯลฯ และก็มีแต่เด็ก ๆ ที่เล่นเท่านั้น

5. ศูนย์นันทนาการประเภท เมืองไทยมีการตั้งศูนย์นันทนาการประเภทมาแล้ว เพราะฉะนั้นของเล่นที่บ้านควรจะสอดแทรกเข้าไปเป็นส่วนหนึ่งของศูนย์เหล่านี้ เช่น ศูนย์วัฒนธรรม เพราะการละเล่นนี้ถือว่าเป็นส่วนเสี้ยวหนึ่งของวัฒนธรรมที่เกี่ยวกับการอบรมปมเพาะคนในสังคม ศูนย์สาธิตฯ มีวิธีการทำของเล่นที่บ้านแบบต่าง ๆ โดยผนวกเอาหลักวิทยาศาสตร์ (ฟิสิกส์/เคมี/ชีว) หลักคณิตศาสตร์ หลักการแพทย์/สาธารณสุข เข้าไปอธิบายประกอบเพื่อเพิ่มมูลค่าให้แก่ของเล่นที่บ้าน ส่วนศูนย์การเรียนรู้นั้นก็ตรงตัวกับเรื่องของเล่นที่บ้านอยู่แล้ว

6. ผากไปกับสื่อใหม่ทั้งในระดับชุมชนและระดับนานาชาติ ในที่ประชุม เรื่องของเล่นที่บ้าน ได้เสนอให้การใช้สื่อของชุมชน เช่น หอกระจายข่าว วิทยุชุมชน ซึ่งไม่ควรเป็นแค่เรื่องของผู้ใหญ่เท่านั้น และไม่ควรจะเป็นแต่เรื่องทำมาหากิน เศรษฐกิจการเมือง เพียงแง่มุมเดียวเพราะชีวิตมนุษย์ต้องการพักผ่อนรื่นเริงบันเทิงใจด้วย โดยเฉพาะในวัยเยาว์เป็นช่วงเวลาเดียวที่แสนสุขอย่างเต็มที่ของมนุษย์ ควรมีการสอดแทรกเรื่องการเล่นที่บ้านเข้าไปในสื่อของชุมชนเหล่านี้

ส่วนสื่อในระดับชาตินั้น มีข้อสังเกตว่าในหนังสือการ์ตูนญี่ปุ่น ไม่ว่าจะเป็นหนังสือเล่ม หรือโทรทัศน์ มักจะมีการสอดใส่เนื้อหาที่แนะนำของเล่นที่บ้านญี่ปุ่นลงไปอยู่เสมอ แล้วเมื่อมีการ

แนะนำของเล่นชิ้นไหนให้เด็กๆ ได้รู้จัก เด็กๆ ก็จะไปหาของเล่นแบบนั้นมาเล่น เมื่อรู้แบบนี้แล้ว ทำไมการ์ตูนไทย เช่น สุธาสคร จ๊ะทิงจา โสนน้อยเรืองาม หรือละครประเภทจักร ๆ วงศ์ ๆ วงศ์ ๆ แบบสิ่งทไกรภพ จึงไม่ถือโอกาสสอดแทรกของเล่นพื้นบ้านลงไว้บ้าง

นอกจากนั้น ในงานทดลองฟื้นฟูของเล่นพื้นบ้านหลายแห่งได้ให้แนวคิดเรื่องการแปลงสื่อจาก “ตัวของเล่นจริง ๆ” มาเป็นสื่อหนังสือ ซึ่งทำให้เป็นสื่อเชิงรุกได้มากขึ้น อย่างไรก็ตาม ถิรพันธ์ อนวัชศิริวงศ์ มีข้อเสนอแนะว่า “เวลาจะแปลงสารมาใส่สื่อใหม่ ๆ นั้น อย่างคิดถึงแต่เพียงระดับหนังสือเท่านั้น แต่ขอให้คิดเลยเถิดไปถึงสื่ออิเล็กทรอนิกส์ เช่น VCD หรือ DVD ด้วยเลย เพราะสื่อใหม่ๆ เหล่านี้ ไม่ได้เป็นเพียงสื่อเชิงรุกเท่านั้น แต่มีอาณาภาพระดับภูมิภาคเลยทีเดียว”

7. สื่อกิจกรรม นอกเหนือจากบรรดาสื่อที่เป็นช่องทางนำพาข่าวสารเรื่องของเล่นพื้นบ้านไปยังที่ต่าง ๆ แล้ว ที่ประชุม AHC ยังเสนอให้มีการค้นคิดกิจกรรมใหม่ๆ สดุดีแปลกๆ ซึ่งถือว่าเป็น “วาระ/โอกาส/พื้นที่” ที่จะเปิดตัวของเล่นพื้นบ้าน เช่น การฝากไปกับการจัดการ “หนึ่งผลิตภัณฑ์หนึ่งตำบล” การใช้โอกาสวันสำคัญต่างๆ เช่น วันเด็ก วันครอบครัว ฯลฯ

8. การเผยแพร่ข่าวสาร ปัจจุบันนี้มีกรณีของการรื้อฟื้นของเล่นพื้นบ้านที่ประสบความสำเร็จ (Success case) และที่ทำให้ผลอย่างดี (Best practice) จำนวนไม่น้อยแล้ว เช่น ที่เอ่ยอ้างมานับครั้งไม่ถ้วนก็เช่น กลุ่มคนเฒ่าคนแก่บ้านป่าแดด จ. เชียงราย น้องปอ/ปู้ไพร จากชุมชนศรีบุญเรือง จ.หนองบัวลำภู คุณพ่อศักดิ์ชัย จุติโชติ คุณพ่อน้องไข่แดงจากศูนย์การเรียนรู้ชุมชนเพื่อเด็กพิการ จ. นครศรีธรรมราช พระมหาบันเท็ง จากวัดหนองหล่ม จ. ลำพูน ฯลฯ กรณีที่สำเร็จและทำได้ดีเหล่านี้ถือได้ว่าได้ว่าเป็นข่าวดีของเรื่องพื้นบ้านให้แพร่ขยายออกไปอย่างกว้างขวาง สื่อของเล่นในรูปแบบต่าง ๆ

สมสุข หินวิมาน และเจียรชัย อิศรเดช (อ้างในกาญจนา แก้วเทพ, 2547) แบ่งประเภทของสื่อ โดยใช้ “คุณสมบัติ” (Characteristics) และ “สถานการณ์” “พื้นที่” “เวลา” “ภารกิจ” “กลุ่มเป้าหมาย” ที่เกิดการสื่อสารขึ้น ก็ได้จัดแบ่งสื่อออกไปเป็น 7 ประเภท คือ

1. สื่อบุคคล

ได้แก่ตัวบุคคลที่ทำหน้าที่เป็นสื่อในการสื่อสารประเภทต่าง เช่น การสื่อสารภายในบุคคล (Intrapersonal Communication) และการสื่อสารระหว่างบุคคล

2. สื่อวัตถุ

หากคิดในแง่ของเล่น บรรดาสิ่งของที่นำมาใช้ในการเล่น เช่น นกหวีด หมากเก็บ หนังสือ ตะกร้อ ตุ๊กตา ฯลฯ ล้วนแล้วแต่ถือว่าเป็นสื่อวัตถุได้ทั้งสิ้น

3. สื่อพื้นบ้าน

เป็นสื่อที่มีอยู่ในท้องถิ่นที่มีอาณาเขตทางวัฒนธรรมที่เป็นอยู่ของสื่อพื้นบ้าน หมายความว่าบ้านหนึ่งก็มีวัฒนธรรมแบบหนึ่ง ซึ่งมีสีสันเป็นอัตลักษณ์ของตนเอง ไม่ว่าจะอยู่ในรูปของ วัฒนธรรมวัตถุ (เช่น ของเล่นพื้นบ้าน) วัฒนธรรมอาหาร วัฒนธรรมนิทาน หรือวัฒนธรรม การละเล่น/การแสดง (เกณฑ์ที่ใช้จะหนักไปในแง่ “เทศะ” คือ “พื้นที่”)

4. สื่อประเพณี

เกณฑ์ที่ใช้แบ่งจะหันไปทางด้าน “กาละ/เวลา” หมายถึงสื่อที่มีตัวบ่งชี้เป็นวาระ/เวลาที่เกิดขึ้นในรอบปีในสังคมเดิม

5. สื่อเฉพาะกิจ

เป็นสื่อที่ใช้สำหรับเป้าหมาย/ วัตถุประสงค์เฉพาะ ขอบเขตของสื่อเฉพาะกิจนี้อาจจะ ครอบคลุมตั้งแต่สื่อสมัยโบราณ เช่น ม้าเร็ว นกพิราบ คนเดินสาร มาจนถึงสื่อสมัยใหม่ เช่น แผ่น พับ ไปสการ์ด ไปสเตอร์ ฯลฯ

6. สื่อเฉพาะกลุ่ม

เป็นสื่อของคนแต่ละกลุ่ม เช่น ภาษาท่าทางของคนเฉพาะกลุ่ม เช่น ภาษามือของคนหู หนวก ท่าเต้นประจำกลุ่ม ภาษาช่าง ฯลฯ ในแง่นี้ของเล่นก็อาจถือได้ว่าเป็นสื่อเฉพาะของกลุ่ม เด็ก ๆ ในแต่ละท้องถิ่น

7. สื่อเชิงวัฒนธรรม (Cultural media)

ธรรมชาติของสื่อวัฒนธรรมจะเน้นการมีส่วนร่วม (Participation) ของผู้ส่งสารและผู้รับสาร อาจเป็นได้ทั้งกิจกรรมที่เป็นทางโลกและทางธรรม โดยที่เป็นสื่อที่อยู่ควบคู่กับมนุษยชาติมานานแล้ว เช่น การเล่นหอย การเล่นพนันฟุตบอล การเข้าร้านเสริมสวย การทำบุญที่วัด การละเล่นของเด็ก ๆ ฯลฯ สื่อประเภทนี้มักประสานเอาสื่อแบบอื่น ๆ หลากประเภทเข้ามาไว้ด้วยกัน

จากประเภทสื่อที่กล่าวถึงนี้ “ของเล่น” สามารถเป็นสื่อได้หลายแบบ สำหรับผู้ใหญ่บางคนที่ทำตัวเป็น “ของเล่น” สำหรับเด็กเล็ก ๆ (เช่น เล่นจ๊ะเอ๋ เล่นซ่อนหา) ก็น่าจะเป็นของเล่นแบบ “**สื่อบุคคล**” และแน่นอนว่า ของเล่นที่มีรูปร่างทั้งหลายจะจัดเป็น **สื่อวัตถุ** และหากเป็นสื่อวัตถุที่เล่นกันอยู่ตามท้องถนนใดท้องถนนหนึ่ง เช่น ที่ป่าแดด จ. เชียงราย มีการเล่นที่เอาไม้ไผ่มาทำเป็นขาเดิน 2 ข้าง ซึ่งจะทำให้ตัวสูงขึ้น เรียกว่า “โก้งแก้ง” ก็น่าจะถูกจัดเป็น “**สื่อพื้นบ้าน**” ได้

“ของเล่น” บางชนิดอาจถูกใช้เป็น **สื่อเฉพาะกิจ** เช่น บรรดาคุณหมอดูเด็กที่ใช้ของเล่นเป็นสื่อตรวจสอบอาการเจ็บป่วยทางจิตของเด็ก ๆ หรือในขั้นตอนต่อไปก็เป็นการใช้ของเล่นเป็นสื่อเพื่อการเยียวยา และแน่นอนว่า “ของเล่น” น่าจะถูกจัดเป็น **สื่อเฉพาะกลุ่ม**ของเด็ก ๆ อยู่แล้ว

สื่อของเล่นในการสื่อสารแบบต่าง ๆ

เมื่อของเล่นกลายเป็นสื่อ การเล่นย่อมเป็นการสื่อสารแบบหนึ่งตามมา แบ่งได้เป็น 3 แผนใหญ่ ๆ (กาญจนา แก้วเทพ, อ้างถึงแล้ว) คือ

1. การสื่อสารภายในตนเอง (Intrapersonal communication)

การสื่อสารแบบนี้ ทั้งผู้ส่งและผู้รับสารจะเป็นบุคคลเดียวกัน เมื่อเทียบกับของเล่นแล้วก็คือ บรรดาของเล่นที่เด็กเล่นกับตนเอง หรือเล่นกับของเล่นตามลำพัง เช่น เด็กผู้หญิงที่เล่นตุ๊กตา หรือเด็กผู้ชายที่เล่นรถหรือเครื่องบิน การเล่นแบบนี้ นอกจากจะมีประโยชน์ด้านการพัฒนาร่างกายส่วนต่าง ๆ การใช้ร่างกายสำรวจและทดสอบสิ่งใหม่ ๆ แล้ว การสื่อสารภายในตนเองยังเป็นการสื่อสารที่มีประโยชน์หลายด้าน เช่น การพัฒนาสมาธิให้มีระยะยาวนาน จดจ่อกับสิ่งใดสิ่งหนึ่งได้นาน มีสติ รวมทั้งส่งเสริมจินตนาการเพราะเด็กต้องสมมติบทบาทตนเอง

2. การสื่อสารระหว่างบุคคล (Interpersonal communication)

การสื่อสารแบบนี้จะมีผู้ส่งผู้รับฝ่ายละ 1 คนที่มาสื่อสารกัน เมื่อพิจารณาในแง่การเล่น ก็เริ่มเป็นการที่เด็กก้าวออกไปเล่นกับคนอื่น ๆ ที่เป็นเด็กด้วยกัน แต่ทว่ายังมีปริมาณคนน้อย คือเพียงหนึ่งคน การดำเนินความสัมพันธ์และการสื่อสารอาจจะยังไม่ยุ่งยากซับซ้อนมากนัก ของเล่นและการละเล่นในการสื่อสารระหว่างบุคคลก็เช่นกัน เช่น การเล่นเป่ากบ อีตัก ฯลฯ

3. การสื่อสารเป็นกลุ่ม (Group communication)

เป็นรูปแบบที่ขยายปริมาณผู้สื่อสารมาจากการสื่อสารระหว่างบุคคลจาก 2 คน มาเป็นมากกว่า 2 คน และเมื่อผู้สื่อสารมีจำนวนมากขึ้น การสื่อสารก็จะเริ่มมีความสลับซับซ้อนมากขึ้น การสื่อสารเป็นกลุ่มจึงต้องมีกฎกติกาบางอย่างเพิ่มขึ้น เช่น ต้องไม่พูดพร้อม ๆ กันในเวลาเดียวกัน ต้องพูดเรื่องเดียวกัน ฯลฯ

ในกรณีที่เป็นการเล่นและของเล่นนั้น ส่วนใหญ่แล้ว การเล่นของเด็กมักจะเป็นการสื่อสารเป็นกลุ่ม เช่น การเล่นตีจ๊ับ การเล่นกระต่ายขาเดียว ขี่ม้าส่งเมือง ฯลฯ สำหรับของเล่นและการเล่นในแบบการสื่อสารเป็นกลุ่มนี้ จะช่วยพัฒนาสิ่งที่เรียกว่า “ทักษะทางสังคม” (social skill) ให้เกิดขึ้น เช่น รู้จักที่เขาที่เรา (ต้องรอให้ถึงตาตัวเองก่อน) รู้จักการเห็นอกเห็นใจคนอื่น ต้องรู้จักอดกลั้นและให้อภัย (เช่น เพื่อนที่ทำให้ทิ่มแพ้) การรักษาสติของตนเองและผู้อื่น ฯลฯ รวมทั้งการต้องรู้จักเคารพกฎ กติกาด้วย เช่น เมื่อเป่ายิงฉุบแพ้ก็ต้องยอมแพ้ เป็นต้น

การเล่นกับคนอื่นเพื่อพัฒนาทักษะทางสังคมนี้ จำเป็นอย่างมากสำหรับการพัฒนาทักษะทางสังคมเพื่อให้เติบโตมาเป็นสมาชิกที่อยู่ร่วมกับคนอื่นได้ในสังคม

จากแบบแผนการเล่นทั้ง 3 แบบนี้ จะเห็นว่ารูปแบบการเล่นกับของเล่นแต่ละอย่างต่างมีเป้าหมายและคุณสมบัติที่ทำประโยชน์ไปคนละอย่าง การเล่นแบบแรก **ทำให้รู้จักตัวเอง** ส่วนการเล่นแบบที่ 2 และ 3 นั้น ช่วยให้ความรู้ **อยู่ร่วมกับคนอื่น** ดังนั้น การเล่นทั้ง 3 แบบ จึงจำเป็นสำหรับเด็ก

ของเล่นเป็นการสื่อสารแบบมีส่วนร่วม

1. ของเล่นเป็นสื่อจากแบบจำลองเชิงพิธีกรรม (Ritualistic model) เป้าหมายหลักของการสื่อสารแบบนี้จะมุ่งที่การสร้าง ความเข้าใจร่วมกัน สร้างความรู้สึกร่วมกันสร้างประสบการณ์ร่วมกัน

(share understanding, feeling experience) ระหว่างจากผู้ส่งกับผู้รับ ความสำคัญจึงอยู่ที่คู่สื่อสารทั้งสองฝ่าย และทิศทางการไหลของข่าวสารเป็นแบบสองทาง

2. ของเล่นเป็นการใช้สื่ออย่างสมัครใจ ซึ่งคุณสมบัตินี้เห็นได้อย่างเด่นชัด เมื่อเทียบกับรูปแบบการสื่อสารอย่างอื่น ๆ ในชีวิตของเด็ก เช่น การอาบน้ำ ล้างหน้า แปรงฟัน ทำการบ้าน

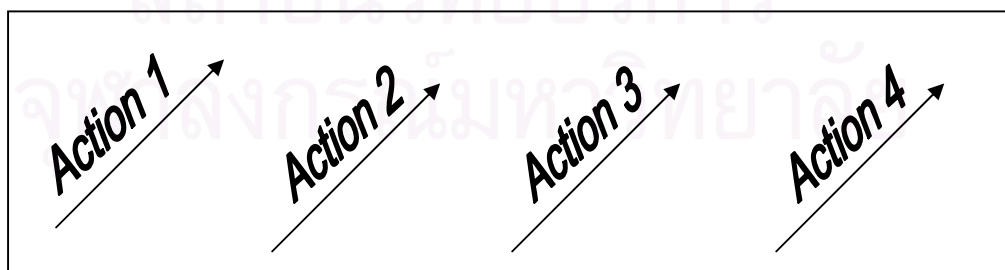
3. ไม่มีการแยก “ผู้ส่ง” – “ผู้รับ” อย่างเด็ดขาด มีแต่ “คู่การสื่อสาร” ในการสื่อสารแบบไม่มีส่วนร่วมนั้น มักจะมีการแยกบทบาทอย่างเด็ดขาดระหว่าง “ผู้ส่ง” และ “ผู้รับ” การสื่อสารแบบมีส่วนร่วมจะมีการสลับบทบาทกันไปมา (role shifting) ในการสื่อสารแบบนี้จึงมักเรียกทุกคนที่เข้าร่วมในการสื่อสารว่า “คู่การสื่อสาร”

4. อำนาจของผู้ที่สื่อสารมีลักษณะสมดุล บทบาทผู้ส่งและผู้รับจะสลับเปลี่ยนกันไปมา ดังนั้นการกระจายอำนาจจึงมีลักษณะที่สมดุล เท่าเทียมกันเสมอภาคกันมากขึ้น อันเป็นรูปแบบการพูดคุยหรือการหารือกัน

5. แนวคิดเรื่องการถอดบทเรียน

กาญจนา แก้วเทพ (2548) ได้กล่าวถึงการถอดบทเรียน ในคำตอบเชิงทฤษฎีว่า ในทฤษฎีด้านสังคมศาสตร์ มีแนวคิดที่อธิบายความสัมพันธ์ระหว่าง “การคิด” กับ “การกระทำ” ที่เรียกว่า Praxis เอาไว้ว่า ความ (ไม่) สัมพันธ์ระหว่าง 2 ปัจจัยนี้มีหลายแบบแผน ในที่นี้จะนำเสนอ 4 แบบแผน ดังนี้

(1) พวกที่ “เอาแต่ลงมือทำกิจกรรม” (action) แต่ไม่ได้คิด (reflection) ว่าที่ทำไมไปนั้น เป็นเพราะอะไรกำลังคิดอะไรอยู่ข้างหลัง ฯลฯ

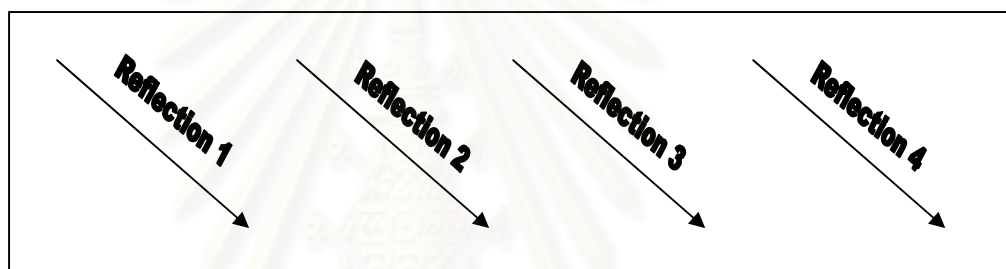

แผนภาพที่ 3 แสดงการลงมือทำกิจกรรมแต่ไม่ได้คิด

กลุ่มนี้เป็นนักกิจกรรมโดยสายเลือด กล่าวคือ ในความนึกคิดมีแต่คิดว่า “จะทำอะไรดี” และ “มีแต่ก้มหน้าก้มตาลงมือทำ” หากทว่าไม่มีการคิดตามต่อไปว่า “ที่ทำ ๆ นั้น ทำเพราะอะไร/ทำไมจึงทำ/ทำอย่างไรจึงได้ผลสำเร็จ/ล้มเหลว”

หากเราเปรียบเทียบว่า “ปัญหานั้นคือที่คั่น” และ “วิธีแก้ปัญหาคือการเกา” กลุ่มแรกนี้ก็คือ พวกที่มีการเกามาก แต่ยังไม่ถูกที่คั่น ซึ่งอาจจะจะเป็นเพราะไม่รู้ว่ที่คั่นอยู่ตรงไหน ต้องเกาอย่างไร ฯลฯ

ในโครงการของ สพส. ก็เคยเกิดกรณีของกลุ่มที่หนึ่งนี้ เมื่อทางโครงการเสนอสูตรการทำงานว่า “ท่าแม่บทพื้นฐาน” นั้น คือการต้องทำวิเคราะห์คุณลักษณะ (Attribute Analysis) เพื่อให้รู้จักกับสิ่งที่จะทำงานนั้นอย่างถ่องแท้ ก็มีกลุ่มคนทำงานบางกลุ่มวิเคราะห์คุณลักษณะกับกลุ่มเป้าหมายกลุ่มต่าง ๆ มากมาย เช่นกับกลุ่มปราชญ์ชาวบ้าน กลุ่มแม่บ้าน กลุ่มเยาวชน ฯลฯ แต่ไม่เข้าใจว่า ทำไปทำไม ทำแล้วจะเอามาใช้ประโยชน์อะไรต่อไป เป็นต้น

แผนภาพที่ 4 แสดงการเอาแต่คิดไม่ลงมือทำ

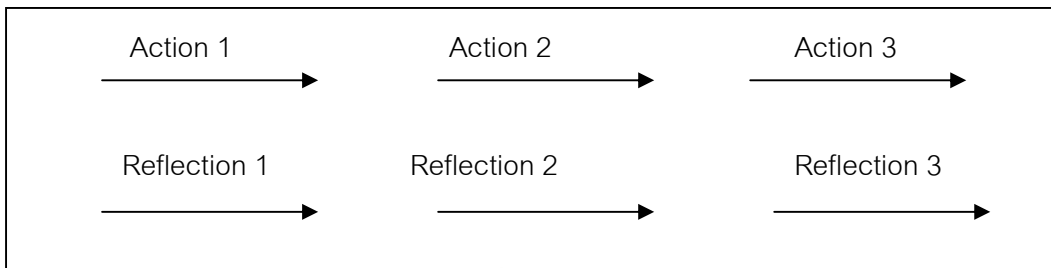
(2) พวกที่เอาแต่คิด (reflection) แต่ไม่ลงมือ (action) สักที

กลุ่มนี้เป็นพวกตรงข้ามกับกลุ่มแรก คือมีการคั่นคิดมากมาย มีความใฝ่ฝันหลากหลาย ที่อุดมการณ์ที่เต็มเปี่ยม แต่ก็ไม่เคย “ลงมือทำอะไรสักอย่าง” ไม่มีการเริ่มต้นก้าวแรก แต่คิดฝัน/วางแผนว่าจะเดินทางไกลหมื่นลี้ คนกลุ่มนี้ ภาษิตโบราณอาจเรียกว่า “พวกละเลงขนมเบื้องด้วยปาก” หรือ พวกเงื่อง่าราคาแพง”

หากเทียบกับเรื่องในที่คั่น กลุ่มนี้วิเคราะห์อย่างละเอียดว่าคั่นที่ไหน อย่างไร ควรเกาอย่างไร แต่ก็ไม่เคยลงมือเกาจริง ๆ สักที

ตัวอย่างของกลุ่มคนนี้ในประสบการณ์ของ สพส. ก็คือ คนที่ชอบมาร่วมประชุม ชอบเสนอแผนงานและกิจกรรม แต่ก็ไม่เอาจริงเอางังเมื่อลงมือทำ ไม่อยากลงมือปฏิบัติ

(3) พวกที่ “ลงมือทำไปอย่างหนึ่ง” (Action) “คิดไปอีกทางหนึ่ง” (Reflection)

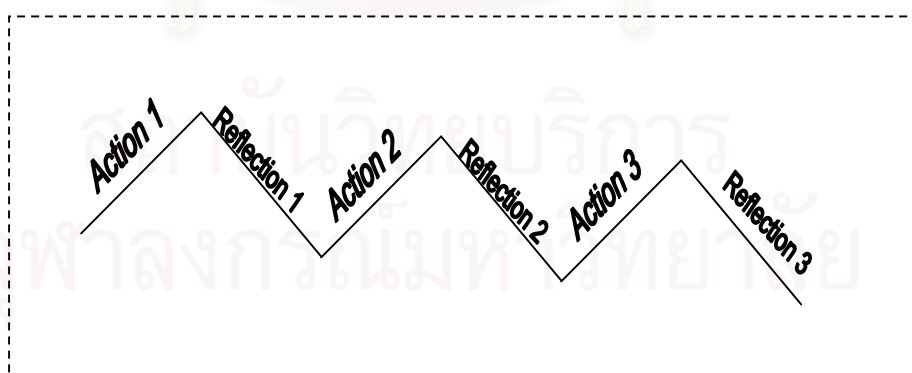

แผนภาพที่ 5 แสดงการลงมือทำอย่างหนึ่ง คิดไปอีกทางหนึ่ง

หากเปรียบเทียบกับเรื่องการค้นแล้ว กลุ่มนี้เป็นพวกที่มีการคิดเรื่อง “การค้น” อย่างมาก และก็มี “การเกา” อย่างมากด้วย แต่เนื่องจากความไม่ประสานกันระหว่าง “การคิด” กับ “การทำ” กล่าวคือ คิดไปอย่างหนึ่ง ทำไปอีกอย่างหนึ่ง เหมือนการตบมือซ้าย/มือขวาที่ไม่ประสานกัน ทำให้ไม่หายคันเสียที

ปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นในการทำงานพัฒนาก็คือ เวลาทำกิจกรรมก็ทำไปอย่างหนึ่ง เวลาประชุมเสริมศักยภาพก็ประชุมในเรื่องที่ไม่ได้เกี่ยวข้อง/สัมพันธ์/ตอบรับกับปัญหาการทำกิจกรรม หลังจากประชุมอบรมสัมมนาเสร็จแล้วก็กลับไปอย่างเดิม (ผู้เขียนเคยรับฟังรายงานวิจัยเรื่องการสื่อสารในการทำธุรกิจชุมชนของไทยและพบปรากฏการณ์แบบนี้ค่อนข้างมาก)

(4) พวกที่ “การลงมือทำ” กับ “การคิดไตร่ตรอง” เดินสลับเป็นจังหวะก้าวของขาซ้าย-ขวากกล่าวคือ คือ เรื่องนั้น แล้วก็ลงมือทำ เรื่องนั้น ทำแล้วก็หวนกลับมา คิดทบทวน เรื่องนั้นอีก

แผนภาพที่ 6 แสดงการลงมือกับการไตร่ตรอง

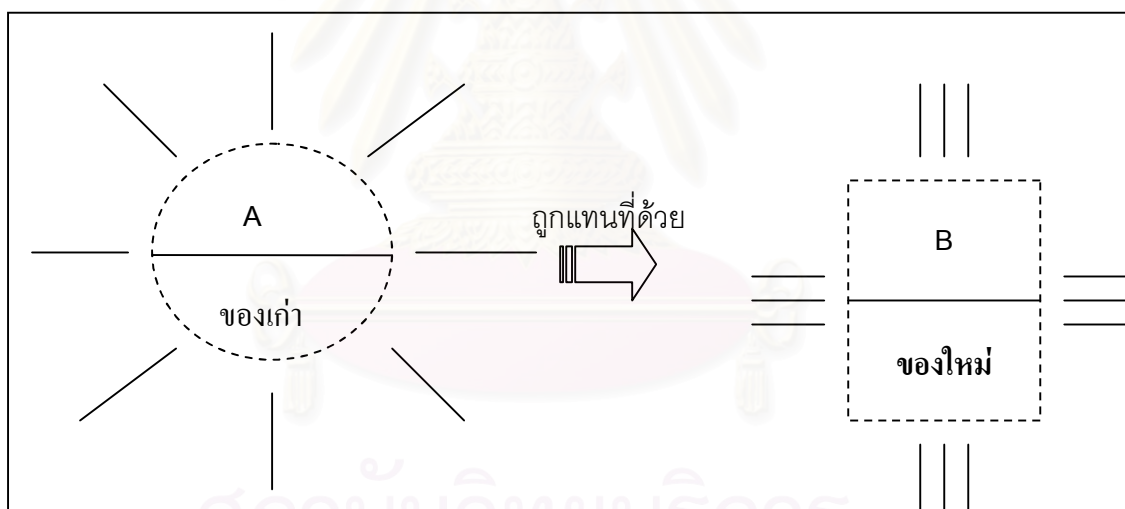
สำหรับแบบแผนของกลุ่มที่สี่นี้แหละ เป็นแบบแผนที่ผู้เขียนหมายตาเอาไว้เพราะเป็นพื้นที่อยู่ของ “กระบวนการสรุป/ถอดบทเรียน” ที่จะได้กล่าวถึงต่อไป ทั้งนี้เพราะแบบแผนวิถี “ทำ” และ “คิด” แบบสุดท้ายนี้เริ่มวัฏจักรด้วยการ “ฉันจะต้องลงมือทำอะไรสักอย่าง” (Action 1) แล้ว

ต่อจากนั้นก็มา “ขบคิด” ย้อนหลังใน “สิ่งที่ได้ทำลงไปแล้ว” เพื่อที่จะ “คิดไปข้างหน้า” ว่าจะ “วางแผนทำอะไรต่อไป” กล่าวคือ เป็นการคิด “เหลือवल้ง แลหน้า บนการกระทำในอดีตและอนาคต” (บางแห่งจึงเรียกการถอดบทเรียนว่า “การทบทวนหลังกิจกรรม” (After Action Review-AAR)

กระบวนการแบบนี้ เรียกว่า Praxis = Action X Reflection เป็น การกระทำ ที่ได้ผ่านการคิดไตร่ตรองมาแล้ว และเป็น การคิดทบทวน บนการกระทำที่ได้ทำไปแล้วสลับกันไปมาเป็น “วิถีชีวิต”

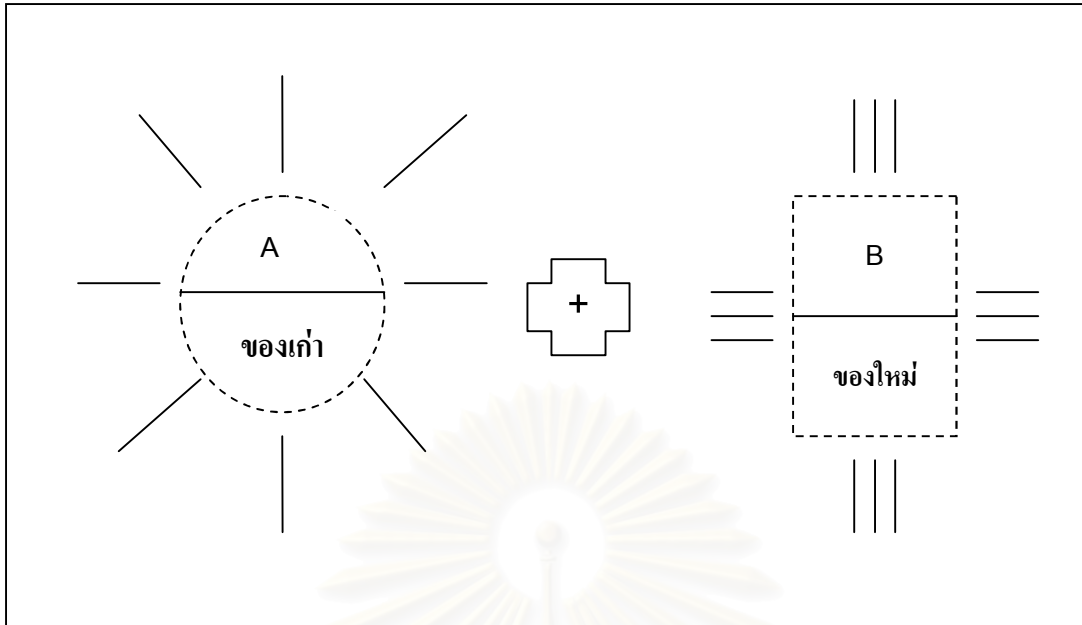
6. แนวคิดเรื่องการผสมผสาน

กาญจนา แก้วเทพ (2548) ได้กล่าวถึง หลักเกณฑ์เรื่อง 3 รูปแบบของการผสมผสาน การปรับประยุกต์วัฒนธรรมแบบหนึ่งมักจะมีการผสมผสานระหว่างสิ่งเก่ากับวัฒนธรรมเดิมที่มีอยู่ กับ สิ่งใหม่/วัฒนธรรมใหม่ที่เข้ามา การพบกันระหว่างสิ่งเก่ากับสิ่งใหม่นี้มีอยู่ 3 แบบแผน

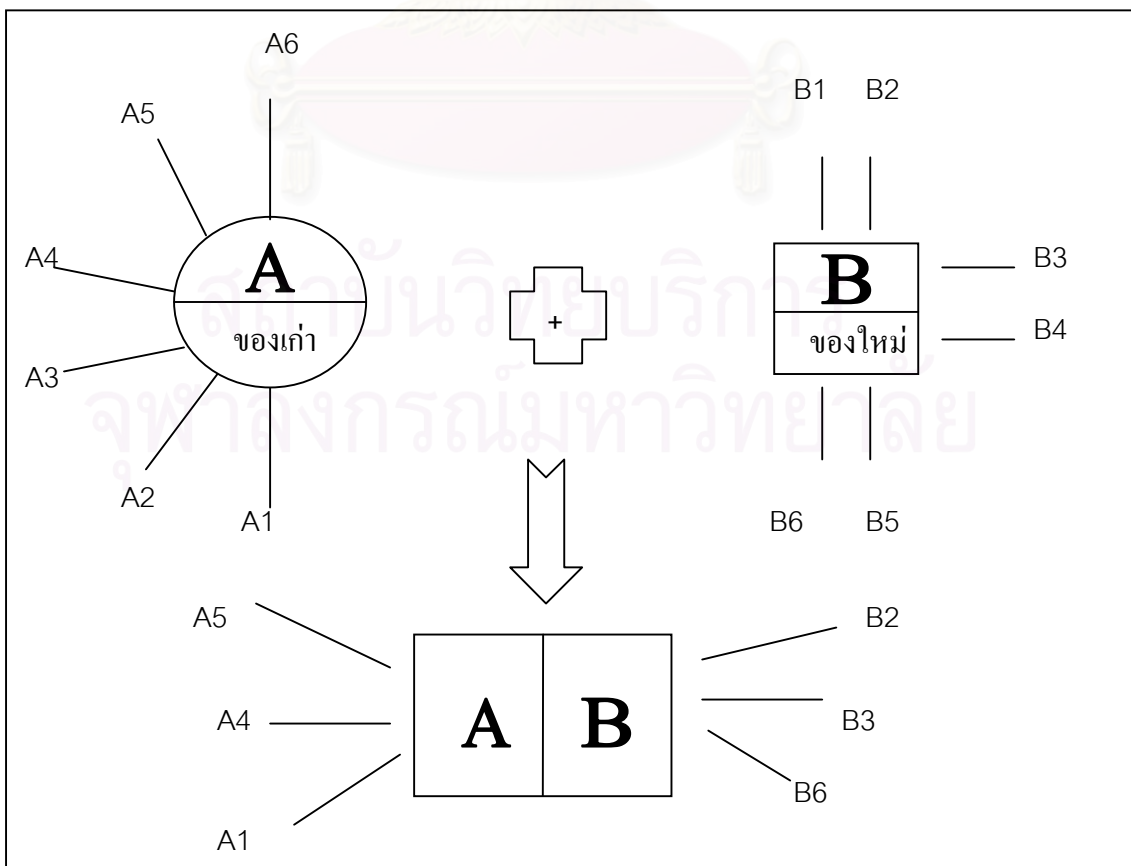
แผนภาพที่ 7 แสดงของใหม่แทนที่ของเก่า

ในแบบแผนนี้ ของเก่า A จะถูกแทนที่ด้วยของใหม่ B ทั้งหมด แบบแผนนี้เป็นยุทธศาสตร์หลักของการพัฒนาสังคมไทยที่ผ่านมา ในกรณีของสื่อพื้นบ้านที่ศึกษา ก็เช่น การนำเอาความบันเทิงด้วยโนรา/หนังตะลุงออกไป แล้วนำเอาการฉายภาพยนตร์/การแสดงคอนเสิร์ตเข้ามาแทน

แผนภาพที่ 8 แสดงการเพิ่มเข้ามาแทน (Addition)

เป็นแบบแผนที่ “เด็ดทั้งบัวตูมบัวบาน” คือ เก็บทั้งของใหม่และของเก่าเอาไว้ด้วยกัน เช่น งานวิจัยโนราพบว่า ในงานเทศกาลหรืองานบุญต่าง ๆ ก็มักจะมีทั้งสี่พื้นบ้านแบบเก่า เช่น โนรา หนึ่งตะลุง พร้อม ๆ กับสี่สมัยใหม่ เช่น ภาพยนตร์ การแสดงดนตรีลูกทุ่ง/ลูกกรุง ประชันกันไปแบบแผนการเอาของเก่า/ของใหม่มาไว้ทั้งคู่นี้ จะใช้ได้ภายใต้เงื่อนไขที่ต้องมีทรัพยากรมากพอที่จะใช้ได้ทั้งของเก่าและของใหม่ควบคู่กันไป

แผนภาพที่ 9 แสดงแบบจำลองการปรับประสาน (Articulation/Hybridization)

แบบแผนที่ 3 นี้มีลักษณะเป็นลูกผสมด้วยการนำเอาคุณลักษณะบางอย่างจากของเก่า (A) มาบวกผสมกับคุณลักษณะบางอย่างจากของใหม่ (B) แล้วผสมผสานกันออกมาเป็นลูกผสม (AB) ตัวอย่างที่ยกมาให้ดูแล้วก็เช่น การปรับเปลี่ยนของหมอลำบางประเภท เช่น หมอลำกลอนซึ่งที่นำเอาลักษณะการลำกลอนแบบเดิม มาประสานกับเครื่องดนตรีสมัยใหม่ เป็นต้น

หากวิเคราะห์หาคู่แบบแผนทั้ง 3 แบบนี้ เราจะเห็นข้อแตกต่างที่เชื่อมโยงไปถึงแนวคิดที่เราได้กล่าวมา คือ “การวิเคราะห์คุณลักษณะ” กล่าวคือ หากเราเลือกใช้แบบแผนที่ 1 และ 2 เราไม่จำเป็นต้องทำการวิเคราะห์คุณลักษณะของสื่อทั้ง 2 ประเภทเลย เพราะไม่ว่าจะเป็น “การแทนที่” หรือ “การเพิ่มเข้ามา” เราทำเพียงยกทิ้งหรือใส่เพิ่มเข้าไปที่ทั้งกะปิ แต่หากเลือกใช้แบบแผนที่ 3 เราจำเป็นต้องแยกแยะคุณลักษณะของสื่อทั้งสองออกมา แล้วยังต้องตัดสินใจว่าจะเอาคุณลักษณะใดจากของเก่าและใหม่มาผสมกัน ดังที่เราได้เห็นแบบแผนการปรับเปลี่ยนผสมผสานของหมอลำทั้ง 4 ประเภทมาแล้วเป็นอุทาหรณ์

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

1.) งานวิจัยเกี่ยวกับสื่อของเล่น-การละเล่น

พันธณี เจริญสุข (2526) ศึกษาเรื่อง “ความคิดเห็นของครูอนุบาลเกี่ยวกับเครื่องเล่นที่จำเป็นต่อการเตรียมพร้อมของเด็กปฐมวัย” ผลการวิจัยพบว่า ครูมีความคิดเห็นว่าเครื่องเล่นประเภทต่าง ๆ มีความสำคัญ และสามารถช่วยส่งเสริมและเตรียมพร้อมในด้านต่าง ๆ ได้ 3 ด้านคือ

1. ด้านร่างกาย เครื่องเล่นที่ช่วยให้เด็กมีการเคลื่อนไหวร่างกายได้มากและมีส่วนในการพัฒนากล้ามเนื้อใหญ่ของเด็ก ช่วยตอบสนองพัฒนาการของเด็กได้แก่ ชิงช้า นั่งหมุน กระดานลื่น รวปืนปาย ฟุตบอล ชุดหัดแต่งตัว

2. ด้านสติปัญญา เครื่องเล่นและสื่อต่าง ๆ ส่วนใหญ่จะช่วยให้เด็กรู้จักใช้สติปัญญาในการคิดและพิจารณา ไตร่ตรองช่วยในการจำ ฝึกการสังเกตและเปรียบเทียบ ส่งเสริมการใช้ภาษา รู้จักใช้ความคิดสร้างสรรค์เป็นของตัวเอง เกิดการเรียนรู้ที่ดี ได้แก่ ไม้บล็อกสร้างสรรค์ พลาสติดสร้างสรรค์ กลองไหวพริบ โดมิโน (ภาพต่อปลาย) ลีอิตโต้ (ภาพจับคู่) ภาพตัดต่อรูปต่างๆ ตัวอักษร ก-ฮ แท่งไม้ภาพประกอบตัวอักษร กลองหยอดรูปต่างๆ กระดานฉลุทรงเลขาคณิต แผ่นไม้จำแนกทรง ภาพฉลุรูปทรงต่างๆ กระดานฉลุเรียงขนาด กระดานปักหมุดสี ลูกกลมสวมหลัก 1-5 ลูกกลม

ส่วนหลัก 10 เม็ด ลูกคิดราว ลูกคิดขำมั่ว ตัวเลข 0-9 กระดานฉลุตัวเลข 0-9 ตัว สัตว์พลาสติก หนังสือภาพ

3. ด้านอารมณ์และสังคม เด็กเล่นด้วยความสนุกสนานเพลิดเพลิน ช่วยผ่อนคลายอารมณ์และความเครียดของเด็ก ช่วยส่งเสริมการเล่นของเด็ก ได้แก่ ตุ๊กตา หุ่นมือ กลอง ฉิ่ง เครื่องเขย่า เทปเพลงและนิทาน ดินสอสี สีเทียน ดินน้ำมัน กระจาดวาดภาพ กระดานสี่ กรรไกรปลายมน เศษวัสดุ ชุดคร่ำ

พรรณณี สุวัตถิ (2527) งานวิจัยเรื่อง “การเปรียบเทียบมโนทัศน์ทางจริยธรรมของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่สาม ที่เรียนด้วยกิจกรรมการเล่นพื้นเมืองของเด็กภาคเหนือกับกิจกรรมตามแผนการสอนของกระทรวงศึกษาธิการ” ผลการศึกษาพบว่า

1. การละเล่นของเด็กภาคเหนือส่วนใหญ่ที่เคยเล่นคือ กระจาดชาเดียว ซอนไขแม่เต่า กระจาดเชือก ม้าก้านกล้วย จ้ำจี้จ้ำจวด จุ่มจะหลี่ ปั้น ผะหลาบ (ปั้นก้านกล้วย)

2. การละเล่นที่คิดว่าควรนำมาเล่นในสมัยนี้ ได้แก่ ก๋องถบ จ้ำจี้จ้ำจวด โอ-วา-แป๊ะ และที่ไม่ควรนำมาเล่นคือ ชนกวาง ยิงกั้ง เล่นไม้จิว วัวกระทิง

3. นักเรียนส่วนใหญ่คิดว่าวัสดุจากธรรมชาติที่นำมาทำเป็นของเล่นพื้นเมืองได้คือ ไม้ไผ่

4. บุคคลที่สอนให้นักเรียนรู้จักของเล่นพื้นเมืองคือ ปู่ ย่า ตา ยาย

5. นักเรียนชอบให้มีกิจกรรมเกี่ยวกับการอนุรักษ์วัฒนธรรมพื้นบ้าน และต้องการจะช่วยกันทำของเล่นจากวัสดุในท้องถิ่น

ปรีชา อุษตระกูล (2529) ศึกษาเรื่อง “การศึกษาวัฒนธรรมพื้นบ้านที่เกี่ยวข้องกับเด็กในจังหวัดนครราชสีมา” พบว่า วัฒนธรรมพื้นบ้านสะท้อนให้เห็นถึงทัศนะของสังคมต่อเด็กว่า เด็กเป็นประชากรที่อยู่ในวัยน่ารัก น่าทะนุถนอม การเลี้ยงดูเด็กต้องเอาใจใส่ดูแลเมื่อเจ็บป่วยต้องรักษาพยาบาล เพราะเด็กจะเป็นที่พึ่งของพ่อแม่ในวันข้างหน้า คุณค่าของวัฒนธรรมพื้นบ้านต่อเด็ก ทั้งทางด้านร่างกาย อารมณ์ สังคม และสติปัญญา คือ ช่วยให้เด็กได้เข้าใจสภาพแวดล้อมทั้งทางธรรมชาติ และอำนาจเหนือธรรมชาติ เข้าใจในความสัมพันธ์กับเพื่อนมนุษย์ด้วยกัน ทำให้เด็กได้เรียนรู้ถึงภาษา ชีวิตความเป็นอยู่ อาชีพการงาน เครื่องมือเครื่องใช้ พิธีสัตว์ นอกจากนี้ วัฒนธรรมพื้นบ้านยังเป็นเครื่องมือที่ทำให้เด็กได้รับความบันเทิงใจ และได้ออกกำลังกายอีกด้วย

ชาญณรงค์ พรุ่งโรจน์ (2530) ศึกษาเรื่อง “ผลของการเล่นของเล่นที่มีต่อความคิดสร้างสรรค์ของเด็กประถมวัย” ผลการวิจัยพบว่าการแบ่งกลุ่มนักเรียนออกเป็น 3 กลุ่ม เพื่อให้เล่นของเล่นต่างกันได้แก่ สามเหลี่ยมในฝัน ไม้บล็อก โดยปล่อยให้เล่นอย่างอิสระ

1. กลุ่มที่เล่นสามเหลี่ยมในฝันและกลุ่มที่เล่นไม้บล็อก ทั้ง 2 กลุ่มมีพัฒนาการความคิดสร้างสรรค์ ด้านความคิดคล่องแคล่ว ความคิดริเริ่ม สร้างสรรค์ สูงกว่ากลุ่มที่ปล่อยให้เล่นอย่างอิสระ
2. กลุ่มที่ปล่อยให้เล่นอย่างอิสระนั้น พัฒนาการทุกๆด้านไม่ได้สูงขึ้นจากเดิม อาจเป็นเพราะขาดสิ่งเร้าที่จะกระตุ้นให้เกิดความคิดจินตนาการ และการทดลองเชิงปฏิบัติที่ส่งเสริมความคิดสร้างสรรค์ ความคิดคล่องแคล่วและความคิดริเริ่ม
3. กลุ่มที่เล่นสามเหลี่ยมในฝัน มีพัฒนาการด้านความคิดคล่องแคล่วและความคิดริเริ่ม สูงกว่ากลุ่มที่เล่นไม้บล็อก
4. ความคิดสร้างสรรค์ด้านความคิดคล่องแคล่วและความคิดริเริ่มนั้นๆ สามารถพัฒนา และส่งเสริมให้เกิดขึ้นได้ แม้จะใช้ช่วงระยะเวลาในการฝึกไม่นานนัก ด้วยการเล่นของเล่นในฝัน หรือไม้บล็อกอย่างถูกต้องต่อเนื่อง

จริน ศิริ (2536) ศึกษาเรื่อง “การละเล่นของเด็กอำเภอควนขนุน จังหวัดพัทลุง” พบว่าการละเล่นของเด็กในอำเภอควนขนุน จังหวัดพัทลุง ให้คุณค่าในการพัฒนาคุณภาพเด็ก นานาประการ นอกเหนือจากทำให้เด็กได้ออกกำลังกาย ซึ่งเป็นพื้นฐานในการพัฒนาด้านร่างกาย และจิตใจ ได้รับความสนุกสนานจากการละเล่นที่สามารถพัฒนาอารมณ์ และสังคมของเด็กได้เป็นอย่างดี คุณค่าในการพัฒนาด้านอื่น ๆ ที่นอกเหนือจากเรื่องดังกล่าว ได้แก่ การละเล่นมุ่งให้เด็กมีความสามัคคีในหมู่คณะ ฝึกใช้ทักษะในส่วนต่าง ๆ ของร่างกาย ฝึกให้เด็กมีความอดทน อดกลั้น ฝึกให้เป็นผู้มีมนุษยสัมพันธ์ที่ดี ฝึกให้มีความเสียสละ การละเล่นทุกประเภทจะเป็นการส่งเสริมให้เด็กใช้เวลาว่างให้เกิดประโยชน์ ซึ่งเป็นทางแก้ปัญหาที่เป็นปัญหาสำหรับเด็ก เช่น ปัญหา ยาเสพติด ซึ่งจะช่วยให้เด็กได้เกาะกลุ่ม ดูแลกันเอง สร้างความเชื่อมโยงความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มเด็กซึ่งก่อให้เกิดความเข้มแข็งทางด้านสังคมของชุมชนในอนาคต

ปัทมาวดี บุญยสวัสดิ์ (2536) ศึกษาเรื่อง “ผลของการใช้เกมการละเล่นพื้นบ้านของไทย ที่มีต่อการพัฒนาทางสังคมของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 2” ผลการวิจัยพบว่า

1. การนำเกมการละเล่นพื้นบ้านของไทยมาใช้จัดกิจกรรม เพื่อฝึกทักษะทางสังคม ทำให้เด็กที่ได้ฝึกการเคารพต่อเกณฑ์กติกาของกลุ่ม การมีส่วนร่วมในการทำงานกลุ่มการแสดงออกและการแก้ไขปัญหาในกลุ่ม การมีมารยาทในสังคม การแสดงความรับผิดชอบและมีลักษณะความเป็นผู้นำ และการช่วยเหลือผู้อื่นได้ในขณะเล่น โดยนักเรียนไม่รู้สึกรำคาญขณะนั้นกำลังเรียนอยู่ ทั้งนี้เพราะทักษะทางสังคมดังกล่าวได้สอดแทรกอยู่ในขั้นตอนของการเล่น เมื่อเด็กได้เล่นจึงเกิดการเรียนรู้ได้เองอย่างรวดเร็ว

2. ความสอดคล้องของทักษะทางสังคมที่ปรากฏในการละเล่นพื้นบ้านของไทย สอดคล้องกับการพัฒนาการของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 2 มากขึ้นและนักเรียน ทุกคนมีโอกาสได้เล่นอย่างทั่วถึง จึงทำให้นักเรียนแต่ละคนมีพฤติกรรมทางสังคมสูงขึ้น

3. การนำเอาเกมการละเล่นพื้นบ้านของไทยมาจัดเป็นกิจกรรมหลักในการสอนนั้น นอกจากจะเป็นการอนุรักษ์การละเล่นพื้นบ้านของไทยไว้ไม่ให้สูญหายแล้ว ยังเป็นกิจกรรมที่น่าสนใจทำลายความสามารถของนักเรียน แต่ละกิจกรรมแฝงไว้ด้วยคุณค่าทางทักษะสังคมด้านการยอมรับผลที่เกิดขึ้นด้วยดี

พวงทอง นิลยิ้ม (2538) ศึกษาเรื่อง “บทบาทของผู้ใหญ่ในครอบครัวการถ่ายทอดวัฒนธรรมผ่านการเล่นและของเล่นพื้นบ้านเพื่อพัฒนาบุคลิกภาพเด็กปฐมวัย ศึกษาเฉพาะกรณีบ้านเก่า อ.โคกสำโรง จ.ลพบุรี” ผลการวิจัยพบว่า ผู้ใหญ่ในครอบครัวมีบทบาทสำคัญในการให้การเลี้ยงดู อบรมสั่งสอนและถ่ายทอดวัฒนธรรมให้กับลูกหลานของตนเอง โดยมีการเล่นและของเล่นเด็กเป็นสื่อกลางที่ใช้ในการถ่ายทอด และ ส่งผลเป็นประสบการณ์ที่เด็กจะได้รับการปลูกฝังจนพัฒนาเป็นบุคลิกภาพของเด็ก นอกจากนี้ในการศึกษาพฤติกรรมที่คาดว่าเด็กจะได้รับคุณลักษณะบางประการจากการถ่ายทอดวัฒนธรรมจากผู้ใหญ่ไปสู่เด็ก โดยผ่านการเล่นและของเล่นเล่น คือ ความสนุกสนาน ร่าเริง ความสัมพันธ์กับผู้อื่น ความมีเมตตา การแข่งขันตามกติกาของสังคม และความขยันอดทน

มณฑา พิพัฒน์เพ็ญ (2540) ศึกษาเรื่อง “การมีส่วนร่วมและกระบวนการถ่ายทอดความรู้เรื่องของปราชญ์ชาวบ้านในการสอนดนตรีพื้นบ้านของโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดสงขลา” การวิจัยพบว่า กระบวนการถ่ายทอดความรู้ของปราชญ์ชาวบ้านในการสอนดนตรีพื้นบ้านนั้น ถ่ายทอดความรู้โดยการบอกเล่าลักษณะ การอธิบาย แนะนำ โดยการสาธิตในลักษณะการแสดง การทำให้ดูโดยการปฏิบัติในลักษณะ การให้นักเรียนฝึกใช้เครื่องดนตรี และการถ่ายทอดความรู้โดยการให้เข้าร่วมการแสดงในลักษณะการนำนักเรียนไปร่วมแสดงดนตรีพื้นบ้านในงานต่างๆ

ปก แก้วกาญจน์ และดุสิต รักษ์ทอง (2543) ศึกษาเรื่อง “การเล่นของเด็กบริเวณลุ่มทะเลสาบสงขลา” พบว่า คุณค่าทางจริยธรรมและภาพสะท้อนทางสังคมและวัฒนธรรมที่เกิดขึ้นในการเล่นของเด็กแบ่งได้ 2 ลักษณะ ได้แก่ จริยธรรมที่เกิดขึ้นเฉพาะตน เช่น ความมีระเบียบวินัย ความรอบคอบ ความรับผิดชอบ ความอดทน เป็นต้น จริยธรรมที่เกิดโดยต้องสัมพันธ์กับผู้อื่น เช่น ความกตัญญูต่อบุคคล ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ความซื่อสัตย์สุจริต การเสียสละ

รัตติกาล เจนจัด (2548) ศึกษาเรื่อง “ของเล่นพื้นบ้านในฐานะสื่อเพื่อการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นและสร้างความสัมพันธ์ระหว่างผู้สูงอายุกับเด็กและเยาวชน ตำบลป่าแดด อำเภอแม่สรวย จังหวัดเชียงราย” พบว่า ผู้สูงอายุในฐานะผู้ถ่ายทอดภูมิปัญญามีคุณลักษณะที่โดดเด่น เช่น เป็นผู้ที่มีความรู้ในเรื่องของเล่นพื้นบ้าน มีความสามารถในการถ่ายทอดภูมิปัญญา มีความพร้อมที่จะทำการถ่ายทอดภูมิปัญญา รักเด็กและเข้าใจเด็ก เป็นต้น นอกจากนี้ยังเป็นผู้ที่มีความสามารถในการวิเคราะห์ผู้รับสาร ได้แก่ เพศของผู้รับสาร วัยของผู้รับสาร ทักษะและความสามารถของผู้รับสาร และความสนใจของผู้รับสาร ส่วนกลยุทธ์ที่ใช้ในการสื่อสารเพื่อการถ่ายทอดภูมิปัญญา หลัก ๆ พบว่า เป็นการสาธิตเพื่อให้เด็กได้ทำตาม การสื่อสารในบรรยากาศที่ไม่เป็นทางการ การสื่อสารสองทาง เพื่อเปิดโอกาสให้มีการซักถาม การจัดกลุ่มที่เหมาะสมและการใช้ภาษาถิ่นทางด้านเนื้อหาเป็นเรื่องของความเป็นมาของของเล่น ประโยชน์ ความรู้เรื่องวัสดุและอุปกรณ์ รวมทั้งวิธีทำและวิธีเล่น ช่องทางการสื่อสารและสื่อ แบ่งออกเป็น 3 ด้าน คือ 1.ด้านพื้นที่ ได้แก่ บ้าน วัด โรงเรียน และพิพิธภัณฑ์เล่นได้ 2.ด้านเวลา ได้แก่ ผ่านกิจกรรมงานวันเด็ก และการแข่งขันกีฬาพื้นบ้าน 3. สื่อพบว่า มีสื่อกิจกรรมการเรียนการสอนของเล่นพื้นบ้านที่โรงเรียน และสื่อเชิงรุกผ่านกิจกรรมของเล่นเดินทาง และสุดท้าย เด็กในฐานะผู้รับการถ่ายทอดภูมิปัญญา พบว่า เด็กที่มีความสนใจที่จะรับการถ่ายทอดภูมิปัญญามีลักษณะโดดเด่น เช่น มีความสนใจ มีความชอบของเล่นพื้นบ้าน อยากทำของเล่นเป็น รวมทั้งเป็นคนช่างสังเกตและซักถาม

2.) งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาชุมชนในชนบทภาคเหนือ

ชูเกียรติ ลิ้มสุวรรณ (2535) ศึกษาเรื่อง “ระบบการเรียนรู้ที่มีอยู่ในท้องถิ่นชนบทภาคเหนือ” ผลการวิจัยพบว่า ระบบการเรียนรู้ในท้องถิ่นที่สำคัญเริ่มถ่ายทอดกันในครอบครัว โดยใช้สื่อที่มีชุมชน กระบวนการถ่ายทอดความรู้ใช้วิธีสอน และปฏิบัติจริงไปพร้อมกัน ผู้สอนคือ ผู้ใหญ่ที่มีความรู้ หรือประสบการณ์ในเรื่องนั้นๆ ผู้เรียนคือ ลูกหลานหรือเครือญาติที่มีแรงจูงใจจากตัวอย่างความสำเร็จในอาชีพของคนรุ่นก่อน การถ่ายทอดความรู้ในครอบครัวจะเกิดขึ้นตลอดเวลา ผู้เรียนเมื่อชำนาญแล้วจะกลายเป็นผู้สอนคนรุ่นหลังๆต่อไป

ชุกฉิ่น อุณวิจิตร และประวิทย์ เอกเจริญสุข (2545) ศึกษาเรื่อง “บทบาทของกลุ่มคนเฒ่าคนแก่บ้านป่าแดดในการพัฒนาสังคม” การวิจัยพบว่า บทบาทของผู้สูงอายุในกลุ่มคนเฒ่าคนแก่ที่แสดงออกเป็นบทบาทมาเป็นไปตามความคาดหวังของบรรพตฐานทางสังคม จากคนอื่นๆ สังคมเดียวกันและจากผู้ชมภายนอก โดยผู้สูงอายุบ้านป่าแดดได้พัฒนาตนเองจากการเป็นผู้เฒ่าผู้แก่ที่

อยู่บ้านมาเป็นผู้ที่มีศักดิ์ศรี เป็นครูผู้ถ่ายทอดทักษะและภูมิปัญญาให้กับเด็กและเยาวชนเป็นผู้คอยกระตุ้นเตือนชุมชนให้ตระหนักถึงปัญหาสังคม ปัญหาสิ่งแวดล้อม เป็นตัวอย่างของผู้เสียสละและผู้สร้างชื่อเสียงให้กับชุมชน นอกจากนี้ผู้สูงอายุยังเป็นศูนย์กลางความสัมพันธ์ของคนในชุมชนผ่านของเล่นพื้นบ้าน

พระมหาบันเท็ง ปณฺทิตโต (2549) ศึกษาเรื่อง “การประยุกต์พุทธธรรมเพื่อการส่งเสริมพัฒนาการเด็กปฐมวัย” การวิจัยพบว่า 1) องค์ความรู้พุทธธรรม ความรู้ทั่วไป ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่สามารถนำมาประยุกต์และบูรณาการเพื่อส่งเสริมพัฒนาการเด็กปฐมวัย ได้แก่ หลักธรรมภาวนา 4 ซึ่งเป็นพุทธธรรมที่ว่าด้วยหลักการส่งเสริมพัฒนาการเด็ก หลักธรรมสัมมาทิฐิ ซึ่งเป็นพุทธธรรมที่ว่าด้วยวิธีการที่จะส่งเสริมพัฒนาการเด็ก หลักธรรมสัปปายะ 7 และอธิปไตยธรรม 7 เป็นชุดพุทธธรรมที่ว่าด้วยหลักการสร้างชุมชนที่เหมาะสมต่อการพัฒนาเด็ก และนอกจากพุทธธรรมดังกล่าวแล้วยังมีใช้หลักการสร้างการมีส่วนร่วมแบบหุ้นส่วนมาส่งเสริมการทำงานในชุมชน การใช้หลักการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมเด็กซึ่งเป็นความรู้ทางจิตวิทยานำมาใช้ส่งเสริมพัฒนาการเด็ก ตลอดจนการบูรณาการภูมิปัญญาของชุมชน ให้ความสำคัญและใช้ทุนทางสังคมที่มีอยู่ในชุมชนมาช่วยหนุนเสริมการทำงานให้สำเร็จตามเป้าหมาย 2) ในกระบวนการประยุกต์พุทธธรรม ควบคู่กับความรู้ทั่วไปและภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อส่งเสริมพัฒนาการเด็กนั้น ผลการวิจัยพบว่าการดำเนินการเป็นขั้นตอน โดยเริ่มจากการกำหนดเป้าหมาย (นิโรธ) มีการจัดเวทีระดมความคิดเห็น การกำหนดเป้าหมาย และการกำหนดแผนพัฒนาเด็ก จากนั้นได้มีการดำเนินกิจกรรมตามยุทธศาสตร์พัฒนาเด็ก (มรรค) ซึ่งมีการวางการทำงานเป็น 2 ยุทธศาสตร์ คือ ยุทธศาสตร์สร้างการมีส่วนร่วมของชุมชน มีการจัดกิจกรรมต่าง ๆ ให้ชุมชนเห็นความสำคัญต่อการพัฒนาเด็กและเข้ามามีส่วนร่วม ในลำดับต่อมาได้มีการดำเนินการในยุทธศาสตร์การส่งเสริมพัฒนาการเด็กตามวิถีชุมชน ซึ่งได้มีการพัฒนาสวนวัดให้เป็นสนามเด็กเล่น มีการสร้างสระน้ำคุณธรรม สร้างสนามเด็กเล่น ไม้เป็นเครื่องมือพัฒนาเด็ก มีกระบวนการธนาคารความดีเป็นกุศโลบายสร้างพัฒนาการที่เหมาะสมให้แก่เด็ก การดำเนินการดังกล่าวก่อให้เกิดปัจจัยที่สำคัญต่อการพัฒนาการเด็ก 2 ประการ คือ ปัจจัยทางสังคม (ปรโตโมหะ) ที่สร้างสังคมที่ดี มีพุทธะผู้รู้ ธรรมะ ความรู้ และการเรียนรู้ และสังฆะ ชุมชน ที่เป็นสัปปายะ เป็นที่พึ่ง เสมือนการให้ไตรสรณคมณ์แก่เด็ก ตามนัยยะของการพัฒนาเด็ก และปัจจัยภายในของเด็ก (โยนิโสมนสิการ) ส่งเสริมให้เด็กมีพัฒนาการที่เหมาะสมตามนัยยะของภาวนา

3.) งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับกลยุทธ์การสื่อสาร

ใจทิพย์ สอนดี (2543) ศึกษาเรื่อง กลยุทธ์การสื่อสารในโครงการบวชป่าชุมชน พบว่า เนื้อหาและวิธีการนำเสนอสื่อพิธีกรรมในโครงการบวชป่าชุมชนประกอบด้วย 2 ประเด็นหลัก คือ คน ชุมชน อยู่ร่วมกับป่าได้ ซึ่งแนวคิดทางศาสนาและความเชื่อ วิธีการจัดการป่าด้วยองค์กรของ ชุมชน ผ่านการนำเสนอเนื้อหาด้วยการจัดการตามขั้นตอนของสื่อพิธีกรรม การจัดการตามหลักเกณฑ์ของชุมชน และการเฉลิมพระเกียรติ โดยเน้นการนำเสนอสื่อสัญลักษณ์แต่ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว

การมีส่วนร่วมของประชาชนที่เข้าร่วมในโครงการ ปรากฏว่า ประชาชนมีส่วนร่วมในฐานะ ผู้ปฏิบัติการ ในขั้นตอนต่าง ๆ ได้แก่ การเตรียมการ การดำเนินการ โดยกลุ่มองค์กรพัฒนาเอกชนมี บทบาทเป็นผู้ให้การสนับสนุนด้านต่าง ๆ เช่น ข้อมูลทางวิชาการ การจัดการ และหน่วยงานอื่น ๆ ได้แก่ คณะกรรมการจากภาครัฐ นักวิชาการ องค์กรธุรกิจ พระสงฆ์ มีบทบาทเป็นผู้สนับสนุนใน สถานะภาคีร่วมกันในการทำงาน

ปัจจัยการมีส่วนร่วมประกอบด้วย ปัจจัยภายใน ได้แก่ ความเชื่อและความศรัทธา ความรู้สึกที่สอดคล้องตรงใจ และปัจจัยภายนอก ได้แก่ การเชิญชวน แรงกดดัน คุณลักษณะเฉพาะ ของโครงการ

รุ่งนภา มุกดาอนันต์. (2544)ศึกษาเรื่อง กลยุทธ์การสื่อสารของกลุ่มปราชญ์ชาวบ้านเรื่อง ภูมิปัญญาท้องถิ่น. พบว่า ปราชญ์ชาวบ้านมีบทบาทในด้านการเป็นผู้นำทางความคิดด้านการ เกษตรกรรมและศิลปกรรม ตลอดจนเป็นนักพัฒนาตัวอย่าง นอกจากนี้ ผลการวิจัยยังพบว่า กลยุทธ์การสื่อสารของปราชญ์ชาวบ้านเรื่องภูมิปัญญาท้องถิ่น ได้แก่ กลยุทธ์การสื่อสารโดยการใช้ ประสบการณ์ตรง การทำให้ชาวบ้านรู้จักตนเอง การทำตนเองให้เป็นตัวอย่าง การสัมมนา แลกเปลี่ยนประสบการณ์ การอิงหลักเกณฑ์ธรรมชาติ การอิงหลักพระพุทธศาสนา การเน้น ความสำคัญที่ปัญหาของชาวบ้าน การใช้สื่อของจริง การสื่อสารในบรรยากาศที่ไม่เป็นทางการ การใช้ภาษาท้องถิ่น การใช้การสื่อสารแบบตัวต่อตัว การสื่อสารในแนวนอน แลกกลยุทธ์การใช้ข่าว ลือ

กวินดา วัชรสิงห์ ศึกษาเรื่องกลยุทธ์การสื่อสารในการระดมทุนขององค์กร สาธารณประโยชน์ในการทำงานเพื่อสังคม พบว่า องค์กรสาธารณประโยชน์ในประเทศไทยเกิดขึ้น จากการเห็นความสำคัญของสภาพปัญหา และดำเนินการจัดตั้งโดยหน่วยงานภาครัฐ กลุ่มบุคคล

ต่าง ๆ ในสังคม และการใช้งบประมาณสนับสนุนจากต่างประเทศ โดยในการดำเนินการจัดตั้งองค์กรสาธารณประโยชน์กลุ่มแกนนำมีการสื่อสารในรูปแบบต่าง ๆ อาทิ การพูดคุย การแสวงหาพันธมิตร การเรียนรู้ร่วมกัน และการมีปฏิสัมพันธ์กับคนในชุมชน นอกจากนี้ยังพบว่าการสื่อสารในการระดมทุนขององค์กรสาธารณประโยชน์ในการทำงานเพื่อสังคมแบ่งได้เป็น 3 ระยะ คือ ระยะจัดตั้ง ระยะดำเนินงาน และระยะที่ได้รับการยอมรับ โดยกลยุทธ์ทางการสื่อสารในระยะที่มีการตั้งประกอบด้วย การใช้หลักศาสนา การเชื่อมโยงกับสถาบันพระมหากษัตริย์ การใช้เครือข่ายคนรู้จัก การนำเสนอตนเองให้เป็นที่รู้จัก การใช้ของมีค่าหรือรางวัล และการใช้วิธีการขายตรง ทั้งนี้กลยุทธ์ทางการสื่อสารจะประกอบด้วย การให้บุคคลที่มีชื่อเสียง การสร้างความสัมพันธ์อันดีกับสื่อมวลชน การประสานพันธมิตรร่วม และการจัดระบบฐานข้อมูลเพื่อเผยแพร่ ส่วนกลยุทธ์ทางการสื่อสารในระยะที่ได้รับการยอมรับประกอบด้วย การเน้นความเป็นแม่แบบหรือสถาบันหลัก และการใช้สื่อมวลชนกับสื่อบุคคล

การพัฒนาของเล่น-การละเล่นพื้นบ้านเพื่อการพัฒนาสุขภาวะเด็กและชุมชนบ้านหนองหล่มนี้ เป็นจุดเริ่มต้นของการพัฒนา ที่ได้นำมาขยายผลต่อโครงการต่าง ๆ มากมาย จนสามารถพัฒนาสุขภาวะเด็กและชุมชนบ้านหนองหล่มได้ในที่สุด

การวิจัยในเรื่อง “กลยุทธ์การสื่อสารในการใช้และขยายผลสื่อของเล่น-การละเล่นพื้นบ้านสู่การพัฒนาสุขภาวะเด็กและชุมชนบ้านหนองหล่ม ตำบลศรีบัวบาน อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน” มีความแตกต่างจากงานวิจัยข้างต้น คือ เป็นการศึกษาถึงกลยุทธ์การสื่อสารที่ใช้ของเล่น-การละเล่นพื้นบ้าน แล้วขยายผลสู่สื่อกิจกรรมอื่น ๆ อันมีความเหมาะสมกับบริบทของชุมชน ได้แก่ โครงการรวมพลคนปลูกผัก,โครงการกินข้าวนอกบ้านสร้างสัมพันธ์ในครอบครัว, โครงการธนาคารความดี, โครงการสหกรณ์ต้นกล้า, โครงการบำเพ็ญสาธารณะประโยชน์, โครงการรวมพลคนเอาถ่าน, โครงการบ้านหนังสือ และโครงการรดน้ำดำหัวคนเฒ่าคนแก่ในหมู่บ้าน โดยทั้งหมดนี้มีเป้าหมายเดียวกัน คือ เพื่อพัฒนาสุขภาวะเด็กและชุมชนบ้านหนองหล่ม รวมทั้งปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จ โดยให้ความสำคัญกับ “ของเล่น-การละเล่นพื้นบ้าน” ในฐานะที่เป็น “สื่อ” ริเริ่ม แล้วจึงใช้สื่อกิจกรรมอื่น ๆ ต่อยอดการพัฒนาสุขภาวะของเด็กและชุมชน โดยที่ผู้นำความคิด ทั้งพระ ครู ผู้นำชุมชน สูงอายุ มีเทคนิคและกลวิธีการสื่อสารในการพัฒนาสุขภาวะเด็กและชุมชนผ่านของเล่นพื้นบ้านอย่างไร แล้วต่อยอดด้วยสื่อกิจกรรมอย่างไร รวมทั้ง การสร้างความสัมพันธ์มีการสื่อสารในลักษณะใด มีทิศทาง และการไหลของข่าวสารอย่างไร มีการเปิดโอกาสให้ผู้ส่งสาร หมายถึง ผู้สูงอายุและผู้รับสาร หมายถึง เด็กและเยาวชน ได้ร่วมแลกเปลี่ยนแสดงความคิดเห็น รวมทั้งแสดงถึงความต้องการของตนเองอย่างไร การขยายผลสู่สื่อกิจกรรมอื่น ๆ มีการใช้กลยุทธ์การสื่อสารอะไรบ้าง รวมทั้งผลที่เกิดขึ้นด้วยว่าเป็นอย่างไร

บทที่ 3

ระเบียบวิธีวิจัย

การศึกษาเรื่องกลยุทธ์การสื่อสารในการใช้และขยายผลสื่อของเล่น-การละเล่นพื้นบ้าน
สู่การพัฒนาสุขภาวะเด็กและชุมชนบ้านหนองหล่ม ตำบลศรีบัวบาน อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน
มีขั้นตอนและรายละเอียดของระเบียบวิธีวิจัยดังนี้

1. รูปแบบการวิจัย
2. ขั้นตอนการทำวิจัย
3. วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล
4. กลุ่มเป้าหมาย
5. เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บข้อมูล
6. การตรวจสอบความน่าเชื่อถือของข้อมูล
7. การวิเคราะห์ข้อมูลและการนำเสนอข้อมูล

รูปแบบการวิจัย

การศึกษาค้นคว้าเรื่องกลยุทธ์การสื่อสารในการใช้และขยายผลสื่อของเล่น-การละเล่น
พื้นบ้าน สู่การพัฒนาสุขภาวะเด็กและชุมชนบ้านหนองหล่ม ตำบลศรีบัวบาน อำเภอเมือง จังหวัด
ลำพูน เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยต้องการชี้ให้เห็นว่าการพัฒนาสุข
ภาวะเด็กและชุมชนจะต้องมีการทำความเข้าใจกับธรรมชาติและบริบทของชุมชนของชุมชนอย่างมี
พลวัต จึงจะสามารถกำหนดกลยุทธ์การสื่อสารที่จะนำมาใช้ นอกจากนี้สาเหตุปัจจัยที่ทำให้
โครงการพัฒนาต่าง ๆ ประสบความสำเร็จลงได้ ก็ต้องอาศัยปัจจัยแวดล้อมที่หลากหลาย และ
ความร่วมมือจากหลายฝ่ายในชุมชนอีกด้วย

ขั้นตอนการวิจัย

ในการศึกษาครั้งนี้ผู้วิจัยได้แบ่งวิธีการดำเนินการวิจัยออกเป็น 4 ส่วน คือ

1. ผู้วิจัยศึกษาข้อมูลจากเอกสาร (Documentary Research) เพื่อให้ทราบเกี่ยวกับประวัติความเป็นมาของโครงการ“พัฒนาของเล่น-การละเล่นเพื่อการส่งเสริมสุขภาวะเด็ก ตามวิถีชุมชน” ซึ่งเป็นจุดเริ่มต้นของการพัฒนาสุขภาวะของเด็กในชุมชนผ่านสื่อของเล่น วัตถุประสงค์ เป้าหมาย การดำเนินโครงการ ซึ่งทั้งหมดนี้เป็นเอกสารชั้นรอง (Secondary data) เช่น รายงานโครงการ, หนังสือเรื่อง ของเล่นพื้นบ้าน สื่อเพื่อชีวิต สื่อเพื่อสุขภาพ, ของเล่น...ความหมายที่มากกว่า: กระบวนการและเทคนิคการพลิกฟื้นศิลปะชุมชน ฯลฯ และวิทยานิพนธ์เกี่ยวกับของเล่นและการละเล่นพื้นบ้าน

2. ผู้วิจัยทำการศึกษาเบื้องต้น โดยการเข้าสำรวจพื้นที่ของชุมชน และแนะนำตัวกับผู้นำความคิด ซึ่งเป็นหัวเรี่ยวหัวแรงในการปฏิบัติการ อาทิ พระมหากันเทิง ปณฺฑิต, พระครูวรภิกษนาบุญต, พระมหาเอก กองเขียว, อาจารย์สุวัฒน์ ญาณะโค, อาจารย์อรพิน เลสลัก, ผู้ใหญ่บ้าน อบต. เด็กที่เข้าร่วมกับโครงการทั้งในฐานะของรุ่นพี่และรุ่นน้อง รวมทั้งผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับโครงการ ได้แก่ ผู้ปกครองเด็กปฐมวัย คนเฒ่าคนแก่ที่ช่วยกันหรือพื้นข้อมูลเกี่ยวกับของเล่น-การละเล่นพื้นบ้าน จนสามารถชุบชีวิตให้ของเล่นให้มีชีวิตได้อีกครั้งรวมถึงการขยายผลสู่โครงการต่อยอดต่าง ๆ ได้แก่ โครงการรวมพลคนปลูกผัก, โครงการกินข้าวนอกบ้านสร้างสัมพันธ์ในครอบครัว, โครงการธนาคารความดี, โครงการสหกรณ์ต้นกล้า, โครงการบำเพ็ญสาธารณประโยชน์, โครงการรวมพลคนเอาถ่าน, โครงการบ้านหนังสือ และโครงการรดน้ำดำหัวคนเฒ่าคนแก่ในหมู่บ้าน ด้วย

3. การเข้าพบกลุ่มเป้าหมาย แล้วพูดคุย โดยเริ่มต้นจากการสนทนาแบบไม่เป็นทางการ เพื่อสร้างความคุ้นเคย แล้วค่อยสัมภาษณ์จากชุดคำถามที่เตรียมไว้ เพื่อให้ได้ข้อมูลเกี่ยวกับกลยุทธ์การสื่อสารในการใช้และขยายผลสื่อของเล่น-การละเล่นพื้นบ้าน สู่การพัฒนาสุขภาวะเด็ก และชุมชนบ้านหนองหล่ม รวมทั้งปัจจัยที่ทำให้โครงการนี้ประสบความสำเร็จ

4. บันทึกข้อมูล ในการทำวิจัยภาคสนาม ผู้วิจัยมีแนวคำถามในการสัมภาษณ์ โดยขณะสัมภาษณ์จะมีการบันทึกข้อมูล พร้อมกับใช้เทปบันทึกเสียง ในการบันทึกเสียงของผู้สัมภาษณ์ จากนั้นจะนำข้อมูลที่ได้อาสาสรุปและจัดหมวดหมู่ตามแนวทางที่วางไว้

วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล

วิธีการเก็บข้อมูลการศึกษา เป็นการศึกษากลยุทธ์การสื่อสารที่ใช้และขยายผลสื่อของเล่น-การละเล่นพื้นบ้าน ผู้การพัฒนาสุขภาพเด็กและชุมชนบ้านหนองหล่ม และปัจจัยที่ทำให้สามารถพัฒนาสุขภาพเด็กและชุมชนในชุมชนบ้านหนองหล่มประสบความสำเร็จ ดังนั้นการเก็บข้อมูลจึงเป็นการมุ่งเน้นยุทธวิธีในการสื่อสาร และเหตุปัจจัยที่ทำให้โครงการดังกล่าวประสบความสำเร็จ โดยมีวิธีการเก็บข้อมูลดังต่อไปนี้

1. เก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสารที่เกี่ยวข้องกับโครงการ ความเป็นมา วัตถุประสงค์ เป้าหมาย การดำเนินการ ข้อมูลเกี่ยวกับชุมชน วิถีความเป็นอยู่ของเด็กในชุมชน

2. การรวบรวมข้อมูลจากการสังเกตแบบมีส่วนร่วม (Participation Observation) โดยจะเข้าไปสังเกตการณ์ในชุมชน วัด โรงเรียน อันจะทำให้เห็นกลยุทธ์การสื่อสารเพื่อสานสร้างสุขภาพของเด็กในชุมชนบ้านหนองหล่มได้

3. การเก็บรวบรวมข้อมูลจากการสัมภาษณ์กลุ่มเป้าหมาย โดยแบ่งเป็น 2 ประเภท คือ

3.1 การสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการ (Informal Interview) โดยเป็นการพูดคุยตามโอกาสและความเหมาะสม ควบคู่ไปกับการสังเกตอากัปกริยา ท่าทางระหว่างการสัมภาษณ์พูดคุย ซึ่งผู้วิจัยจะใช้การสัมภาษณ์ประเภทนี้ในการสร้างความคุ้นเคยกับผู้ให้สัมภาษณ์ และการเก็บข้อมูลทั่วไป

3.2 การสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (In-depth Interview) โดยการสัมภาษณ์นี้ผู้วิจัยจะมีแนวคำถาม (Interview Guide) เพื่อเป็นแนวทางในการสัมภาษณ์เพื่อให้ได้ข้อมูลครบถ้วนและตรงตามที่ต้องการ

กลุ่มเป้าหมาย

จากกรอบแนวคิดที่ใช้ในการศึกษาเบื้องต้น ผู้วิจัยได้แบ่งกลุ่มผู้ให้ข้อมูลทั้งหมด 39 ท่าน
ดังนี้

1. กลุ่มผู้นำความคิด (Opinion Leader) ในชุมชน จำนวน 8 คน ได้แก่

- พระมหากษัตริย์ ปณฺทิตโต ผู้ริเริ่มและผลักดันโครงการพัฒนาสุขภาพของเด็กและชุมชน
- พระครูวรภิกษุจกานุกฤต เจ้าอาวาสวัดหนองหล่ม
- พระมหาเอนก กองเขียว พระวัดหนองหล่ม
- อาจารย์สุวัฒน์ ญาณะโค ผู้อำนวยการโรงเรียนวัดหนองหล่ม
- อาจารย์อรพิน เล็ก อาจารย์ โรงเรียนวัดหนองหล่ม
- พ่อหลวงมานพ ชาวสัก ผู้ใหญ่บ้าน บ้านหนองหล่ม
- นายเกษม พิงคะสัน ส.อบต บ้านหนองหล่ม
- นายเฉลิมพล เล็ก ส.อบต บ้านหนองหล่ม

2. กลุ่มกัลยาณมิตรทางปัญญาชุมชนบ้านหนองหล่ม จำนวน 2 คน ได้แก่

- ดร.พระมหาบุญช่วย สิริบุญโร
- ดร.อาวรณ์ โภภาสพัฒนกิจ

3. กลุ่มคนเฒ่าคนแก่ ที่มาของภูมิปัญญาเรื่องของเล่น-การละเล่นพื้นบ้าน บ้านหนองหล่มจำนวน 8 คน ได้แก่

- พ่อปิ่น สมวะเวียง
- แม่ธานี สมวะเวียง
- แม่อุ้ยสม ลือสัก
- พ่อจันทร์แก้ว ตีสัก
- ยายสุมนา ตีสัก
- พ่อแก้ว นันจิตสัก
- พ่ออุ้น ผดุงสัก
- แม่จันทร์หา ผดุงสัก

4. กลุ่มเด็กที่เคยทำโครงการในฐานะรุ่นพี่ ที่คอยสอนน้อง จำนวน 4 คน ได้แก่

- นายศรายุทธ ตาลัก (เอ็ม)
- นายอานนท์ ศรีวิชัย(แนว)
- นายสุพจน์ อุดรศักดิ์ (ฮึด)
- นายพรวิรัตน์ ชาวลัก (ตั้ม)

5. กลุ่มเด็กกอนุบาลที่ได้สัมผัสกับ खेलตั้งแต่เริ่มโครงการ จำนวน 10 คน ได้แก่

- ด.ช. พีระพงษ์ พิงคะสัน (เคนได้)
- ด.ช. ชัยณรงค์ สุยะวารี (เคิร์ก)
- ด.ช.ทศพล ปานพาน (ปาล์ม)
- ด.ช.ชาญณรงค์ ตีะวรรณ(ลิฟ)
- ด.ญ.ณัฐธิดา บวดขุนทด (บี)
- ด.ญ.จุฑามาศ เลสัก (ปาน)
- ด.ญ.พัชรี ศรีวิชัย (แพน)
- ด.ช.ธีระศักดิ์ ทิพย์ศักดิ์ (ยา)
- ด.ญ.กัลยา อะโนลัก (นุ่น)
- ด.ช.ณรงค์ฤทธิ์ เฟ็งบุรี (เก่ง)

6. กลุ่มผู้ปกครองเด็กและชาวบ้านทั่วไปที่เข้าร่วมกิจกรรม ในโครงการรวมพลคนปลูกผัก,โครงการกินข้าวนอกบ้านสร้างสัมพันธ์ในครอบครัว, โครงการธนาคารความดี, โครงการสหกรณ์ต้นกล้า, โครงการบำเพ็ญสาธารณะประโยชน์, โครงการรวมพลคนเอาถ่าน, โครงการบ้านหนังสือ และโครงการรดน้ำดำหัวคนเฒ่าคนแก่ในหมู่บ้าน จำนวน 7 คน ได้แก่

- นางบัวลอย อุดรลัก
- นางสมใจ เลสัก
- นางเดือนฉาย ศรีวิชัย
- นายชูชีพ วงศาลัก
- นายคณิต สุริยาลัก
- นางกองศรี เครือจินดา
- นายสุวิทย์ เครือจินดา

เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บข้อมูล

1. ตัวผู้วิจัย ซึ่งเป็นผู้รวบรวมและวิเคราะห์ข้อมูลด้วยตัวเอง

2. เทปบันทึกเสียง/ MP3

3. กล้องถ่ายรูป

4. แนวคำถามสำหรับการสัมภาษณ์เจาะลึก โดยมีแนวคำถามอยู่ 5 ชุด คือ

* แนวคำถามสำหรับกลุ่มผู้นำความคิด (Opinion Leader)

- ในการดำเนินการโครงการพัฒนาของเล่น-การละเล่นพื้นบ้าน นี้ ท่านมีส่วนในการดำเนินการอย่างไรบ้าง

- ในการดำเนินการเพื่อฟื้นฟูของเล่น-การละเล่นพื้นบ้าน บ้านหนองหล่มนี้ มีวิธีการสื่อสารเพื่อสร้างความร่วมมือจากคนในหมู่บ้านอย่างไร

- ท่านคิดว่ามีปัจจัยอะไรบ้างที่ทำให้โครงการนี้ประสบความสำเร็จ

- ท่านมีวิธีการอย่างไรในการสานต่อโครงการ จากของเล่นพื้นบ้านสู่กิจกรรมเพื่อการพัฒนาสุขภาพชุมชนในอื่น ๆ

- ในความคิดของท่าน คิดว่ามีปัจจัยอะไรบ้างที่ทำให้โครงการฟื้นฟูของเล่น-การละเล่นพื้นบ้าน นี้ประสบความสำเร็จ

- คิดว่าของเล่น-การละเล่นพื้นบ้านให้ประโยชน์อะไรบ้าง

- การระดมคนเข้ามาร่วมกิจกรรมทำได้ยาก-ง่ายขนาดไหน และทำอย่างไร

* แนวคำถามสำหรับกลุ่มคนเฒ่าคนแก่ ที่มาของภูมิปัญญาเรื่องของเล่น-การละเล่นพื้นบ้าน บ้านหนองหล่ม

- ในอดีตมีการละเล่นพื้นบ้านอะไรบ้าง มีวิธีการเล่นอย่างไร

- ของเล่นพื้นบ้านในปัจจุบันมีความเหมือนและแตกต่างกันอย่างไรบ้าง

- ในการฟื้นฟูของเล่น-การละเล่นพื้นบ้านให้เด็กในชุมชนนี้ ต้องเริ่มต้นที่ไหนก่อน และท่านมีวิธีการในการชุบชีวิตให้ของเล่นพื้นบ้านนี้ได้อย่างไร

- ประโยชน์ของของเล่นพื้นบ้านมีอะไรบ้าง

- มีวิธีการดึงเด็กให้มาสนใจของเล่นพื้นบ้านได้อย่างไร

- คิดว่าของเล่น-การละเล่นพื้นบ้านให้ประโยชน์อะไรบ้าง

* แนวคำถามสำหรับกลุ่มเด็กที่เคยทำโครงการในฐานะรุ่นพี่

- มีส่วนร่วมในการดำเนินการโครงการอย่างไร
- การสื่อสารกับรุ่นน้องซึ่งเป็นเด็กปฐมวัยนั้น มีวิธีการชักจูงให้มาเล่นของเล่น-การละเล่น
พื้นบ้านอย่างไรบ้าง

- มีอุปสรรคที่เกิดขึ้นอย่างไรบ้าง แล้วมีวิธีการแก้ไขปัญหาต่าง ๆ อย่งไรบ้าง
- การเข้าร่วมกิจกรรมครั้งนี้ได้อะไรกลับไปบ้าง
- คิดว่าของเล่น-การละเล่นพื้นบ้านให้ประโยชน์อะไรบ้าง

* แนวคำถามสำหรับกลุ่มเด็กอนุบาลที่ได้สัมผัสกับของเล่นตั้งแต่เริ่มโครงการ

- เคยเล่นของเล่นพื้นบ้านอะไรบ้าง ชอบอะไรมากที่สุด
- ก่อนหน้าที่เคยเล่นของเล่นพื้นบ้านใหม่ ทำไมถึงเล่นของเล่นเหล่านี้
- เล่นของเล่นพื้นบ้านกับใคร
- ได้ช่วยผู้ใหญ่ทำของเล่นบ้างไหม ทำอะไรบ้าง

* แนวคำถามสำหรับกลุ่มผู้ปกครองเด็กที่เข้าร่วมกิจกรรม

- เข้ามาร่วมโครงการของเล่นพื้นบ้านได้อย่างไร ทำไมจึงเข้าร่วม
- มีส่วนร่วมในการทำโครงการของเล่น-การละเล่นพื้นบ้านอย่างไรบ้าง
- คิดว่าของเล่น-การละเล่นพื้นบ้านให้ประโยชน์อะไรบ้าง
- ทำไมจึงเข้าร่วมกิจกรรมต่าง ๆ (ตามแต่โครงการที่เข้าร่วมในการต่อยอดกิจกรรม)
- โครงการที่เข้าร่วมนี้ ให้ประโยชน์อะไรกับครอบครัวบ้าง

แนวคำถามดังกล่าวเป็นเครื่องมือที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นมาให้แนวคำถามครอบคลุมแนวคิดและขอบเขตการวิจัย เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ เนื้อหาของคำถามสามารถปรับได้ตามความเหมาะสมของผู้ให้สัมภาษณ์ ช่วงเวลา โอกาส แต่ต้องอยู่ในแนวคิดและขอบเขตการวิจัย แนวคำถามเป็นคำถามปลายเปิดที่ผู้ให้สัมภาษณ์สามารถตอบและแสดงความคิดเห็นได้

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

การตรวจสอบความน่าเชื่อถือของข้อมูล

เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์มีความน่าเชื่อถือ ผู้วิจัยจะปฏิบัติดังนี้

1. เนื่องจากผู้วิจัยมีภูมิลำเนาอยู่ใกล้กับพื้นที่บ้านหนองหล่ม มีความคุ้นเคยกับวัฒนธรรมพื้นถิ่นเป็นทุนเดิม ประกอบกับผู้วิจัยมีญาติสนิทอยู่ในหมู่บ้านหนองหล่มด้วย จึงสามารถเข้าไปแนะนำตัว และบอกเล่าว่าเป็นลูก-หลานใคร พร้อมแนะนำตัวเพื่อให้ทราบที่มาและสร้างความสนิทสนม คุ้นเคยในเบื้องต้น โดยจะสนทนากันในเรื่องทั่วไปก่อนเข้าสู่คำถามที่เตรียมไว้
2. ในการลงพื้นที่ภาคสนาม ผู้วิจัยจะทำการบันทึกเสียงผ่านเทปอัดเสียง และเครื่องเล่น MP3 ร่วมกับการจดบันทึกด้วยกระดาษ เพื่อจะสามารถป้องกันปัญหาจากการอัดเสียงได้
3. ผู้วิจัยจะสรุปข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ในแต่ละประเด็น แล้วใช้เป็นคำถาม เพื่อเป็นการเช็คข้อมูลจากผู้ให้สัมภาษณ์ว่าใช่หรือไม่ ถูกผิด อย่างไร

การวิเคราะห์ข้อมูลและการนำเสนอข้อมูล

ข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ และสังเกตผู้ให้ข้อมูลแต่ละคน จะนำมาวิเคราะห์เพื่อให้ได้ข้อมูลที่สามารถตอบคำถามปัญหาคำนำวิจัย ซึ่งจะมีการวิเคราะห์ดังนี้

1. วิเคราะห์ด้วยการจำแนกข้อมูล (Typological analysis) คือ การจำแนกข้อมูลเป็นชนิด ๆ หลังจากที่ได้ข้อมูลมาแล้ว ผู้วิจัยจะทำการจัดแบ่งชนิดเป็นหัวข้อตามความเหมาะสม แล้วพิจารณาความสัมพันธ์ของข้อมูลชนิดต่าง ๆ ที่แบ่งไว้ เพื่อนำไปวิเคราะห์เปรียบเทียบแบบอุปนัย
2. การวิเคราะห์เปรียบเทียบแบบอุปนัย (Induction analysis) เป็นการตีความสร้างข้อสรุปจากปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นที่เป็นรูปธรรม หรือปรากฏการณ์ที่มองเห็น โดยนำข้อมูลที่ได้มาสร้างข้อสรุปเชิงนามธรรม
3. การนำเสนอข้อมูล ผู้วิจัยจะนำเสนอข้อมูลเบื้องต้นอย่างละเอียดแบบพรรณนาวิเคราะห์ (Description Analysis) โดยนำเสนอข้อมูลตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย คือ

3.1 ศึกษากลยุทธ์การสื่อสารในการใช้และขยายผลสื่อของเล่น-การละเล่นพื้นบ้าน ผู้การพัฒนาสุขภาวะเด็กและชุมชนบ้านหนองหล่ม ตำบลศรีบัวบาน อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน

3.2 ศึกษาปัจจัยที่ทำให้การใช้และขยายผลสื่อของเล่น-การละเล่นพื้นบ้าน ผู้การพัฒนาสุขภาวะเด็กและชุมชนบ้านหนองหล่ม ตำบลศรีบัวบาน อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน ประสิทธิภาพความสำเร็จ

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บทที่ 4

ข้อมูลชุมชนบ้านหนองหล่มในภาพรวม

การวิจัยเรื่อง “กลยุทธ์การสื่อสารในการใช้และขยายผลสื่อของเล่น-การละเล่นพื้นบ้าน สู่การพัฒนาสุขภาวะเด็กและชุมชนบ้านหนองหล่ม ตำบลศรีบัวบาน อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน” เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ข้อมูลทั้งหมดได้มาจากการเก็บข้อมูลด้วยวิธีการต่าง ๆ ได้แก่ ข้อมูลเอกสาร (Documentary) การสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (Depth Interview) การสังเกต (Observation) และการสนทนา (Discussion)

ในบทที่ 4 นี้ผู้วิจัยได้เสนอสภาพของชุมชนบ้านหนองหล่มในประเด็นของการพัฒนาสุขภาพชุมชน โดยแบ่งประเด็นการศึกษาอยู่ 6 ประเด็น ได้แก่ บริบททางกายภาพ บริบททางสังคม บริบททางการปกครอง บริบททางเศรษฐกิจ บริบททางวัฒนธรรม และบริบททางการสื่อสาร โดยผู้วิจัยใช้เกณฑ์การแบ่งช่วงตามระยะเวลาที่หมู่บ้านเกิดความเปลี่ยนแปลงอย่างเป็นพลวัต โดยมีระยะเวลาปี 2545 เป็นจุดเปลี่ยนแปลงที่สำคัญ กล่าวคือ ปี 2545 เป็นจุดเริ่มต้นของการพัฒนาสุขภาพเด็กและชุมชนบ้านหนองหล่มด้วยการใช้สื่อของเล่น-การละเล่นพื้นบ้าน ผู้วิจัยจึงถือเอาปี 2545 เป็นเส้นแบ่งบริบทอันสำคัญที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาสุขภาพเด็กและชุมชนบ้านหนองหล่ม

1.บริบททางกายภาพ

1.1ลักษณะการตั้งถิ่นฐานทางภูมิศาสตร์

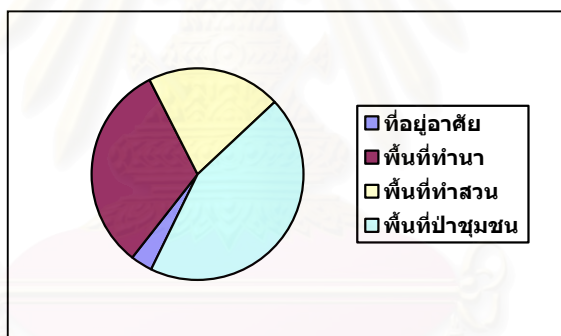
สภาพทางภูมิศาสตร์ของหมู่บ้านหนองหล่มตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน มีลักษณะเป็นที่ราบระหว่างหุบเขา ตั้งอยู่บนพื้นที่ทางภูมิศาสตร์เรียกว่ารอยเลื่อนแม่ทา อยู่ในเขตพื้นที่ หมู่ 8 ต.ศรีบัวบาน อ.เมือง จ.ลำพูน ห่างจากตัวเมืองลำพูน ประมาณ 20 กิโลเมตร มีระยะห่างจากเส้นทางของถนนทางหลวงสายเชียงใหม่-ลำปางถึงหมู่บ้าน 7 กิโลเมตร

โดย	ทิศเหนือ	ติดต่อ	บ้านหนองไฮ	บ้านป่าตึงงาม ต.ป่าสัก
	ทิศใต้	ติดต่อ	บ้านป่าบง	ต.ศรีบัวบาน
	ทิศตะวันออก	ติดต่อ	บ้านป่าปวย	ต.ศรีบัวบาน
	ทิศตะวันตก	ติดต่อ	บ้านทรายทอง	บ้านน้ำพุ ต.ป่าสัก

ด้วยลักษณะทางกายภาพที่ห้อมล้อมด้วยภูเขาเช่นนี้ อีกทั้งหมู่บ้านหนองหล่มยังมีระยะห่างจากเส้นทางสายหลักหลายกิโลเมตร ทำให้การเดินทางทั้งขาไปและขากลับบ้านหนองหล่มต้องใช้รถส่วนตัว เนื่องจากไม่มีรถโดยสารประจำทางเข้าไปถึง ทำให้ชาวบ้านต้องมียุทธศาสตร์ของตัวเองทุกหลังคา ไม่ว่าจะเป็นรถจักรยานยนต์ หรือรถยนต์ ซึ่งชาวบ้านที่ไม่มีรถส่วนตัวก็อาศัยรถของเพื่อนบ้านเพื่อออกมาทำธุระนอกชุมชน

ปัจจุบันบ้านหนองหล่มมีพื้นที่ตามเขตแดนของหมู่บ้านประมาณ 3,900 ไร่ โดยใช้พื้นที่เหล่านี้ในการใช้สอยของหมู่บ้านดังรายละเอียดต่อไปนี้

1. พื้นที่อยู่อาศัย 126 ไร่ โดยแบ่งเป็นเขตซึ่งเรียกว่า ปีกอจำนวน 7 เขต / ปีกอ มีหัวหน้าเขตดูแล คิดเป็น 3.2% ของพื้นที่ทั้งหมด
2. พื้นที่ทำนา 1,250 ไร่ คิดเป็น 32.1% ของพื้นที่ทั้งหมด
3. พื้นที่ทำสวน 800 ไร่ รวมถึงที่สาธารณะประโยชน์ คิดเป็น 20.5% ของพื้นที่ทั้งหมด
4. พื้นที่ป่าชุมชน 1,724 ไร่ ซึ่งเป็นป่าที่อยู่บนภูเขาได้มีคณะกรรมการป่าชุมชนดูแลมีการออกกฎระเบียบป่าชุมชนในการดูแลและการใช้สอย คิดเป็น 44.2% ของพื้นที่ทั้งหมด

แผนภาพที่ 10 แสดงพื้นที่ชุมชนบ้านหนองหล่ม

จากข้อมูลพื้นที่ของชุมชนบ้านหนองหล่มนี้ พบว่าพื้นที่ของหมู่บ้านเกือบครึ่งเป็นพื้นที่ของป่าชุมชน จึงทำให้วิถีชีวิตของชาวบ้านเกี่ยวพันกับป่ามายาวนาน มีการใช้ทรัพยากรต่าง ๆ จากป่า เช่น การเก็บหาของป่ามากิน หรือ ขาย รวมถึงการนำไม้มาใช้ประโยชน์ในชีวิตประจำวัน เช่น ปลูกบ้าน เมาถ่าน และหลังจากปี 2545 ที่มีการฟื้นฟูเรื่องการล่าของเล่น-การละเล่นพื้นบ้านก็ได้มีการนำทรัพยากรจากป่ามาใช้ในการทำของเล่นอีกด้วย

“อู๋สองคนปอบัน ไปเอาไม้ในห้วย เอรารถพวงไปใส่มา 2 มัด ไปฟันแล้วมัดมา ไม้ไร่ ไม้ซาง ไปกัน 2 คน ก็จะได้เย็บก้านหย่ง ก็ได้กะแบ่งของลั่นหื้อหละอ่อน”

(อู๋กับพอบัน ไปเอาไม้ในป่า เอรารถพวงไปใส่มา 2 มัด ไปฟันแล้วมัดมา ไม้ไร่ ไม้ซาง ไปกัน 2 คน ก็ไม่ได้ทำงานอะไร ก็ได้ทำของเล่นให้เด็ก)

(พอกแก้ว นันจิตติก สัมภาษณ์ 4 กุมภาพันธ์ 2551)

นอกจากนี้สัดส่วนพื้นที่สำหรับการทำนา และทำสวน รวมกันแล้วมีมากกว่าร้อยละ 50 ของพื้นที่ทั้งหมดแสดงให้เห็นถึงการประกอบอาชีพ และวิถีชีวิตของชาวบ้านหนองหล่มว่า เป็นวิถีชีวิตแบบเกษตรกรรม ซึ่งจะกล่าวถึงต่อไป

1.2 ประชากรของหมู่บ้าน

บ้านหนองหล่มมีประชากรทั้งหมด 535 คน จาก 205 ครัวเรือน จัดเป็นหมู่บ้านขนาดปานกลางเมื่อเทียบกับหมู่บ้านต่าง ๆ ในเขตพื้นที่อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน

(ข้อมูลจาก จปฐ. ต.ศรีบัวบาน อ.เมือง จ.ลำพูน, ปี 2550)

การที่บ้านหนองหล่มเป็นหมู่บ้านขนาดปานกลาง และมีประชากรไม่มากเกินไปเช่นนี้ ทำให้เกิดความใกล้ชิดสนิทสนม มีการสื่อสารในชุมชนได้ทั่วถึง หากมีการจัดกิจกรรมต่าง ๆ ของชุมชนก็จะเกิดการแจ้งข่าวสารเพื่อสร้างให้คนในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมได้ง่ายและทั่วถึง ในเวลาอันรวดเร็ว

2. บริบททางวัฒนธรรม

2.1 ภาษาท้องถิ่น

ประชากรส่วนใหญ่ของบ้านหนองหล่มมีเชื้อสายของ พุทธภาษายอง เป็นภาษาสื่อสารหลัก มีชาวบ้านที่พูดภาษาคำเมืองบ้าง ซึ่งส่วนมากมาจากต่างถิ่นที่มาอยู่เป็นลูกเขยหรือลูกสะใภ้ในหมู่บ้าน เนื่องจากบรรพบุรุษในอดีตที่ย้ายมาบ้านหนองหล่มในระยะแรกเป็นคนยอง

ภาษายองเป็นภาษาพูดของชาวบ้านกันก็จริง แต่จะใช้พูดกันในวงของคนเองด้วยกันและเมื่อออกไปต่างหมู่บ้านจะใช้ภาษาคำเมืองเป็นภาษาติดต่อสื่อสาร สังเกตได้จากตอนที่ผู้วิจัยเข้าไปเก็บข้อมูล พบว่าชาวบ้านส่วนมากให้ข้อมูลเป็นภาษาคำเมือง โดยเฉพาะกลุ่มเยาวชน แต่หากกลุ่มเยาวชนจะมีการพูดคุยกันเองก็จะกลับไปใช้ภาษายองเช่นเดิม ในส่วนของคนเฒ่าคนแก่ นั้นมักให้ข้อมูลเป็นภาษายองเสมอ อาจเป็นเพราะผู้วิจัยเข้าไปแนะนำตัวว่าเป็นคนในชุมชนใกล้เคียง จึงมีความเข้าใจว่าฟังภาษายองรู้เรื่องอย่างแน่นอน จึงเป็นผลให้ข้อมูลจากการสัมภาษณ์มีทั้งภาษายองและภาษาคำเมืองผสมกัน โดยผู้วิจัยได้แปลความหมายเป็นภาษาไทยกลางไว้เรียบร้อยแล้ว

2.2 ศาสนา

ชาวบ้านส่วนใหญ่นับถือศาสนาพุทธ มีวัดบ้านหนองหล่มตั้งอยู่ใจกลางชุมชน บนวัดนี้มีพระทั้งหมด 4 รูป ได้แก่พระครูวรภิกษานุยุต พระมหาบันเท็ง ปญฺธิโต พระมหาอเนก กงเขียว และพระภูเบศร์ กิตฺติสาโร และสามเณรอีก 2 รูป โดยมีพระครูวรภิกษานุยุต เป็นเจ้าอาวาส และพระครูมีภูมิลำเนาอยู่ที่บ้านหนองหล่ม เป็นศูนย์รวมใจชาวบ้านมานานหลายสิบปี จึงเป็นต้นทุนทางบุคคลที่สำคัญในการขอความร่วมมือในด้านต่าง ๆ

พระมหาบันเท็ง เป็นพระ ลูกหลานของชาวบ้านหนองหล่ม ที่บวชเรียนตั้งแต่ปี 2536 แล้วออกไปร่ำเรียนหนังสือนอกชุมชนจนถึงระดับปริญญาประโยค 7 (ขณะนี้ออกไปศึกษาต่อในระดับปริญญาประโยค 8) ส่วนการศึกษาทางโลก คือ ระดับปริญญาโท จากมหาจุฬาลงกรณมหาวิทยาลัย แล้วจึงกลับเข้ามาทำงานในชุมชนบ้านหนองหล่มอย่างจริงจังในปี 2545 และเป็นผู้นำทางความคิดคนสำคัญในการพัฒนาสุขภาวะเด็กและชุมชนบ้านหนองหล่ม

พระมหาอเนก กงเขียว หรือตุ้แสบ เป็นพระรุ่นน้องของพระมหาบันเท็ง ที่เคยเล่าเรียนด้วยกันที่พระบาทตากผ้า ต่อมาได้ติดตามพระมหาบันเท็งมาจำวัดที่วัดหนองหล่มจนถึงปัจจุบัน โดยพระมหาอเนกเป็นพระผู้มีความสามารถทางด้านเทคโนโลยี และคอมพิวเตอร์ จึงรับหน้าที่เป็นผู้ผลิตสื่อต่าง ๆ ที่มีวิธีการผลิตที่ซับซ้อน เช่น การตัดต่อวิดีโอ ที่ใช้ในการนำเสนอต่อชุมชน เป็นต้น

สำหรับบ้านหนองหล่มแล้ว สถาบันทางศาสนาถือว่ามีความสำคัญกับชุมชนในการพัฒนาต่าง ๆ มาช้านาน ทว่าในส่วนของการพัฒนาสุขภาวะเด็กและชุมชนนั้นได้เริ่มต้นอย่างจริงจังเมื่อปี 2545 หลังจากที่พระมหาบันเท็งกลับเข้ามาทำงานในชุมชนอย่างจริงจังนั่นเอง

2.3 ระบบครอบครัว เครือญาติ

หมู่บ้านหนองหล่มเป็นหมู่บ้านที่มีประชากรในระดับขนาดปานกลาง จากข้อมูลความจำเป็นพื้นฐาน (จปฐ.) ปี 2550 พบว่าบ้านหนองหล่มมีประชากรจำนวน 535 คน จำนวนครัวเรือน 205 ครัวเรือน โดยเฉลี่ยมีสมาชิกครัวเรือนละ 3 – 4 คน เมื่อสมาชิกในครอบครัวมีการแต่งงานจะแยกออกไปสร้างบ้านใหม่โดยจะสร้างไม่ไกลจากครอบครัวเดิม ดังนั้นความสัมพันธ์กันระหว่างหมู่บ้านมักจะเป็นในระบบเครือญาติ สังเกตได้จากนามสกุลในหมู่บ้าน ที่มีนามสกุลเหมือนกันเป็นจำนวนมาก มักมีคำลงท้ายว่า สัก หรือศักดิ์ เช่น อุตรงค์ศักดิ์, ทิพย์สัก, วงศาสัก, ปัญญาสัก, ติสัก เป็นต้น ดังนั้นชุมชนจึงมีความผูกพันกัน นับถือกันในลักษณะเครือญาติ

ความเป็นเครือญาติดังกล่าวส่งผลต่อให้ความสัมพันธ์ของคนในชุมชน และมีส่วนควบคุมทางสังคม ด้วยวิธีการต่าง ๆ เช่น การตักเตือน สั่งสอน แนะนำ หรือเป็นหูเป็นตา เมื่อใครทำอะไรไม่ดี ก็จะถูกตำหนิ นินทา และชาวบ้านในหมู่บ้านก็มักจะได้รับรู้เรื่องเหล่านั้นได้อย่างรวดเร็ว เด็กที่ประพฤติผิด ก็จะไปปรับตัวเอง ไม่กล้าที่จะทำอะไรผิด เพราะเมื่อทำไปแล้วมีคนเห็นมีคนรับรู้อยู่ตลอดเวลา ดังนั้นความสัมพันธ์ทางเครือญาติ และความใกล้ชิดนี้ ล้วนส่งผลต่อการขัดเกลาเด็ก และเยาวชนตามวิถีของชุมชน

ทว่ากว่าระบบเครือญาติบ้านหนองหล่มจะทำหน้าที่ในการควบคุมสังคมได้ดีเช่นนี้ ก็ต้องผ่านปัญหาเชกเช่นหมู่บ้านอื่น ๆ ในบริเวณใกล้เคียง ที่พ่อแม่ และวัยแรงงานต้องออกไปทำงานนอกชุมชน ทิ้งให้เด็กและคนแก่อยู่บ้าน ไม่ได้ใช้เวลาร่วมกัน เนื่องจากเวลาส่วนใหญ่ใช้ไปกับการทำงานนอกบ้าน ส่งผลให้คนในครอบครัวไม่มีเวลาให้กัน ความสัมพันธ์เชิงเครือญาติไม่เป็นที่กล่าวถึง และความสัมพันธ์ของคนในชุมชนก็ห่างเหิน แม้แต่คนที่อยู่บ้านใกล้เคียงก็แทบไม่ทักทายกัน

“สมัยตะก่อนทำงานก็ไปเรื่อย เป็นจ่างหยังก็ไป ทำงานโรงงานกระป๋อง ต้องก้านแต่ตั้งแต่ปะได้ก็คิดถึงความเป็นอยู่ของบ้านเฮา ขอมันได้ตั้งเป็นวัน ๆ ก็ดีแล้ว”

(สมัยก่อนทำงานไปเรื่อย เขาจ้างให้ทำอะไรก็ไป ทำงานโรงงานกระป๋อง ต้องการแต่เงิน ไม่ได้นึกถึงความเป็นอยู่ของบ้านเรา ขอให้ได้เงินเป็นวัน ๆ ก็ดีแล้ว)

(นางเดือนฉาย ศรีวิชัย, สัมภาษณ์ 5 มกราคม 2551)

“ตะก่อนบ้านใกล้กันก็บะถาม ปิดประตูใส่กัน...”

(เมื่อก่อนบ้านใกล้กันก็ไม่ถามกัน ปิดประตูใส่กัน)

(อบต.เกษม พิงคะสัน, สัมภาษณ์ 5 มกราคม 2551)

สภาวะชุมชนที่ต่างคนต่างอยู่ในบ้านหนองหล่มนั้น เริ่มดีขึ้น ๆ ในระยะเวลา 4-5 ปีที่ผ่านมา หลังจากที่ได้ทำกิจกรรมตามหาเครือญาติ (ดังจะกล่าวต่อไป) ที่ทำให้ทราบว่าแท้จริงแล้วชาวบ้านหนองหล่มล้วนเกิดมาจากตระกูลไม่กี่ตระกูล จึงค่อยคืนความสัมพันธ์ให้คนในชุมชนมากขึ้น ๆ ผ่านกิจกรรมต่าง ๆ ที่ชุมชนได้ทำร่วมกันนั่นเอง

“...กินข้าวบ่อย บ่อ แม่ ลูก ก็มีเวลาได้อยู่ด้วยกัน ลูกก็มาอู้กันว่าเยยะได้อบ่อแม่บะหื้อ
ความสำคัญกับลูก ถึงขั้นให้กันเลย ถามบ่อแม่ว่า เยยะได้อบ่ออยู่กับอู้ย ตอนนั้นหละอ้อนเขา
ก็ว่า อยากไปแแล้ว บ่อแม่ก็บะได้ไปแแล้ว ทำหื้อบ่อแม่ก็ดี ก็เป็นสิ่งที่ดีดี ความอบอ้อนก็เลยสำคัญ
กว่าเงิน หละอ้อนอยากได้ความอบอ้อน ตอนนี้ก็เลยอบอ้อนตั้งครอบครัว ตั้งชุมชน”

(...กินข้าวบ่อย พ่อ แม่ ลูก ก็มีเวลาได้อยู่ด้วยกัน ลูกก็มาคุยกันว่าทำไมพ่อแม่ไม่ให้
ความสำคัญกับลูก ถึงขั้นร้องให้กันเลยนะ ถามพ่อแม่ว่า ทำไมถึงทิ้งให้อยู่กับตายาย ตอนนั้นเด็ก
เขาก็ว่าอยากไปเที่ยว พ่อแม่ก็ไม่ได้พาไปเที่ยว ทำให้พ่อแม่ได้คิด ก็เป็นสิ่งที่ดีดี ความอบอ้อนก็เลย
สำคัญกว่าเงิน เด็กอยากได้ความอบอ้อน ตอนนี้ก็เลยอบอ้อนทั้งครอบครัว ทั้งชุมชน)

(อบต.เกษม พิงคะสัน, สัมภาษณ์ 5 มกราคม 2551)

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

2.4 วงจรวิถีชีวิตรอบปี

อาชีพเกษตรกรรมเป็นอาชีพที่ชาวบ้านหนองหล่มทำเป็นอาชีพหลักมาช้านานตั้งแต่การเกษตรเพื่อยังชีพ ผู้การเกษตรเชิงพาณิชย์ที่พึ่งพิงตลาดภายนอก จนถึงปัจจุบันที่หันกลับมาเป็นเกษตรกรในวิถีความพอเพียง จึงแสดงให้เห็นว่าระยะเวลาที่ผ่านมา วงจรชีวิตของชาวบ้านหนองหล่ม ล้วนดำเนินไปตามวงจรแห่งการผลิตทางเกษตรกรรม ที่ส่งผลต่อวิถีชีวิตอื่น ๆ อันสัมพันธ์กับอาชีพ เช่น พิธีกรรม ประเพณี วัฒนธรรมต่าง ๆ ในรอบหนึ่งปีนั้น ซึ่งสรุปวงจรวิถีชีวิตรอบ 1 ปี ได้ดังต่อไปนี้

เดือน			วงจรการผลิต	วงจรพิธีกรรม
สากล	เหนือ	จันทร์คติ		
มกราคม	4	2	อาชีพนอกการเกษตร	ตานข้าวใหม่
กุมภาพันธ์	5	3	อาชีพนอกการเกษตร	
มีนาคม	6	4	อาชีพนอกการเกษตร	
เมษายน	7	5	อาชีพนอกการเกษตร	ปีใหม่เมือง (สงกรานต์)
พฤษภาคม	8	6	เตรียมลงสู่ภาคการเกษตร	
มิถุนายน	9	7	เริ่มไถนา ไถสวน	เลี้ยงผีเสื้อบ้าน ผีขุนน้ำ (ขอฝน)
กรกฎาคม	10	8	ปลูกข้าว ปลูกพืชสวน	เข้าพรรษา
สิงหาคม	11	9	ดูแลข้าว พืชสวน	
กันยายน	12	10	ดูแลข้าว พืชสวน	ทำบุญเปตพลี, สลากภัต,
ตุลาคม	1	11	เก็บเกี่ยวผลผลิต	กฐิน
พฤศจิกายน	2	12	สิ้นสุดภาคการเกษตร	ยี่เป็ง (ลอยกระทง)
ธันวาคม	3	1	อาชีพนอกการเกษตร	

ตารางที่ 3 แสดงวงจรวิถีชีวิตชาวบ้านหนองหล่มในรอบ 1 ปี

ที่มา: พระมหาบันเท็ง ปณฺทิตฺโต. การประยุกต์พุทธธรรมเพื่อการส่งเสริมพัฒนาการเด็กปฐมวัย.

จากตาราง วงจรวิถีชีวิตชาวบ้านหนองหล่มในรอบ 1 ปีดังกล่าวทำให้เห็นว่าวิถีชีวิตของชาวบ้านหนองหล่มหมุนเวียนไปตามฤดูกาลทำนา เปรียบเป็นปฏิทินการดำเนินชีวิตในระยะเวลา 1 ปี ที่ใช้เวลาไปกับการทำเกษตรกรรมถึง 7 เดือน ซึ่งจะดำเนินชีวิตเช่นนี้ทุกปี แตกต่างเพียงจำนวนคนที่เข้าร่วมในพิธีกรรมต่าง ๆ ในแต่ละช่วง ดังจะกล่าวถึงในบริบททางเศรษฐกิจต่อไป

ดังนั้นภูมิปัญญาต่าง ๆ ที่ถ่ายทอดกันมาจากผู้เฒ่าผู้แก่ ไปสู่คนกลางวัย และกลุ่มเด็กเยาวชน จึงมักเป็นการปลูกฝัง สร้างการเรียนรู้ในเรื่องต่างๆ อาทิ

- พิธีกรรมในลักษณะต่าง ๆ ล้วนมีความคิดเรื่องบุญทางพระพุทธศาสนาเป็นพื้นฐาน มีอิทธิพลต่อการทำบุญเนื่องในโอกาสต่าง ๆ เช่น เมื่อข้าวเป็นน้ำนมก็ถวายทาน และเมื่อเก็บเกี่ยวก็ถวายทาน (दानข้าวใหม่) เป็นต้น ดังนั้นการทำบุญทุกช่วงเวลา(ในรอบปี) จึงมีผลให้บ้านกับวัดมีความสัมพันธ์กันทุกช่วงฤดู

- พิธีกรรมแต่ละอย่างถือว่าเป็นเรื่องใหญ่ เรื่องสำคัญของชุมชน ไม่ใช่เรื่องของคนใดคนหนึ่ง แต่เป็นเรื่องของส่วนรวม จะต้องมีการเตรียมการก่อนทำพิธี การดำเนินตามพิธี และการจัดเก็บสิ่งของต่าง ๆ หลังเสร็จสิ้นงาน สิ่งเหล่านี้ล้วนต้องได้รับความร่วมมือจากคนในชุมชน ดังนั้นพิธีกรรมจึงเป็นวิถีให้คนมารวมกัน และสร้างความร่วมมือ ทำงานด้วยกันที่เรียกว่า “งานหน้าหมู่บ้าน”

- พิธีกรรมต่าง ๆ ล้วนมาจากฐานความคิดเรื่องคุณธรรม จริยธรรมที่ควรประพฤติ อาทิ การทำบุญเปตพลี เป็นการทำบุญไปหาญาติหรือเจ้ากรรมนายเวรที่ล่วงลับไปแล้ว การทำบุญเลี้ยงผีขุนน้ำ ผีเสื้อบ้าน เป็นการแสดงออกซึ่งความเคารพอ่อนน้อมต่อธรรมชาติ

ด้วยวงจรชีวิตที่เกี่ยวข้องกับการทำเกษตรกรรมเป็นระยะเวลาหลายเดือนนี้ ส่งผลต่อกิจกรรมต่าง ๆ ที่ล้วนเกี่ยวข้องกับเกษตรกรรม และมีความเชื่อมโยงเข้ากับความเชื่อเรื่องพุทธศาสนานี้ กลับกลายเป็นต้นทุนสำคัญที่ทำให้ชุมชนกับวัดบ้านหนองหล่มมีความสัมพันธ์กันอย่างแน่นแฟ้น

จากการสังเกตผู้วิจัยพบเห็นความสัมพันธ์อันดีระหว่างชาวบ้านกับพระ เนื่องจากในวันที่เข้าไปสัมภาษณ์กลุ่มธนาकारต้นกล้า (3 กุมภาพันธ์ 2551) ขณะนั้นพระภูเบศร์ ซึ่งเป็นพระนอกชุมชน มาจำวัดที่วัดหนองหล่มอาพาธ และพระรูปนี้ไม่ฉันเนื้อสัตว์ ก็มีชาวบ้านที่ไม่ได้มีความเกี่ยวพันทางสายเลือด ได้ทำอาหารเจไปถวาย ซึ่งเวลานั้นเป็นช่วงสาย ไม่ใช่เวลาบิณฑบาต แสดงให้เห็นถึงความห่วงใยที่ชาวบ้านมีให้กับพระ ในขณะที่เดียวกันทางวัดก็พยายามช่วยเหลือชาวบ้าน

ในยามที่ลำบาก เพื่อแบ่งเบาความทุกข์ที่เกิดขึ้นในชุมชนได้ จากการสังเกตของผู้วิจัยว่า มักจะเห็นรถกระบะสีขาวจอดบนวัดเสมอ ๆ จึงถามเจ้าอาวาสว่าเป็นรถของใคร อย่างไร ก็ได้คำตอบว่า รถกระบะคันนี้ ได้ซื้อไว้เป็นรถส่วนกลางใช้สำหรับกรณีฉุกเฉิน เช่น ความเจ็บป่วย คลอดบุตร เป็นต้น

“เรามีสวัสดิการของหมู่บ้าน มีรถของ อส.ปปส. ที่จะเอารถนี้ไปส่งในกรณี เกิดอุบัติเหตุ คนแก่เจ็บป่วยเรื้อรัง ก็พาไปโรงพยาบาล แม่ยิงมาจะเกิดลูก เป็นบริการชาวบ้านในเขตพื้นที่ของเราก็เลยซื้อรถไว้”

(เรามีสวัสดิการของหมู่บ้าน มีรถของ อส.ปปส. (อาสาสมัครป้องกันและปราบปรามยาเสพติด) ที่จะเอารถนี้ไปส่งในกรณีเกิดอุบัติเหตุ คนแก่เจ็บป่วย ก็พาไปโรงพยาบาล ผู้หญิงท้องจะคลอดลูก เป็นบริการชาวบ้านในเขตพื้นที่ของเราก็เลยซื้อรถไว้)

(พระครูวรวิจิตรญาณยุต, สัมภาษณ์ 2 กุมภาพันธ์ 2551)

3.บริบททางเศรษฐกิจ

3.1 โครงสร้างเศรษฐกิจ

โครงสร้างทางเศรษฐกิจชุมชน แบ่งออกเป็นยุคได้ ดังนี้

ยุคเศรษฐกิจแบบพึ่งตนเอง พ.ศ.2440 - 2512 เป็นช่วงเวลาที่ชาวบ้านมีความเป็นอยู่แบบพึ่งตนเอง ชาวบ้านส่วนใหญ่ปลูกข้าว ปลูกผักผลไม้ไว้กินเอง และพึ่งพิงแหล่งอาหารในชุมชน โดยมีป่า เป็นแหล่งหาอาหารสำคัญของชาวบ้าน ส่วนนอกฤดูการทำนา ก็เผาถ่าน นำไปจำหน่ายที่ตัวเมืองลำพูน

วิถีชีวิตทางเกษตรกรรม และงานนอกฤดูการทำนาในยุคนี้ ล้วนกลายมาเป็นต้นทุนของชุมชนที่ถูกนำกลับมาใช้เป็นส่วนหนึ่งในคาราวานกิจกรรมเพื่อการพัฒนาสุขภาวะชุมชน ซึ่งจะกล่าวถึงต่อไป

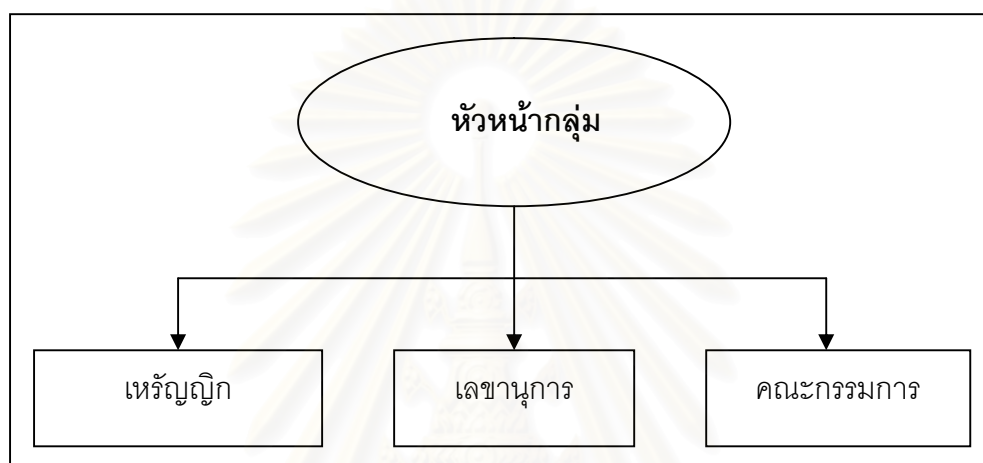
ยุคปลูกพืชเชิงการค้า พ.ศ.2512 - 2525 เป็นช่วงเวลาแห่งการเปลี่ยนแปลงของวิถีชีวิตชาวบ้าน คือ มีการสนับสนุนให้มีการปลูกพืชเชิงเดี่ยว คือ การทำไร่ยาสูบ มีการใช้เครื่องมือเครื่องจักร โดยจ้างรถไถมาเปิดป่า ทำการไถเตรียมดินแล้วจึงปลูกยาสูบ จากนั้นนำไปขายให้กับโรงพยาบาลในหมู่บ้าน ในระยะแรกการปลูกยาสูบสามารถทำเงินให้กับชาวบ้านเป็นอย่างดี เพราะดินดีทำให้ปลูกยาสูบแล้วได้ผลดี ไม่ต้องลงทุนมาก ไม่มีแมลงรบกวน และอีกประการคือ โรงพยาบาล

ยาสูบให้ราคาด้วยความเป็นธรรม ต่อมาดินเริ่มเสื่อมและมีแมลงศัตรูทำลายมากขึ้น จึงได้มีการใช้ปุ๋ยเคมีใส่ดิน และใช้สารพิษ คือยาฆ่าแมลงเป็นจำนวนมาก ทำให้ต้องเพิ่มต้นทุนในการผลิต และการปลูกต้องขยายพื้นที่หลายหมู่บ้าน ผลผลิตจึงมีมาก ทำให้ราคาของใบยาสูบไม่ค่อยดี ไม่คุ้มค่ากับการลงทุน

ยุคออกจากบ้านเพื่อหางานทำ พ.ศ.2525 - 2530 เป็นช่วงเวลาที่การทำไร่ยาสูบไม่ได้ผล ชาวบ้านจึงเลิกปลูกข้าว แล้วทิ้งผืนนาให้อยู่รกร้างว่างเปล่า และได้หันไปรับจ้างนอกหมู่บ้าน ส่วนมากทำงานก่อสร้าง ผู้หญิงจะเป็นจับกัง (ลูกมือช่าง) ส่วนผู้ชายจะเป็นช่าง เช่น ช่างก่อ ช่างฉาบ ช่างไม้ ค่าจ้างรายวันจะแตกต่างกัน ผู้ชายที่เป็นช่างจะมีค่าแรงสูงกว่า ส่วนชาวบ้านอีกจำนวนหนึ่งเดินทางไปต่างจังหวัด เพื่อไปทำตู้สำหรับใส่เสื้อผ้าประจำบ้าน โดยมีเจ้าของกิจการซึ่งทางภาคเหนือเรียกว่า พ่อเลี้ยงตู้ มารับไปและเช่าบ้านอยู่ด้วยกันหลายคน ให้จ้างเหมาทำตู้เป็นหลัง ๆ ซึ่งส่วนมากที่ไปรับจ้างทำตู้จะเป็นจังหวัดทางภาคอีสาน เพราะชาวอีสานจะนิยมใช้ตู้ประเภทนี้ และชาวบ้านที่มีรถยนต์ส่วนตัวจะไปค้าขายใส่กระจกบ้านที่สร้างใหม่หรือซ่อมแซมกระจกตู้ การออกจากบ้านหาเงินนั้นเป็นการออกไปเป็นระยะ ๆ เป็นเวลาหลายเดือนติดต่อกัน แล้วกลับมาในช่วงเทศกาล คือ ช่วงสงกรานต์ และจะกลับมาในช่วงฤดูฝน เนื่องจากหน้าฝนขายของไม่ได้ จึงกลับมาทำนาของตนเอง

ยุคขายแรงงาน พ.ศ. 2530 – 2544 เป็นช่วงเวลาที่คนหนุ่มสาวในหมู่บ้านออกไปทำงานตามโรงงานอุตสาหกรรม ซึ่งเป็นช่วงเดียวกันกับที่ราคาที่ดินสูงขึ้น ชาวบ้านบางส่วนจึงขายที่ดินของตนเอง เมื่อขายที่ดินแล้วก็นำเงินไปซื้อรถจักรยานยนต์ให้คนหนุ่มสาวใช้ไปทำงานนิคมอุตสาหกรรม บางครอบครัวก็ซื้อรถยนต์เพื่อใช้ไปค้าขาย เช่น ขายตู้เสื้อผ้า ขายกระจกบ้าน บรรทุกฟางไปขาย เป็นต้น ส่วนครอบครัวที่ไม่ได้ขายที่ดินหรือตัดสินใจแบ่งขายในบางส่วน ก็ใช้วิธีการซื้อรถจักรยานยนต์หรือรถยนต์โดยวิธีดาวน์ผ่อนส่งเป็นรายเดือน ในช่วงนี้คนวัยทำงานออกไปทำงานนอกบ้าน ทำให้ในชุมชนเหลือเพียงเด็ก ๆ และผู้เฒ่าผู้แก่ในบ้าน แม้บ้านบางรายทอผ้าอยู่กับบ้าน รายได้ของชาวบ้านที่ทำงานประจำก็ได้เงินเดือนที่แน่นอนตามอัตราค่าจ้างแรงงานขั้นต่ำตามกฎหมาย

ยุคฟ้าใหม่ใส่ใจวิถีพอเพียง พ.ศ.2545-ปัจจุบัน เป็นช่วงเวลาที่หมู่บ้านหนองหล่มได้เริ่มปรับฐานการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนตามแนวเศรษฐกิจพอเพียง คือ เน้นการพึ่งตัวเองเป็นหลัก เกิดการรวมกลุ่มทำอาชีพเสริม อันเป็นการลดรายจ่าย และเพิ่มรายได้ จนเกิดเป็นกลุ่มอาชีพต่าง ๆ ได้แก่ กลุ่มปลูกพืชปลอดสารพิษ กลุ่มผู้เลี้ยงวัว กลุ่มปุยหมักชีวภาพ กลุ่มทอผ้า กลุ่มเลี้ยงปลาสวยงาม กลุ่มเกษตรพัฒนา กลุ่มออมทรัพย์หมู่บ้าน กลุ่มผู้ใช้น้ำประปา กลุ่มกองทุนหมู่บ้าน ฯลฯ โดยการรวมกลุ่มนี้ทุก ๆ กลุ่ม มีการตั้งหัวหน้ากลุ่ม เภรัญญิก เลขา และ กรรมการ โดยมีโครงสร้างดังต่อไปนี้

แผนภาพที่ 6 แสดงโครงสร้างการทำงานของแต่ละกลุ่มอาชีพในหมู่บ้านหนองหล่ม

ชาวบ้านในหมู่บ้านหนองหล่มทุกคนในหมู่บ้านได้เป็นสมาชิกของกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง โดยขึ้นอยู่กับความสมัครใจว่าใครจะอยู่กลุ่มไหนบ้าง โดย 1 คน อาจเป็นสมาชิกอยู่ในหลาย ๆ กลุ่มก็ได้ ผลจากการตั้งกลุ่มอาชีพเหล่านี้ทำให้ชาวบ้านหนองหล่มหลายคนที่เคยออกไปรับจ้างนอกหมู่บ้าน ได้รวมตัวกันทำงานตามกลุ่มอาชีพ เช่น แม่บ้านจำนวนมากหันมาทอผ้าอย่างจริงจัง จนกลายเป็นสินค้า OTOP ส่งไปขายยังที่ต่าง ๆ เป็นอาชีพนอกฤดูทำนาที่ทำรายได้ดี จึงไม่ต้องออกไปรับจ้างนอกชุมชนอีก เป็นต้น

4.บริบททางสังคม

สังคมบ้านหนองหล่มก่อนปี 2545 เป็นสังคมให้ความสำคัญกับเศรษฐกิจแบบเงินตรา ไม่ต่างจากพื้นที่อื่น ๆ ในบริเวณใกล้เคียง ชาวบ้านที่แต่เดิมมีอาชีพเกษตรกรรมเริ่มผันตัวเองไปเป็นลูกจ้าง ออกไปทำงานนอกชุมชน เช่น ช่างไม้ ช่างปูน ช่างก่อสร้าง รับจ้างทำตู้ รับผิดชอบจัดกระจตามหมู่บ้าน หรือเข้าสู่ระบบการทำงานแบบอุตสาหกรรมในนิคมอุตสาหกรรมจังหวัดลำพูน ส่งผลให้มีความจำเป็นสำหรับการอยู่ร่วมกันในครอบครัว หรือการช่วยเหลืองานในชุมชนเริ่มน้อยลง ๆ บางครั้งหาก

มีงานส่วนรวมก็ใช้ระบบการว่าจ้างให้คนอื่นไปทำแทน จึงทำให้ความผูกพันของคนในชุมชนเริ่มเห็นห่าง ความช่วยเหลือกันในเรื่องของงานชุมชนก็มักเป็นหน้าที่ของคนแก่ หรือคนที่ยังทำเกษตรกรรมเพียงบางส่วนเท่านั้น

ความสัมพันธ์ที่ห่างเหินอันเนื่องมาจากชาวบ้านใช้เวลาส่วนใหญ่ไปกับการทำงานข้างนอกชุมชนนี้ได้เกิดความเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีเมื่อปี 2545 หลังจากที่มีการพัฒนาสุขภาพของเด็กและชุมชนอย่างจริงจัง ทำให้เกิดเป็นการเปลี่ยนแปลงแบบค่อยเป็นค่อยไป ชาวบ้านที่เคยออกไปทำงานรับจ้างนอกชุมชนก็ค่อย ๆ หายกลับเข้ามาประกอบอาชีพในชุมชน เช่น การทอผ้า การปลูกผัก หรือ การเผาถ่านขาย เป็นต้น

จากความเปลี่ยนแปลงดังกล่าวนี้ทำให้จากสภาพวิถีชีวิต และสภาวะทางสังคมของหมู่บ้านหนองหล่มค่อย ๆ ดีขึ้น ๆ จนก่อให้เกิดเป็นทุนทางสังคมในการพัฒนาชุมชนด้านต่าง ๆ ในปัจจุบัน อาทิ

- ในหมู่บ้านหนองหล่มประกอบด้วยช่างจำนวนมาก มีทั้งระดับผู้รับเหมา ระดับช่างที่มีฝีมือ ช่างนาญงานไม้ ช่างช่างนาญงานปูน เป็นต้น ตลอดจนช่างที่ไปรับเหมารูปแบบอื่น เช่น ช่างทำตู้เสื้อผ้า ช่างติดตั้งกระจก ช่างไฟฟ้า เป็นต้น

ดังนั้นเมื่อทำการประชาคมประชาคมหมู่บ้านแล้ว ได้ผลว่าจะมีการสร้างสระน้ำให้เด็ก ๆ ในหมู่บ้านได้เล่นน้ำ โดยมีงบประมาณส่วนหนึ่งมาให้ ส่วนการลงแรงนั้นขอให้เป็นที่หน้าของสภาในหมู่บ้าน ให้หมุนเวียนกันมาทำงาน หรือที่เรียกว่า “ตกหมวด” ทำให้ไม่ต้องเสียงบประมาณในการจ้างช่างมาทำสระน้ำ เนื่องจากคนในชุมชนมีศักยภาพในการทำเองได้

“ปอผมไปติดกระเบื้องในสระ”

(พ่อบผมไปติดกระเบื้องในสระ)

(ด.ช.ธีระศักดิ์ ทัพย์ศักดิ์, สัมภาษณ์ 3 กุมภาพันธ์ 2551)

“ตอนทำสระนี้เฮาก็คิดค่าอุปกรณ์ บะได้ก็คิดค่าแรง ขอชาวบ้านมาช่วยกัน ได้ 1 เดือน”

(ตอนทำสระนี้เราก็คิดค่าอุปกรณ์ ไม่ได้คิดค่าแรง ขอชาวบ้านมาช่วยกัน ได้ 1 เดือน)

(พ่อหลวงมานพ ชาวสัก, สัมภาษณ์ 4 มกราคม 2551)

- ในชุมชนมีผู้รู้ ผู้นำ ที่เสียสละ ซึ่งกลุ่มคนเหล่านี้ เป็นกลุ่มบุคคลที่ทำคุณประโยชน์ต่อหมู่บ้านสืบต่อกันมาหลายชั่วอายุคน และได้สืบทอดสู่เด็กและเยาวชนนับตั้งแต่ปี 2545 ที่มีการปลูกฝังจิตสาธารณะอย่างจริงจัง ผ่านโครงการบำเพ็ญสาธารณะประโยชน์ ทำให้มีความสงบสุขร่มเย็น และเป็นหมู่บ้านน่าอยู่ ส่งผลให้ปัจจุบันหมู่บ้านหนองหล่มได้รับรางวัลเป็นหมู่บ้านตัวอย่าง

หมู่บ้านในฝันของอำเภอเมือง เป็นหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง จนหลาย ๆ ฝ่ายยอมรับว่าเป็นหมู่บ้านที่เข้มแข็ง

“ทีนี้เน่า ถ้าขอความร่วมมือ ดึงจะมาช่วยกัน อาตมาเห็นแล้วว่ามันดึงเป็นอย่างอื่นมาตามระยะเวลาที่หนองหล่มพัฒนา สมัยป้อหลวงก่อง ป้อหลวงหมวก วัดก็ดึงเป็นศูนย์กลาง ถ้าขอความร่วมมือจะมาช่วยกัน”

(ทีนี้เน่า ถ้าขอความร่วมมือ ก็จะมาช่วยกัน อาตมาเห็นแล้วว่ามันก็เป็นอย่างนี้มาตามระยะเวลาที่หนองหล่มพัฒนา สมัยป้อหลวงก่อง ป้อหลวงหมวก วัดก็เป็นศูนย์กลาง ถ้าขอความร่วมมือก็จะมาร่วมกัน)

(พระครูวรวิจิตรญาณุต, สัมภาษณ์ 5 มกราคม 2551)

- ความต่อเนื่องและเสถียรภาพของผู้เฒ่า นับแต่การตั้งหมู่บ้านมา มีผู้ใหญ่บ้านเพียง 3 คน ได้แก่ ป้อหลวงหมวก ตาสัก ป้อหลวงก่อง ตุ่นสัก และคนปัจจุบัน คือ ป้อหลวงมานพ ชาวสัก โดยทั้ง 3 คนได้รับรางวัลผู้ใหญ่บ้านแทนทองคำ

ผู้วิจัยสังเกตเห็นว่าชาวบ้านทุกกลุ่มให้ความเคารพนับถือผู้ใหญ่บ้านทั้ง 3 ท่าน ทำให้เมื่อมีกิจกรรมต่าง ๆ เข้ามาในหมู่บ้านก็มักมีการขานรับเป็นอย่างดี โดยเฉพาะกิจกรรมบำเพ็ญสาธารณประโยชน์ ที่เมื่อผู้ใหญ่บ้านประกาศเสียงตามสายเพื่อนัดหมายให้มาช่วยกันทำงานสาธารณะ ชาวบ้านก็มักจะมาช่วยกันอย่างพร้อมเพรียง

- มีผู้นำชุมชนที่เสียสละ ทำงานกันอย่างมุ่งมั่น และที่สำคัญ มีการทำงานเป็นทีม โดยก่อนหน้าที่จะมีการพัฒนาสุขภาวะเด็กและชุมชนนั้น บ้าน วัด โรงเรียน ได้มีการทำงานร่วมกันในเรื่องของป่าชุมชนมาก่อนหน้า จึงเป็นพื้นฐานความร่วมมือที่สามารถนำมาต่อยอดในการพัฒนาสุขภาวะเด็กและชุมชนผ่านคาราวานกิจกรรมต่าง ๆ ได้ โดยมีมีการบอกข่าวเล่าเรื่อง รวมถึงการประชุมกันอยู่เสมอ ๆ จึงส่งผลให้กิจกรรมต่าง ๆ สามารถดำเนินการได้อย่างต่อเนื่อง

“ป้อหลวง อบต. วัด ผอ. ถ้าโยมไปถามจะได้คำตอบเหมือนกัน เพราะว่า 3-4 เล่า มีหยังกี่คู่กันตลอด ถ้าวัดผู้หยัง อบต.-ป้อหลวง ก็ผู้เฒ่ากัน”

(ผู้ใหญ่บ้าน อบต. วัด ผู้อำนวยการโรงเรียน ถ้าโยมไปถามจะได้คำตอบเหมือนกัน เพราะว่า 3-4 เล่านี้ มีอะไรก็คุยกันตลอด ถ้าวัดรู้อะไร อบต. ผู้ใหญ่บ้าน ก็รู้เท่ากัน)

(พระครูวรวิจิตรญาณุต, สัมภาษณ์ 5 มกราคม 2551)

“เราทำงานร่วมกัน อย่างถ้าโรงเรียนจะทำยังไงก็มาปรึกษาวัด-หมู่บ้าน บะใจต่างคนต่างทำ ถ้าฝ่ายไหนจะทำโครงการ 3 ส่วนต้องรู้กันหมดเลย ปะกันก็รู้กัน หรือไม่ไปรู้ที่ไหนมา ก็จะมาอู้หือกันฟัง”

(เราทำงานร่วมกัน อย่างถ้าโรงเรียนจะทำอะไรก็มาปรึกษาวัด-หมู่บ้าน ไม่ใช่ต่างคนต่างทำ ถ้าฝ่ายไหนจะทำโครงการ 3 ส่วนต้องรู้กันหมดเลย เจอกันก็คุยกัน หรือใครไปรู้จากที่ไหนมา ก็จะมาพูดให้กันฟัง)

(อบต.เกษม พิงคะสัน, สัมภาษณ์ 5 มกราคม 2551)

“อย่างบ้านหนองหล่มนี้ บ้าน โองเฮียนวัดมันเข้ากัน ครูก็มาตางวัด บ่อหลวงก็เข้าตางวัด ตูเจ้าตวย สามอันนี้เป็นเข้ากันหมดเลย”

(อย่างบ้านหนองหล่มนี้ บ้าน โรงเรียน วัด มันเข้ากัน ครูก็มาตางวัด บ่อหลวงก็เข้าตางวัด พระตวย สามอันนี้เขาเข้ากันหมดเลย)

(แม่ธานี สมวะเวียง, สัมภาษณ์ 2 ตุลาคม 2550)

- มีวิธีการสร้างความสัมพันธ์แนวราบ คือไม่ได้ปกครองกันในลักษณะเชิงอำนาจ แต่ เป็นการดูแลกันอย่างพี่น้อง ไม่ได้ใช้ระบบสั่งการ แต่เน้นระบบการทำงานร่วมกัน ทำให้คนในชุมชน รวมถึงเด็กและเยาวชนได้กล้าคิด กล้าแสดงออก เห็นได้จากการระดมความคิดในการจะจัดกิจกรรมหนึ่ง ๆ ที่มักมีการปรึกษากันก่อนว่าเด็ก ๆ หรือ ชุมชนอยากทำอะไร ก็ให้เสนอได้อย่างเต็มที่ ไม่มีการปิดกั้น พูดคุยกันอย่างไม่เป็นทางการ แต่กลับทำให้ได้ความคิดเห็น เป็นไอเดียในการต่อยอดกิจกรรมต่าง ๆ เรื่อยมา

“มีก้านสื่อสารกันตลอด แต่แบบตีปะเป็นทางการนะ อ้อมมาคนหนึ่งก็จะตวยกันมา อู้หือกันเต็มตี เสนอมาเลย หนึ่งคนมีหนึ่งเสียง บางที่นั่งคุยกันที่วัดถึงตี 2”

(มีการสื่อสารกันตลอด แต่แบบที่ไม่เป็นทางการนะ เรียกมาคนหนึ่งก็จะตามกันมา ให้พูดกันเต็มที่ เสนอมาเลย หนึ่งคนมีหนึ่งเสียง บางที่นั่งคุยกันที่วัดถึงตี 2)

(พระมหาบันเทิง ปณฺฑิตโต, สัมภาษณ์ 5 ธันวาคม 2550)

- หลังจากที่ทำโครงการพัฒนาสุขภาวะเด็กและชุมชนตั้งแต่ปี 2545 ทำให้เกิดกลุ่มที่หลากหลายในหมู่บ้าน เช่น กลุ่มออมทรัพย์ กลุ่มเกษตรพัฒนา กลุ่มทอผ้า กลุ่มผักปลอดสารพิษ กลุ่มเด็กและเยาวชน กลุ่มฌาปนกิจสงเคราะห์ เป็นต้น ซึ่งการมีกลุ่มจำนวนมากและมีการทำงานที่สอดคล้องกัน มีการได้รับผลประโยชน์ร่วมกันอย่างเท่าเทียม ทำให้เกิดเป็นเครือข่ายอาชีพภายในหมู่บ้านที่ทำงานสอดคล้องประสานกัน จึงเกิดเป็นเกลียวการพัฒนาที่ยั่งยืน

ซึ่งกลุ่มต่าง ๆ เหล่านี้กลับกลายมาเป็นต้นทุนสำคัญในการเรียนรู้สัมมาอาชีพให้กับเด็ก ๆ ผ่านการวางนกิจกรรม โดยจะกล่าวถึงต่อไป

- มีการจัดการหน้าหมู่บ้านได้ดี เมื่อมีกิจกรรมที่ต้องทำร่วมกัน เช่น งานบุญตามประเพณีต่างๆ เช่น งานปีใหม่เมือง วันเข้าพรรษา วันยี่เป็ง และงานที่เกิดขึ้นในแต่ละครอบครัว แต่ถือว่าเป็นงานชุมชน เช่น งานศพ งานแต่งงาน งานขึ้นบ้านใหม่ ชาวบ้านจะไปช่วยกันเสมอ

“เวลามีนงานก็ต้องไปช่วยเป็น ถ้าไผ่มีเวลาก็ไป บะใจบังคับ”

(เวลามีนงานก็ต้องไปช่วยเขา ถ้าใครมีเวลาก็ไป ไม่ใช่บังคับ)

(นางสมใจ เลลึก, สัมภาษณ์ 2 กุมภาพันธ์ 2551)

การได้ทำกิจกรรมในชุมชนร่วมกันนี้ กลับกลายมาเป็นฐานคิดสำคัญในการทำงานเพื่อส่วนรวม ในกิจกรรมบำเพ็ญสาธารณประโยชน์ด้วย

4.1 องค์กรในชุมชน

1. สถานีนอนามัยบ้านหนองหล่ม เป็นสถานที่ราชการที่ให้บริการด้านสุขภาพแก่ชาวบ้านในหมู่บ้านและในตำบล เนื่องจากเป็นสถานีนอนามัยประจำตำบลศรีบัวบาน
2. โรงเรียนวัดหนองหล่มเป็นโรงเรียนระดับประถมศึกษา เปิดสอนตั้งแต่ระดับอนุบาลถึงระดับประถมศึกษาปีที่ 6 จัดตั้งมาตั้งแต่ปี พ.ศ.2484 ปัจจุบันมีครูประจำ 8 คน มีนักเรียน 109 คน โดยมีเด็กนักเรียนในชุมชนบ้านหนองหล่ม บ้านป่าบง บ้านป่าปวย และอีกส่วนหนึ่งมาจากเด็กภายในศูนย์เลี้ยงเด็กสาวเขาของศาสนาคริสต์ ซึ่งเป็นองค์กรเอกชนที่รับเด็กมาอุปการะเลี้ยงดู และได้จัดส่งมาเรียนหนังสือที่โรงเรียนบ้านหนองหล่ม
3. วัดหนองหล่ม เป็นศูนย์กลางของหมู่บ้าน ปัจจุบันมีพระจำพรรษาจำนวน 4 รูป และสามเณรจำนวน 2 รูป มีพระครูวรภิกขานุยุต เป็นเจ้าอาวาส
4. ศูนย์อาสาสมัครป้องกันปราบปรามยาเสพติด (อส ปปส.)
5. ศูนย์ อสม.ประจำหมู่บ้าน ศูนย์แม่บ้าน ที่ทำการกลุ่มออมทรัพย์ ตั้งรวมกันอยู่ในอาคารอเนกประสงค์ของหมู่บ้าน

4.2 รางวัลดีเด่นที่เคยได้รับ

หลังจากที่หมู่บ้านหนองหล่มสามารถพัฒนาสุขภาพของเด็กและชุมชนให้มีความเข้มแข็งแล้ว ผลที่ตามมาอย่างต่อเนื่องคือ รางวัลที่การันตีความสำเร็จจากหน่วยงานต่าง ๆ อาทิ

- 1.โล่รางวัลการจัดการป่าชุมชนดีเด่นของกรมป่าไม้
- 2.โล่ประกาศหมู่บ้านปลอดยาเสพติดอย่างยั่งยืน
- 3.รางวัล 1 โรงเรียน 1 นวัตกรรมดีเด่น ด้านแหล่งเรียนรู้ (เส้นทางศึกษารวมชาติป่าชุมชนดอยผาฮาย) ของสำนักงานเลขาธิการคุรุสภา กระทรวงศึกษาธิการ ปี พ.ศ. 2548
- 4.รางวัล 1 โรงเรียน 1 นวัตกรรมดีเด่น ด้านหลักสูตรท้องถิ่นป่าชุมชน ระดับภาคเหนือ ของสำนักงานการศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการ ปี 2549
- 5.รางวัลชนะเลิศ 1 โรงเรียน 1 นวัตกรรมดีเด่น ด้านหลักสูตรท้องถิ่นป่าชุมชน ของสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาลำพูน เขต 1 ปี พ.ศ. 2549
6. รางวัลหมู่บ้านในฝันของอำเภอเมือง จังหวัดลำพูน
7. รางวัลหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง ฯลฯ

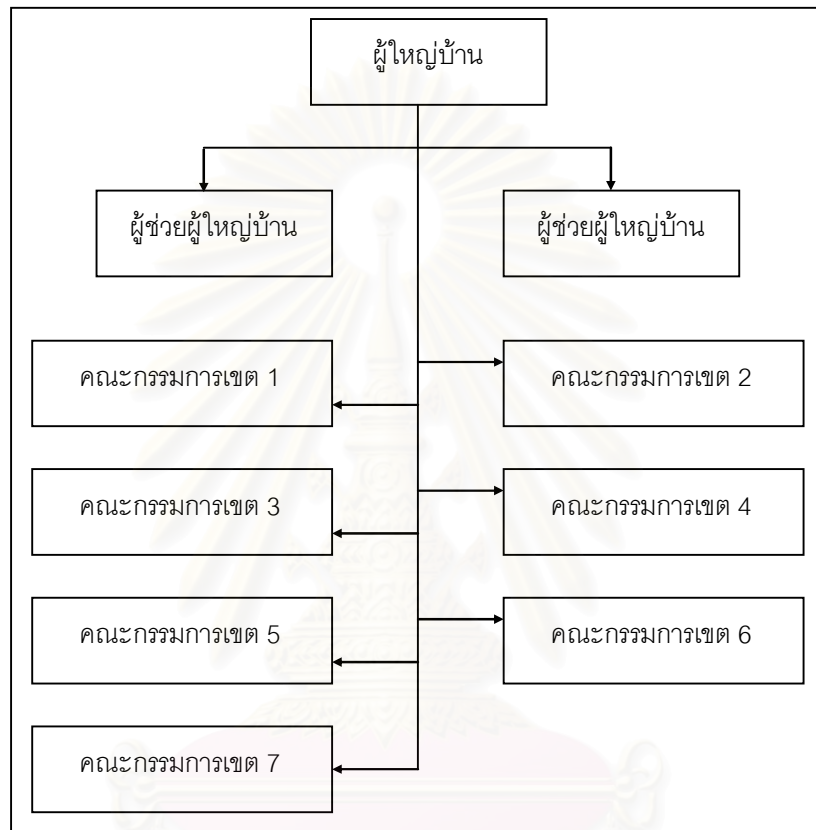

ภาพที่ 12 แสดงรางวัลส่วนหนึ่งที่หมู่บ้านหนองหล่มได้รับ

รางวัลที่ได้รับเหล่านี้ได้กลับกลายมาเป็นความภาคภูมิใจ และเป็นแรงสนับสนุนให้คนในชุมชนอยากมีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมต่าง ๆ เพื่อพัฒนาชุมชนของตนเอง

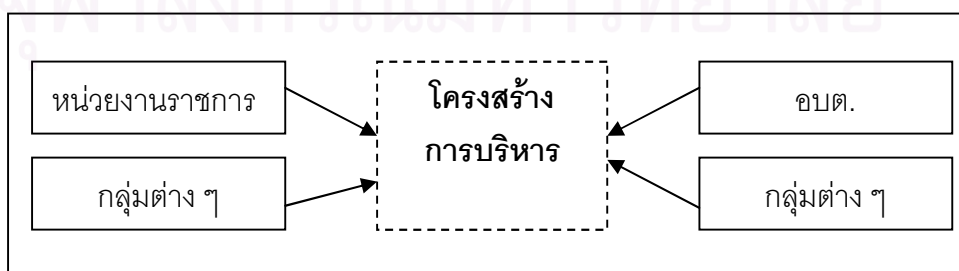
5. บริบททางการปกครอง

การปกครองของบ้านหนองหล่มนี้ประกอบด้วยโครงสร้างใหญ่ ที่มีผู้ใหญ่บ้านเป็นผู้ปกครอง มีผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน 2 คน มีคณะกรรมการเขตทั้ง 7 คน ที่เลือกมาโดยชาวบ้านในเขตนั้นๆ เข้ามาทำงานบริหารหมู่บ้านดังกล่าว

แผนภาพที่ 13 แสดงโครงสร้างการปกครองของบ้านหนองหล่ม

ขณะเดียวกันก็มีโครงสร้างที่แทรกด้านการบริหารขององค์กรภายนอกแทรกอยู่ คือ องค์การบริหารส่วนตำบล และหน่วยงานราชการต่าง ๆ ดังภาพ

แผนภาพที่ 14 แสดงโครงสร้างการบริหารและกลุ่มที่เกี่ยวข้อง

ในทุก ๆ ปี หมู่บ้านหนองหล่มจะมีการประชุมใหญ่ประจำปี โดยมากมักจะจัดประชาคมในเดือนมกราคม เป็นการทำประชาคมหมู่บ้านว่าในปีนั้น ๆ จะกำหนดแผนพัฒนาหมู่บ้านอย่างไรบ้าง เป็นแผนพัฒนาชุมชนประจำปี โดยการประชุมใหญ่นี้จะมีชาวบ้านเข้าร่วมประชุมจำนวนมากขึ้น ๆ จะมีการเลือกด้วยการยกมือ ลงความเห็นว่าเป็นปัญหาไหนเป็นปัญหาเร่งด่วนที่ต้องการแก้ไขก่อนเป็นอันดับแรก

ภาพที่ 15 แสดงบรรยากาศการประชุมหมู่บ้าน

นอกจากนี้ยังเป็นการแจ้งข่าวโครงการพัฒนาต่าง ๆ ที่ผ่านเข้ามาทางผู้นำชุมชน โดยผู้นำชุมชนอันได้แก่ ผู้ใหญ่บ้าน อบต. คณะกรรมการหมู่บ้าน พระ และครู จะประชุมกันก่อน เพื่อเตรียมข้อมูลต่าง ๆ แล้วจึงนำเสนอในที่ประชุมหมู่บ้าน หากชาวบ้านเห็นด้วยจึงจะดำเนินการ แต่หากมีการคัดค้านก็จะหาแนวทางร่วมกันระหว่างผู้นำกับชาวบ้าน

“ถ้ามีโครงการเข้ามา จะประชุมร่วมกันตั้งโฮงเฮียน วัด คณะกรรมการ จะมาวางแผนกันก่อนแล้วก็ร้องชาวบ้านมาประชุม จะแก้ไขเป็นบางส่วน โครงการต่าง ๆ ก็ผ่านชาวบ้านหมด แต่เขาต้องมีข้อมูลหือเป็นพ่อง จะทำงานก็ถามเป็นว่า เป็นหันตวยก้อ ถ้าบะหันตวยเป็นก็จะขอหือแก้”

(ถ้ามีโครงการเข้ามา จะประชุมร่วมกันทั้งโรงเรียน วัด คณะกรรมการ จะมาวางแผนกันก่อนแล้วก็เรียกชาวบ้านมาประชุม จะแก้ไขเป็นบางส่วน โครงการต่าง ๆ ก็ผ่านชาวบ้านหมด แต่เราก็ต้องมีข้อมูลให้เขาบ้าง จะทำงานก็ถามเขาว่า เห็นด้วยไหม ถ้าไม่เห็นด้วยเขาก็จะขอให้แก้)

(พ่อหลวงมานพ ชาวสีก, สัมภาษณ์ 4 มกราคม 2551)

โดยก่อนที่จะมีการประชุมใหญ่ประจำปีก็จะมีการประชุมแต่ละกลุ่มย่อยก่อน เพื่อสรุปงานของแต่ละกลุ่มว่าในปีที่ผ่านมาได้มีการทำกิจกรรมอะไรไปบ้าง มีปัญหาอะไรที่ต้องนำเสนอในที่ประชุมบ้าง โดยมักประชุมกลุ่มในช่วงปลายปี

ไม่เพียงผู้ใหญ่เท่านั้นที่มีสิทธิ์มีเสียงในหมู่บ้าน เด็ก ๆ ก็ถือเป็นประชากรของหมู่บ้านที่มีสิทธิ์มีเสียงในการแสดงความคิดเห็น ซึ่งก่อนจะมีการทำกิจกรรมต่าง ๆ ก็จะมีการพูดคุย สอบถามความคิดเห็น และระดมความคิด อันเป็นที่มาของกิจกรรมต่าง ๆ เช่น สระน้ำคุณธรรม รวมพลคนปลูกผัก รวมพลคนเอาถ่าน เป็นต้น

“หื้อคู้กันเต็มตี้ เสนอมาเลย หนึ่งคนมีหนึ่งเสียง บางที่นั่งคุยกันตีวัดถึงตี้ 2”

(ให้พูดคุยกันเต็มที่ เสนอมาเลย หนึ่งคนมีหนึ่งเสียง บางที่นั่งคุยกันที่วัดถึงตี้ 2)

(พระมหาบันเทิง ปณฺฑิติโต, สัมภาษณ์ 5 ธันวาคม 2550)

สถาบันวิทยบริการ

ภาพที่ 16 แสดงบรรยากาศการแสดงความคิดเห็นของเด็ก ๆ

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

6. บริบททางการสื่อสาร

การสื่อสารถือเป็นตัวแปรสำคัญในการพัฒนาสุขภาพของเด็กและชุมชน เนื่องจากหลังจากที่ชาวบ้านได้เข้ามามีส่วนร่วมในโครงการพัฒนาผ่านคาราวานกิจกรรมแล้ว พบว่ารูปแบบการสื่อสารในชุมชนส่งผลต่อความเปลี่ยนแปลงไปสู่กระบวนการสื่อสารแบบมีส่วนร่วม ที่เปิดให้ชาวบ้านได้เข้ามามีส่วนในการกำหนดทิศทางการพัฒนาชุมชนมากขึ้น มีการเลือกใช้สื่อกับกลุ่มคนได้อย่างเหมาะสม เป็นการบูรณาการสื่อที่แตกต่างและหลากหลาย หากกลับสัมผัสได้ถึงความเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีอย่างชัดเจน โดยผู้วิจัยจะอธิบายบริบททางการสื่อสารที่สามารถสร้างการมีส่วนร่วมของชุมชนตั้งแต่ปี 2545 จนถึงปัจจุบัน ที่ส่งผลให้สามารถพัฒนาสุขภาพเด็กและชุมชนได้สำเร็จ

ผู้วิจัยแบ่งบริบททางการสื่อสารออกเป็น ประเภทของการสื่อสาร ทิศทางการสื่อสาร การไหลของข่าวสาร และประเภทของสื่อที่ใช้ในการสื่อสาร ดังรายละเอียดต่อไปนี้

6.1 ประเภทของการสื่อสาร

1. การสื่อสารภายในบุคคล (*Intrapersonal Communication*) ในการทำกิจกรรมต่าง ๆ เพื่อสานสร้างสุขภาพชุมชนนั้น เมื่อเสร็จกิจกรรมแล้ว พระมหาบันเทิง ผู้เป็นเหมือนหัวเรือใหญ่ในการจัดกิจกรรมจะมีการทบทวนถึงกิจกรรมที่ผ่านมา ผ่านบันทึกต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นบันทึกประจำวัน (*Diary*) หรือจะเป็นการบันทึกกิจกรรม เพื่อใช้ในการสรุปผลกิจกรรม ซึ่งการสื่อสารภายในบุคคลนี้เป็นการทบทวนสิ่งที่ผ่านมา ส่งผลต่อการวางแผนสื่อกิจกรรมในครั้งต่อไปด้วย

“วันนี้เป็นการเปิดเรียนพิเศษวันแรกของเทอมที่ 2 ปีการศึกษา 2547... นายเคนได้ขี่จักรยานเล่น นายเกริกชวนคนอื่น ๆ เล่น ขว้างรองเท้า (ได้ความรู้ใหม่ ๆ ว่าเด็กสามารถนำของรอบตัวเป็นของเล่นได้ เช่นรองเท้า ก็เอามาเล่นขว้างเก็บ แถมสนุกสนานอีกด้วย) วันนี้เตรียมตัวไม่ดี พุดให้ตรงอีกหน่อยว่าไม่ได้เตรียมอะไรไว้เลย แยมมาก ๆ รู้สึกว่าไม่ได้ฝึกอะไรเสียเลย...”

(ข้อความส่วนหนึ่งในบันทึกประจำวันของพระมหาบันเทิง, บันทึกเมื่อวันที่ 3 พฤศจิกายน 2547)

2. การสื่อสารระหว่างบุคคล (*Interpersonal Communication*) จากการวิจัยพบว่าที่หมู่บ้านหนองหล่มนี้ ผู้นำมีการสื่อสารระหว่างบุคคลอยู่บ่อยครั้ง อันเป็นการพูดคุยเกี่ยวกับการทำกิจกรรมเพื่อพัฒนาสุขภาพชุมชน ทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ

“ปี๋อ้อยไปคู่กับตุ๊ปี วาปี๋อ้อยอยากทำโครงการอื่นา ตอผ้า จะตั้งกลุ่ม ตุ๊ปีหันตวยก่อ ตุ๊ปีก็บอกวาหันตวย ดือกดีใจ ตั้ง ๆ ๆ ๆ จะจ๋วย”

(ปี๋อ้อยไปคุยกับหลวงพี่เทิงว่า พี่อ้อยอยากทำโครงการนี้ละ ทอผ้า จะตั้งกลุ่ม หลวงพี่เห็นด้วยใหม่ หลวงพี่ก็บอกว่าเห็นด้วย ดือกอ้อใจ บอกให้ตั้งกลุ่ม จะช่วย)

(สัมภาษณ์ เดือนฉาย ศรีวิชัย, วันที่ 5 มกราคม 2551)

“แกก็โทรมานาน แต่ตัวบะได้มา”

(ท่านโทรมานานะ แต่เจ้าตัวไม่ได้มา)

(สัมภาษณ์พ่อป็น สมวะเวียง, 2 ตุลาคม 2550)

“เป็นก็โทรมาเหมือนเก่าตั้งวันนี้”

(ท่านก็โทรมาอยู่นะ ทุกวันนี้)

(สัมภาษณ์ยายจันทรา ผดุงศักดิ์, 2 กุมภาพันธ์ 2551)

3. การสื่อสารกลุ่มย่อย (Small Group Communication) เป็นการสื่อสารภายในกลุ่มคนจำนวนหนึ่ง โดยเฉพาะกลุ่มผู้นำชุมชนที่มีการนัดประชุมกันเสมอ ๆ ซึ่งส่วนมากเป็นการพูดคุยแลกเปลี่ยน เกี่ยวกับโครงการต่าง ๆ ที่จะเข้ามา หรือร่วมกันแก้ปัญหาที่เกิดขึ้น มีการประชุมทั้งที่เป็นประชุมสามัญ และวิสามัญ เสมอ ๆ

“ถ้ามีโครงการเข้ามา จะประชุมร่วมกันตั้งโฮงเฮียน วัด คณะกรรมการ จะมาวางแผนกันก่อน”

(ถ้ามีโครงการเข้ามา จะประชุมร่วมกันทั้งโรงเรียน วัด คณะกรรมการ จะมาวางแผนกันก่อน)

(พ่อหลวงมานพ ชาวสัก, สัมภาษณ์ 4 มกราคม 2551)

ในวันที่ผู้วิจัยลงไปเก็บข้อมูลในช่วงบ่ายวันที่ 3 มกราคม 2551 ได้มีโอกาสได้เห็นการประชุมกลุ่มย่อย ประกอบด้วยผู้ใหญ่บ้าน ส.อบต. กรรมการหมู่บ้าน อาจารย์สุวัฒน์ และเจ้าอาวาส ได้ประชุมร่วมกันที่โรงเรียนวัดหนองหล่ม เป็นการหารือถึงแนวทางการแก้ปัญหาต่าง ๆ ก่อนการประชุมประชาคมหมู่บ้านซึ่งจะมีขึ้นในวันที่ 15 มกราคม 2551 ซึ่งสังเกตเห็นได้ว่าเป็นการประชุมที่ต้องการให้ทุกฝ่ายได้แสดงความคิดเห็น และทุกคนก็กล้าที่จะเสนอความคิดของตนเอง

4. การสื่อสารกลุ่มใหญ่ (Large Group Communication or Public Communication)

ในบ้านหนองหล่มนี้ มีการสื่อสารกลุ่มใหญ่ โดยแบ่งเป็น 3 ประเภท คือ งานพัฒนา งานพิธีกรรม และการใช้เสียงตามสายของหมู่บ้าน

4.1) งานพัฒนา ในรูปแบบการประชุมชมหมู่บ้านครั้งใหญ่ ปีละ 1 ครั้ง เพื่อเป็นการตัดสินใจร่วมกันของคนทั้งหมู่บ้านในการวางแผนพัฒนาชุมชน โดยจะร่วมกันเรียงลำดับปัญหาว่า ปัญหาเร่งด่วนที่จะทำคืออะไร และปัญหาที่จะต้องแก้ไขเป็นลำดับถัด ๆ มา ตามความเร่งด่วนของแต่ละปี นอกจากนี้ในแต่ละกลุ่มของหมู่บ้านก็มีการประชุมกลุ่มย่อยก่อนแล้วจึงจะนำมาเข้าประชุมในการประชุมใหญ่ของหมู่บ้าน

“การเสนอโครงการ ส่วนมากจะประชาคมหมู่บ้าน เพราะมีแผนของหมู่บ้าน วางไว้ว่า ปัญหาและความต้องการของปีนี้ในหมู่บ้านคืออะไร เมื่อได้ข้อสรุปก็ทำโครงการเข้าไป มีการประชาคม แล้วปรับแผนทุกปี”

(การเสนอโครงการ ส่วนมากจะประชาคมหมู่บ้าน เพราะมีแผนของหมู่บ้านวางไว้ว่า ปัญหาและความต้องการของปีนี้ในหมู่บ้านคืออะไร เมื่อได้ข้อสรุปก็ทำโครงการเข้าไป มีการประชาคมแล้วปรับแผนทุกปี)

(อบต.เกษม พิงคะสัน, สัมภาษณ์ 5 มกราคม 2551)

4.2) งานพิธีกรรม ในช่วงวันพระ โดยเฉพาะวันสำคัญทางพุทธศาสนา ชาวบ้านจะมาทำบุญที่วัดเป็นจำนวนมาก จึงเป็นช่วงเวลาที่ผู้นำชุมชน โดยเฉพาะเจ้าอาวาส และพระมหากษัตริย์จะใช้เป็นช่วงเวลาในการแจ้งข่าวสาร หรือการปรึกษาหารือในเรื่องที่เกิดขึ้นในช่วงนั้น ๆ

“ท่านพระครู พระหนองหล่ม เป็นจิ้งจุกกับญาติโยมในศาลา เวลามาวัด มาทำบุญ”

(ท่านพระครู พระวัดหนองหล่ม ท่านมักพูดกับญาติโยมในศาลา เวลามาวัด มาทำบุญ)

(พระมหากษัตริย์ บัณฑิตโต, สัมภาษณ์ 5 ธันวาคม 2550)

“ทุกวันศีลจะมีพระครูไปคู่ กระจายข่าว หื้อแก่ศรัทธา”

(ทุกวันพระ จะมีพระครูไปพูด กระจายข่าว ให้แก่ศรัทธา)

(พระมหาอเนก กองเขียว, สัมภาษณ์ 1 ตุลาคม 2550)

4.3) การใช้เสียงตามสายของหมู่บ้าน เป็นช่องทางสำคัญที่ผู้นำชุมชน ใช้สำหรับการบอกข่าว เล่าเรื่องให้คนในชุมชนได้รับทราบ และนัดหมายให้มีการประชุมในวาระต่าง ๆ โดยมีการติดตั้งตัวส่งสัญญาณไว้ที่บ้านผู้ใหญ่บ้าน ส่วนลำโพงขยายเสียงนั้นกระจายไปตามชุมชน 5 จุด ได้แก่ ที่วัด แท่งประปา และเสาไฟฟ้าอีก 3 จุด โดยช่วงเวลาที่ใช้เสียงตามสายมีอยู่ 2 ช่วง ได้แก่ ช่วงเช้าเวลา 6.00 น. และ ช่วงเย็นเวลา 17.30 น. ซึ่งเป็นช่วงเวลาก่อนที่ชาวบ้านจะออกไปทำงานนอกชุมชน และช่วงเวลาที่ชาวบ้านกลับเข้ามาอยู่ในชุมชนแล้ว

“บ้านเฮาเป็นป๊อกเนาะ เลยต้องกระจายไป เลยต้องมีหลายจุด จะได้ยินค่อย ๆ”
(บ้านเราแบ่งเป็นหย่อม เลยต้องกระจายไป เลยต้องมีหลายจุด จะได้ยินทั่ว ๆ)

(พ่อหลวงมานพ ชาวสัก, สัมภาษณ์ 27 มีนาคม 2551)

“เวลามีกิจกรรมหยั่งจาวบ้านก็ไป ปอหลวงเป็นประกาศว่า ขอให้อ่อนน้อม ๆ ไปจวยกัน ก็เลยไปจวยกัน ไปกันนั้”

(เวลามีกิจกรรมอะไร ชาวบ้านก็ไป ผู้ใหญ่บ้านประกาศว่า ขอให้เด็ก ๆ น้อม ๆ ไปช่วยกัน ก็เลยไปช่วยกันมาก)

(ดญ.พัชรี ศรีวิชัย, สัมภาษณ์ วันที่ 3 กุมภาพันธ์ 2551)

5. การสื่อสารมวลชน (Mass Communication) หลังจากที่มีการพัฒนาสุขภาพของเด็กและชุมชนอย่างจริงจังตั้งแต่ปี 2545 เป็นต้นมา หมู่บ้านหนองหล่ม จัดได้ว่าเป็นหมู่บ้านที่ได้รับการเผยแพร่ข่าวสาร ผ่านสื่อมวลชน เป็นจำนวนมากแห่งหนึ่ง มีสื่อมวลชนหลายประเภทเข้ามาสอบถาม ถ่ายทำ และถ่ายทอดเรื่องราวสู่สาธารณชน เช่น สื่อโทรทัศน์ ได้แก่ รายการคนค้นคน รายการด้วยลำแข้ง มหัศจรรย์ล้านนา ชุมชนคนแกร่ง มั่นแปลกดีนะ เป็นต้น

“มั่นแปลกดีนะ นี่มาสัมภาษณ์ดูปี กับผมเขาบ่นวัด”

(รายการมั่นแปลกดีนะ มาสัมภาษณ์หลวงพี่กับพวกผมบ่นวัด)

(ด.ช.ธีระศักดิ์ ทิพย์ศักดิ์, สัมภาษณ์ 3 กุมภาพันธ์ 2551)

“หนองหล่มนี่ออกโทรทัศน์หมั่นกำแล้วกะ คนค้นคน หมู่เคนได้เขาเนี่ยกะ ดีฮ่องมม ๆ”
(หนองหล่มนี่ออกโทรทัศน์บ่อยมากนะ รายการคนค้นคนเนี่ย พวกเคนได้นี้แหละ ที่ไปตีฮ่องมม ๆ ๆ)

(พอบัน สมวะเวียง, สัมภาษณ์ 2 ตุลาคม 2550)

ด้วยเหตุที่เรื่องราวของบ้านหนองหล่มได้ถูกเผยแพร่ผ่านสื่อมวลชนบ่อยครั้งนี้เอง ทำให้ชาวบ้านเกิดความภาคภูมิใจ ที่ได้เห็นตัวเอง เห็นชุมชนของตนเองผ่านสื่อมวลชน จึงทำให้เกิดเป็นความร่วมมือในเวลาต่อ ๆ มา

6.2 ทิศทางการสื่อสาร

ในการสื่อสารของคนบ้านหนองหล่ม เน้นเรื่องการสื่อสารแบบสองทาง (Two-way Communication) โดยส่วนมากแล้วคนในหมู่บ้านจะมีลักษณะกล้าคิด กล้าพูด และกล้าถาม หากเกิดความไม่เข้าใจ จึงเป็นการดีที่ผู้ส่งสารกับผู้รับสารจะได้พูดคุยเพื่อสร้างความเข้าใจที่ตรงกันทำให้การสื่อสารมีประสิทธิภาพมากขึ้น เพราะผู้ส่งสารและผู้รับสารมีความเสมอภาคกันในการติดต่อสื่อสาร ซึ่งก่อให้เกิดการมีส่วนร่วมในการดำเนินงาน

“หละอ่อนก็ชอบไปอยู่บ่นวัด ตูปีเลยพาไปใส่ผ้าดำไปวัด ตูปีเลยถามว่า หละอ่อนอยากมีสระน้ำกา หละอ่อนวออยากเล่นกะ บะมีตีเล่น ตูปีเลยว่าอันตูปีจะคู่กับผู้ปกครองหื้อ ถ้าอยากมีก็ต้องตั้งใจทำความดี ช่วงนั้นก็ทำความดีกันก่อน ได้ไปแ่วเล่นน้ำสันตอ ทำงานบ้าน ละก็เก็บขยะรอบหมู่บ้าน สนุกค่ะเพราะมีหมู่เยอะ ได้คู่กันด้วย”

(เด็ก ๆ ก็ชอบไปอยู่บ่นวัด หลวงพี่ก็เลยพาไปรดน้ำต้นลำไยที่วัด หลวงพี่ถามเด็ก ๆ ว่าอยากมีสระน้ำหรือ เด็ก ๆ ตอบว่าอยากเล่นสิ เพราะไม่มีที่เล่น หลวงพี่ว่าอันหลวงพี่จะไปพูดกับผู้ปกครองให้ ถ้าอยากมีก็ต้องตั้งใจทำความดี ช่วงนั้นก็เลยทำความดีกันก่อน ได้ไปเที่ยวเล่นน้ำที่บ้านสันตอ ทำงานบ้าน แล้วก็เก็บขยะรอบหมู่บ้าน สนุกค่ะ เพราะมีเพื่อนเยอะ ได้คุยกันด้วย)

(ด.ญ.พัชรี ศรีวิชัย, สัมภาษณ์ วันที่ 3 กุมภาพันธ์ 2551)

จากข้อมูลดังกล่าวนี้แสดงให้เห็นว่ามีการสื่อสารระหว่างเด็กกับพระ เป็นการสื่อสารสองทาง มีการตอบโต้และแสดงความคิดเห็นของแต่ละฝ่ายอย่างรวดเร็ว

6.3 การไหลของข่าวสาร

1. การสื่อสารจากบนลงล่าง (*Top-down Communication*) เป็นการสื่อสารเพื่อแจ้งให้ทราบ เช่น เมื่อผู้ใหญ่บ้านต้องการแจ้งให้ลูกบ้านทราบถึงข่าวคราวที่ผู้ใหญ่บ้านรับมาจากทางการ หรือพระมหากษัตริย์ ต้องการนัดหมายกลุ่มต้นกล้า ซึ่งส่วนมากมักเป็นการนัดผ่านเสียงตามสายของหมู่บ้าน

“ถ้าจะนัดเป็นก็จะประกาศเสียงตามสาย พอหลวงประกาศ แต่ถ้าตีปีจะคุ้มกันก็จะประกาศคนเดียว”

(ถ้าจะนัดเขาก็จะประกาศเสียงตามสาย พอหลวงประกาศ แต่ถ้าหลวงพี่จะพูดอะไรมากก็จะประกาศเอง)

(ด.ญ.พัชรี ศรีวิชัย, สัมภาษณ์ 3 กุมภาพันธ์ 2551)

2. การสื่อสารจากล่างขึ้นบน (*Bottom-up Communication*) โดยส่วนมากจะเป็นการเสนอความคิดเห็นของเด็ก ที่ต้องการให้ผู้ใหญ่ช่วยเหลือ ตัวอย่างเช่น ตอนที่จะสร้างสระน้ำในหมู่บ้าน เด็ก ๆ ก็ได้รวมตัวกันคิดวิธีที่จะสื่อสารให้ผู้ใหญ่ในวันประชุม ให้ลงความเห็นสร้างสระน้ำให้ จึงเกิดเป็นกิจกรรมแสดงละครสั้น เพื่อแสดงเจตจำนงว่าเด็ก ๆ ในหมู่บ้านต้องการสระน้ำเป็นต้น

3. การสื่อสารตามแนวราบ (*Horizontal Communication*) การสื่อสารในลักษณะนี้ ถือเป็นการไหลของการสื่อสารที่พบมากที่สุด มักเกิดขึ้นระหว่างการพูดคุย หรือประชุมหมู่บ้าน หรือการประชุม อื่นเป็นการพูดคุยของคนที่มีสถานะเสมอกัน อาจเป็นรูปแบบการปรึกษาแบบไม่เป็นทางการก็ได้

“ปีไปคุยกับตีปี ว่าปีอ้อยอยากทำโครงการอื่นา จะตั้งกลุ่ม ตีปีหันตวยก่อน ตีปีก็บอกว่าหันตวย ดีอกดีใจ ตั้ง ๆ ๆ จะจวย”

(พี่ไปพูดกับหลวงพี่ ว่าพี่อ้อยอยากทำโครงการอย่างนั้นะ จะตั้งกลุ่ม หลวงพี่เห็นด้วยไหม หลวงพี่ก็บอกว่าเห็นด้วย ดีอกดีใจ ตั้ง ๆ ๆ จะช่วย)

(เดือนฉาย ศรีวิชัย, สัมภาษณ์ 5 มกราคม 2551)

6.4 ประเภทของสื่อที่ใช้ในการสื่อสาร

สื่อบุคคล ในหมู่บ้านหนองหล่มนี้มีการใช้สื่อบุคคลในการพัฒนาชุมชนเป็นจำนวนมาก โดยสื่อบุคคล คนสำคัญในการพัฒนาสุขภาพะเด็กและชุมชนบ้านหนองหล่ม ได้แก่ พระมหาบันเท็ง ผู้เป็นตั้งหัวเรือสำคัญในการผลักดันสู่การพัฒนาสุขภาพะเด็กและชุมชน เจ้าอาวาสผู้ที่ชาวบ้านให้ความนับถือ ผู้นำชุมชน ได้แก่ ผู้ใหญ่บ้าน ส.อบต. อาจารย์สุวัฒน์ อาจารย์อรพิน กลุ่มธนาคารต้นกล้า ซึ่งสื่อบุคคลเหล่านี้ ได้ร่วมกันสร้างพื้นที่กิจกรรม ให้บุคคลอื่น ๆ ได้เข้าร่วมแล้ว กลายเป็นสื่อบุคคลในประเภทต่าง ๆ ตามประสบการณ์ที่แต่ละคนมี เช่น คนแก่ก็สามารถเป็นสื่อบุคคลได้ จากการสอนเด็ก ๆ ทำของเล่นพื้นบ้าน เป็นต้น จึงอาจกล่าวได้ว่าคนทุกกลุ่มได้มีส่วนร่วมในการทำงานชุมชน และสามารถเป็นสื่อบุคคลได้ ไม่ว่าจะเป็นเด็ก เยาวชน พ่อบ้าน แม่บ้าน คนเฒ่าคนแก่ ผู้นำ พระ

“ที่จริงคนเก่งมี แต่บะมีเวที แล้วท่านบันเท็งสร้างเวทีให้คนที่หลากหลายมากมาย ได้มาทำงานด้วยกัน สุดยอด”

(ที่จริงมีคนเก่งแต่ไม่มีเวทีให้ แล้วท่านบันเท็งก็สร้างเวทีให้คนที่หลากหลายได้มาทำงานร่วมกัน สุดยอด)

(สัมภาษณ์ ดร.อวารณ์ โอบาสพัฒนกิจ, 5 มกราคม 2551)

“ดูบะใจสื่อบุคคลโดยตรง แต่พยายามสร้างหลาย ๆ คนมาเป็นสื่อบุคคล เป็นคนประสาน โดยมีตัวเองเป็น head ประสาน แล้วขยายเครือข่าย”

(ดูไม่ใช่สื่อบุคคลโดยตรง แต่พยายามสร้างหลาย ๆ คนมาเป็นสื่อบุคคล เป็นคนประสาน โดยมีตัวเองเป็น head ประสาน แล้วขยายเครือข่าย)

(พระมหาบันเท็ง ปณฺฑิตโต, สัมภาษณ์ 5 ธันวาคม 2550)

สื่อเฉพาะกิจ

หมู่บ้านหนองหล่มถือเป็นหมู่บ้านที่มีความสามารถเรื่องการบูรณาการสื่อเป็นอย่างมาก มีการคิดและเลือกสื่อเฉพาะกิจที่ใช้ได้อย่างเหมาะสมและหลากหลาย ได้แก่

- วีดิทัศน์ มีการบอกเล่าเรื่องราวชุมชนผ่านวีดิทัศน์ ด้วยการทำงานร่วมกันของกลุ่มต้นกล้า ทำหน้าที่เป็นผู้รวบรวมข้อมูล พระมหาอเนกเป็นผู้ตัดต่อ พระมหาบันเท็งเป็นพี่เลี้ยง และ

ผู้ใหญ่ในชุมชนเป็นผู้ให้ข้อมูล จึงเกิดเป็นสื่อเฉพาะกิจของชุมชน แล้วนำมาฉายในวันพระ ทำให้คนในชุมชนได้เห็นกิจกรรมในชุมชน เป็นการสร้างความภาคภูมิใจให้กับคนทุกกลุ่ม ที่มีส่วนร่วมในการจัดทำ และถือว่าวีดิทัศน์นี้เป็นสื่อนวัตกรรมชุมชนอีกด้วย

ที่ผ่านมาได้มีการทำสื่อวีดิทัศน์อยู่หลายครั้ง โดยเรื่องเด่นที่เป็นความภาคภูมิใจทั้งหมดของผู้จัดทำ และชุมชน ได้แก่ วีดิทัศน์เรื่อง “ปีที่หมู่บ้านเฮ” ถ่ายทำเมื่อตอนสงกรานต์ปี 2548 ส่วนวีดิทัศน์เรื่องอื่น ๆ ยังไม่เสร็จสมบูรณ์ เนื่องจากติดขัดในเรื่องของเทคนิค

- ละคร สื่อนี้ถูกนำมาใช้ในการนำเสนอในการขอทำสระน้ำของหมู่บ้าน โดยเด็ก ๆ ร่วมกันคิดรูปแบบ และเนื้อหาของละคร ซึ่งมีผลปรากฏให้เห็นแล้วว่า สื่อนี้ทำให้ผู้ใหญ่เห็นปัญหาที่เกิดขึ้นอย่างเป็นทางการ ทำให้ท้ายที่สุดผู้ใหญ่ก็เข้าใจและร่วมใจสร้างสระน้ำให้เด็กในเวลาต่อมา

- สารคดี เรื่อง “โรงเรียนกับชุมชน” และเรื่อง “การจัดกิจกรรมการเรียนการสอนสิ่งแวดล้อมศึกษากรณีศึกษาป่าชุมชน ” โดย มหาวิทยาลัยมิชิแกน สเตท ร่วมกับกระทรวงศึกษาธิการ

- ของเล่น-การละเล่นพื้นบ้าน ซึ่งถือว่าเป็นสื่อเล็ก ๆ แต่ได้ผลอย่างมากในชุมชนแห่งนี้ ในการสานสร้างสุขภาวะชุมชน เนื่องจากสื่อของเล่น-การละเล่นนี้ มีเนื้อหาของความสัมพันธ์ของชุมชนอยู่ เมื่อสามารถฟื้นฟูเนื้อหาได้แล้ว จึงเกิดการเปลี่ยนแปลงรูปแบบสู่กิจกรรมอื่น ๆ หากคงเนื้อหาของความร่วมมือร่วมใจเอาไว้อย่างมั่นคง

สื่อสารมวลชน หมู่บ้านหนองหล่มมีสื่อมวลชนสนใจเข้ามาถ่ายทำ สะท้อนแง่มุมของสุขภาวะชุมชนอยู่จำนวนมาก ทั้งสื่อสิ่งพิมพ์ สื่อวิทยุ และสื่อโทรทัศน์

สื่อสิ่งพิมพ์ ที่เคยนำเสนอเรื่องราวของบ้านหนองหล่ม ได้แก่

- หนังสือพิมพ์ **กรุงเทพธุรกิจ** ฉบับวันที่ 12 พฤษภาคม 2547 บทความเรื่อง รอยทางนี้...น่ารัก

- วารสาร **ขวัญเรือน** ฉบับ ปักข์หลัง เดือน กรกฎาคม พ.ศ. 2547 บทความเรื่อง ภูมิปัญญาพื้นบ้าน ตอนห้องเรียนภูมิปัญญา ตอนเจ้าพ่อพญาหล่ม

- วารสาร **ขวัญเรือน** ฉบับ ปักข์แรก เดือน สิงหาคม พ.ศ. 2547 บทความเรื่อง ภูมิปัญญา

พื้นบ้าน ตอนห้องเรียนภูมิปัญญา เส้นทางเรียนรู้โดยผายาย

- หนังสือพิมพ์ The Nation ฉบับวันที่ 1 กันยายน 2550 บทความเรื่อง Monk seeks to build pool, playground to reward youngsters for good behavior.

สื่อวิทยุ

สำหรับสื่อวิทยุนี้ มักเป็นการจัดร่วมกันกับพระมหาบุญช่วย เนื่องจากพระมหาบุญช่วย ได้ทำหน้าที่เป็นผู้จัดรายการ “สังฆะ เพื่อสังคม” สถานี ส.ว.ท.เชียงใหม่ คลื่นความถี่ AM 639 KHz เป็นประจำอยู่แล้ว ต่อมาได้มีการจัดรายการวิทยุภาคสนามที่บ้านหนองหล่ม แล้วโทรศัพท์ (phone in) เข้าไปยังห้องส่งเมื่อวันที่ 1 ตุลาคม 2547 ซึ่งเป็นวันที่ โรงเรียนวัดหนองหล่มร่วมกับผู้ปกครองนักเรียน และวัด จัดกิจกรรมเกี่ยวกับงานสื่อพื้นบ้านประเภทขนมและของเล่นสำหรับเด็ก

“รายการสังฆะ เพื่อสังคม เกยเข้าไปจัดรายการวิทยุที่วัดที่หนองหล่ม หื้อคนเฒ่ากับ หละอ่อนมาจ๋วยจัด แล้วโทรศัพท์เข้าไปในรายการ”

(รายการสังฆะ เพื่อสังคม เคยเข้าไปจัดรายการวิทยุที่วัดหนองหล่ม ให้คนแก่กับเด็กมา ช่วยจัด แล้วโทรศัพท์เข้าไปในรายการ)

(พระมหาบุญช่วย สิริบุญโร , สัมภาษณ์ 5 มกราคม 2551)

ต่อมากลุ่มธนาคารต้นกล้าก็ได้เข้าไปช่วยจัดรายการนี้อยู่อีกหลายครั้ง

“เฮาเคยไปจัดรายการวิทยุ เหาหละอ่อนไปจัด ไปจ๋วย”

(เราเคยไปจัดรายการวิทยุ เหาเด็กไปจัด ไปช่วย)

(พรวิรัตน์ ชาวสัก, สัมภาษณ์ 3 กุมภาพันธ์ 2551)

“มีรายการวิทยุ สังฆะเพื่อสังคม กับท่านบุญช่วย”

(มีรายการวิทยุ สังฆะเพื่อสังคมกับท่านบุญช่วย)

(อานนท์ ศรีวิชัย, สัมภาษณ์ 3 กุมภาพันธ์ 2551)

สื่อโทรทัศน์

มีสื่อโทรทัศน์สนใจเข้าไปถ่ายทำในหมู่บ้านหนองหล่มอยู่หลากหลายประเด็น ไม่ว่าจะเป็นเรื่อง การส่งเสริมพัฒนาการเด็กปฐมวัย การส่งเสริมวัฒนธรรมพื้นบ้าน การส่งเสริมการเรียนรู้ของเด็กนักเรียนด้านหลักสูตรท้องถิ่น ปาชุมชน ทำให้บ้านหนองหล่มได้รับการเผยแพร่เรื่องราวของชุมชนผ่านสื่อโทรทัศน์อยู่บ่อยครั้ง ทำให้เริ่มเป็นที่รู้จักกับสังคมภายนอกมากขึ้น

รายการที่เข้ามาถ่ายทำที่บ้านหนองหล่ม เช่น

รายการเก็บตก ช่อง 3

รายการชุมชนคนแกร่ง ทางทีวี ช่อง 5

รายการ ด้วยลำแข้ง ช่อง 7

รายการคนค้นคน ช่อง 9

รายการมันแปลกดีนะ ช่อง 9

รายการเกี่ยวกับการป้องกันยาเสพติด ช่อง 11

รายการเปิดโลกสีเขียว ช่อง ITV

รายการ SEE THE WORD จากประเทศสหรัฐอเมริกา

ฯลฯ

6.5 ลักษณะการใช้

ลักษณะการใช้การสื่อสารนี้จะเป็นตัวกำหนดบทบาท หน้าที่ รวมทั้งสถานการณ์ที่เกิดขึ้นระหว่างผู้ส่งสารและผู้รับสาร ซึ่งมีด้วยกัน 2 ลักษณะ ดังนี้

1. การสื่อสารแบบเป็นทางการ (Formal Communication) อันเป็นการสื่อสารที่มีระเบียบแบบแผน โดยมากผู้นำชุมชนมักแจ้งให้คนในชุมชนทราบผ่านเสียงตามสาย เป็นต้น

“ประกาศเสียงตามสาย ขอหื้อหละอ่อนน้องๆ ทุกคนตื้ออยากเล่นน้ำขอหื้อมาประชุมได้ก้อเป็นก้อจะนัด เป็นหื้อปอหลวงประกาศ แต่ถ้าตื้อจะอู้หยังนักก็จะประกาศคนเดียว”

(ประกาศเสียงตามสาย ขอให้เด็ก ๆ น้อง ๆ ทุกคนที่อยากเล่นน้ำมาประชุมกันได้ใหม่ ท่านจะนัดมา ให้ผู้ใหญ่บ้านประกาศ แต่ถ้าหลวงพี่จะพูดเยอะ ๆ ก็ประกาศเอง)

(สัมภาษณ์ด.ญ.พัชรี ศรีวิชัย, 3 กุมภาพันธ์ 2551)

2. การสื่อสารแบบไม่เป็นทางการ (Informal Communication) เป็นการสื่อสารที่พบมากในชุมชนบ้านหนองหล่ม หลายครั้งที่ทีมงาน หรือ กิจกรรม แล้ว คนในชุมชนรับทราบ โดยการบอกต่อ ๆ กันไป ไม่ต้องประกาศเสียงตามสาย ไม่ต้องมีการประชุม แต่เป็นการบอกต่อ ๆ กันไป

“คนในกลุ่มไม่ค่อยได้ประชุม มีหยิ่งก็ู้กันแปลง”

(คนในกลุ่มไม่ค่อยได้ประชุม มีอะไรก็คุยกันแปลงผัก)

(นางสมใจ เลสั๊ก, สัมภาษณ์ 2 กุมภาพันธ์ 2551)

“บางทีผ่อนหนักกันไป เล่นเกมกันไป ละก็ู้กันไป นี่เป็นสภาพดีผ่านมา ความบะเป็นทางก้านทำหื้อเกิดอะหยิ่งต่าง ๆ มีก้านได้เถียงกันไปกันมา”

(บางทีดูหนักกันไป เล่นเกมกันไป แล้วก็คุยกันไป นี่เป็นสภาพที่ผ่านมา ความไม่เป็นทางการทำให้เกิดอะไรต่าง ๆ มีการโต้เถียงกันไปกันมา)

(พระมหาบันเท็ง ปณฺฑิตโต, สัมภาษณ์ 5 ธันวาคม 2550)

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บทที่ 5

ผลการวิจัย

ปัญหานำการวิจัยข้อ 1 : มีกลยุทธ์การสื่อสารอะไรบ้างในการใช้และขยายผลสื่อของเล่น-การละเล่นพื้นบ้าน สู่การพัฒนาสุขภาวะเด็กและชุมชนบ้านหนองหล่ม ตำบลศรีบัวบาน อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน

ในการตอบปัญหานำการวิจัยข้อ 1 นี้ เพื่อให้สามารถเห็นถึงที่มาที่ไปของกลยุทธ์การสื่อสารที่เกิดขึ้นอย่างเป็นพลวัต ผู้วิจัยได้แบ่งการนำเสนอผลการวิจัยข้อที่ 1 ออกเป็น 3 ส่วนในการศึกษาได้แก่

1. ภูมิหลังของพระมหากษัตริย์ ปณฺทิต บุคคลสำคัญในการดำเนินการพัฒนาสุขภาวะเด็กและชุมชนบ้านหนองหล่ม ผู้เป็นต้นทางความคิดสู่ปฏิบัติการพัฒนาสุขภาวะเด็กและชุมชน
2. กลยุทธ์การทำงานด้วยการใช้และขยายผลสื่อของเล่น-การละเล่นพื้นบ้านในการพัฒนาสุขภาวะเด็กและชุมชนบ้านหนองหล่ม โดยแบ่งเป็น 3 ช่วง คือ
 - 2.1 จุดเริ่มต้นของการพัฒนาสุขภาวะเด็กและชุมชนบ้านหนองหล่ม
 - 2.2 การใช้สื่อของเล่น-การละเล่นพื้นบ้านในการพัฒนาสุขภาวะเด็กและชุมชนบ้านหนองหล่ม
 - 2.3 การขยายผลสื่อของเล่น-การละเล่นพื้นบ้านสู่การพัฒนาสุขภาวะเด็กและชุมชนบ้านหนองหล่ม
3. กลยุทธ์การสื่อสารในการใช้และขยายผลสื่อของเล่น-การละเล่นพื้นบ้านสู่การพัฒนาสุขภาวะเด็กและชุมชนบ้านหนองหล่ม

1. ภูมิหลังของพระมหากษัตริย์ ปณฺฑิต บุคคลสำคัญในการริเริ่ม ผลักดัน การดำเนินการพัฒนาสุขภาพของเด็กและชุมชนบ้านหนองหล่ม

พระมหากษัตริย์ ปณฺฑิต หรือบุคคลที่ชาวบ้านหนองหล่มเรียกกันติดปากว่า “ตุ้เทิง” เป็นพระสงฆ์ลูกหลานชุมชนบ้านหนองหล่ม ที่เติบโตมาในชุมชนบ้านหนองหล่ม คลุกคลีอยู่ในชุมชนจนกระทั่งจบการศึกษาระดับประถมศึกษาปีที่ 6 จากโรงเรียนวัดหนองหล่ม แล้วจึงออกมาทำงานช่วยเหลือครอบครัวด้วยการประกอบอาชีพหลายอย่าง อาทิ การรับติดตั้งกระจกตามบ้าน หรือการทำงานในโรงงานยาสูบ จนกระทั่งอายุ 18 ปี ตามที่นายสุวิทย์และนางก่องศรี เครือจินดา โยมพ่อและโยมแม่ของพระมหากษัตริย์เล่าให้ผู้วิจัยฟังว่า มีเพื่อนบ้านที่สนิทกันตั้งญาติของครอบครัวเสียชีวิต พระมหากษัตริย์จึงได้บวชหน้าไฟให้กับผู้ตายอยู่ระยะหนึ่ง การบวชหน้าไฟครั้งนี้เองที่ทำให้พระมหากษัตริย์ค้นพบความต้องการที่แท้จริงว่า ตนต้องการจะดำเนินชีวิตในโลกของธรรมะ ตามวิถีของพระสงฆ์ประกอบกับเห็นช่องทางการศึกษาต่อ เนื่องจากพระมหากษัตริย์มีนิสัยรักการเรียนมาตั้งแต่เด็ก จึงได้ตัดสินใจบวชเรียนเมื่ออายุได้ 18 ปี โดยศึกษาต่อที่วัดพระบาทตากผ้า จังหวัดลำพูน และที่มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย จนจบการศึกษาทางโลก คือ ระดับปริญญาตรี ในสาขาสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ ส่วนทางธรรมนั้นจบการศึกษาในระดับเปรียญธรรม 7 ประโยค

จากนั้นพระมหากษัตริย์จึงกลับมาจำพรรษาที่วัดหนองหล่มในปี 2545 ระหว่างที่จำวัดอยู่ที่วัดหนองหล่มนี้ก็ได้ศึกษาต่อระดับปริญญาโท และสำเร็จการศึกษามหาบัณฑิต จากมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ในปี 2549 ปัจจุบันกำลังศึกษาเปรียญธรรมประโยค 8-9 ที่วัดพระพุทธบาทสระบุรี

ภาพที่ 17 พระมหากษัตริย์ ปณฺฑิต

การที่พระมหากษัตริย์กลับเข้ามาอาศัยอยู่ที่วัดหนองหล่ม ทำให้ได้คลุกคลีกับชุมชน พบเห็นปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นภายในชุมชน เช่น ปัญหายาเสพติด ที่นับวันจะยิ่งทวีความรุนแรง ซึ่งปัญหาส่วนมากเกิดขึ้นกับเยาวชนของหมู่บ้าน จึงมีแนวความคิดว่าอยากตอบแทนบุญคุณของชุมชนด้วยการแก้ปัญหาดังกล่าว

2. กลยุทธ์การทำงานด้วยการใช้และขยายผลสื่อของเล่น-การละเล่นพื้นบ้านในการพัฒนาสุขภาวะเด็กและชุมชนบ้านหนองหล่ม โดยแบ่งเป็น 3 ช่วงดังต่อไปนี้

2.1 จุดเริ่มต้นของการพัฒนาสุขภาวะเด็กและชุมชนบ้านหนองหล่ม

การเริ่มต้นพัฒนาสุขภาวะเด็กและชุมชนเริ่มต้นจากการที่พระมหากษัตริย์ศึกษาถึงปัญหาที่เกิดขึ้นภายในชุมชนแล้วสังเกตเห็นว่าปัญหาเสพติดเป็นเหมือนปัญหาเร่งด่วนที่ทำร้ายสุขภาวะเยาวชนมานาน จึงเริ่มต้นจากการแก้ปัญหาเสพติดในหมู่เยาวชนก่อน ด้วยได้ปรึกษาหารือร่วมกับทางโรงเรียน และผู้นำชุมชนถึงแนวทางการแก้ไขปัญหาเสพติดในหมู่เยาวชนบ้านหนองหล่ม ในที่สุดก็ได้จัดกิจกรรม “ค่ายพัฒนาศักยภาพเยาวชนต้านภัยยาเสพติดและการจัดการปัญหาสิ่งแวดล้อม” เมื่อวันที่ 8-14 ตุลาคม 2545 ในพื้นที่ของ โรงเรียน และวัดหนองหล่ม โดยค่ายนี้จัดขึ้นโดยมีวัตถุประสงค์เพื่อให้เยาวชนได้วิเคราะห์ถึงปัญหาเสพติดในชุมชนร่วมกับชุมชน พร้อมทั้งหาแนวทางในการป้องกันและแก้ไขปัญหาเสพติด ในชุมชนในเวลาต่อมา ค่ายนี้มีเยาวชนบ้านหนองหล่มเข้าร่วมกิจกรรมจำนวน 40 คน

จากการที่พระมหากษัตริย์ ผู้นำชุมชน และอาจารย์โรงเรียนวัดหนองหล่มได้ร่วมกันประเมินผล จากค่ายศักยภาพเยาวชนต้านภัยยาเสพติดและการจัดการปัญหาสิ่งแวดล้อมนี้แล้วพบว่า ไม่สามารถแก้ไขปัญหายาเสพติดได้จริงในระยะยาว เนื่องจากเด็กที่เข้าร่วมกิจกรรมนี้ล้วนเป็นเยาวชนที่เติบโตและมีความเป็นตัวของตัวเองสูง จึงเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมได้ยาก

“พระมหากษัตริย์เห็นว่าปัญหาวัยรุ่นติดยาที่เลยเอาหละอ่อนหมู่บ้านมาปรับปรุง เอามาอบรม พอไปติดตามผล คือ บะได้ผล เพราะหละอ่อนมันแก่แล้ว ก็เลยมานั่งคุยกันว่าคงต้องปรับแต่ยังน้อย ๆ”

(พระมหากษัตริย์เห็นว่าปัญหาวัยรุ่นติดยาที่เลยเอาเด็กเหล่านี้มาปรับปรุง เอามาอบรม พอไปติดตามผล คือ ไม่ได้ผล เพราะเด็กมันแก่แล้ว ก็เลยมานั่งคุยกันว่าคงต้องปรับแต่ยังเล็ก ๆ)

(อบต.เกษม พิงคะสัน, สัมภาษณ์ 5 มกราคม 2551)

“เฮว่าไม้อ่อนดัดง่าย ไม่แกดัดยาก ที่นี้ได้ลองฝึกลองถูก ก่อนที่จะออกสู่สายตาบ้าน เขา ก็ทดลองว่ามันดีแล้วกา”

(เราว่าไม้อ่อนดัดง่าย ไม่แกดัดยาก ที่นี้ได้ลองฝึกลองถูก ก่อนที่จะออกสู่สายตาบ้าน เรา ก็ทดลองว่ามันดีแล้วหรือยัง)

(พระครูวรกิจจานุจตุ, สัมภาษณ์ 5 มกราคม 2551)

เมื่อผลจากการจัดค่ายกิจกรรมดังกล่าวทำให้ทราบว่า การแก้ปัญหาเสพติดในเยาวชน กลุ่มนั้นไม่สามารถดึงพวกเขาออกมาจากปัญหาดังกล่าวได้จริง จึงเกิดแนวความคิดว่าการอบรมปมนิสัยให้เด็กเป็นคนดีต้องเริ่มตั้งแต่ยังเป็นเด็กปฐมวัย ดังคำกล่าวที่ว่า “ไม้อ่อนดัดง่าย” จึงเปลี่ยนกลุ่มเป้าหมายจากวัยรุ่นกลุ่มเสี่ยงต่อการติดยาเสพติด มาเป็นกลุ่มเด็กปฐมวัย ที่ยังเป็นเหมือนผ้าขาว ไม่มีความเกี่ยวข้องกับยาเสพติดอย่างแน่นอน อันเป็นการหาหนทางในการตัดไฟแต่ต้นลม จนกลายเป็นที่มาของการพัฒนาสุขภาพของเด็กปฐมวัย อันมีจุดเริ่มต้นจาก

1.) พระมหาบันเทิงเข้าไปสอนวิชาพุทธศาสนาในโรงเรียนวัดหนองหล่ม การสอนหนังสือในโรงเรียนนี้เป็นเหมือนการเบิกทางให้ชุมชนกับพระมหาบันเทิงได้รู้จักกันมากขึ้น ดังนั้นการเข้าไปสอนหนังสือในโรงเรียนจึงถือเป็นการเปิดช่องทางการสื่อสารกับโรงเรียนผ่านการสอนวิชาพุทธศาสนา และเปิดช่องทางการเชื่อมกับเด็กและผู้ปกครองเช่นกัน โดยช่องทางการสอนหนังสือในโรงเรียนนี้ มีต้นทุนความรู้ของพระมหาบันเทิงเป็นต้นทุนสำคัญ

“ตอนแรกไปสอนวิชาพุทธศาสนาในโฮงเฮียน ที่นี้ก็ติด ละก็ตวยมา”

(ตอนแรกไปสอนวิชาพุทธศาสนาในโรงเรียน ที่นี้ก็ติด แล้วก็ตามมา)

(นายพรวิรัตน์ ชาวสัก, สัมภาษณ์ 3 กุมภาพันธ์ 2551)

2.) พระมหาบันเทิงสอนพิเศษและคอมพิวเตอร์หลังเลิกเรียนและช่วงวันหยุดเสาร์-อาทิตย์ เมื่อพระมหาบันเทิงเป็นที่รู้จัก ก็เพิ่มความมั่งคุ่นผ่านการสอนพิเศษ คือ สอนการบ้าน และคอมพิวเตอร์ ให้กับเด็กที่มีความใกล้ชิดก่อน ได้แก่ แแนว ลิฟ ปาล์ม ซึ่งขณะนั้นเริ่มมีความสนิทสนมกับพระมหาบันเทิงแล้ว เนื่องจากพี่อ้อย เตือนฉาย ศรีวิชัย ผู้ปกครองของแแนว เคยเป็นพี่เลี้ยงเด็ก ของพระมหาบันเทิง จึงมีความสนิทสนม และไว้วางใจมากเป็นพิเศษ และนำมาซึ่งความร่วมมือร่วมใจในเวลาต่อมา

“พออยู่ป.4 มีผม กับหละอ่อนจื่อลิว กับปาล์ม 3 คน ไปหื้อเป็นสอนพิเศษหื้อ”

(พออยู่ ป.4 มีผมกับเด็กจื่อลิว กับ ปาล์ม 3 คน ไปให้ท่านสอนพิเศษให้)

(นายอานนท์ ศรีวิชัย, สัมภาษณ์ 5 มกราคม 2551)

3.) กิจกรรม “พี่สอนน้อง” เมื่อเด็ก 3 คนเริ่มเรียนและเล่น กับพระมหากษัตริย์บ๋อย ๆ ก็เกิดการบอกเล่ากันปากต่อปากสู่เด็กคนอื่น ๆ ในชุมชน ทำให้มีเด็กขึ้นไปเรียนพิเศษกับพระมหากษัตริย์บ๋อยมากขึ้นเรื่อย ๆ เมื่อมีเด็กเข้ามาเรียนพิเศษมากขึ้น ๆ พระมหากษัตริย์บ๋อยคนเดียวไม่ไหว ประกอบกับความตั้งใจของพระมหากษัตริย์บ๋อยที่ต้องการให้มีกิจกรรมร่วมกันระหว่างรุ่นพี่ รุ่นน้อง ที่มาเรียนด้วยกัน จึงเกิดเป็น โครงการ “พี่สอนน้อง”

“พี่สอนน้อง” คือการหารุ่นพี่ที่มีความสามารถ คือ เรียนเก่งและ มีความเสียสละมาสอนรุ่นน้อง โดยได้แบ่งเป็น 3 ฐานการเรียนรู้ได้แก่ ฐานคอมพิวเตอร์ ฐานการบ้าน และฐานวิชา โดยฐานวิชานี้ เป็นฐานที่ให้ความรู้ตามรายวิชา อาจจะเป็นการทบทวนวิชาที่เรียนแล้ว หรือเตรียมบทเรียนก่อนเรียน

“ตอนนั้นพอคนนักเรียน ก็สอนคณิต วิทยุ คอม พอหละอ่อนนักเรียน ๆ ตูปีก็เอาโครงการเข้ามาใส่”

(ตอนนั้นพอคนมากขึ้น ก็สอนคณิต วิทยุ คอม พอเด็กมากขึ้น ๆ หลวงพี่ก็เอาโครงการเข้ามาใส่)

(นายอานนท์ ศรีวิชัย, สัมภาษณ์ 5 มกราคม 2551)

“เริ่มจากตูปีเท็งมาสอนพิเศษแรก ๆ แล้ว ก็มีหละอ่อนมาเขียนเรื่อย ๆ นักเรียน ๆ ก็เลยหื้ออ้ายมาสอนน้อง อย่างเวลาผมเขาขับรถไปไหนเนี่ย หละอ่อนก็จะยกมือไหว้เลย หื้อความเคารพกัน ซื่อใส่หมวกกันน็อกยังเ็นอยู่ “หวัดดีครับ” หื้อความเคารพเพราะว่าเฮาเคยสอนเขา”

(เริ่มจากหลวงพี่เท็งมาสอนพิเศษแรก ๆ แล้วก็มีเด็กมาเรียนเรื่อย ๆ มากขึ้น ๆ ก็เลยให้พี่มาสอนน้อง อย่างเวลาพวกผมขับรถไปไหนเนี่ย เด็กก็จะยกมือไหว้เลย ให้ความเคารพกัน ซื่อใส่หมวกกันน็อกยังตะโกนอยู่ “สวัสดีครับ” ให้ความเคารพ เพราะว่าเราเคยสอนเขา)

(นายอานนท์ ศรีวิชัย, สัมภาษณ์ 3 กุมภาพันธ์ 2551)

จากการวิจัยพบว่า การเรียนพิเศษถือเป็นจุดเริ่มต้นทางความสัมพันธ์ที่ดีของพระมหากษัตริย์บ๋อยกับเหล่าเด็ก ๆ เพราะไม่เพียงการเรียนพิเศษเท่านั้น ยังมีกิจกรรมต่าง ๆ ที่ทำร่วมกันอย่าง

ต่อเนื่อง ได้แก่ การเป็นเด็กวัด ตามติดพระมหากษัตริย์บดินทรปาตในตอนเช้า การรดน้ำต้นไม้รอบๆ บริเวณวัด การกวาดขยะทั้งในและรอบ ๆ บริเวณวัด การเดินป่า เล่นน้ำตก ฯลฯ ส่งผลให้เด็กปฐมวัยกลุ่มนี้ได้กลายเป็นกาวหล่อใหญ่ที่สุดประสานหัวใจชุมชนได้ในเวลาต่อมา

4.) ตั้งกลุ่ม “ธนาคารตักกล้า” หลังจากที่รวบรวมพลเมืองเด็กบ้านหนองหล่มได้ราว 10 กว่าคน มีอายุแตกต่างกันไป ตั้งแต่ระดับชั้น ป.1-ป.6 ส่วนใหญ่เรียนหนังสือที่โรงเรียนวัดหนองหล่ม ที่ได้มาทำกิจกรรมทั้งด้านการเรียนเสริม และกิจกรรมต่าง ๆ บนวัดมาระยะหนึ่งแล้ว พระมหากษัตริย์ก็เกิดแนวคิดตั้งกลุ่มเด็กขึ้นมาเพื่อทำกิจกรรมร่วมกันอย่างจริงจัง โดยให้ชื่อกลุ่มเด็กเหล่านี้ว่า “กลุ่มธนาคารตักกล้า” หรือเรียกสั้น ๆ ว่า “กลุ่มตักกล้า” ซึ่งเด็กกลุ่มนี้ จะได้เป็นกลุ่มแกนสำคัญในการพัฒนาสุขภาพเด็กและชุมชน ซึ่งจะกล่าวถึงบทบาทของกลุ่มตักกล้าต่อไป

“หละอ่อนเริ่มติด เขาเริ่มรู้ทาง รู้ใจหละอ่อนก็เลยเริ่มขยายมาเรื่อย ๆ ทำกิจกรรม ก็เริ่มตั้งกลุ่มเป็นกิจจะลักษณะ เป็นธนาคารตักกล้า”

(เด็กเริ่มติด เราเริ่มรู้ทาง รู้ใจเด็ก ก็เลยเริ่มขยายมาเรื่อย ๆ ทำกิจกรรม ก็เริ่มตั้งกลุ่ม เป็นกิจจะลักษณะ เป็นธนาคารตักกล้า)

(พระมหากษัตริย์ ปณฺฑิตโต, สัมภาษณ์ 5 ธันวาคม 2550)

“ตอนเริ่มเขียนพิเศษซักพัก หละอ่อนก็หนักขึ้น ก็เริ่มตั้งกลุ่ม”

(ตอนเริ่มเรียนพิเศษซักพัก เด็กก็เยอะขึ้น ก็เริ่มตั้งกลุ่ม)

(นายพรวิรัตน์ ชาวสัก, สัมภาษณ์ 3 กุมภาพันธ์ 2551)

5.) กระบวนการวิจัยท้องถิ่น

เมื่อได้ใจ ได้แรงกำลัง พร้อมการสนับสนุนจากธนาคารตักกล้าแล้ว พระมหากษัตริย์จึงเริ่มสอดใส่กระบวนการวิจัยผ่านการเล่นและเรียนรู้ในการทำวิจัยท้องถิ่น โดยแบ่งเป็น 2 ส่วน คือ ทำแผนที่ทางกายภาพ และแผนที่ทางวัฒนธรรม

(5.1) **แผนที่ทางกายภาพ** คือ การสำรวจพื้นที่ทางกายภาพของบ้านหนองหล่ม โดยได้แบ่งกลุ่มเด็กออกไปสังเกตที่ตั้งของชุมชนว่า บ้านของใครตั้งอยู่ตรงจุดไหน แล้วให้กลับมาช่วยกันวาดตำแหน่งที่ตั้ง โดยเรียงจากบ้านเลขที่ 1, 2, 3... ไปเรื่อย ๆ จนครบทุกหลังคาเรือน แล้วให้วาด

ภาพออกมาเป็นแผนผังหมู่บ้าน ซึ่งการทำกิจกรรมนี้ทำให้เด็กได้รู้จักพื้นที่ทางกายภาพของชุมชน

“แบ่งกลุ่มให้ห่อห่อไปสำรวจฝ่อลลล ว่าบ้านไผ่อยู่ต่งใด แล้วก็บ่ักมา แจกสีให้เขาวาด จำได้ก่อ บ้านไผ่อยู่ต่งใด”

(แบ่งกลุ่มให้เด็กไปสำรวจดู ว่าบ้านใครอยู่ต่งไหน แล้วก็กลับมมา แจกสีให้เขาวาด จำได้ใหม่ บ้านใครอยู่ต่งไหน)

(พระมหาบ้นเทิง ปณฺทิต, สัมภาษณ์ 17 มีนาคม 2551)

การทำแผนที่ทางกายภาพนี้เป็นการทำกิจกรรมที่เด็ก ๆ สามารถทำตัวเอง ใช้ทักษะการสังเกต การจดจำ และ การวาดภาพ โดยหลังจากที่ได้ข้อมูลพื้นที่ทางกายภาพเหล่านี้แล้ว จึงได้จัดทำเป็นแผนที่ชุมชนในเวลาต่อมา

(5.2) แผนที่ทางวัฒนธรรม ด้วยจุดมุ่งหมายที่ต้องการให้เด็ก ๆ ปฐมวัยได้เรียนรู้ถึงรากฐานทางวัฒนธรรมของตนเอง ได้แก่

● กิจกรรม “ตามหาประวัติศาสตร์ชุมชน” แม้ว่าที่ผ่านมามีการทำประวัติศาสตร์ชุมชนไว้บ้างแล้ว แต่พระมหาบ้นเทิงเห็นว่าเป็นประวัติชุมชนที่มีอยู่แห่งแล้ง จึงเกิดแนวความคิดเติมชีวิตให้ประวัติศาสตร์ชุมชน กล่าวคือ มีข้อมูลและความคิดเห็นประกอบกันไปด้วย ประกอบกับความต้องการให้เด็ก ๆ ได้เรียนรู้วิธีการสืบหาข้อมูล จึงดำเนินการด้วยการพากลุ่มธนาคารต้นกล้า ไปพูดคุย สอบถามคนเฒ่าคนแก่ ที่พอจะระลึกถึงเรื่องราวในอดีตให้ได้มากที่สุด ซึ่งกิจกรรมนี้ใช้เวลายามค่ำคืน และช่วงเสาร์-อาทิตย์ ในการสัมภาษณ์ เก็บข้อมูลประวัติศาสตร์ชุมชน โดยเด็กจะได้รับการฝึกฝนการตั้งคำถาม และวิธีการซักถาม จากพระมหาบ้นเทิงก่อน

“ให้ห่อห่อไปสืบถามข้อมูลเสาร์-อาทิตย์เป็นการฝึกห่อห่อเก็บข้อมูลที่มันบะซบซ้อน”

(ให้เด็กไปสืบถามข้อมูล เสาร์-อาทิตย์ เป็นการฝึกเด็กเก็บข้อมูลที่มันไม่ซบซ้อน)

(พระมหาบ้นเทิง ปณฺทิต, สัมภาษณ์ 5 ธันวาคม 2550)

“ไปกันทุกคืน มีวิทยุไปอัดเสียง 10 กว่าคน ประถมหมดเลย ส่วนมากไปถามคนเฒ่าถามจนเป็นลิ่มเลย”

(ไปกันทุกคืน มีวิทยุไปอัดเสียง 10 กว่าคน ประถมหมดเลย ส่วนมากไปถามคนเฒ่า ถามจนเขาลิ่มเลย)

(นายอานนท์ ศรีวิชัย, สัมภาษณ์ 3 กุมภาพันธ์ 2551)

เมื่อถึงเวลาไปสัมภาษณ์จริง พระมหากษัตริย์จะเป็นเหมือนพี่เลี้ยงที่คอยดูแลอยู่ใกล้ ๆ การสัมภาษณ์คนเฒ่าคนแก่ของเด็ก และชี้แนะแนวทางเมื่อเด็กติดขัด

“ดูพี่เป็นแก่นนำไป เป็นจะถามเวลาเสียดัก สอนหือเฮาถามมากกว่า”

(หลวงพี่เป็นแก่นนำไป ท่านจะถามเวลาเราเจ็บ สอนให้เราถามมากกว่า)

(นายอานนท์ ศรีวิชัย, สัมภาษณ์ 3 กุมภาพันธ์ 2551)

เมื่อได้ข้อมูลมาแล้วก็นำมาสรุปผล ทำเป็นรูปเล่ม และคืนข้อมูลให้ชุมชนผ่านบอร์ด หรือ การสนทนาของชุมชน เช่น การประชุม หรือ การพูดคุยบนวัด ในวันพระ เป็นต้น

● กิจกรรม “ตามหาเครือญาติ” เป็นกิจกรรมที่ให้เด็กกลุ่มธนาคารต้นกล้าได้ไป สอบถามข้อมูลจากคนเฒ่าคนแก่ว่า ท่านเป็นลูกเต้าเหล่าใคร มีปู่ย่าตายายเป็นใคร มีต้นตระกูลชื่ออะไร กลุ่มต้นกล้าก็จะสอบถามให้ได้มากที่สุด

“ไปถามว่าบ้านนี้มีบรรพบุรุษเป็นไผ่ๆ ก็เขียนเป็นฐานไว้ แล้วไปถามแหมบ้านหนึ่ง พอบ้านนี้เฮารู้ถึงโคตรเหง้าแล้ว ก็ไปถามบ้านแหมหลังหนึ่ง แล้วเอามาต่อกัน”

(ไปถามว่าบ้านนี้มีบรรพบุรุษเป็นใคร ๆ ก็เขียนเป็นฐานไว้ แล้วไปถามอีกบ้านหนึ่ง พอบ้านนี้เรารู้ถึงโคตรเหง้าแล้ว ก็ไปถามบ้านอีกหลังหนึ่ง แล้วเอามาต่อกัน)

(นายอานนท์ ศรีวิชัย, สัมภาษณ์ 3 กุมภาพันธ์ 2551)

เมื่อได้ข้อมูลทั้งหมดแล้วกลุ่มต้นกล้าก็นำข้อมูลที่ได้มาทำเป็นแผนผังต่อกัน ผลปรากฏว่าบ้านหนองหล่มนี้ มีจุดเริ่มต้นจากตระกูลไม้ก๊ี้ตระกูล โดยแต่ละตระกูลมีความเชื่อมโยงกัน เป็นกลุ่มเครือญาติขนาดใหญ่

“ในที่สุดติงหมดก็เป็นญาติกัน” (ในที่สุดทั้งหมดก็เป็นญาติกัน)

(นายพรวิรัตน์ ชาวสัก, สัมภาษณ์ 3 กุมภาพันธ์ 2551)

“บรรพบุรุษเป็นญาติกัน” (บรรพบุรุษเป็นญาติกัน)

(นายอานนท์ ศรีวิชัย , สัมภาษณ์ 3 กุมภาพันธ์ 2551)

“ตุ๊เกยปาหละอ่อนไปทำเรื่องเครือญาติ สุดท้ายเอามารวม ๆ ชมวดกันเป็นพี่น้องกันหมดเลย”
(ตุ๊เคยพาเด็กไปทำเรื่องเครือญาติ สุดท้ายเอามารวม ๆ ชมวดกัน เป็นพี่น้องกันหมดเลย)

(พระมหานันทิง ปณฺฑิตโต, สัมภาษณ์ 5 ธันวาคม 2550)

ผลจากการสำรวจเครือญาติ ที่ว่าแท้จริงแล้วชาวบ้านหนองหล่มเป็นญาติกัน ทั้งหมดกลับกลายเป็นทุนใจ ให้คนในชุมชนเล็งเห็นถึงความสำคัญของเครือญาติ เป็นการ กระชับความสัมพันธ์มากขึ้น ซึ่งก็รวมถึงเด็ก ๆ ที่ได้รับรู้แล้วว่าพวกเขาเป็นเครือญาติกัน ก็ยังมีผล ต่อความสัมพันธ์ของพวกเขามากขึ้นด้วย ผลการสำรวจเครือญาตินี้จึงได้กลายมาเป็นต้นทุน สำคัญของชุมชนบ้านหนองหล่มอีกประการหนึ่ง

จากการวิจัยพบว่าในระหว่างที่มีการทำแผนที่ทั้งทางกายภาพ และทาง วัฒนธรรมนี้ อีกหน้าที่หนึ่งที่เด็ก ๆ กลุ่มต้นกล้าอาสาเข้ามาทำ คือ การเป็นเด็กวัด โดยเด็ก ๆ กลุ่ม ธนาคารต้นกล้า ราว 10 คน ใช้ชีวิตนอกเวลาเรียนเกือบทั้งหมดที่วัด ตั้งแต่ตื่นเข้ามา ก็ตามพระ มหามันเทิงไปบิณฑบาต เกือบทุกวัน เสร็จแล้วรับประทานอาหารเช้าเข้าบววัด ไปโรงเรียน ซึ่งอยู่ติด กับวัด หลังเลิกเรียนก็ยังต้องแวะขึ้นวัด ก่อนเสมอ ๆ เพื่อดูว่ากิจกรรมยามเย็นจะเป็นอะไร ทำให้ กิจวัตรประจำวันของเด็กกลุ่มนี้เวียนวนกันอยู่ที่ ชุมชน วัด และโรงเรียน เรื่อยมา

“ตอนนั้นไปตั้งวันเลย เด็กโงงเขียนมากี่ขึ้นวัด เจ้ามาก็ไปวัด”

(ตอนนั้นไปทุกวันเลย เด็กโรงเรียนมากี่ขึ้นวัด เข้ามาก็ไปวัด)

(นายสุพจน์ อุดรศักดิ์, สัมภาษณ์ 3 กุมภาพันธ์ 2551)

“ถ้าตุ๊อยู่นี้ก็โทะ ไปตวยเป็น กลางตั้ง กลางนา ไปป่า ลิ่นกันบนวัด”

(ถ้าหลวงพี่อยู่นะก็ไ้ ไปกับเขากลางทุ่ง กลางนา ไปป่า เล่นกันบนวัด)

(นางบัวลอย อุดรศักดิ์, สัมภาษณ์ 2 กุมภาพันธ์ 2551)

“วัดแห่งนี้มีดีที่มีเด็กครับ ไม่ว่าจะเข้าสายบายเย็นนะครับ ถ้าใครมาที่วัดแห่งนี้จำเป็นต้องเห็น เด็ก ๆ ครับ เด็ก ๆ มาทำอะไรกันนักกันหนาที่วัด นี่น่าสนใจนะครับ”

(คำพูดตอนหนึ่งของสุทธิพงษ์ ธรรมวุฒิ พิธีกรรายการคนค้นคน, ออกอากาศ 30 สิงหาคม 2548)

การทำกิจกรรมต่าง ๆ กับเด็กปฐมวัยนี้ สิ่งสำคัญประการหนึ่งที่ต้องคำนึงถึง คือ “ผู้ปกครองเด็ก” เนื่องจากเด็กต้องได้รับการอนุญาตจากผู้ปกครองก่อน จึงจะสามารถมาทำกิจกรรมนอกบ้านได้ และผู้ปกครองในสมัยปัจจุบันก็ให้ความสำคัญกับเรื่องของการเรียน และความรู้ทางวิชาการมาก ดังนั้นการที่เด็กในชุมชนได้รวมตัวกันแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในด้านวิชาการ เช่นนี้ จึงส่งผลให้ผู้ปกครองได้เล็งเห็นถึงความสำคัญ และเป็นฐานรากสู่การสร้างความร่วมมือของชุมชนในเวลาต่อมา รวมไปถึงทัศนคติต่าง ๆ ความเชื่อมั่น ที่มีต่อพระมหากษัตริย์ที่กลายเป็นความเชื่อถือในเวลาต่อมาด้วย

“ถ้าถามว่าไปไหน “ไปวัด” แค่นี้ก็จบแล้ว เพราะว่าถ้าไปวัดแล้วก็ตั้งบะไปไหนละ”

(ถ้าถามว่าไปไหน “ไปวัด” แค่นี้ก็จบแล้ว เพราะว่าถ้าไปวัดก็ไปไหนแล้ว)

(นายอานนท์ ศรีวิชัย, สัมภาษณ์ 3 กุมภาพันธ์ 2551)

“ที่นี่ทำไปก็ได้ใจหละอ่อน เริ่มจากหละอ่อนไปสู่ผู้ปกครอง”

(ที่นี่ทำไปก็ได้ใจเด็ก เริ่มจากเด็กไปสู่ผู้ปกครอง)

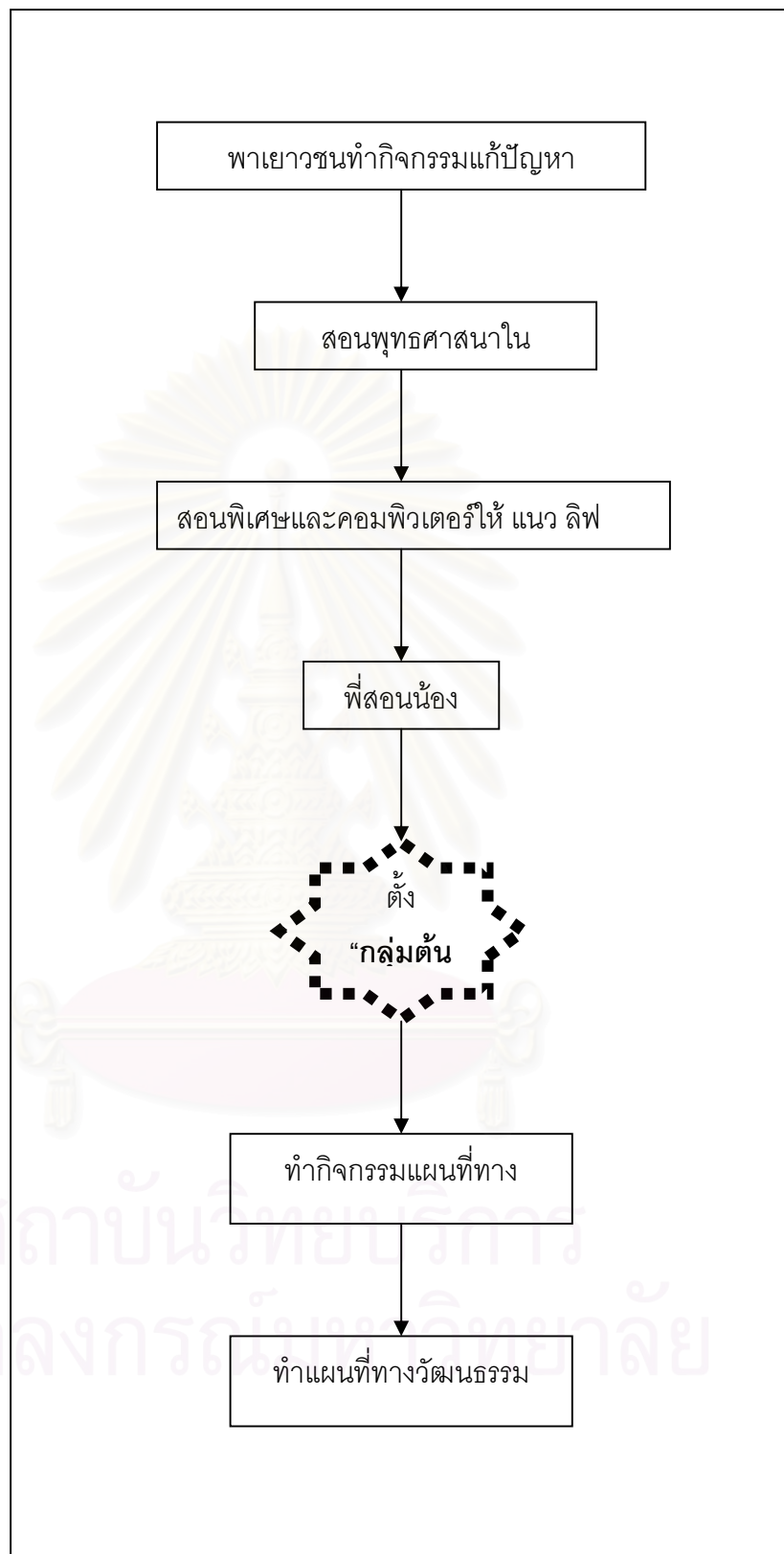
(พระมหากษัตริย์ ปณฺธุติโต, สัมภาษณ์ 5 ธันวาคม 2550)

“จริง ๆ แล้วถ้าเข้าหาผู้ปกครองอาจลำบากเพราะต่างคนต่างมีทิฐิ อาจจะทำให้เข้าใจยาก ก็เลยเริ่มที่หละอ่อน หละอ่อนจะนำไปขยายสู่พ่อแม่เขา”

(จริง ๆ แล้ว ถ้าเข้าหาผู้ปกครองอาจลำบาก เพราะต่างคนต่างมีทิฐิ อาจจะทำให้เข้าใจยาก ก็เลยเริ่มที่เด็ก เด็กจะนำไปขยายสู่พ่อแม่เขา)

(พระมหาเอก กงเขียว, สัมภาษณ์ 1 ตุลาคม 2550)

สถาบันวิจัยประชากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

แผนภาพที่ 18 สรุปกิจกรรมช่วงเริ่มต้นพัฒนาการสุขภาวะเด็กของพระมหากษัตริย์

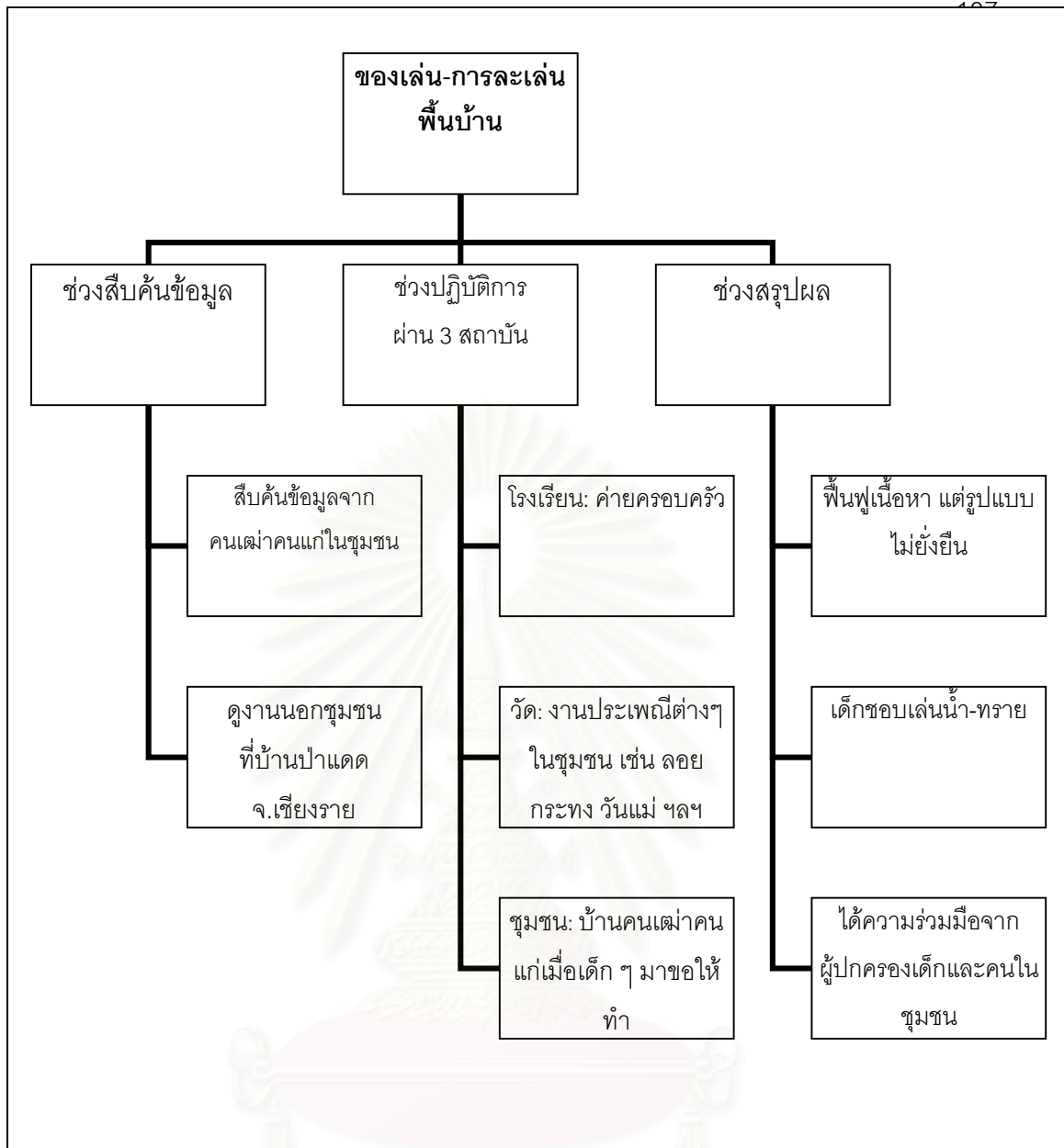
2.2 การใช้สื่อของเล่น-การละเล่นพื้นบ้านในการพัฒนาสุขภาวะเด็กและชุมชนบ้านหนองหล่มผ่านโครงการ“พัฒนาของเล่น-การละเล่นเพื่อการส่งเสริมสุขภาวะเด็กตามวิถีชุมชน”

เมื่อความสัมพันธ์ ความสอดคล้องประสานในการทำงานในชุมชนเริ่มมากขึ้นระดับหนึ่งแล้ว ในปี 2546 หลังจากที่พระมหาบันเทิง ปณฺทิตโต ผ่านการอบรมหลักสูตรนักวิจัยท้องถิ่น จึงได้เริ่มโครงการ “พัฒนาของเล่น-การละเล่นเพื่อการส่งเสริมสุขภาวะเด็กตามวิถีชุมชน” ซึ่งได้รับการสนับสนุนจากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ(สสส.) ในชุดโครงการสื่อพื้นบ้าน สื่อสารสุข และเป็นผู้ที่มีส่วนร่วมในการทำงานพัฒนา ที่ตั้งภาคีความร่วมมือทั้งจากภายในชุมชน ได้แก่ บ้าน วัด และโรงเรียนมาร่วมกันพัฒนาเด็กและพัฒนาชุมชน รวมถึงความร่วมมือจากภายนอก ได้แก่ กลุ่ม/องค์กรนอกชุมชน เช่น เครือข่ายพระสงฆ์ในการทำงานเพื่อชุมชนในการสร้างชุมชนน่าอยู่ หรือบ้านจုံเมืองเย็น, ได้รับการสนับสนุนด้านวิชาการจากคณาจารย์ต่าง ๆ ที่เป็นกัลยาณมิตรอยู่เนือง ๆ เช่น อาจารย์กาญจนา แก้วเทพ อาจารย์อดุลย์ ดวงดีทวีรัตน์ อาจารย์พระมหาบุญช่วย สิริธโร และยังได้รับการสนับสนุนและร่วมมือกับ บริษัททีวีบูรพา ซึ่งเป็นผู้ผลิตรายการโทรทัศน์ “คนค้นคน” อีกด้วย

โดยโครงการนี้มีจุดประสงค์เพื่อกระตุ้นให้สมาชิกในชุมชนเห็นคุณค่าของสื่อพื้นบ้านประเภทของเล่น-การละเล่น อันจะสามารถนำมาใช้เป็นเครื่องมือในการสร้างและร้อยรัดสายสัมพันธ์ระหว่างเด็กกับผู้สูงอายุ และเพื่อใช้สื่อพื้นบ้านประเภทของเล่น-การละเล่น เป็นเครื่องมือในการส่งเสริมสุขภาวะเด็กและสร้างความสัมพันธ์ระหว่างเด็กกับผู้สูงอายุและผู้ปกครองเด็ก

โครงการนี้ได้แบ่งเป็น 3 ช่วง ได้แก่ ช่วงการสืบค้นข้อมูล การปฏิบัติการ และการสรุปผลดังตาราง

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

แผนภาพที่ 19 แสดงขั้นตอนการทำโครงการของเล่น-การละเล่นพื้นบ้าน

1. ช่วงการสืบค้นข้อมูล

• สืบค้นข้อมูลในชุมชน

ผลการวิจัยพบว่า ในช่วงแรกที่ต้องสืบค้นข้อมูลนี้กลุ่มต้นกล้ารับหน้าที่สืบหาข้อมูลด้วยการสัมภาษณ์ผู้เฒ่าผู้แก่ในหมู่บ้าน โดยมักไปเก็บข้อมูลช่วงกลางคืน เวลา 19.00 น. เป็นต้นไป รวมถึงช่วงเสาร์-อาทิตย์ หรือวันพระที่มักมีคนเฒ่าคนแก่มาทำบุญที่วัดเป็นจำนวนมาก

คำถามที่ใช้สืบค้นข้อมูลของเล่น-การละเล่นพื้นบ้านในอดีต ได้แก่ กลุ่มคนเฒ่าคนแก่เคยเล่นของเล่นอะไรมาบ้าง ทำจากอะไร เล่นอย่างไร มีข้อดี-ข้อเสียอย่างไร เป็นต้น

ภาพที่ 20 แสดงบรรยากาศกลุ่มต้นกล้าเก็บข้อมูลเรื่องของเล่นจากคนเฒ่าคนแก่

“ธนาคารต้นกล้าจะทำหน้าที่ในการเก็บข้อมูล”

(พระมหาเอนก กองเขียว, สัมภาษณ์ 1 ตุลาคม 2550)

“ไปถามคนเฒ่าคนแก่ว่าของเล่นที่บ้านเขามีอะไรบ้าง”

(ไปถามคนเฒ่าคนแก่ว่าของเล่นที่บ้านเรามีอะไรบ้าง)

(นายอานนท์ ศรีวิชัย, สัมภาษณ์ 5 มกราคม 2551)

“ถามว่าของเล่นมันมีตั้งแต่เมื่อใดมา มันมีมาเมื่อก่อน ละก็แบ่งให้เขา”

(ถามว่าของเล่นมันมีตั้งแต่เมื่อไหร่ มันมีมานานแล้วหรือ แล้วก็ทำให้เขา)

(พ่ออุ๋น ผดุงศักดิ์, สัมภาษณ์ 2 กุมภาพันธ์ 2551)

“เขาก็มาถามว่าของเล่นสมัยก่อนมีอะไรบ้าง เยอะจะซื้อ เอาข้อมูลไป ตู๊กก็เอาไปสรุปกันบนวัด ตั้งแต่อดีตมาแล้วก็มีลิฟ ปาล์ม หมู่น้อยๆ เขาก็มา”

(เขาก็มาถามว่าของเล่นสมัยก่อนมีอะไร ทำอย่างไร เอาข้อมูลไป พระก็เอาไปสรุปกันบนวัด ตั้งแต่อดีตมาแล้วก็มีลิฟ ปาล์ม พวกเล็ก ๆ เขาก็มา)

(พ่อแก้ว นันจิตศักดิ์, สัมภาษณ์ 4 กุมภาพันธ์ 2551)

ในช่วงแรกนี้ผลปรากฏว่าเด็กๆ กลุ่มต้นกล้าได้ข้อมูลเกี่ยวกับของเล่นพื้นบ้านในอดีตจำนวนมาก เช่น โกงกาง กีบแก็บ กะลามะพร้าว ม้าก้านกล้วย ปืนก้านกล้วย เป็นต้น

นอกจากรูปแบบของของเล่นพื้นบ้านที่ถูกฟื้นฟูขึ้นมาใหม่แล้ว เนื้อหาของสื่อพื้นบ้าน อันได้แก่ ความรู้สึกอบอุ่นที่ลูกหลานไปหาคนเฒ่าคนแก่ การพูดคุยของคนสองวัย ยังทำให้เกิดความสัมพันธ์ของคนเฒ่าคนแก่กับเด็ก ๆ รวมถึงการบอกเล่าประสบการณ์ในอดีตก็นำมาซึ่งความภาคภูมิใจกับคนเฒ่าคนแก่ในหมู่บ้าน แล้วกลายเป็นความเต็มใจในการทำของเล่นให้ลูกหลานในเวลาต่อมาด้วย

“แบ่งของลีน ตะกอนไปเลี้ยงงัวมันงอมก็จักไม้มาสาน แบ่งอันแบ่งนี่เล่น สานงู สานกบ แล้วก็เอามาแบ่งหื้อหละอ่อนผ่อ”

(ทำของเล่น เมื่อก่อนไปเลี้ยงงัวมันเหงา ก็จักไม้มาสาน ทำนั่นทำนี่เล่น สานงู สานกบ แล้วก็เอามาทำให้เด็กดู)

(พ่อจันทร์แก้ว ตีลัง, สัมภาษณ์ 4 กุมภาพันธ์ 2551)

“เด็กเขามีโอกาสได้ไปด้วยกัน ได้เล่นด้วยกัน เพราะสิ่งที่เด็กชอบคือการเล่น ให้เด็กได้ความสัมพันธ์ อันดับแรก แล้วก็ไปหาคนเฒ่าคนแก่ คนเฒ่าคนแก่ก็คลายความเหงา มีลูกหลานไปแหวหา ไปเที่ยวหา ไม่นั้นเรื่องข้อมูลเท่าไรนะ ข้อมูลคือผลพลอยได้”

(คำพูดตอนหนึ่งของพระมหาบัณฑิต ปลูกจิต ในรายการคนค้นคน,

ออกอากาศ 30 สิงหาคม 2548)

● ดูงานนอกชุมชน

นอกจากข้อมูลของเล่นที่ได้จากชุมชนบ้านหนองหล่มแล้ว กลุ่มต้นกล้า คนเฒ่าคนแก่ และผู้นำชุมชน จำนวน 10 คน ก็ได้แสวงหาความรู้เกี่ยวกับของเล่นจากนอกชุมชนร่วมกันด้วย คือ การออกไปศึกษาดูงานเกี่ยวกับของเล่น-การละเล่นพื้นบ้าน ที่ กลุ่ม ผ.ต.ป่าแดด อ.แม่สรวย จ.เชียงราย โดยใช้วิธีเช่ารถตู้ แล้วพาคนเฒ่าคนแก่กับเด็กไปด้วยกัน ผลการวิจัยพบว่าการดูงานครั้งนี้ทำให้เห็นถึงของเล่นพื้นบ้านต่างถิ่น ที่มีเหมือนกันบ้าง ต่างกันบ้าง มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ แล้วกลับมาถ่ายทอดให้กับคนในชุมชนที่ไม่ได้ไปดูงานครั้งนี้ พร้อมกับประดิษฐ์ของเล่นใหม่ ๆ ที่ยังไม่ได้ทำก่อนหน้า

“ไปป่าแดดเจียงฮาย หละอ่อนเขาก็ไป... ไปกุตี หละอ่อน-คนเฒ่าไปตวยกัน เอรอดู้ไป
แต่ถ้าไปเจียงใหม่ ก็เอารอดูไป ครูสมเดช ครูอรพิน ตูเทิงไปตวย แต่ถ้าตูเทิงไปบะได้ตูแสบก็ไป”

(ไปป่าแดด เชียงราย เด็กเขาก็ไป...ไปทุกที่ เด็ก-คนแก่ไปด้วยกัน เอรอดู้ไป แต่ถ้าไป
เจียงใหม่ก็เอารอดูไป ครูสมเดช ครูอรพิน ตูเทิงไปด้วย แต่ถ้าตูเทิงไปไม่ได้ ตูแสบก็ไป)

(พ่อแก้ว นันจิตสัก, สัมภาษณ์ 4 กุมภาพันธ์ 2551)

“ไปดูงานพ่อง ไปแอ่วพ่อของเป็นพ่อง” (ไปดูงานบ้าน ไปเที่ยวดูของเขาบ้าง)

(พ่อปิ่น สมวะเวียง, สัมภาษณ์ 2 ตุลาคม 2550)

“ป่าแดดเป็นมีของลินนั๊ก ไปดูแล้วปิ๊กมาแบ่ง”

(ป่าแดดเขามีของเล่นเยอะ ไปดูแล้วกลับมาทำ)

(พ่ออุ้น ผดุงสัก, สัมภาษณ์ 2 กุมภาพันธ์ 2551)

2. การปฏิบัติการ

เมื่อสามารถฟื้นฟูความรู้เรื่องของเล่น-การละเล่นพื้นบ้านมาได้แล้ว ก็เป็นช่วงของ
ปฏิบัติการประดิษฐ์ของเล่นให้ลูกหลาน โดยทรัพยากรที่ใช้หาได้จากชุมชน เช่น ไม้ชนิดต่าง ๆ ต้น
กล้วย กะลามะพร้าว เป็นต้น โดยในการประดิษฐ์ของเล่นนี้เป็นการทำงานแบบมีส่วนร่วมระหว่าง
คนแก่ และเด็ก เพราะเด็กมักเข้าไปช่วยเหลือเล็ก ๆ น้อย ๆ เท่าที่จะทำได้ เช่น การหยิบจับของส่ง
ให้พ่ออยู่ หรือคุณลุง ที่ช่วยทำของเล่นให้กับตัวเอง พร้อมเฝ้ารอดูด้วยใจจดจ่อ โดยการมีส่วนร่วม
เช่นนี้ได้สร้างความรู้สึกเป็นเจ้าของ ทำให้พวกเขาเล่นด้วยความห่วงแหน และทะนุถนอมของเล่นที่
ได้รับ ส่วนคนแก่ก็รู้สึกภาคภูมิใจที่ตนได้ทำของเล่นให้หลาน ได้ใช้ภูมิปัญญาที่มีสร้างประโยชน์ จึง
เป็นการสร้างความมั่นใจในตัวเองให้กับพ่ออยู่อีกด้วย

โดยพื้นที่สำหรับการทำของเล่น- การละเล่นพื้นบ้านนี้ มี 3 ส่วนด้วยกัน คือ ที่โรงเรียน ที่
วัด และที่บ้านของคนเฒ่าคนแก่

● โรงเรียน

ในช่วงที่ทำโครงการของเล่น-การละเล่นพื้นบ้านในช่วงแรกนี้มีช่องทางเผยแพร่ส่วนใหญ่อยู่ที่โรงเรียน ทั้งในส่วนกิจกรรมยามว่าง และกิจกรรมส่งเสริมการเรียนรู้ต่าง ๆ ที่โรงเรียนจัดขึ้น เช่น ค่ายกลางวัน ที่จัดขึ้นโดยความร่วมมือของโรงเรียน ผู้ปกครอง และกลุ่มคนเฒ่าคนแก่ ในกิจกรรมสื่อพื้นบ้านประเภทขนมและของเล่นสำหรับเด็ก เมื่อวันที่ 1 ตุลาคม 2547 โดยค่ายนี้ได้เชิญผู้ปกครองเด็ก ซึ่งเป็นคนในชุมชนบ้านหนองหล่มมาเป็นวิทยากร ให้ความรู้ด้านทักษะแก่เด็ก ผ่านฐานความรู้ต่าง ๆ เช่น การทอดไข่ การทำขนมครก การทำขนมจ็อก (ขนมเทียน) การทำขนมปัง (ขนมรังผึ้ง) การทำน้ำผลไม้ชนิดต่าง ๆ และเชิญวิทยากรจากวัดโป่งคำ จ.น่าน มาสอนการย้อมผ้า โดยวัตถุดิบที่ใช้ทั้งหมดล้วนมาจากในชุมชนทั้งสิ้น และที่สำคัญมีกลุ่มคนเฒ่าคนแก่บ้านหนองหล่ม มาสอนการทำของเล่นพื้นบ้าน พร้อมทั้งมีกิจกรรมการเล่นของเล่น-การละเล่นพื้นบ้านร่วมกันระหว่างเด็กกับเด็ก รุ่นพี่กับรุ่นน้อง และเด็กกับผู้ปกครองด้วย

“ของเล่น ที่พระทำกับชาวบ้านเป็นของดั้งเดิม ที่เมื่อก่อนมี แต่ในปัจจุบันก็ยังพอมีอยู่ แต่การเผยแพร่ไม่ค่อยมี โรงเรียนมีกิจกรรมที่จะเอาของเล่นพวกนี้มาเล่นในโรงเรียนเป็นชั่วคราวชั่วครว”

(อาจารย์สุวัฒน์ ญาณะโค, สัมภาษณ์ 31 กรกฎาคม 2550)

“ไปโฮงเฮียนนุ่นลอ ไปโฮงเฮียนไปสอนนักเรียนดีโฮงเฮียนเลย”

(ไปโรงเรียนนุ่นลอ ไปโรงเรียนไปสอนนักเรียนที่โรงเรียนเลย)

(พ่อปัน สมวะเวียง, สัมภาษณ์ 2 ตุลาคม 2551)

“หละอ่อนเขาชอบของลีน แบ่งหื้อลีนในโฮงเฮียน”

(เด็กเขาชอบของเล่น ทำให้เล่นในโรงเรียน)

(พ่อจันทร์แก้ว ตีสัก, สัมภาษณ์ 4 กุมภาพันธ์ 2551)

“ตอนนั้นเครือข่ายมีหลาย เป็นก็มาทำกัน ในโฮงเฮียน ตางป่าแดด เชียงราย เมื่อน่าน เครือข่ายก็มาแลกเปลี่ยนความคิดเห็น มาทำกัน”

(ตอนนั้นเครือข่ายมีเยอะ เขาก็มาทำกันในโรงเรียน ทางป่าแดด เชียงราย เมื่อน่าน เครือข่ายก็มาแลกเปลี่ยนความคิดเห็น มาทำกัน)

(พ่อแก้ว นันจิตสัก, สัมภาษณ์ 4 กุมภาพันธ์ 2551)

ภาพที่ 21 แสดงบรรยากาศการเล่นของเล่น-การละเล่นพื้นบ้านที่โรงเรียนวัดหนองหล่ม

- วัด

เมื่อจัดกิจกรรม“พัฒนาของเล่น-การละเล่นเพื่อการส่งเสริมสุขภาวะเด็กตามวิถีชุมชน” ได้ช่วงระยะเวลาหนึ่ง พระมหาบันเท็งก็พบว่าการใช้โรงเรียนเป็นฐานในการพัฒนาสุขภาวะเด็กยังมีข้อจำกัดอยู่มาก เช่น มีเวลาเปิด-ปิดตามเวลาราชการ มีการโยกย้าย ปลดเกษียณของครูผู้สอน มีช่วงเวลาปิดเทอม หรือทางโรงเรียนต้องจัดแผนการสอนตามที่กระทรวงศึกษาธิการกำหนด เป็นต้น จึงทำให้ไม่สามารถทำกิจกรรมเพื่อสานสร้างสุขภาวะชุมชนได้อย่างเต็มที่นัก พระมหาบันเท็งจึงมีแนวคิดในการย้ายฐานการพัฒนาสุขภาวะเด็กมาอยู่กับชุมชน โดยมีวัดเป็นพื้นที่สำคัญ

ในวันสำคัญทางพุทธศาสนา หรือวันหยุดตามปฏิทินแรงงาน ก็มักมีการจัดกิจกรรมต่าง ๆ เช่น ในวันแม่ วันที่ 12 สิงหาคม 2547 มีการจัดกิจกรรมในวันแม่ ซึ่งนอกจากจะทำพิธีกรรมเกี่ยวกับวันแม่เช่นในพื้นที่อื่น ๆ แล้ว ยังมีเวทีเชิงปฏิบัติการ “จะพัฒนาของเล่นการละเล่นส่งเสริมเด็กอย่างไรดี”, มีการโต้วาทีใน ถูคติ “สื่อของเล่นกับสื่อเทคโนโลยีอย่างไรหนดีกว่ากัน” และกิจกรรมแข่งขันเกมการละเล่นพื้นบ้าน สร้างความสนุกสนาน หากแฝงไว้ซึ่งสาระของการฟื้นฟูสื่อพื้นบ้านอยู่เต็มเปี่ยม และในช่วงวันลอยกระทงของปีเดียวกันก็มีการเชิญชวนให้คนเฒ่าคนแก่มาทำขาของเล่นให้ลูกหลานเล่น พร้อมกับมีการแข่งขันเล่นการละเล่นพื้นบ้าน เช่น เตี้ยกระต่ายขาเดียว ลูกแก้ว วิ่งรอบวง หมากเก็บ เป่ายิ้งฉุบ ปิดตาตีหม้อ ในงานวันยี่เป็งด้วย จึงจะเห็นได้ว่าการจัดกิจกรรมฟื้นฟูของเล่น-การละเล่นพื้นบ้านเพื่อสานสร้างสุขภาวะเด็กและชุมชนอย่างต่อเนื่อง

“ลีนกะ มีกำนมีงานหยั่งก็มาเล่นกันนะกะ”

(เล่นลี มีการมีงานอะไรก็มาเล่นกันนะลี)

(พ่อป็น สมวะเวียง, สัมภาษณ์ 2 ตุลาคม 2550)

“เล่นงานล่อยกระทง ยี่เป็ง”

(แม่ธานี สมวะเวียง, สัมภาษณ์ 2 ตุลาคม 2550)

มีกินข้าวแดง มีคนใหญ่-หละอ่อน ปอแมหละอ่อน ไปกินข้าวฮวมกันบนวัด นั่งกินขันโตกกัน คู้ยก็ไป แบ่งของลีนหื้อหละอ่อน ซักเต็อกก็ไปโฮงเฮียน ซักเต็อกก็ไปบนวัด

(มีกินข้าวเย็น มีผู้ใหญ่-เด็ก พ่อแม่เด็ก ไปกินข้าวร่วมกันบนวัด นั่งกินขันโตกกัน ตากก็ไปทำของเล่นให้เด็ก บางทีก็ไปโรงเรียน บางทีก็ไปบนวัด)

(พ่อแก้ว นันจิตสัก, สัมภาษณ์ 4 กุมภาพันธ์ 2551)

“แบ่งของลีนแล้วเอาไปเก็บไว้บนวัด หื้อหละอ่อนลีน ตอนไปป่าแดดปึกมาก็แบ่ง แบ่ง 5-6 อย่าง แบ่งหื้อเขาผ่อแล้ว เอาไปลีน”

(ทำของเล่นแล้วเอาไปเก็บไว้บนวัด ให้เด็กเล่น ตอนไปป่าแดดกลับมาทำ ทำ 5-6 อย่าง ทำให้เขาดูแล้วเอาไปเล่น)

(พ่ออุ้น ผดุงสัก, สัมภาษณ์ 2 กุมภาพันธ์ 2551)

“คู้ยไปแบ่งหื้อหละอ่อนเขาลีนบนวัด มีโกงกาง ก็อบเก็บไม้”

(ตาไปทำให้เด็กเขาเล่นบนวัด มีโกงกาง ก็อบเก็บไม้)

(พ่อจันทรแก้ว ตีสัก 4 กุมภาพันธ์ 2551)

ภาพที่ 22 แสดงบรรยากาศการเล่นของเด็ก-การเล่นพื้นบ้านบนวัดหนองหล่ม

- บ้านคนเฒ่าคนแก่

เมื่อคนสองวัยได้ทำความสนิทใจกันแล้ว การเอื้อนเอ่ยขอให้ทำของเล่นให้จึงเกิดขึ้นได้ไม่ยากนัก เด็ก ๆ หลาน ๆ จึงเข้าไปขอให้คุณตาช่วยทำของเล่นให้กันถึงที่บ้านอยู่บ่อยครั้ง

“บะต๋วน้อย ต่อนั้นมันได้ที่ขวบเหี้ย กำลังหกขวบ มาถามบ้อๆ บ้อแบ่งโกงกางตี้อาย่าง จ้างหื้อ หื้อน้องเคนได้นี้นา เคนได้หัดเป็นคนแรก ละเอาไปฝึกโฮงเฮียน”

“ไอ้ตัวเล็ก ต่อนั้นมันได้ที่ขวบเอง กำลังหกขวบ มาถามว่าพ่อ ๆ (เรียกตาว่าพ่อ) พ่อทำโกงกางเอาเดินเป็นใหม่ ให้น้องเคนได้นี้ละ เคนได้หัดเป็นคนแรก แล้วเอาไปฝึกโรงเรียน”

(แม่ธานี สมวะเวียง, สัมภาษณ์ 2 ตุลาคม 2550)

3. ช่วงการสรุปผล

จากการจัดกิจกรรมตามโครงการ“พัฒนาของเล่น-การละเล่นเพื่อการส่งเสริมสุขภาวะเด็กตามวิถีชุมชน” ที่ได้ดำเนินการมาช่วงระยะเวลาหนึ่ง พระมหาบันเทิง กลุ่มต้นกล้า ผู้นำชุมชน และครูโรงเรียนวัดหนองหล่มก็ได้ร่วมกันสรุปผลว่า

- ฟื้นฟูเนื้อหา แต่รูปแบบไม่ยั่งยืน

สื่อของเล่น-การละเล่นพื้นบ้านต่าง ๆ ที่ได้ร่วมกันฟื้นฟูขึ้นมาใหม่ ได้แก่ โกงกาง กีบแก้ว รถลาก ม้าก้านกล้วย ฯลฯ ได้กลายมาเป็นสื่อสานสัมพันธ์ของคนในชุมชน โดยเฉพาะคนแก่และเด็กให้ได้มีกิจกรรมร่วมกัน อีกทั้งทำให้ผู้ปกครองเด็กปฐมวัยบ้านหนองหล่ม เข้ามาทำกิจกรรมร่วมกับเด็กอันเป็นการสร้างสุขภาวะเด็กและชุมชนได้ระดับหนึ่ง ซึ่งทั้งหมดนี้เป็นเนื้อหาสำคัญของสื่อของเล่น-การละเล่นพื้นบ้าน หากของเล่น-การละเล่นเหล่านี้กลับอยู่ในความสนใจเด็กในระยะเวลาสั้น ๆ เนื่องจากข้อจำกัดในเรื่องของยุคสมัย และเด็กมักสนใจอะไรได้ในระยะเวลาสั้น ๆ ดังนั้น ของเล่น-การละเล่น พื้นบ้านนี้จึงได้กลายเป็นเครื่องมือชิ้นแรก ๆ ในการพัฒนาสุขภาวะเด็กและชุมชนบ้านหนองหล่ม

“ของเล่นนี้เฮาทำอยู่ช่วงหนึ่ง เพราะเห็นข้อจำกัดว่า มันรู้้อได้เฉพาะรูปแบบ แต่เฮาไปเอาส่วนดีเป็นเนื้อหา ถ้าเฮาไปรู้้อ โกงกาง กีบแก้ว มาเล่นมันบะใจ้สมัย เพียงแต่ว่าเป็น

วัตถุประสงค์ว่าเป็นเกมทำอย่างอื่นนะ สาระอย่างนี้แต่ถ้าหือเป็นทำ เป็นทำได้ทุกอย่าง เป็นจุดเริ่มต้น เป็นประเด็นหือก็คิด โดยใช้เป็นเครื่องมือ”

(ของเล่นนี้เราทำอยู่ช่วงหนึ่ง เพราะเห็นข้อจำกัดว่า มันหือได้เฉพาะรูปแบบ แต่เราไปเอาส่วนที่เป็นเนื้อหา ถ้าเราไปหือ โกงกาง ก็อบแก็บ มาเล่น มันไม่ใช่สมัย เพียงแต่ว่าเป็นวัตถุประสงค์ว่าเขาเคยทำอย่างนั้นนะ สาระอย่างนี้ แต่ถ้าให้เขาทำ เขาทำได้ทุกอย่าง เป็นจุดเริ่มต้น เป็นประเด็นให้คิด โดยใช้เป็นเครื่องมือ)

(พระมหากษัตริย์ ปณฺฑิต, สัมภาษณ์ 5 ธันวาคม 2550)

● เด็กชอบเล่นน้ำ-ทราย

จากการที่พระมหากษัตริย์ พระมหากษัตริย์ และกลุ่มต้นกล้าทำกิจกรรมร่วมกันมาตั้งแต่แรก คือ การค้นหาแผนที่ทางกายภาพ แผนที่ทางวัฒนธรรม และโครงการพัฒนาของการละเล่นเพื่อการส่งเสริมสุขภาวะเด็กตามวิถีชุมชน ทำให้ทราบว่าเด็กปฐมวัยชื่นชอบการเล่นน้ำและทรายเป็นที่สุด

“ทำกิจกรรมไปก็มีข้อสรุป คือ สิ่งทีหือละเล่นเนี่ยเห็นว่าหือละเล่นชอบอยู่ 2 อย่าง คือ 1. หือละเล่นทราย 2. หือละเล่นน้ำ ทรายกับน้ำเนี่ยเป็นวิถีชีวิตของหือละเล่น มันได้เล่นทรายได้เล่นน้ำเนี่ย มีความสุขขนาด”

(ทำกิจกรรมไปก็มีข้อสรุป คือ สิ่งทีเด็กชอบเล่นเนี่ย เห็นว่าเด็กชอบอยู่ 2 อย่าง คือ 1. เด็กชอบเล่นทราย 2. เด็กชอบเล่นน้ำ ทรายกับน้ำเนี่ยเป็นวิถีชีวิตของเด็ก มันได้เล่นทราย ได้เล่นน้ำเนี่ย มีความสุขมาก)

(พระมหากษัตริย์ ปณฺฑิต, สัมภาษณ์ 5 ธันวาคม 2550)

● ได้ความร่วมมือจากผู้ปกครองเด็กและคนในชุมชน

จากการทำกิจกรรมต่าง ๆ ทีพระมหากษัตริย์ กลุ่มต้นกล้า กลุ่มคนเฒ่าคนแก่ และผู้ปกครองเด็กปฐมวัยได้ทำร่วมกัน ก่อเกิดเป็นต้นทุนทางสังคม คือ ได้กลายเป็นความร่วมมือในการพัฒนาสุขภาวะเด็กและชุมชนในเวลาต่อมา

“ป้าเขา, กรรมกำร, แม่บ้าน ติงจวรงงานเป็นตลอด ปกติเหมหยงก็ติงเอาไปส่งวัด”
(พวกพี่, กรรมกำร, แม่บ้าน ก็ช่วยกันท่นตลอด ปกติทำกับข้าวอะไรก็เอาไปส่ง
วัด)

(นางเดือนฉาย ศรีวิชัย, ผู้ปกครองน้องแนว, สัมภาษณ์ 5 มกราคม 2551)

“แม่บ้านนิชะชัดศรัทธาเลย ถ้าวาตูปีหื้อเมอ ติงเมอ เพราะว่ห็นควมสำคัญ”
(แม่บ้านนี้ไม่ชัดศรัทธาเลย ถ้าว่หลงพี่ให้ไป ก็ไป เพราะว่เห็นควมสำคัญ)

(นางก่องศรี เครือจินดา, สัมภาษณ์ 4 กุมภาพันธ์ 2551)

“คือ ตอนนั้นทุกคนมองเห็นว่ ถ้าเด็กได้รับการปลูกฝังตั้งแต่ต้นมา เชื่อว่ใน
อนาคตเด็กต้องมีสุภภาพดี สมองดี เป็นคนดีในสังคมอย่างแน่อน ตรงนี้คือจุดที่ต้งการของ
ชาวบ้าน ทำให้ชาวบ้านขานรับ ทำกัน”

(อาจารย์อรพิน เล็ก, สัมภาษณ์ 1 ตุลาคม 2550)

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

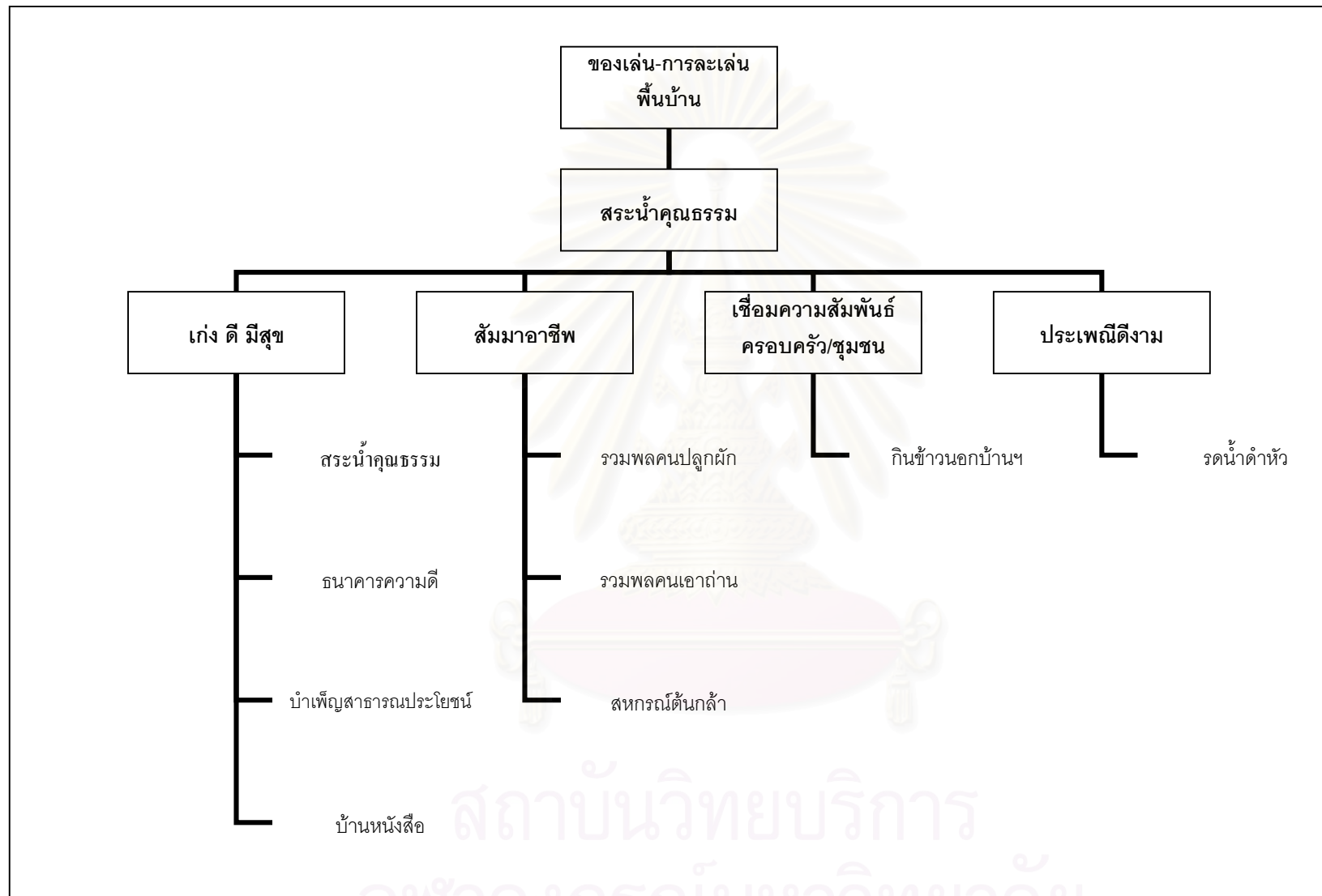
2.3 การขยายผลสื่อของเล่น-การละเล่นพื้นบ้านสู่การพัฒนาสุขภาวะเด็กและชุมชนบ้านหนองหล่มผ่านคาราวานกิจกรรม “การส่งเสริมและพัฒนาการเรียนรู้เด็กและครอบครัว”

หลังจากที่ชุมชนบ้านหนองหล่มได้เริ่มต้นการพัฒนาสุขภาวะเด็กและชุมชนผ่านสื่อของเล่น-การละเล่นพื้นบ้าน รวมถึงการต่อยอดความร่วมมือ ร่วมใจ ของคนในชุมชนผ่านการสร้างสะพานน้ำคุณธรรมแล้ว ยังคงมีการขยายผลการพัฒนาสุขภาวะชุมชนผ่านโครงการ “การส่งเสริมและพัฒนาการเรียนรู้เด็กและครอบครัว” ที่ได้รับการสนับสนุนงบประมาณจาก สสส. ในระยะเวลาช่วงเดือนธันวาคม 2548 ถึง เดือนกันยายน 2549 ในรูปแบบของคาราวานกิจกรรม โดยมีวัตถุประสงค์ดังต่อไปนี้

1. เพื่อส่งเสริมและพัฒนาการเรียนรู้ของเด็กและครอบครัวในชุมชน
2. เพื่อสร้างกลไกและกระบวนการในการทำงานด้านเด็กและครอบครัวในชุมชนให้มีความต่อเนื่อง และยั่งยืน
3. เพื่อพัฒนาองค์ความรู้และประสบการณ์ การดำเนินการศูนย์ส่งเสริมและพัฒนาการเรียนรู้ของเด็กและครอบครัวในชุมชน

การขยายผลการพัฒนาสุขภาวะชุมชน ผ่านคาราวานกิจกรรม “การส่งเสริมและพัฒนาการเรียนรู้เด็กและครอบครัว” นี้ สามารถแบ่งตามเนื้อหาสาระของการเรียนรู้ทั้งหมดได้ 4 ประเด็น ได้แก่

1. เรียนรู้เรื่อง “ค่านิยมเก่ง ดี มีสุข” ผ่านกิจกรรม สระน้ำคุณธรรม ธนาคารความดี บำเพ็ญสาธารณะประโยชน์และกิจกรรม บ้านหนังสือ
2. เรียนรู้เรื่อง “สัมมาอาชีพ” ผ่านกิจกรรม รวมพลคนปลูกผัก รวมพลคนเอาถ่าน และสหกรณ์ต้นกล้า
3. เรียนรู้เรื่อง “การสร้างความสัมพันธ์ในครอบครัวและชุมชน” ผ่านกิจกรรมกินข้าวนอกบ้าน สร้างความสัมพันธ์ในครอบครัว
4. เรียนรู้เรื่อง “ประเพณีดีงาม” ผ่านกิจกรรมรดน้ำดำหัวผู้เฒ่าผู้แก่

แผนภาพที่ 23 แสดงการขยายผลสื่อของเล่น-การละเล่นพื้นบ้านในการพัฒนาสุขภาวะชุมชนบ้านหนองหล่ม

การดำเนินการขยายผลการพัฒนาสุขภาพชุมชนผ่าน กิจกรรมในโครงการ“การส่งเสริมและพัฒนาการเรียนรู้เด็กและครอบครัว” ได้แบ่งตามระยะเวลาดังตารางต่อไปนี้

กิจกรรม	ธ.ค	ม.ค	ก.พ	มี.ค	เม.ย	พ.ค	มิ.ย	ก.ค	ส.ค	ก.ย
กิจกรรมกินข้าวนอกบ้าน สร้างสัมพันธ์ในครอบครัว	●			●			●			●
กิจกรรมสมุดธนาคารความดี	●									
กิจกรรมสาธารณะประโยชน์		●	●	●	●	●	●	●	●	●
กิจกรรมรวมพลคนปลูกผัก	●	●	●	●						
กิจกรรมสหกรณ์ต้นกล้า	●			●					●	
กิจกรรมรวมพลคนเอาถ่าน				●	●					
กิจกรรมรดน้ำดำหัวผู้เฒ่าผู้ แก่					●					
กิจกรรมบ้านหนังสือ					●					

ตาราง ที่ 4 แสดงระยะเวลาการปฏิบัติงานของโครงการ “การส่งเสริมและพัฒนาการเรียนรู้เด็กและครอบครัว”

จากตารางปฏิบัติงานของโครงการ “การส่งเสริมและพัฒนาการเรียนรู้เด็กและครอบครัว” นี้แสดงให้เห็นว่า ระยะเวลาในการจัดกิจกรรมส่วนใหญ่มักจะเว้นช่วงในฤดูทำนา คือ เดือน พฤษภาคม-พฤศจิกายน (สอดคล้องกับตารางที่ 1 แสดงวงจรวิถีชีวิตชาวบ้านหนองหล่มในรอบ 1

ปี) ซึ่งจะเป็นช่วงที่คนในชุมชนต้องใช้เวลาส่วนใหญ่ไปกับการทำเกษตรกรรม จึงไม่ค่อยมีเวลาในการทำกิจกรรมมากนัก จะมีกิจกรรมบ้างก็ คือ กิจกรรมกินข้าวนอกบ้านสนทนาสัมพันธ์ครอบครัว ที่ไม่ต้องใช้เวลาในการเตรียมการมากนัก หรือกิจกรรมบำเพ็ญประโยชน์ ที่สามารถร่วมกันทำให้เสร็จภายใน 1 วันได้ โดยจะกล่าวถึงโดยละเอียดในส่วนของแต่ละกิจกรรมต่อไป

“ดีที่เป็นเลือกเอาเวลากระยะดีบะไยยามปลูกนา-เกี่ยวข้าว อย่างดีปลูกนาแล้วเขาก็จะมาหากันว่าช่วงใดจะว่างดี เขาก็นัดกัน ปรึกษาว່ว่าวันใดดี เยียะนาแล้ว ก็ปลูกผัก ช่วงปลูกผักแล้ว แหมหน้อยก็จะปีใหม่แล้วก็มาหนดน้ำดำหัว ผ่อว่าป็นรอบปี ถ้าปีใหม่แล้วก็ป่าเวณนี้แหมแล้วเน่อ ถ้าเชื่อมโยงกันตลอดแล้วก็มากำหนดเอาวันนั้นเลย จะถามจาวบ้านก่อนว่าว่างช่วงไหน ทำหยังก็ปรึกษาจาวบ้านตลอดเลย ชักเตื้อก็ปรึกษาแต่กรรมกร แต่ถ้ามันนักก็ประกาศเสียงตามสาย ใแว่ว่างก็ไปฮ่วมกัน”

(หลวงพี่ท่านเลือกเอาเวลา กระยะที่ไม่ใช่ช่วงปลูกนา-เกี่ยวข้าว อย่างที่ปลูกนาเสร็จแล้ว เราก็จะมาหากันว่าช่วงไหนจะว่างดี เขาก็นัดกัน ปรึกษาว່ว่าวันไหนดี ทำนาแล้ว ก็ปลูกผัก ช่วงปลูกผักแล้วอีกไม่นานก็จะสงกรานต์ แล้วก็มารดน้ำดำหัว ดูว่าเป็นรอบปี ถ้าสงกรานต์เสร็จก็มีประเพณี (งานประจำถิ่น) แล้วนะ ถ้าเชื่อมโยงกันตลอดแล้ว ก็มากำหนดวันเลย จะถามจาวบ้านก่อนว่าช่วงไหน ทำอะไรก็ปรึกษาจาวบ้านตลอดเลย บางทีก็ปรึกษาแต่กรรมกร แต่ถ้ามันเยอะก็ประกาศเสียงตามสาย ใครว่างก็ไปฮ่วมกัน)

(นางเดือนฉาย ศรีวิชัย, สัมภาษณ์ 5 มกราคม 2551)

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

กิจกรรม/สื่อ	สาระการเรียนรู้				สถานภาพสื่อ ก่อนทำ กิจกรรม			สถานภาพในปัจจุบัน
	เก่ง ดี มีสุข	สัมมาอาชีพ	สานสัมพันธ์	ประเพณีดีงาม	ไม่เคยมีมาก่อน	เปลี่ยนแปลง	ดำเนินกาอยู่	
1. สระน้ำคุณธรรม	●				●			โรงเรียนดูแล
2. ธนาคารความดี	●				●			โรงเรียนดูแล
3.บำเพ็ญประโยชน์	●					●		ผู้ใหญ่บ้านและผู้นำชุมชนดูแล
4. บ้านหนังสือ	●				●			หยุดพักชั่วคราว (ซ่อมแซม)
5.รวมพลคนปลูกผัก		●					●	ผู้ปกครองและชาวบ้านที่สนใจ
6.รวมพลคนเอาถ่าน		●					●	ต่างคนต่างทำที่บ้านตัวเอง
7. สหกรณ์ต้นกล้า		●			●			หยุดการทำงาน
8.กินข้าวนอกบ้านฯ			●		●			หยุดพักชั่วคราว
9. รดน้ำดำหัวผู้เฒ่า ผู้แก่				●		●		ชุมชนร่วมกันดูแล

ตารางที่ 5 สรุปภาพรวมการขยายผลการพัฒนาสุขภาวะชุมชนบ้านหนองหล่ม

(1.) การเรียนรู้เรื่อง “ค่านิยมเก่ง ดี มีสุข” ผ่านกิจกรรม สระน้ำคุณธรรม ธนาคารความดี นำเพ็ญสาธารณประโยชน์และกิจกรรม บ้านหนังสือ

(1.1) สระน้ำคุณธรรม

จากโครงการพัฒนาของเล่น-การละเล่นเพื่อการส่งเสริมสุขภาวะเด็กตามวิถีชุมชน ทำให้ได้ข้อสรุปหนึ่งว่าสิ่งที่เด็กโปรดปรานในการเล่นมากที่สุด ไม่ว่าจะเป็นยุคใด สมัยใด ได้แก่ ททราย และ น้ำ เพราะในระหว่างที่ทำโครงการพัฒนาของเล่น-การละเล่นที่บ้านฯ นั้น กลุ่มเด็กปฐมวัยได้เข้ามาช่วยงานทางวัดหลายอย่าง เช่น การรดน้ำต้นไม้ การทำความสะอาดบริเวณวัด สิ่งที่เกิดขึ้นได้คือ เด็กมักจะมีความสุขเสมอเมื่อได้เล่นน้ำกับททราย จากข้อค้นพบนี้ ส่งผลให้ เครื่องมือในการพัฒนาสุขภาวะเด็กและชุมชนบ้านหนองห่มขึ้นถัดไปก็คือ “สระน้ำคุณธรรม โดยขั้นตอนของการสร้างสระน้ำคุณธรรมนั้นแสดงได้ดังตารางต่อไปนี้

แผนภาพที่ 24 แสดงขั้นตอนการสร้างสระน้ำคุณธรรม

- จุดชนวนความคิด

ในระหว่างที่พระมหากษัตริย์กับกลุ่มต้นกล้าได้ทำกิจกรรมร่วมกันมา สังเกตได้ว่าเด็กชื่นชอบการเล่นน้ำกับทรายเป็นชีวิตจิตใจ ประกอบกับช่วงนั้นเป็นฤดูฝน มีน้ำตามแหล่งน้ำในปริมาณสูงทำให้เด็กชาวเขาที่เข้ามาเรียนหนังสือที่บ้านหนองหล่มจมน้ำตายไปหนึ่งคน และมีเด็กในชุมชนมาเล่าให้พระมหากษัตริย์ฟังเสมอว่าไปแอบเล่นน้ำตามหนองน้ำ หรือพากันไปเล่นน้ำที่สระว่ายน้ำในหมู่บ้านสันตอ ซึ่งอยู่ห่างจากชุมชนไปประมาณ 10 กิโลเมตรเท่านั้น

เมื่อเห็นเช่นนั้นพระมหากษัตริย์จึงให้อุปกรณ์บันทึกข้อมูล คือ กล้องถ่ายรูป ให้เด็กไปถ่ายภาพระหว่างที่เล่นน้ำในสระว่ายน้ำบ้านสันตอมา แล้วตามไปดูเด็กเล่นน้ำกันที่บ้านสันตอในเวลาต่อมาด้วย ก็พบว่าเด็กมีความสุขมากจากการเล่นน้ำเป็นอย่างมาก

“หละอ่อนจะไปเล่นน้ำที่สระน้ำของครูสำเร็จ บ้านสันตอ แม่ทา มีสระน้ำที่เก็บค่าลงสระ 10-15 บาท หละอ่อนก็มาเล่าให้ฟังว่ามันมีขนาด หละอ่อนเล่าว่ามันเป็นสระน้ำ 4 เหลี่ยม หละอ่อนไปเล่นน้ำ ช่วงแรกเขาก็เอากล้องให้หละอ่อนไปว่าเอาไปถ่ายมาดอ หละอ่อนก็เลยไปถ่ายมา”

(เด็กจะไปเล่นน้ำที่สระน้ำของครูสำเร็จ บ้านสันตอ แม่ทา มีสระน้ำที่เก็บค่าลงสระ 10-15 บาท เด็กก็มาเล่าให้ฟังว่ามันสนุกมาก เด็กเล่าว่ามันเป็นสระน้ำ 4 เหลี่ยม เด็กไปเล่นเยอะ ช่วงแรกเขาก็เอากล้องให้เด็กให้เด็กไปว่าเอาไปถ่ายมาสิ เด็กก็เลยไปถ่ายมา)

(พระมหากษัตริย์ ปณฺทิตโต, สัมภาษณ์ 5 ธันวาคม 2551)

“หละอ่อนเขาลักไปลื่นน้ำบ้านทา จะแอบๆ จวนกันไป มาเล่าให้ดูปีเทิงฟัง แล้วพอตีมันมี หละอ่อนตาย จมน้ำ ก็เลยว่าหละอ่อนกับน้ำมันห่างกันไม่ได้ เลยพาหละอ่อนไปลื่นน้ำสันตอ หันว่าหละอ่อนมันติดใจสระน้ำ พาไป 4-5 คนก่อน ไปลองเจิง ไปถ่ายรูปมา”

(เด็กเขาแอบไปเล่นน้ำบ้านทา จะแอบ ๆ จวนกันไป มาเล่าให้หลวงพี่เทิงฟัง แล้วพอตีมันมี เด็กตาย จมน้ำ ก็เลยว่าเด็กกับน้ำมันห่างกันไม่ได้ เลยพาเด็กไปเล่นน้ำสันตอ เห็นว่าเด็กมันติดใจ สระน้ำ พาไป 4-5 คนก่อน ไปลองเจิง ไปถ่ายรูปมา)

(นายอานนท์ ศรีวิชัย, สัมภาษณ์ 3 กุมภาพันธ์ 2551)

จากข้อมูลดังกล่าวพบว่าพระมหากษัตริย์ได้เปลี่ยนวิกฤตให้เป็นโอกาส คือ เมื่อเด็ก ๆ เริ่มเล่นของเล่น-การละเล่นพื้นบ้านน้อยลง ประกอบกับทราบผลจากการประเมินสื่อของเล่น การละเล่นพื้นบ้านแล้วว่าเด็กชอบเล่นน้ำกับทราย และยังเกิดปัญหาเด็กจมน้ำตายอีกด้วย พระมหากษัตริย์จึงพลิกวิกฤตให้เป็นโอกาสด้วยการให้เครื่องมือกับเด็กไปเก็บข้อมูลในการเล่นน้ำในสระน้ำ และน่าจะเป็นประกายความคิดที่จะสร้างสื่อตัวใหม่ คือ สระน้ำ นั่นเอง

- กิจกรรมครอบครัวสัมพันธ์ ณ บ้านสันตอ

เมื่อพระมหากษัตริย์ได้เสด็จเห็นแล้วว่าเด็กมีความสุขจากการเล่นน้ำมากเพียงใด จึงหาแนวทางร่วมกันกับกลุ่มต้นกล้า ผู้นำชุมชน ครู และผู้ปกครอง ในที่สุดก็เกิดเป็นกิจกรรมครอบครัวสัมพันธ์ที่สระน้ำบ้านสันตอ อ.แม่ทา จ.ลำพูน ในวันที่ 29 สิงหาคม 2547 และ 19 กุมภาพันธ์ 2548 โดยมีการนัดหมายให้ผู้ปกครอง เด็ก และผู้นำชุมชนไปร่วมกิจกรรมด้วย โดยใช้รถกระบะของอบต.เกษม พิงคะสัน และรถส่วนตัวของผู้ปกครองบางส่วน เดินทางไปทำกิจกรรมร่วมกัน

“ก็เลยพาหะอ่อนไปเล่นน้ำ พาผู้ปกครอง-ผู้นำไปดู พาครูใหญ่ ครูอรพินไป อบต.ไป หื้อหะอ่อนเล่น

(ก็เลยพาเด็กไปเล่นน้ำ พาผู้ปกครอง-ผู้นำไปดู พาครูใหญ่ ครูอรพินไป อบต.ไป ให้เด็กเล่น)

(พระมหากษัตริย์ ปณฺทิตโต, สัมภาษณ์ 5 ธันวาคม 2550)

“ท่านมีความพยายามมาก ท่านเอาคนในชุมชนไปนั่งดูสระน้ำที่อยู่นอกชุมชนห่างจากที่นี่ไป 10 กว่ากิโล ไผ่มีรถก็เอาลูกเอาหลาน เอาพ่อเอาแม่ไป ไปดูบึง เด็กชอบมากอยากจะลง พ่อแม่มีความปิติยินดี ดีเห็นลูกเล่นน้ำ ก็มีมีความสุขแล้วตรงนั้นมีความปลอดภัย บะได้ปล่อยเด็กหื้อเล่นเอง พ่อแม่ก็ดูแล”

(ท่านมีความพยายามมาก ท่านเอาคนในชุมชนไปนั่งดูสระน้ำที่อยู่นอกชุมชนห่างจากที่นี่ไป 10 กว่ากิโลเมตร ใครมีรถก็เอาลูกเอาหลาน เอาพ่อเอาแม่ไป ไปดูบึง เด็กชอบมาก อยากจะลง พ่อแม่มีความปิติยินดี เห็นลูกเล่นน้ำ ก็มีมีความสุข แล้วตรงนั้นมีความปลอดภัย ไม่ได้ปล่อยให้เด็กเล่นเอง พ่อแม่ก็ดูแล)

(อาจารย์อรพิน เล็ก, สัมภาษณ์ 1 ตุลาคม 2550)

“ต่อนั้นแหละอ่อนหน่อย ๆ ก็ไป ไปกันหลายลำรถเลย ตั้งผู้ปกครอง”
(ต่อนั้นเด็กเล็ก ๆ ก็ไป ไปกันหลายคันรถเลย กับผู้ปกครอง)

(นายพรวิรัตน์ ชาวสัก, สัมภาษณ์ 3 กุมภาพันธ์ 2551)

“ตุ๊ปี่มาถามว่าอยากเล่นน้ำกันเหอ หละอ่อนก็ว่าอยากไป ตุ๊ปี่ก็ว่าจะพาไป หละอ่อนก็ดีใจกันขนาดเลย เอรารถบต.ชาติไป ตุ๊เทิงเขาก็ถ่ายรูปถ่ายหยังมา”

(หลวงพี่ถามว่าอยากเล่นน้ำกันไหม เด็กก็ว่าอยากไป หลวงพี่ก็ว่าจะพาไป เด็กก็ดีใจกันมากเลย เอรารถบต.ชาติไป หลวงพี่เทิงเขาก็ถ่ายรูปถ่ายอะไรมา)

(ด.ญ.พัชรี ศรีวิชัย, สัมภาษณ์ 3 กุมภาพันธ์ 2551)

ภาพที่ 25 แสดงกิจกรรมครอบครัวสัมพันธ์ ณ บ้านสันตอ

- ระดมความคิด พิชิต “สระน้ำในฝัน”

หลังจากจัดกิจกรรมครอบครัวสัมพันธ์ที่บ้านสันตอแล้ว พระมหาบ้นเทิงก็สอบถามไปยังกลุ่มต้นกล้าว่าอยากให้มีสระน้ำในบ้านหนองหล่มหรือไม่ คำตอบที่ได้เป็นเอกฉันท์ว่า อยากให้มีสระน้ำในชุมชน จึงเกิดการระดมความคิดในหัวข้อ “สระน้ำในฝัน” โดยแบ่งกลุ่มเด็กออกเป็น 4 กลุ่ม แต่ละกลุ่มช่วยกันคิดว่าอยากให้สระน้ำมีลักษณะอย่างไร โดยมีพระมหาบ้นเทิง และพระมหาเอนก เป็นพี่เลี้ยง

“ดูถามไปว่า เอ... ถ้าไปแบ่งสระดีหนองหล่มซักดีนี่จะดีกว่า จุหื้อหละอ่อนก็ดีด้วย”

(ดูถามไปว่า เอ... ถ้าไปทำสระที่หนองหล่มสักที่เจดีใหม่ หลอกให้เด็กคิดด้วย)

(พระมหาบ้นเทิง ปณฺทิตโต, สัมภาษณ์ 5 ธันวาคม 2550)

“หละอ่อนก็วาดรูปสระน้ำในฝัน อยากหื้อหละอ่อนบะไปแแล้วไหนไกล แต่หละอ่อนก็ชอบไปอยู่บวัด”

(เด็กก็วาดรูปสระน้ำในฝัน อยากให้เด็กไม่ไปเที่ยวไหนไกล แต่เด็กก็ชอบอยู่บวัด)

(ด.ญ.พัชรี ศรีวิชัย, สัมภาษณ์ 3 กุมภาพันธ์ 2551)

“ก็เลยหื้อหละอ่อนวาดรูป สระน้ำในฝัน ในความคิดเป็นอย่างไร แล้วนำเสนอต่อนเมื่อคืน”

(ก็เลยให้เด็กวาดรูปสระน้ำในฝัน ในความคิดเป็นอย่างไร แล้วนำเสนอตอนกลางคืน)

(พระมหาเอนก กองเขียว, สัมภาษณ์ 1 ตุลาคม 2550)

สถาบันวิทย์บริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ภาพที่ 26 แสดงบรรยากาศการระดมความคิด พิชิตสระน้ำในฝัน

- ละครสั้นในวันประชาคม

ในคำคืนของวันที่ 20 กุมภาพันธ์ 2548 คือวันประชาคมของหมู่บ้าน เป็นวันที่มีเด็ก ๆ ในหมู่บ้านหนองหล่มเข้าประชุมเป็นจำนวนมาก เพราะที่บ้านหนองหล่มนี้ ทุกคนมีสิทธิ์ออกเสียงได้หนึ่งเสียงเท่ากันหมด ยิ่งเด็กเข้าร่วมประชุมมากเท่าไรก็จะยิ่งมีโอกาสในการออกเสียงมากเท่านั้น การรวมตัวของเด็กจำนวนมากในการประชุมหมู่บ้านครั้งนั้น สร้างความแปลกใจกับผู้ใหญ่มากกว่าทำไมเด็กถึงมาร่วมประชุมมากเพียงนี้

“ปรากฏว่าวันที่ประชุมจาวบ้าน ทำประชาคมจะทำสระน้ำ หละอ่อนเต็มวัด”

(ปรากฏว่าวันที่ประชุมชาวบ้าน ทำประชาคมจะทำสระน้ำ เด็กเต็มวัด)

(พระมหาเอนก กองเขียว, สัมภาษณ์ 1 ตุลาคม 2550)

ในการประชาคมปีนี้ แตกต่างออกไปจากปีก่อน ๆ ที่นอกจากจะมีการประชุมเรื่องแผนการพัฒนาหมู่บ้านประจำปี เหมือนเช่นทุกปีแล้ว วาระหนึ่งของการประชุมคือนั้น คือ การแสดงละครสั้นของเด็ก ๆ เวลา 4-5 นาที โดยมีเนื้อหาเกี่ยวกับการจมน้ำของเด็กคนหนึ่ง แล้วเสียชีวิต จึงเกิดคำถามขึ้นมาว่า แล้วจะทำอย่างไรเด็กจึงจะไม่จมน้ำอีก คำตอบของละคร คือ “การสร้างสระน้ำ” ไว้ในชุมชนนั่นเอง

“ปีก็มาก็เลยมานั่งดูกัน ทำเป็นละครหื้อผู้ปกครองดู กรรมก่ารก็ดู ว่าหละอ่อนไปเล่นน้ำเองแล้วบะมีไผ่ผ่อก็จะตกน้ำตาย เขาก็คิดกันคนเดียว ละครก็เลยมาทำโครงการสระน้ำ”

(กลับมาก็เลยมานั่งคุยกัน ทำเป็นละครให้ผู้ปกครองดู กรรมการก็ดู ว่าเด็กไปเล่นน้ำเองแล้วไม่มีใครดูก็จะตกน้ำตาย เขาคิดกันเอง แล้วก็มาทำโครงการสระน้ำ)

(พ่อหลวงมานพ ชาวสีก, สัมภาษณ์ 4 มกราคม 2551)

“วันนั้นเตรียมกันเป็นอย่างดีเลย กลางคืนมานี้มีประชุมที่วัด วันนั้นหละอ่อนมานักกว่าจาวบ้าน เต็มเลย จาวบ้านก็สงสัยว่าหละอ่อนมาทำไม ก็เลยขอโอกาสที่ประชุมว่าหละอ่อนมีอะไรงัยจะเสนอซัก 4-5 นาที หละอ่อนก็เลยแสดงละคร 5 นาที”

(วันนั้นเตรียมกันเป็นอย่างดีเลย กลางคืนมานี้มีประชุมที่วัด วันนั้นเด็กมามากกว่าชาวบ้าน เต็มเลย ชาวบ้านก็สงสัยว่าหละอ่อนมาทำไม ก็เลยขอโอกาสที่ประชุมว่าเด็กมีอะไรจะเสนอซัก 4-5 นาที เด็กก็เลยแสดงละคร 5 นาที)

(พระมหาบันเทิง ปณฺฑิตโต, สัมภาษณ์ 5 ธันวาคม 2550)

ภาพที่ 27 แสดงบรรยากาศการแสดงละครสั้น

การแสดงละครของเด็กในครั้งนั้นมีจุดมุ่งหมายเพื่อให้ผู้ใหญ่ในชุมชนได้ร่วมกันลงมติให้ชาวบ้านร่วมกันตกหมวด (คือการแบ่งเวรกันมาทำงานส่วนรวม) มาทำสระน้ำ เนื่องจากบ้านหนองหล่มมีต้นทุนสังคมที่สำคัญอย่างหนึ่ง คือ มีช่างจำนวนมาก จึงสามารถระดมแรงงานมาช่วยกันทำสระน้ำได้ และที่สำคัญ หากมติในที่ประชาคมเป็นอย่างไรก็จะถือเอามตินั้นเป็นแนวปฏิบัติ แล้วผลการลงมติก็น่าเป็นเอกฉันท์ว่า จะมีการสร้างสระน้ำให้กับเด็กในชุมชน ทางทิศตะวันตกของวัด โดยชาวบ้านจะตกหมวด หรือแบ่งเวรกันมาทำทุกวัน วันละ 10-15 คน เป็นเวลา 1 เดือน เริ่มตั้งแต่วันที่ 1 มีนาคม 2548 เป็นต้นไป

“จะหื้อหละอ่อนคิดกันว่าจะเสนออย่างไรให้ชาวบ้านมาลงขัน จัวยออกแรงทำ หละอ่อนก็เลยไปจัดเวทีระดมความคิดกัน สุดท้ายก็เลยแสดงละครหื้อชาวบ้านดู วันนั้นเป็นวันประชุมประชาคมชาวบ้าน”

(จะให้เด็กคิดกันว่าจะเสนออย่างไรให้ชาวบ้านมาลงขัน ช่วยออกแรงทำ เด็กก็เลยไปจัดเวทีระดมความคิดกัน สุดท้ายก็เลยแสดงละครให้ชาวบ้านดู วันนั้นเป็นวันประชุมประชาคมชาวบ้าน)

(พระมหานันทิง ปณฺฑิตโต, สัมภาษณ์ 5 ธันวาคม 2550)

ในส่วนองแรงงานนั้นไม่มีค่าใช้จ่าย เนื่องจากใช้แรงงานสลา หรือช่าง ซึ่งเป็นต้นทุนทางสังคมของบ้านหนองหล่มอยู่แล้ว เนื่องจากชาวบ้านหนองหล่มส่วนใหญ่มีอาชีพนอกภาคเกษตรกรรมเป็นช่างก่อสร้าง เช่น ช่างไม้ ช่างปูน เป็นจำนวนมาก ส่วนค่าวัสดุ อุปกรณ์ต่าง ๆ นั้นพระมหานันทิงรับอาสา เป็นผู้หามา โดยจากการประเมินของนายช่างใหญ่ คือ พ่อหลวงมานพ ชาวสีกแล้ว ได้ประมาณการไว้ว่าไม่น่าจะเกิน 150,000 บาท ซึ่งพระมหานันทิงก็แสวงหางบประมาณส่วนหนึ่งมาจากเงินที่เหลือจากโครงการของเล่น-การละเล่นพื้นบ้าน ในการพัฒนาสุขภาพชุมชน ค่าตอบแทนนักวิจัยในการทำวิจัยโครงการต่าง ๆ และการบริจาค ก็คาดการณ์ว่าน่าจะสามารถทำสระน้ำได้

“แล้วเขาก็ลองถามความเป็นไปได้เรื่องบ เรื่องหยังต่าง ๆ ว่าทำได้บะได้ เลยไปถามพ่อหลวงว่าความเป็นไปได้ในทางการทำว่าทำได้บ่ พ่อหลวงคาดงบประมาณไว้ 150,000 บาท บะรวมค่าแรงนา เพราะค่าแรงเขาก็คิดว่าเขามาช่วยกันมาลงแรงกัน

(แล้วเราก็ลองถามความเป็นไปได้ในเรื่องบ เรื่องอะไรต่าง ๆ ว่าทำได้หรือไม่ได้ เลยไปถามพ่อหลวงว่าความเป็นไปได้ในทางการทำว่าจะได้ไหม พ่อหลวงคาดงบประมาณไว้ 150,000 บาท ไม่รวมค่าแรงนะ เพราะค่าแรงเราคิดว่าเรามาช่วยกันมาลงแรงกัน)

(พระมหานันทิง ปณฺฑิตโต, สัมภาษณ์ 5 ธันวาคม 2550)

“ทีนี้เลยหาช่องทาง พอดีว่ามีงบงานวิจัยอยู่ เกี่ยวกับของเล่น ก็เลยแจ้งเป็นได้ มีงบหลายตีก็เลยได้สร้างมาโดยบะได้เสียค่าแรงสักบาท โดยใช้คนชุมชนเป็นสลา ตกหมวดกันมาทำ เสร็จภายในหนึ่งเดือน”

(ทีนี้เลยหาช่องทาง พอดีว่ามีบวิจัยอยู่ เกี่ยวกับของเล่น ก็เลยแจ้งเขาได้ มีงบหลายตีก็เลยได้สร้างมาโดยไม่ได้เสียค่าแรงสักบาท โดยใช้คนชุมชนเป็นช่าง ตกหมวดกันมาทำ เสร็จภายในหนึ่งเดือน)

(พระมหาเอนก กองเขียว, สัมภาษณ์ 1 ตุลาคม 2550)

- ร่วมแรง สานใจ ได้ “สระน้ำคุณธรรม

หลังจากที่มีการลงมติในประชาคมแล้วว่า จะมีการสร้างสระน้ำให้เด็ก ๆ ได้เล่นกัน ผู้ใหญ่ก็ตกลงมาทำสระน้ำทุกวัน ส่วนเด็ก ๆ นั้นก็ตื่นตื่นไปช่วยหยิบจับ ยกของ หรือบริการผู้ใหญ่เท่าที่กำลังจะอำนวย โดยหวังว่าสระน้ำแห่งนี้จะได้สร้างเสร็จเร็วยิ่งขึ้น

“ตอนทำสระนี้เขาก็คิดค่าอุปกรณ์ บะได้ก็คิดค่าแรงแข็ง ขอชาวบ้านมาช่วยกัน ได้ 1 เดือน หละอ้อนเขามาช่วยเสิร์ฟน้ำ ขนดินก็ฟ่อง แลงมาเลิกโรงเรียนมาก็มาช่วยกัน”

(ตอนทำสระนี้เราก็คิดค่าอุปกรณ์ ไม่ได้คิดค่าแรงแข็ง ขอชาวบ้านมาช่วยกัน ได้ 1 เดือน เด็กเขามาช่วยเสิร์ฟน้ำ ขนอิฐบ้าง เย็นมาเลิกโรงเรียนมาก็มาช่วยกัน)

(พ่อหลวงมานพ ชาวสัก, สัมภาษณ์ 4 มกราคม 2551)

“เขาไปบิณฑบาตเสร็จแล้วก็ไปจួយเลย บะปิ๊กบ้าน ปอแม่เขาก็บะห้วง รู้แล้วว่าอยู่วัด เขาตั้งมาจวนกันเป็นหมู่ เคิร์ก-เคนได้ตั้งมาจวนละชู้กันว่าถ้าบะไปบะต้องเล่นน้ำ แล้วก็ไปกัน”

(เขาไปบิณฑบาตเสร็จแล้วก็ไปช่วยเลย ไม่กลับบ้าน พ่อแม่เขาก็ไม่เป็นห่วง รู้แล้วว่าอยู่วัด เขาก็มาจวนกันเป็นกลุ่ม เคิร์ก-เคนได้ก็มาจวนแล้วชู้กันว่าถ้าไม่ไปไม่ต้องเล่นน้ำ แล้วก็ไปกัน)

(เด็กหญิงพัชรี ศรีวิชัย, สัมภาษณ์ 3 กุมภาพันธ์ 2551)

“คนใหญ่จะตกลงมาทำ แต่หละอ้อนไปร่วมทุกวัน”

(ผู้ใหญ่จะตกลงมาทำ แต่เด็กไปร่วมทุกวัน)

(นายพรวิรัตน์ ชาวสัก, สัมภาษณ์ 3 กุมภาพันธ์ 2551)

“หละอ้อนยังบะมีความรู้เรื่องการก่อสร้าง ก็ช่วยเสิร์ฟน้ำ ทำนั่นทำนี่”

(เด็กยังไม่มีความรู้เรื่องการก่อสร้าง ก็ช่วยเสิร์ฟน้ำ ทำนั่นทำนี่)

(นายอานนท์ ศรีวิชัย, สัมภาษณ์ 3 กุมภาพันธ์ 2551)

ภาพที่ 28 แสดงบรรยากาศการร่วมมือร่วมใจจนได้สระน้ำคุณธรรม

ในที่สุดสระน้ำก็สร้างได้สำเร็จ ทว่าปัญหาที่ตามมาคือ ใช้งบประมาณในการสร้างสระน้ำเกินจากที่คาดการณ์ไว้ คือ 150,000 บาท เพราะหลังจากเสร็จสิ้นการทำสระน้ำแห่งนี้แล้ว วัสดุยอดการใช้จ่ายหมดใช้ไปถึง 300,000 บาท หักลบกลบหนี้กับเงินที่หามาได้ทั้งหมดแล้ว การสร้างสระน้ำแห่งนี้ทำให้พระมหาบันเทิงเป็นหนี้กองทุนหมู่บ้านอยู่ถึง 60,000 บาท

“บอกว่างบประมาณ 150,000 บาทนี้บะปอนา หมดไป 300,000 บาท”

(บอกว่างบประมาณ 150,000 บาทนี้ไม่พอนะ หมดไป 300,000 บาท)

(พระมหาบันเทิง ปณฺฑิติโต, สัมภาษณ์ 5 ธันวาคม 2550)

“ตอนหลังนี้เครียดเลย เพราะบะได้วางแผนไว้ก่อน เลยเป็นหนี้ ใช้วิธีการยืมก่อน ยืมจากออมทรัพย์ กองทุนหมู่บ้าน ตอนนั้นตุ้เจ้าเป็นหนี้ ป้อ-แม่บะฮู้ มาฮู้ทีหลัง ดิ่งหมด 60,000 บาท ยืมฮั้นยืมนี้แต่ใจจื้อคนอื่น แล้วช่วงหลังตอนพ่อแม่ฮู้ได้ใจนี้หมดแล้ว แต่ว่าต้องมีคณะกรรมการจួយดู”

(ตอนหลังนี้เครียดเลย เพราะไม่ได้วางแผนไว้ก่อน เลยเป็นหนี้ ใช้วิธีการยืมก่อน ยืมจากออมทรัพย์ กองทุนหมู่บ้าน ตอนนั้นพระเป็นหนี้ พ่อ-แม่ไม่รู้ มาฮู้ทีหลัง ทั้งหมด 60,000 บาท ยืมฮั้นยืมนี้ แต่ใจจื้อคนอื่น แล้วช่วงหลังตอนพ่อแม่ฮู้ได้ใจนี้หมดแล้ว แต่ว่าต้องมีคณะกรรมการช่วยดู)

(พระมหาบันเทิง ปณฺฑิติโต, สัมภาษณ์ 5 ธันวาคม 2550)

อย่างไรก็ตาม สระน้ำของบ้านหนองหล่มก็สามารถสร้างเสร็จและมีพิธีเปิดอย่างเป็นทางการเมื่อวันที่ 17 เมษายน 2548

ปัจจุบันสระน้ำคุณธรรมยังคงเปิดให้เด็กปฐมวัยเข้าไปเล่นได้ แต่อยู่ในการดูแลของทางโรงเรียนวัดหนองหล่ม

ภาพที่ 29 ภาพบรรยากาศการเล่นน้ำในสระน้ำคุณธรรม

(1.2) โครงการธนาคารความดี

ก. ความเป็นมาของธนาคารความดี

ในระหว่างที่สร้างสระน้ำนั้น พระมหาบันเทิง และกลุ่มต้นกล้าก็ร่วมกันคิดว่าจะมีเงื่อนไขในการเล่นน้ำอย่างไร เด็ก ๆ กลุ่มต้นกล้าได้ร่วมกันเสนอความคิดเห็นที่หลากหลาย สุดท้ายได้ข้อสรุปร่วมกันว่า สระน้ำแห่งนี้จะเป็น “สระน้ำคุณธรรม” ดังนั้นคนที่ลงเล่นน้ำได้ก็ต้องมีคุณธรรมเท่านั้น จึงร่วมกันคิดหาวิธีการที่จะส่งเสริมคุณธรรมผ่านความดีอย่างไร เพื่อที่เด็กในชุมชนจะได้เล่นน้ำในสระน้ำคุณธรรม คำตอบที่ได้คือ สระน้ำแห่งนี้จะเปิดให้สำหรับคนที่มีคุณธรรมเล่นเท่านั้น และคนที่จะมีคุณธรรมได้ก็ต้องมีความดี ในที่สุดก็เกิดเป็นกิจกรรม “โครงการธนาคารความดี”

เมื่อได้ข้อสรุปจากการประชาคมหมู่บ้านแล้วว่าจะมีการสร้างสระน้ำให้กับเด็ก ๆ ในระหว่างที่สร้างสระน้ำ พระมหาบันเทิง พระมหาเอนก กลุ่มต้นกล้า ครู และผู้นำชุมชน ก็หาแนว

ทางการสะสมความดีเพื่อจะได้เอาเป็นเงื่อนไขการเล่นน้ำในสระน้ำคุณธรรม พระมหาเอนกจึงเสนอให้ไปดูงานที่โรงเรียน บ้านดอนชัย ซึ่งพระมหาเอนกเคยศึกษาที่นั่น แล้วทราบมาว่าที่โรงเรียนบ้านดอนชัยมีโครงการธนาคารความดี รับผิดชอบโดย อาจารย์ ศิรินันท์ โรงเรียนบ้านดอนชัย จังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งเป็นอาจารย์ที่เคยสอนพระมหาเอนกมาก่อน

“อาตมาก็เลยคุยกันกับตู้ปั่นเท็งลองไปผ่ธนาคารความดีของอาจารย์ศิรินันท์ ตะกอนเป็นครูของอาตมา ก็เลยได้คุยกันถึงหลักการธนาคารความดี”

(อาตมาก็เลยคุยกันกับหลวงพี่ปั่นเท็ง ลองไปดูธนาคารความดีของอาจารย์ศิรินันท์ เมื่อก่อนเป็นครูของอาตมา ก็เลยได้คุยกันถึงหลักการธนาคารความดี)

(พระมหาเอนก กองเขียว, สัมภาษณ์ 1 ตุลาคม 2550)

เมื่อศึกษาดูงานเกี่ยวกับธนาคารความดีที่โรงเรียนบ้านดอนชัยแล้ว พบว่าเงื่อนไขของการทำความดีของที่นี่ อยู่ที่ทุนการศึกษา เมื่อเด็กทำความดีในด้านต่าง ๆ แล้วสะสมไว้ก็จะได้รับเงินทุนการศึกษาในปลายปี

หลังจากที่ได้เห็นตัวอย่างโครงการธนาคารความดี พระมหาบันเท็ง กลุ่มต้นกล้า และผู้นำชุมชนก็กลับมาปรึกษากันว่าจะปรับประยุกต์โครงการธนาคารความดีให้เข้ากับชุมชนตัวเองได้อย่างไร ก็ได้ข้อสรุปกันในที่ประชุมว่าบ้านหนองหล่มนั้นมีต้นทุนสำคัญ อันสามารถเป็นแรงจูงใจสำคัญในการทำความดีได้ นั่นก็คือ “สระน้ำคุณธรรม” ทำให้สระน้ำได้กลายเป็นเครื่องมือสำคัญในการจูงใจให้เด็ก ๆ ทำความดี

“ตู้ปั่นบอกว่าทำความดีแล้วเอาความดีมาฝาก อย่างเก็บขยะ ทำความดีกับเพื่อน เก็บไว้แล้วเอามาฝากแล้วหือเป็นทุนก่านศึกษา แต่ของเรามีสระน้ำก็เลยคิดว่าเอาสระน้ำเนี่ยมาเป็นเงื่อนไข และกระบวนการในการปลูกฝังความดี”

(ที่นุ่นบอกว่าทำความดีแล้วเอาความดีมาฝาก อย่างเก็บขยะ ทำความดีกับเพื่อน เก็บไว้แล้วเอามาฝากแล้วให้เป็นทุนการศึกษา แต่ของเรามีสระน้ำแล้วก็เลยคิดว่าเอาสระน้ำเนี่ยมาเป็นเงื่อนไข และกระบวนการในการปลูกฝังความดี)

(พระมหาเอนก กองเขียว, สัมภาษณ์ 1 ตุลาคม 2550)

ข. วัตถุประสงค์ของธนาคารความดี

โครงการธนาคารความดีมีวัตถุประสงค์มีหลักสองประการคือ การปลูกฝังเรื่องการทำ ความดีให้กับเด็กในชุมชน และวัตถุประสงค์อีกประการคือการส่งเสริมและสนับสนุนค่านิยมการ พัฒนาเด็กให้ครบองค์ประกอบ คือ เก่ง ดี และมีสุข

ภาพที่ 30 แสดงบรรยากาศการฝากความดีที่ธนาคารความดี

ค. สถานภาพสื่อก่อนทำโครงการ

ธนาคารความดี ถือเป็นนวัตกรรมของชุมชนบ้านหนองหล่ม เพราะก่อนหน้านี้ยังไม่มีเคยมี การสะสมความดีเช่นนี้มาก่อน จนกระทั่งเกิดการทำกิจกรรมนี้ขึ้นมา

ง. ขั้นตอนการปฏิบัติการ

- ผู้เข้าร่วม

กลุ่มเป้าหมายหลักที่ถือเป็นลูกค้าธนาคารแห่งนี้ คือ กลุ่มเด็กปฐมวัยที่ต้องการ เล่นน้ำในสระน้ำคุณธรรม รวมถึงกลุ่มต้นกล้าที่เป็นรุ่นพี่ รับผิดชอบที่เป็นเจ้าหน้าที่รับฝาก-ถอนความ ดี

กลุ่มเป้าหมายรอง คือ ผู้ปกครอง ผู้นำชุมชน เนื่องจากการจะมีความดีมาฝากได้ นั้นต้องได้รับการรับรองจากบุคคลกลุ่มนี้ว่าเด็ก ๆ ได้ทำความดีจริง แล้วบันทึกลงในสมุดความดี ซึ่งจะกล่าวถึงต่อไป

- ขั้นตอนการดำเนินงาน

ในระหว่างที่มีการสร้างสระน้ำคุณธรรมนั้น ก็ได้เปิดทำการธนาคารความดี เพื่อให้เด็กๆ ได้เริ่มสะสมความดีกันก่อน โดยมีเงื่อนไขว่า คนที่จะลงเล่นสระน้ำคุณธรรมในวันที่เปิดให้เล่นอย่างเป็นทางการ คือ วันที่ 17 เมษายน 2548 นั้น ต้องมีความดีสะสมอยู่ 50 คะแนนขึ้นไป โดยความดีที่ว่านี้ แบ่งเป็นความดีด้านความกตัญญูรู้คุณ นอบน้อมถ่อมตน และรักการเรียน โดยเปิดทำการในช่วงเย็นวันศุกร์ เพื่อสะสมความดีตามเกณฑ์ที่กำหนดแล้วก็จะได้เล่นน้ำ

หลักการทำงานของธนาคารความดีนั้น ได้จำลองรูปแบบของธนาคารทั่วไป คือ มีการฝาก-ถอน อย่างเป็นทางการ ผ่านสมุดบันทึกความดีที่เด็กแต่ละคนจะได้รับไปคนละเล่ม แล้วนำมาฝาก-ถอน ในวันทำการ คือช่วงเย็นวันศุกร์ แล้วเปิดให้เล่นน้ำในช่วงวันเสาร์-อาทิตย์

“คล้าย ๆ การจำลองเรื่องออมทรัพย์ ที่มีการฝาก-มีการถอน คือฝากออมทรัพย์ คือเอาความดีมาฝาก ในหนึ่งสัปดาห์”

(พระมหาบัณฑิต ปญฺฑิตโต, ให้สัมภาษณ์ในรายการคนค้นคน
ออกอากาศเมื่อ 30 สิงหาคม 2548)

“เขาโชคดีที่มีสระ ก็เลยเอาสระมาเป็นแรงผลักดันให้ทำความดี”

(เราโชคดีที่มีสระ ก็เลยเอาสระมาเป็นแรงผลักดันให้ทำความดี)

(อาจารย์อรพิน เลสิก, สัมภาษณ์ วันที่ 1 ตุลาคม 2550)

“เขามีสระน้ำอย่างเดียวมันบะปอ เพราะว่าสระน้ำเป็นจุดจูงใจบะตาย จะหื้อหละอ่อนเยียะหยังเพื่อเป็นข้อแลกเปลี่ยนในการเล่นน้ำ ตอนนั้นสระว่ายนํ้าเป็นจุดจูงใจดี๊แสงที่สุด เพราะว่ามันแบ่งขึ้นมาใหม่ งาม”

(เรามีสระน้ำอย่างเดียวมันไม่พอ เพราะว่าสระน้ำเป็นจุดจูงใจเฉย ๆ จะให้เด็กทำอะไรเพื่อเป็นข้อแลกเปลี่ยนในการเล่นน้ำ ตอนนั้นสระว่ายนํ้าเป็นจุดจูงใจที่แรงที่สุด เพราะว่ามันทำขึ้นมาใหม่ สวย)

(นายอานนท์ ศรีวิชัย, สัมภาษณ์ 3 กุมภาพันธ์ 2551)

ในระยะเริ่มแรก การทำ “ความดี” นั้น แบ่งเป็น 3 หัวข้อใหญ่ได้แก่ กตัญญูรู้คุณ นอบน้อมต่อมตน และรักการเรียน แล้วจึงเอาความดี 3 หัวข้อนี้มาแบ่งเป็นประเภทความดีได้ 7 ประเภท ได้แก่ งานบ้าน การศึกษา มารยาท งานอาชีพ งานศาสนาและวัฒนธรรม และสร้างชื่อเสียงแก่ส่วนรวม และ งานสาธารณประโยชน์

ในการดำเนินการของกิจกรรมธนาคารความดีมีขั้นตอนดังนี้

1. จัดทำแฟ้มและฐานข้อมูลสมาชิกธนาคารความดี ซึ่งในปัจจุบันมีสมาชิกธนาคารความดีทั้งหมด 96 คน
2. จัดทำสมุดบันทึกความดี และให้สมาชิกทดลองใช้สมุดบันทึกความดี และปรับปรุงใช้ตามความเหมาะสม
3. คัดเลือกคณะกรรมการดำเนินการธนาคารความดี
4. จัดทำการสื่อสารเรื่องการฝากความดี แนะนำเกี่ยวกับการดำเนินการธนาคารความดี
5. ให้สมาชิกนำสมุดความดีมาฝากทุกวันศุกร์ของสัปดาห์เพื่อลงคะแนนสะสมความดีไว้ใช้สิทธิการเล่นน้ำสระน้ำคุณธรรม
6. นำคะแนนสะสมความดีไปแลกคูปองเล่นน้ำสระน้ำคุณธรรมในทุกวันเสาร์และวันอาทิตย์

การสะสมความดีนั้นทำกันในรอบสัปดาห์ สะสมให้ครบสัปดาห์ละ 10 แต้ม จึงจะได้ลงเล่นน้ำ หากขาดไปแม้แต่แต้มเดียวก็ไม่สามารถเล่นน้ำในสัปดาห์นี้ได้ เนื่องจากสระน้ำแห่งนี้ต้องให้คนที่มีคุณธรรมเท่านั้น หากขาดความดีไปแม้แต่แต้มเดียวก็ต้องอดเล่น โดยกฎนี้ตั้งขึ้นมา นอกจากจะมุ่งหวังให้เด็กได้เรียนรู้เรื่องความดีแล้ว ยังต้องการให้เด็กได้เรียนรู้ถึงความพลาดหวังด้วย

“บางคนมี 9 ดาว ขอลงก่อนได้ก่อน ตีตหน้าจะมาสาย บะได้ เพราะสระนี้ชื่อว่า สระน้ำคุณธรรม คนมีคุณธรรม มีความดีเท่านั้นที่จะได้ลง ส่วนสระอื่น มีตัง ชาว สามสิบ ก็ลงได้ มีคุณธรรมหรือเปล่าบะฮู้ เพราะเป็นทำแบบธุรกิจ เก็บชะตัง แต่ตรงนี้เฮต๋อยอดสระน้ำคุณธรรม เพราะฉะนั้นต้องมีความดีแท้ ๆ ถึงจะได้ลง เลยอยากปลูกฝังหละอ่อนเรื่องความดีแท้ๆ ครูจะมาใจ

อ่อนก็แสดงว่าบะได้ส่งเสริมความดีกันเท่าใด ก็เลยต้องมาอู้กันหื้อเข้าใจ ทั้งผู้ปกครอง นักเรียน ละก็ตัวครูด้วย”

(บางคนมี 9 ดาว ขอลงก่อนได้ไหม อาทิศย์หน้าจะมาใช้ให้ ไม่ได้ เพราะสระนี้ชื่อ ว่าสระน้ำคุณธรรม คนมีคุณธรรม มีความดีเท่ากันที่จะได้ลง ส่วนสระอื่น มีเงิน ยี่สิบ สามสิบ ก็ลง ได้ มีคุณธรรมหรือเปล่าไม่ทราบ เพราะเขาทำแบบธุรกิจ เก็บเงิน แต่ตรงนี้เราต่อยอดสระน้ำ คุณธรรม เพราะฉะนั้นต้องมีความดีจริง ๆ จึงจะได้ลง เลยอยากปลูกฝังเด็กเรื่องความดีจริง ๆ ครู จะมาใจอ่อนก็แสดงว่าไม่ได้ส่งเสริมความดีกันเท่าไร ก็เลยต้องมาอู้กันให้เข้าใจ ทั้งผู้ปกครอง นักเรียน แล้วก็ครูด้วย)

(อาจารย์อรพิน เลสิก, สัมภาษณ์ วันที่ 1 ตุลาคม 2550)

แท้จริงแล้วเงื่อนไขในการทำความดีนี้ไม่ได้อยู่ที่สระว่ายนํ้า สระน้ำคุณธรรมเป็น เพียงสื่อชนิดหนึ่งในการพัฒนาสุขภาพเด็กในชุมชน หากเป้าหมายที่แท้จริงแล้ว คือ การสร้างเด็ก ในชุมชนให้มีความเก่ง เป็นคนดี และมีความสุข

เจ้าหน้าที่ธนาคารความดีก็จะเป็นกลุ่มธนาคารต้นกล้าที่เข้ามาทำงานโดยไม่มี ค่าตอบแทนให้ ไม่ได้รับแม้การบันทึกความดีพิเศษขึ้นมาเพื่อให้ลงเล่นน้ำ เพราะงานนี้ต้องการคน จิตอาสาทำงาน อันเป็นการพิสูจน์ใจเด็กว่าหากไม่มีสิ่งตอบแทนแล้วพวกเขาจะทำความดี มีความเสียสละหรือไม่ ซึ่งผลตอบกลับมามีเด็กที่เต็มใจมาทำงานนี้อย่างต่อเนื่อง

“ป.5-ป.6 ได้เป็นเจ้าหน้าที่บันทึกความดี คือ หละอ่อนก็มีความตั้งใจอยากเล่นน้ำ บะใจทำความดีเอาความดีมาส่ง มีหละอ่อนมานักเจ้า”

(ป.5-ป.6 ได้เป็นเป็นเจ้าหน้าที่บันทึกความดี คือ เด็กก็มีความตั้งใจอยากเล่นน้ำ ไม่ใช่ทำความดีเอามาส่ง มีเด็กมาเยอะค่ะ)

(เด็กหญิงพัชรี ศรีวิชัย, สัมภาษณ์ 3 กุมภาพันธ์ 2551)

- สมุดฝากความดี

สมุดฝากความดี เป็นสมุดที่ใช้สำหรับการบันทึกความดี โดยเด็กแต่ละคนจะ ได้รับสมุดฝากความดีไปคนละ 1 เล่ม เมื่อทำความดีแล้วจะบันทึก และให้ผู้ปกครองหรือผู้นำ ชุมชนเซ็นรับรอง

รูปแบบของสมุดฝากความดี

ในขั้นตอนการทำสมุดความดีนั้นเกิดจากการนำคุณลักษณะเด็กดีที่มีการเสนอ แล้วนำมาแบ่งหมวดหมู่ ทำเป็นสมุดบัญชีเพื่อให้เด็กได้ลงบันทึก ซึ่งสมุดความดีนั้นมีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงอยู่หลายครั้ง เพื่อให้เหมาะสมกับสถานการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น

ภาพที่ 31 แสดงตัวอย่างสมุดธนาकारความดี

ในวันเปิดทำการของสระน้ำคุณธรรม มักจะเปิดทำการวันหยุด คือวันเสาร์ วันอาทิตย์ วันหยุดราชการ สมาชิกธนาकारความดีก็สามารถนำคะแนนสะสมธนาकारความดีแลกเป็นตั๋วเข้าใช้บริการเล่นน้ำในสระน้ำคุณธรรมได้

- ผลการดำเนินการ

จากเงื่อนไขที่ว่าเด็ก ๆ ต้องทำความดีสะสมไว้ จึงจะสามารถแลกความดีนั้นเป็นคะแนนเพื่อลงเล่นในสระน้ำคุณธรรม ผลปรากฏว่ามีเด็ก ๆ ในชุมชนบ้านหนองหล่มทำความดีกันอย่างต่อเนื่อง และมาเล่นน้ำในสระกันอย่างสนุกสนาน แม้ในช่วงฤดูฝนที่สระน้ำปิดให้บริการ เด็ก ๆ ก็ยังไม่หยุดทำความดี หรือเด็กบางคนมีคะแนนสะสมมากมายแต่ก็ไม่นำมาแลกคะแนนเล่นน้ำ

เนื่องจากไม่ชอบการเล่นน้ำ แต่เป็นการทำความดีเพราะทำแล้วสบายใจ จึงเห็นผลชัดเจนว่า การปลูกฝังความดีให้เด็ก ๆ ในบ้านหนองหล่มนี้ทำให้เด็กได้ตระหนักถึงการทำความดีในชีวิตประจำวันได้

“บางที่ที่เคยทำมา มีหละอ่อนมาฝากคุณธรรม ทั้ง ๆ ที่ช่วงฝนตกบะเปิดหื้อเล่นสระเลย แต่ก็พยายามมาฝากความดีไว้เป็นประจำ”

(บางที่ที่เคยทำมา มีเด็กมาฝากคุณธรรม ทั้ง ๆ ที่ช่วงฝนตก ไม่เปิดให้เล่นสระเลย แต่ก็พยายามมาฝากความดีไว้เป็นประจำ)

(พระมหาเอนก กองเขียว, สัมภาษณ์ 1 ตุลาคม 2550)

“มีคนเคยถามว่าหละอ่อนก็ทำความดีเพื่อแค่อยากลงสระก็ทำ พอบะมีสระมันก็เล็กทำก็ทำ แต่บะใจเลย มีหละอ่อน อยู่หลายคนดีี่สะสมความดี มีดาวเยอะเยะเลย แต่บะลงสระบอกว่าบะชอบเล่นน้ำ แต่อยากทำความดี เพราะทำแล้วสบายใจ”

(มีคนเคยถามว่าเด็กทำความดีเพื่อแค่อยากลงสระมันง พอไม่มีสระมันก็เล็กทำมันแต่ไม่ใช่เลย มีเด็กอยู่หลายคนดีี่สะสมความดี มีดาวเยอะเยะเลย แต่ไม่ลงสระ บอกว่าไม่ชอบเล่นน้ำ แต่อยากทำความดี เพราะทำแล้วสบายใจ)

(อาจารย์อรพิน เลลึก, สัมภาษณ์ 1 ตุลาคม 2550)

จ. ผู้ดูแล-รับผิดชอบในปัจจุบัน

หัวข้อของการทำความดีนั้นก็สามารปรับเปลี่นไปตามความเป้าหมาย โดยหลังจากที่พระมหาบันเทิงได้ออกไปศึกษาต่อยังนอกชุมชนในช่วงปี 2549 เป็นต้นมา โรงเรียนวัดหนองหล่มได้เป็นผู้ดูแลกิจกรรมนี้ และได้แบ่งหัวข้อการทำความดีตามพระบรมราโชวาทของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว คือ ความซื่อสัตย์ ความอดทนอดกลั้น ความขยันหมั่นเพียร และการรู้จักข่มใจตัวเอง

(1.3) กิจกรรมบำเพ็ญสาธารณประโยชน์

ก. ความเป็นมาของกิจกรรมบำเพ็ญสาธารณประโยชน์

การบำเพ็ญสาธารณประโยชน์ เป็นประเภทหนึ่งของการทำความดี ที่ชุมชนบ้านหนองหล่มต้องการส่งเสริมให้ทั้งเด็ก และคนในชุมชนได้ทำร่วมกัน โดยมักมีการนัดแนะเพื่อทำกิจกรรมบำเพ็ญสาธารณประโยชน์ร่วมกัน เช่น การพัฒนาหมู่บ้าน การทำความสะอาดชุมชน การปลูกป่า การช่วยเหลืองานวัด เป็นต้น ซึ่งมักมีการนัดกันในวันอาทิตย์เนื่องจากเป็นวันที่คนส่วนมากจะหยุดงาน โดยเฉพาะคนที่ทำงานในนิคมอุตสาหกรรม เพื่อให้ชาวบ้านทุกฝ่ายได้มีส่วนร่วมกันทั้งชุมชน

“อันนี้มีตลอด เพราะเป็นงานของหมู่บ้าน บะมีวาระ กำหนด แต่บางทีก็ทำตามวันสำคัญ บางทีก็เห็นว่าหญ้าออกเน่อ ก็มากัน มีตั้งคนใหญ่ มีตั้งหละอ่อน แล้วแต่ป้อหลวงจะนัด”

(อันนี้มีตลอด เพราะเป็นงานของหมู่บ้าน ไม่มีวาระกำหนด แต่บางทีก็ทำตามวันสำคัญ บางทีก็เห็นว่าหญ้ารกนะ ก็มากัน มีทั้งผู้ใหญ่ มีทั้งเด็ก แล้วแต่ผู้ใหญ่บ้านจะนัด)

(พระมหาเอก กองเขียว, สัมภาษณ์ 1 ตุลาคม 2550)

สำหรับเด็ก ๆ ในบ้านหนองหล่มแล้ว การบำเพ็ญสาธารณประโยชน์เป็นความดีประเภทหนึ่งที่ได้เด็ก ๆ สามารถทำ แล้วนำความดีนั้นไปแลกเปลี่ยนเป็นคะแนนความดี สำหรับการลงเล่นน้ำในสระน้ำคุณธรรมได้ ซึ่งการบำเพ็ญสาธารณประโยชน์นี้ถือเป็นประเภทที่ได้คะแนนมากที่สุด

“สืบเนื่องมาจากธนาคารความดี คะแนนที่สนุกที่สุด คือ บำเพ็ญสาธารณนะ เก็บขยะรอบหมู่บ้าน พัฒนารอบบ้าน บนวัด ถ้าหละอ่อนมาทำแล้ว เขาจะได้ลายเซ็นจากคนใหญ่ ได้คะแนนนัก”

(สืบเนื่องมาจากธนาคารความดี คะแนนที่มากที่สุด คือ บำเพ็ญสาธารณนะ เก็บขยะรอบหมู่บ้าน พัฒนารอบบ้าน บนวัด ถ้าเด็กมาทำแล้วเขาจะได้ลายเซ็นจากผู้ใหญ่ ได้คะแนนเยอะ)

(นายอานนท์ ศรีวิชัย, สัมภาษณ์ 3 กุมภาพันธ์ 2551)

จากการสังเกต ในวันที่ผู้วิจัยไปลงพื้นที่ วันที่ 1 ตุลาคม 2550 ได้พบเห็นว่ามีเด็ก ๆ นักเรียนโรงเรียนวัดหนองหล่มกำลังทำความสะอาดศูนย์การเรียนรู้อย่างขะมักเขม้น มีการพูดคุย

หยอกล้อระหว่างการทำงานกันอย่างมีความสุข และวันที่ 5 มกราคม 2551 เข้าวันเสาร์ที่โทรทัศน์มีการ์ตูนฉายอยู่หลายช่อง แต่ผู้วิจัยกลับเห็นเด็ก ๆ ชั้นประถมศึกษากลุ่มหนึ่ง กำลังกวาดขยะบนลานวัดกันอย่างสนุกสนาน พร้อมรับประทานอาหารเช้าพร้อมกับเจ้าอาวาสอีกด้วย และในวันเดียวกันนี้เองในช่วงบ่าย ก็มีชาวบ้านมาช่วยกันยกกระเบื้องที่มีคนบริจาคสำหรับปรับปรุงหลังคาวิหาร แล้วช่วยกันนำไปเก็บให้เข้าที่เข้าทาง เป็นภาพบรรยากาศแห่งความร่วมมือที่ผู้วิจัยสัมผัสได้ด้วยตัวเอง

ข. วัตถุประสงค์ของกิจกรรมบำเพ็ญสาธารณประโยชน์

กิจกรรมบำเพ็ญสาธารณประโยชน์นี้มีจุดมุ่งหมายเพื่อสร้างและพัฒนาการทำงานร่วมกันของเด็กในชุมชน พร้อมกับปลูกฝังการทำงานส่วนรวม หรือการสร้างจิตสาธารณะ

ค. สถานภาพการบำเพ็ญสาธารณประโยชน์ก่อนทำโครงการ

หมู่บ้านหนองหล่มมีต้นทุนทางสังคมที่สำคัญอย่างหนึ่ง คือ ความร่วมมือกันทำงานเพื่อชุมชนตามวาระโอกาสต่าง ๆ มาช้านาน นับตั้งแต่ผู้ใหญ่บ้านคนที่ 1 คนที่ 2 และสมัยปัจจุบัน มี พ่อหลวงมานพ ชาวสัก ผู้ใหญ่บ้านเป็นคนที่ 3 ก็ยังสามารถธำรงความร่วมมือมาได้ ทว่าที่ผ่านมามีการทำงานในกิจกรรมบำเพ็ญสาธารณประโยชน์นี้ส่วนใหญ่เป็นภาระหน้าที่ของผู้ใหญ่ เด็กไม่มีหน้าที่ทำงานสาธารณประโยชน์ อาจมีการเข้ามาช่วยบ้าง แต่ก็ไม่มาก

“ดีนี่ถ้าขอความร่วมมือ ดึงจะมาช่วยกัน อาตมาเห็นแล้วว่ามันดีเป็นอย่างี้ มาตามระยะเวลาที่หนองหล่มพัฒนา สมัยพ่อหลวงก่อง พ่อหลวงหมวก วัดก็ตั้งเป็นศูนย์กลาง ถ้าขอความร่วมมือจะมาช่วยกัน”

(ที่นี้จะถ้าขอความร่วมมือ ก็จะมาช่วยกัน อาตมาเห็นแล้วว่ามันก็เป็นอย่างนี้มาตามระยะเวลาที่หนองหล่มพัฒนา สมัยพ่อหลวงก่อง พ่อหลวงหมวก วัดก็เป็นศูนย์กลาง ถ้าขอความร่วมมือจะมาช่วยกัน)

(พระครูวรกัจจานุยุต, สัมภาษณ์ 5 มกราคม 2551)

“ความร่วมมือนี้มันมีมาเมินละ ตั้งแต่พ่อหลวงคนเก่า โดยมากเป็นพี่น้องกัน การอยู่ร่วมกันมันบะค๋อยมีปัญหา มีความร่วมมือ คนต่างถิ่นมีน้อย”

(ความร่วมมือนี้มันมีมานานแล้ว ตั้งแต่พ่อหลวงคนเก่า โดยมากเป็นพี่น้องกัน การอยู่ร่วมกันมันไม่ค่อยมีปัญหา มีความร่วมมือ มีคนต่างถิ่นน้อย)

(พ่อหลวงมานพ ชาวสีก, สัมภาษณ์ 4 มกราคม 2551)

ง. ขั้นตอนการปฏิบัติการ

เมื่อจะมีการทำกิจกรรมบำเพ็ญประโยชน์แต่ละครั้ง ไม่ว่าจะ เป็นกิจกรรมบำเพ็ญประโยชน์ประเภทใดก็ตาม ก็จะมีการประกาศเสียงตามสายให้คนในชุมชนรับทราบ เพื่อจะได้มาร่วมมือกันทำงานเพื่อชุมชน

“อันนี้มันตลอด เพราะเป็นงานของหมู่บ้าน บะมีวาระ กำหนด แต่บางทีก็ทำตามวันสำคัญ บางทีก็เห็นว่าหญ้าอูกเนอ ก็มากัน มีตั้งคนใหญ่ มีตั้งหละอ่อน แล้วแต่พ่อหลวงจะนัด”

(อันนี้มันตลอด เพราะเป็นงานของหมู่บ้าน ไม่มีวาระ กำหนด แต่บางทีก็ทำตามวันสำคัญ บางทีก็เห็นว่าหญ้ารกนะ ก็มากัน มีตั้งผู้ใหญ่ มีตั้งเด็ก แล้วแต่ผู้ใหญ่บ้านจะนัด)

(พระมหาเอนก กองเขียว, สัมภาษณ์ 1 ตุลาคม 2550)

โดยกิจกรรมบำเพ็ญประโยชน์เป็นการทำงานเพื่อชุมชนในรูปแบบต่าง ๆ ได้แก่

- งานบุญ ซึ่งแบ่งเป็นงานบุญของส่วนรวม และงานบุญระดับปัจเจกบุคคล คือ งานบุญส่วนรวม ได้แก่ การทอดผ้าป่า ทอดกฐิน ยกช่อฟ้า หรืองานต่าง ๆ ที่วัดจัดขึ้น มักจะมีเด็กและเยาวชนมาช่วยกัน ในหน้าที่ต่าง ๆ เช่น 1) เยาวชนหญิงจะไปช่วยแม่บ้านทำอาหาร 2) เยาวชนชายจะช่วยกันเตรียมสถานที่ ยกโต๊ะยกเก้าอี้ 3) เด็กจะช่วยกันปิดกวาดบริเวณวัด ตามศาลา 4) บางกลุ่มก็ช่วยเสิร์ฟน้ำ เสิร์ฟอาหาร 5) บางกลุ่มมีความสามารถทางด้านศิลปวัฒนธรรมก็จะมาช่วยด้านการแสดง เช่น แสดงการฟ้อนรำ การตีกลองสะบัดชัย การรำดาบ หรือแม้กระทั่งเด็กแสดงความสามารถบนเวทีเช่นเต้นชุดเด็กดอยใจดี

งานระดับปัจเจกบุคคล อันได้แก่งานต่าง ๆ ที่เกิดในชุมชน เช่น งานขึ้นบ้านใหม่ งานแต่งงาน งานศพ ก็จะพบเยาวชนทั้งหญิงและชายไปช่วยเจ้าภาพ เยาวชนชายจะไปช่วยเตรียมสถานที่ จัดการเรื่องดูแลการจราจรจอดรถ เยาวชนหญิงช่วยแม่บ้านทำอาหาร เสิร์ฟน้ำเสิร์ฟ

อาหาร เป็นต้น จนได้รับการยกย่องจากต่างบ้านว่าเด็กเยาวชนหนองหล่มเป็นตัวอย่งที่ดี ช่วยเหลือชุมชน และไม่ค่อยมีเรื่องทะเลาะชกต่อยกับใคร ไม่มีแก๊ง ไม่มีก๊วน ไปรบกวณสังคม

■ กิจกรรมการพัฒนาหมู่บ้าน การจัดกิจกรรมชุมชน เช่น การพัฒนาหมู่บ้าน การอนุรักษ์รักษาป่า ปลูกป่า ดับไฟป่า จะพบเห็นเด็กและเยาวชนเข้ามาช่วยเหลือเป็นประจำ

ในระหว่างที่ผู้วิจัยกำลังสัมภาษณ์พระครูวรภิกษุจกานุกฤตอยู่ ในวันที่ 5 มกราคม 2551 มีเด็กชั้นประถมในชุมชนกลุ่มหนึ่งวิ่งเข้ามาบอกกับพระครูว่า มีไฟไหม้ป่า ใกล้ ๆ กับชุมชน ซึ่งมี ด.ช.เบลล์ นักเรียนชั้นประถมปลายได้เสียสละเสื้อกันหนาวตัวเองเป็นอุปกรณ์การดับไฟ และพวกตนก็ช่วยกันดับไฟนั้นจนดับสนิท แล้วเจ้าอาวาสก็ตอบแทนน้ำใจกับเด็ก ๆ ที่ทำความดีด้วยขนม และน้ำดื่ม พร้อมกับมอบเสื้อกันหนาวตัวใหม่ให้กับด.ช.เบลล์ แทนเสื้อกันหนาวตัวเดิมที่ไหม้ไฟเสียหาย ซึ่งเหตุการณ์นี้สะท้อนให้เห็นว่าเด็ก ๆ กลุ่มนี้ทำงานสาธารณะประโยชน์โดยไม่ต้องมีใครมาออกคำสั่ง

■ กิจกรรมสร้างชื่อเสียงนอกชุมชน มีเด็กและเยาวชนที่กล้าแสดงออก ชอบในการทำงานส่วนรวม เช่น การออกค่าย การเข้าร่วมเครือข่ายเยาวชน จนได้รับการยกย่องจากองค์กรต่าง ๆ ทั้งยังมีบทบาทสำคัญ เช่น ประธานเครือข่ายละอ่อนหละปูน ประธานเครือข่ายลุ่มน้ำสาร หรือกิจกรรมอื่นทำให้ได้รับรางวัลต่าง ๆ เช่น รางวัลกองทุนแม่ของแผ่นดิน จากพระราชินี และรางวัลชนะเลิศประกวดออกแบบสินค้าโอท็อป ทั้งยังเป็นประธานเยาวชนของจังหวัดลำพูนในการจัดการส่งเสริมผลิตภัณฑ์โอท็อปลำพูน เป็นต้น

จะเห็นได้ว่าการเริ่มต้นจูงใจให้เด็กมาร่วมกิจกรรมบำเพ็ญประโยชน์ด้วยรางวัลตอบแทนด้วยสิ่งล่อใจต่าง ๆ เช่น การได้คะแนนสำหรับเล่นน้ำในสระน้ำคุณธรรม หรือการมอบทุนการศึกษา ก็ล้วนแต่เป็นการเพาะบ่มการทำความดีให้ฝังรากในจิตใจเด็กตั้งแต่ยังเป็นไม้อ่อน ทำให้เรื่องของการทำความดีเป็นเรื่องคุ้นชินสำหรับกลุ่มต้นกล้า โดยไม่ได้หวังว่าจะต้องได้เล่นน้ำ เพราะบ่อยครั้งที่พบว่าเด็กไม่เอาความดีที่สะสมมาไปแลกเพื่อเล่นน้ำ หรือแม้จะปิดทำการสระน้ำไปชั่วคราว แต่เด็ก ๆ ก็ยังทำความดีกันต่อไป สิ่งเหล่านี้น่าจะเป็นบทพิสูจน์ให้เห็นได้ว่าการทำดีให้เป็นปกตินิสัย จะกลับกลายเป็นการปลูกฝังเรื่องการทำดีและมีจิตสาธารณะให้พวกเขาไปจนโต

จ.ผู้ดูแล-รับผิดชอบในปัจจุบัน

ผู้รับผิดชอบโครงการนี้ในปัจจุบัน ได้แก่ ผู้นำชุมชน คือ ผู้ใหญ่บ้าน และอบต.

ภาพที่ 32 แสดงการบำเพ็ญสาธารณประโยชน์รูปแบบต่าง ๆ

(1.4) กิจกรรม บ้านหนังสือ

ก. ความเป็นมาของกิจกรรมบ้านหนังสือ

หลังจากที่พระมหากษัตริย์กลับเข้ามาพักอาศัยอยู่ที่วัดหนองหล่ม แล้วมีกลุ่มต้นกล้าตามติดไปบิณฑบาตแต่เข้าดงที่กล่าวไปแล้วนั้น พระมหากษัตริย์จึงได้บอกเล่าความรู้สึกแห่งความสุขนั้นลงไปในบทความ ซึ่งต่อมาได้รับการเผยแพร่ในวารสารประจำเดือนของสถาบันโพธิยาลัย ในบทความที่ชื่อว่า “พุทธวิถีสร้างสุขภาวะชุมชน” (ดังปรากฏในภาคผนวก)

ขณะนั้นพระมหากษัตริย์ได้ศึกษาในหลักสูตรพระนักวิจัย ซึ่งหนึ่งในทีมผู้สอนได้แก่ รศ.ดร. กาญจนา แก้วเทพ ซึ่งเมื่อ อาจารย์กาญจนา ได้เห็นบทความดังกล่าวก็ได้ติดต่อนำบทความดังกล่าวไปเผยแพร่ในหนังสือพิมพ์กรุงเทพธุรกิจ ฉบับวันที่ 12 พฤษภาคม 2547 ในชื่อว่า “รอยทางนี้...น่ารัก” (ดังปรากฏในภาคผนวก)

“เขียนเล่น ๆ แล้วก็ทางโพธิyalั้ยเป็นขอไปลงวารสารประจำเดือน ของโพธิyalั้ย แล้วพอดี.กาญเป็นเข้าไปสอนพระนักวิจัย ละเป็นหนังสือ แล้วเป็นเอาไปส่งหือพิมพ์ ละก็พิมพ์”

(เขียนเล่น ๆ แล้วก็ทางโพธิyalั้ยเขาขอไปลงวารสารประจำเดือน ของโพธิyalั้ย แล้วพอดี.กาญ ท่านเข้าไปสอนพระนักวิจัย พอท่านเห็น แล้วท่านเอาไปส่งให้พิมพ์ แล้วก็พิมพ์)

(พระมหาบันเทิง ปณฺฑิตโต, สัมภาษณ์ 5 ธันวาคม 2550)

ผลจากการเผยแพร่บทความดังกล่าว ทำให้บริษัทที่วิบุรพา จำกัด ซึ่งขณะนั้นสนใจกิจกรรมเกี่ยวกับเด็กเพื่อที่จะถ่ายทำรายการใหม่ ที่ชื่อว่า “รวมคนพลเมืองเด็ก” ที่มีเนื้อหาสาระเกี่ยวกับเด็กปฐมวัยโดยเฉพาะ จึงขอเข้ามาถ่ายทำที่ชุมชนบ้านหนองหล่ม

“ตอนแรกงเหมือนกัน ช่วงหลังเลยถาม เป็นว่ารายการเข้าไปอ่านบทความของอ.กาญจนา ละมันบะมีชื่อตุ้ บะมีเบอร์โทร ละเป็นไปเสิร์ชหาวัดหนองหล่ม จนไปเจอเบอร์โทรของวัด แล้วก็เลยขอเข้ามาถ่าย”

(ตอนแรกงเหมือนกัน ช่วงหลังเลยถาม ปรากฏว่ารายการเข้าไปอ่านบทความของอ.กาญจนา แล้วมันไม่มีชื่อหลวงพี่ ไม่มีเบอร์โทร แล้วเขาไปเสิร์ชหาวัดหนองหล่ม จนได้เบอร์โทรของวัด แล้วก็เลยเข้ามาถ่าย)

(พระมหาบันเทิง ปณฺฑิตโต, สัมภาษณ์ 5 ธันวาคม 2550)

แต่ด้วยเหตุผลของทางบริษัทที่วิบุรพาไม่สามารถสร้างรายการใหม่นี้ได้ จึงขอเข้ามาถ่ายทำเพิ่มเติมแต่เปลี่ยนจากรายการพลเมืองเด็ก เป็นรายการ “คนค้นคน” ที่ตามติดการถ่ายทำตั้งแต่กิจกรรม การบิณฑบาต การสร้างสระน้ำคุณธรรม ธนาคารความดี และรดน้ำดำหัว ซึ่งเป็นกิจกรรมที่ทำในช่วงระยะเวลาใกล้เคียงกัน แล้วนำไปออกอากาศในคืนวันที่ 30 สิงหาคม 2548

“เดิมที่เป็นจะมาถ่ายทำเกี่ยวกับธนาคารต้นกล้า เป็นรายการใหม่ จึ้อว่า รวมคนพลเมืองเด็ก เกี่ยวกับหละอ่อน ปรากฏว่าบะได้ออนุมัติ พอดีเฮาบอกว่าจะทำโครงการเกี่ยวกับสระน้ำคุณธรรม เป็นก็เลยบอกว่ันก็จะขอเข้ามาศึกษาหน่อย”

(เดิมที่เขาจะมาถ่ายทำเกี่ยวกับธนาคารต้นกล้า เป็นรายการใหม่ ชื่อว่า รวมคนพลเมืองเด็ก เกี่ยวกับเด็ก ปรากฏว่าไม่ได้อนุมัติ พอดีเราบอกว่าจะทำโครงการเกี่ยวกับสระน้ำคุณธรรม เขาก็เลยบอกว่ันจะขอเข้ามาศึกษาหน่อย)

(พระมหาเอนก กองเขียว, สัมภาษณ์ 1 ตุลาคม 2550)

หลังจากเผยแพร่เรื่องราวบ้านหนองหล่มผ่านรายการคนค้นคนไม่นาน บริษัททีวีบูรพา จำกัด ก็มีโครงการที่ชื่อว่า “สิ่งก่อสร้างค่าย ค่ายสร้างคน” ครั้งที่ 1 เป็น ค่ายอาสาพัฒนาชุมชนบ้านหนองหล่ม โดยมหาวิทยาลัยแม่โจ้ มหาวิทยาลัยราชชมงคลล้านนา วิทยาเขตภาคพายัพ และ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ มาออกค่ายอาสา ร่วมกันสร้างบ้านหนังสือ และปรับปรุงภูมิทัศน์รอบๆ สระน้ำคุณธรรม อันเป็นพื้นที่ของศูนย์ส่งเสริมและพัฒนาการเรียนรู้อัตนวิถีดอนหนองหล่ม โดยมีนักศึกษาเข้าร่วมกับค่ายน้ำจำนวน 200 คน และมาพักอาศัยในชุมชน เป็นเวลา 10 วัน และในเวลาต่อมาได้จ้างช่างในหมู่บ้านสร้างบ้านบนต้นไม้เป็นตัวอย่างหนึ่งหลัง

“ตอนนั้นมีโครงการสิ่งก่อสร้างค่าย พอดี้ออกทีวีบูรพา คนค้นคน ไปแล้ว ตอนนั้นช่อง 9 มีโครงการสิ่งก่อสร้างค่ายพอดี ก็เลยเอานักศึกษามาทำบ้านดิน ปรับภูมิทัศน์ใหม่”

(ตอนนั้นมีโครงการสิ่งก่อสร้างค่าย พอดี้ออกทีวีบูรพา คนค้นคน ไปแล้ว ตอนนั้นช่อง 9 มีโครงการสิ่งก่อสร้างค่ายพอดี ก็เลยเอานักศึกษามาทำบ้านดิน ปรับภูมิทัศน์ใหม่)

(นายอานนท์ ศรีวิชัย, สัมภาษณ์ 3 กุมภาพันธ์ 2551)

ข. วัตถุประสงค์ของกิจกรรมบ้านหนังสือ

กิจกรรมบ้านหนังสือนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อเป็นสถานที่รวบรวมความรู้ คือห้องสมุดชุมชน และต้องการระดมผู้มีจิตศรัทธาจัดผ้าป่าหนังสือเพื่อจัดกิจกรรมส่งเสริมการอ่านของเด็กอีกด้วย

ค. สถานภาพสื่อ บ้านหนังสือก่อนทำโครงการ

บ้านหนังสือ ถือเป็นนวัตกรรมของชุมชนบ้านหนองหล่ม เนื่องจากในชุมชนนี้ยังไม่เคยมีการสร้างแหล่งเรียนรู้ในลักษณะนี้มาก่อน

ง. ขั้นตอนการปฏิบัติการ

หลังจากที่นักศึกษา กลุ่มต้นกล้า ชาวบ้าน และผู้นำได้ร่วมกันสร้างบ้านหนังสือและปรับปรุงภูมิทัศน์ในศูนย์ส่งเสริมและพัฒนาการเรียนรู้อัตนวิถีดอนหนองหล่ม เรียบร้อยแล้วก็ได้เปิดให้ใช้อย่างเป็นทางการในวันที่ 17 เมษายน 2549 โดยได้จัดพิธีทำบุญมอบบ้านหนังสือให้เป็นสมบัติของชุมชนและรณรงค์ให้ผู้มีจิตศรัทธาทำบุญรูปแบบใหม่ คือการทำบุญให้ปัญญาคน ด้วยการบริจาคหนังสือสำหรับเด็ก โดยร่วมกันบริจาคในรูปแบบ “ผ้าป่าหนังสือ”

ผู้บริจาคมาทั้งมาจากภายนอกชุมชน และภายในชุมชน ได้แก่

1. นักศึกษาที่เข้ามาค้าขายอาสาพัฒนาชุมชน ได้ระดมหนังสือสำหรับเด็กได้หนังสือจำนวนมาก โดยได้รับการสนับสนุนจากห้างร้านต่างๆ

2. บริษัทที่วิบูลพาได้บริจาคหนังสือ ค.คน ซึ่งมีผู้สมัครสมาชิกและส่งหนังสือเข้าห้องสมุดเป็นประจำ

3. ได้รับบริจาคหนังสือจากผู้ที่ชมรายการ คนคั่นคน เช่น มาจากตลาดหลักทรัพย์ และประชาชน จำนวน 4 ราย ส่งไปรษณีย์มายังบ้านหนังสือ

4. ได้รับหนังสือจากคนนอกชุมชนนำหนังสือมาบริจาคร่วมผ้าป่าหนังสือ ซึ่งเป็นกลุ่มคนที่ได้รับทราบข่าวการประชาสัมพันธ์การทอดผ้าป่าสามัคคี และเป็นคนที่รู้จักหมู่บ้านหนองหล่มก็นำหนังสือมาร่วมทอดผ้าป่า

5. ผู้บริจาคหนังสือในหมู่บ้าน มีทั้งพ่อบ้านแม่บ้าน เด็กและเยาวชน

จ. ผู้ดูแล-รับผิดชอบในปัจจุบัน

ในปัจจุบันนี้บ้านหนังสือได้หยุดการให้บริการชั่วคราวเนื่องจากเกิดปัญหาเรื่องปลวกได้เข้าไปทำลายบ้านดิน ซึ่งเป็นที่เก็บหนังสือ ทำให้เกิดความเสียหาย และอาจมีแนวโน้มว่าต้องทำขึ้นมาใหม่ ส่วนหนังสือในบ้านหนังสือนั้นได้มีการขนย้ายหนังสือไปไว้ที่บ้านของโยมพ่อ-โยมแม่ของพระมหาบันเท็งก่อน

“บ้านหนังสือ ตอนนี้งากำลังจะปรับปรุงห้อง เพราะปลวกขึ้น ตังในเป็นเฟือง อาจต้องทำใหม่”

(บ้านหนังสือ ตอนนี้งากำลังจะปรับปรุงห้อง เพราะปลวกขึ้น ช้างในเป็นฟาง อาจต้องทำใหม่)

(พระมหาเอนก กองเขียว, สัมภาษณ์ วันที่ 1 ตุลาคม 2550)

“บ้านหนังสือนั้นปลวกกินหมด เก็บมาไว้บ้านนี้ มันบะมีไผ่พ่อ”

(บ้านหนังสือนั้นปลวกกินหมด เก็บมาไว้ที่บ้านนี้ มันไม่มีใครดู)

(นางกองศรี เครือจินดา, สัมภาษณ์ 4 กุมภาพันธ์ 2551)

ซึ่งในอนาคตเมื่อพระมหากษัตริย์กลับมากจากการศึกษาเล่าเรียนก็จะมีปรับปรุงและเปิดให้บริการอีกครั้ง เนื่องจากพระมหากษัตริย์ได้วางโครงการในอนาคตไว้ว่าจะมีการทำห้องสมุดเคลื่อนที่ โดยมีตัวเองเป็นนักเล่านิทานให้เด็กปฐมวัยฟัง

“ความคาดหวังของตุ๊แล้ว หากหมดโครงการแล้วจะสร้างห้องสมุดเคลื่อนที่ เล่านิทานให้
หละอ่อนฟังตามโคนต้นไม้ ตุ๊เป็นคนเล่า อันนี้เป็นโครงการในอนาคต”

(ความคาดหวังของตุ๊แล้ว หากหมดโครงการแล้วจะสร้างห้องสมุดเคลื่อนที่ เล่านิทานให้
เด็กฟังตามโคนต้นไม้ หลวงพี่เป็นคนเล่า อันนี้เป็นโครงการในอนาคต)

(พระมหากษัตริย์ ปณฺทิตโต, สัมภาษณ์ 5 ธันวาคม 2550)

ภาพที่ 33 แสดงบ้านหนังสือ

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

(2.)เรียนรู้เรื่อง “สัมมาอาชีพ” ผ่านกิจกรรม รวมพลคนปลูกผัก รวมพลคนเอาถ่าน และสหกรณ์ต้นกล้า

(2.1) รวมพลคนปลูกผัก

ก. ความเป็นมาของกิจกรรมรวมพลคนปลูกผัก

ผลสืบเนื่องจากการสร้างสระน้ำคุณธรรม นอกจากจะสร้างสุขภาวะให้กับชุมชนแล้ว ผลที่ปรากฏอีกอย่างคือ การเป็นหนี้มากถึง 60,000 บาท หากสภาวะวิกฤติดังกล่าวกลายเป็นโอกาสในการทดสอบความเข้มแข็งของชุมชน หนี้จำนวนนี้กลายเป็นโจทย์ว่าจะทำอย่างไรเพื่อให้ได้เงินมาใช้หนี้ จากการระดมความคิดของเด็กกลุ่มต้นกล้า โดยมีพระมหาบัณฑิต และพระมหาอเนก เป็นพี่เลี้ยง ในที่สุดก็ได้คำตอบที่หลากหลายหนึ่งในนั้น มีคำตอบว่า “ปลูกผักไปขายใช้หนี้” ด้วย จึงเกิดเป็นประกายความคิดที่จะส่งเสริมสัมมาอาชีพให้กับเด็ก แม้ว่าเงินทองที่ได้จะไม่ได้เอามาใช้หนี้สระน้ำคุณธรรมอย่างจริงจัง หากความต้องการที่แท้จริงคือการระดมความคิด และลงมือปฏิบัติ เพื่อพัฒนาด้านสัมมาอาชีพให้กับกลุ่มต้นกล้า โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อสร้างการเรียนรู้เกี่ยวกับการปลูกผัก และเด็กสามารถลดรายจ่ายครัวเรือนด้วยการปลูกผัก รวมไปถึงเพื่อให้เด็กได้มีรายได้สำหรับซื้อขนมและอื่น ๆ โดยไม่รบกวนพ่อแม่ผู้ปกครอง จึงเกิดเป็นโครงการรวมพลคนปลูกผัก มีระยะเวลาช่วงเดือนธันวาคม 2548 – มีนาคม 2549

ข. วัตถุประสงค์ของกิจกรรมรวมพลคนปลูกผัก

จุดมุ่งหมายของการทำกิจกรรมรวมพลคนปลูกผัก คือ การสร้างการเรียนรู้เกี่ยวกับการปลูกผักให้กลุ่มธนาคารต้นกล้า ถึงกระบวนการต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง ตั้งแต่การเตรียมดิน การปลูก การเก็บ และการขาย อีกทั้งกิจกรรมนี้ยังหวังให้เกิดการลดรายจ่ายในครัวเรือนของเด็กที่เข้าร่วมกิจกรรม รวมถึงการสร้างรายได้ใหม่สำหรับเด็กและผู้ปกครองอีกด้วย

ค. สถานภาพสื่อ การปลูกผัก

ก่อนหน้าที่จะทำกิจกรรมรวมพลคนปลูกผักนี้ มีชาวบ้านที่ปลูกผักกันอย่างจริงจัง อยู่ 2 คน คือ พ่อแก้ว นันจิตสัก และพ่อแก้ว สุพรรณธลัก แต่ยังไม่มีการรวมกลุ่มผู้ปลูกผัก และเด็กฯ ไม่ได้มีส่วนร่วมในการปลูกผักแต่อย่างใด

ง. ขั้นตอนการปฏิบัติการ

เมื่อประกายความคิดถูกจุดแล้ว การเริ่มดำเนินการก็เกิดขึ้น โดยเริ่มต้นจากการพาเด็กไปเรียนรู้การปลูกผักจากผู้รู้ในหมู่บ้าน คือ พ่อน้อยแก้ว นันจิตสัก และพ่อแก้ว สุพรรณลัก ที่มีอาชีพปลูกผักขายอยู่แล้วทุกวัน แม้พ่อคู่ยทั้งสองจะมีอายุมากแล้วแต่ก็แข็งแรง และพร้อมจะเป็นวิทยากรให้ความรู้กับลูกหลาน

“พ่อดูแลเขา ต่อนแรกเป็นหื้อหละอ่อน นักเรียนอนุบาลก็มี มหาบันเทิงจัดหละอ่อนต้นกล้ามาหื้ออ้อยดูแลมาปลูกผัก หละอ่อนกับน้ำ มันเล่นกัน ปลูกผักก็ออกเหมือนกัน”

(ดูแลเขา ต่อนแรกเขาให้เด็ก นักเรียนอนุบาลก็มี มหาบันเทิงจัดเด็กต้นกล้ามาให้อ้อยดูแลมาปลูกผัก เด็กกับน้ำ มันเล่นกัน ปลูกผักก็ขึ้นเหมือนกัน)

(พ่อแก้ว นันจิตสัก, สัมภาษณ์ 4 กุมภาพันธ์ 2551)

จุดเริ่มต้นของการปลูกผักเป็นการพาเด็กไปเรียนรู้กระบวนการต่าง ๆ ในการปลูกผัก ตั้งแต่เตรียมดิน หว่านพืช รดน้ำ เก็บพืชผล โดยพระครูวรภิกขานุยุตเล่าให้ผู้วิจัยฟังว่า พื้นที่บริเวณทิศใต้ของวัดหนองหล่ม ซึ่งเป็นที่ดินว่างเปล่าของเอกชน ซึ่งไม่ได้ใช้งานอะไรจึงยินดีให้ใช้ที่ดินจำนวน 2-3 ไร่ นั้น ในการดำเนินกิจกรรมผักปลอดสารพิษ โดยเรียนรู้ทักษะทางเกษตรกรรมจากผู้ใหญ่ในชุมชน ที่หมุนเวียนกันมาเป็นวิทยากรสอนเด็ก

“ได้พรวนดิน สับดิน เขาขอบกสับหื้อละเอียด”

(ได้พรวนดิน สับดิน เขาขอบสับให้ละเอียด)

(ด.ช.ทศพล ปานพาน, สัมภาษณ์ 2 กุมภาพันธ์ 2551)

แต่ผลปรากฏว่าการปลูกผักของเด็กยังไม่ได้ผลดีมากนัก บ้างหว่านเมล็ดพันธุ์ติดกันเป็นหย่อมๆ ทำให้พืชผักโตได้ไม่เต็มที่ ขึ้นเป็นกระจุก ๆ หรือ การทำแปลงสูงเกินไปทำให้น้ำไหลออกไปจากแปลงหมด บางแปลงก็เหี่ยวเฉา ซึ่งอาจเป็นเพราะเด็กมักสนใจที่จะเล่นน้ำมากกว่า แต่ไม่ได้มีการดูแลแปลงผักของตัวเองอย่างจริงจัง มารดน้ำไม่สม่ำเสมอ

“เดิมที่หื้อหละอ่อนมาปลูกเฉย ๆ ปรากฏว่าบางแปลงรดน้ำ บางแปลงบะรดน้ำ”

(เดิมที่ให้เด็กมาปลูกเฉย ๆ ปรากฏว่าบางแปลงรดน้ำ บางแปลงไม่รดน้ำ)

(พระมหาเอนก กองเขียว, สัมภาษณ์ 1 ตุลาคม 2551)

“หละอ่อนกับน้ำ มันลื่นกัน ปลุกผักก็ออกเหมือนกัน”
(เด็กกับน้ำ มันเล่นกัน ปลุกผักก็ขึ้นเหมือนกัน)

(พ่อแก้ว นันจิตลัก, สัมภาษณ์ 4 กุมภาพันธ์ 2551)

ด้วยเหตุนี้โรงเรียนจึงนำความรู้เรื่องการปลุกผักเข้าสู่กระบวนการของวิชาต่าง ๆ ในโรงเรียน ซึ่งมีครูประจำชั้นแต่ละชั้นเป็นผู้ดูแลรับผิดชอบ ดังนั้นเมื่อเด็กได้เรียนเรื่องการปลุกผัก จึงได้นำประสบการณ์ที่โรงเรียนมาใช้ประกอบการปลุกผักในแปลงของตน ประกอบกับมีชาวบ้านได้เข้ามาปลุกผักบริเวณรอบ ๆ แปลงของเด็ก และเด็กได้เห็นและเรียนรู้โดยการสอบถาม เห็นตัวอย่างแล้ว ได้นำมาปรับปรุงของตนเอง เช่น เด็กบางคนวิ่งไปถามชาวบ้านและถามวิธีการปลุกที่ถูกต้อง ชาวบ้านก็สอน สาธิต และช่วยกันปลุก

ทว่าการที่ปลุกผักเพียงลำพัง แม้จะมีผู้ใหญ่ในชุมชนเป็นเหมือนพี่เลี้ยงอยู่อย่างใกล้ชิด ผลการปลุกผักก็ยังไม่ดีนัก เพราะเด็กมักจะเล่นน้ำ และวิ่งชนกันมากกว่า

“ช่วงแรก มันมีเฉพาะหละอ่อนมันก็ทำแบบเด็ก ๆ ก็เลยบะได้ผักน้ก”

(ช่วงแรก มีเฉพาะเด็ก ก็ทำแบบเด็ก ๆ ก็เลยได้ผักไม่มาก)

(พระมหาบัณฑิต ปลูกโต, สัมภาษณ์ 5 ธันวาคม 2550)

“ปลุกผัก แกก็เอารถมาไถ เอาหละอ่อนมาขึ้นแปลงปลุก หละอ่อนมันก็เล่นบั้งอะไรบ้าง”

(ปลุกผัก แกก็เอารถมาไถ เอาเด็กมาขึ้นแปลงปลุก เด็กมันก็เล่นบั้งอะไรบ้าง)

(นายสุวิทย์ เครือจินดา, สัมภาษณ์ 4 กุมภาพันธ์ 2551)

ประกอบกับที่ผ่านมามีบ้านหนองหล่มได้เริ่มส่งเสริมให้มีการสร้างความสัมพันธ์ของคนในครอบครัว จึงเชิญให้ผู้ปกครองมาร่วมกิจกรรมนี้ด้วย เพราะเป็นช่วงที่หมดฤดูเกี่ยวข้าวพอดี จึงเป็นช่วงเวลาที่เหมาะสมในการปลุกผักร่วมกันของเด็กและครอบครัว ซึ่งผลปรากฏว่า มี พ่อ-แม่-ลูก มาช่วยกันปลุกผัก ทำให้ได้ผลผลิตที่ดีขึ้น และครอบครัวก็อบอุ่นขึ้นด้วย ซึ่งแปลงผักบนพื้นที่ที่เคยรกร้างว่างเปล่านี้ จึงได้กลายเป็นพื้นที่สำหรับกิจกรรมครอบครัว ให้สมาชิกในครอบครัวได้มีเวลาทำกิจกรรมร่วมกัน

“พอถึงเดือนพฤศจิกายน หมดยุคหน้าก็มาไถกันละ มันจะมีไซนประมาณ 2-3 ไร่ เหมามีกองทุนกลาง แต่ละคนมาจับจองที่ละก็มาปลูกของไม้ของมัน ค่าน้ำก็เฉลี่ยกันออก ครอบครัวยุคละแปลง บะได้มาทุกครอบครัว แล้วแต่ใครอยากทำ มันก็บะได้ตั้งนัก เพียงแต่ลดรายจ่ายเล็ก ๆ น้อย ๆ เป็นอาชีพเสริม แล้วครอบครัวมีเวลาได้อยู่ด้วยกัน ตอนแลงก็มีป้อมแม่ หละอ่อน ไปรดน้ำกัน”

(พอถึงเดือนพฤศจิกายน หมดยุคหน้าก็มาไถกันแล้ว มันจะมีไซนประมาณ 2-3 ไร่ เหมามีกองทุนกลาง แต่ละคนมาจับจองที่ แล้วก็มาปลูกของใครของมัน ค่าน้ำก็เฉลี่ยกันออก ครอบครัวยุคละแปลง ไม่ได้มาทุกครอบครัว แล้วแต่ใครอยากทำ มันไม่ได้เงินเยอะ เพียงแต่ลดรายจ่ายเล็ก ๆ น้อย ๆ เป็นอาชีพเสริม แล้วครอบครัวก็มีเวลาได้อยู่ด้วยกัน ตอนเย็นก็มีพ้อมแม่ เด็ก ไปรดน้ำกัน)

(พระมหาบันเทิง ปญฺติโต, สัมภาษณ์ 5 ธันวาคม 2550)

“หละอ่อนไปจวนป้อมแม่มาปลูก ละก็มาแบ่งแปลงกัน แปลงละครอบครัว บะหื้อซ้ากัน ปลูกหลาย ๆ อย่าง กินในครอบครัว”

(เด็กไปชวนพ้อมแม่มาปลูก แล้วก็มาแบ่งปันกัน แปลงละครอบครัว ไม่ให้ซ้ากัน ปลูกหลาย ๆ อย่าง กินในครอบครัว)

(พระมหาเอนก กองเขียว, สัมภาษณ์ 1 ตุลาคม 2550)

“ตอนกำแรกตุ้เทิงเป็นเอาหละอ่อนไปปลูกผักก่อนเนาะ แล้วเอาป้อมแม่ลูกมาปลูกด้วยกัน เป็นครอบครัว ละก็หื้อลูกมาจ้วยปลูก ก่อนจะมาเป็นของหมู่บ้าน”

(ตอนแรกตุ้เทิงท่านเอาเด็กไปปลูกผักก่อน แล้วเอาพ้อมแม่ลูกมาปลูกด้วยกันเป็นครอบครัว แล้วก็หื้อลูกมาช่วยปลูก ก่อนจะมาเป็นของหมู่บ้าน)

(นางสมใจ เลสั๊ก, สัมภาษณ์ 2 กุมภาพันธ์ 2551)

“อย่างเรื่องผักปลอดสารพิษนี้ก็จ้วยหละอ่อนนะกะ ป้อมแม่จ้วยหละอ่อน ป้อมแม่ไปป้อมแม่ มัน”

(อย่างเรื่องผักปลอดสารพิษนี้ก็ช่วยเด็กนะสิ พ้อมแม่ช่วยเด็ก พ้อมแม่ใครพ้อมแม่มัน)

(พ้อมบัน สมวะเวียง, สัมภาษณ์ 2 ตุลาคม 2550)

เมื่อผักที่ปลูกเริ่มออกดอกออกผลก็ถึงส่วนของการตลาดชุมชน กลุ่มเด็กปฐมวัยก็ได้นำผักที่ได้ใส่ทำรถจักรยานไปขายในหมู่บ้าน ปรากฏว่าชาวบ้านต่างช่วยกันอุดหนุนจนหมดทุกวัน ทำให้เกิดรายได้กับครอบครัว ต่อมาเมื่อข่าวการจำหน่ายผักปลอดสารพิษแพร่กระจายออกไปก็มีคนจากทั้งในและนอกหมู่บ้านมาซื้อผักถึงแปลงผัก ทำให้เด็ก ๆ ไม่ต้องเร่งขายอีก

“จาวบ้านมาซื้อนี่หมดเลย เพราะเขาขายถูกกว่าตลาดหน่อย เพราะมันบะได้ฉีดยา”

(ชาวบ้านมาซื้อที่นี้หมดเลย เพราะเราขายถูกกว่าตลาดหน่อย เพราะมันไม่ได้ฉีดยา)

(นางสมใจ เลสั๊ก, สัมภาษณ์ 2 กุมภาพันธ์ 2551)

ในที่สุดแปลงผักของเด็กและครอบครัวก็ได้กลายเป็น “ครัวของบ้านหนองหล่ม” และถึงแม้ว่ารายได้ที่เด็กได้นั้นยังคงไม่มากถึงกับลดภาระการจ่าย เพิ่มรายได้ช่วยเหลือในครัวเรือนมากนัก แต่ผู้ปกครองมีความรู้สึกชื่นชม ยกย่อง ดีใจที่เด็กได้มาทำในจุดนี้ซึ่งถือเป็นเรื่องดีน่าสนับสนุน และที่สำคัญประการหนึ่งคือวิธีการให้เงินเด็กอาจมีความหมาย และมีค่ามากกว่าวิธีการเดิมที่ให้เงินค่าขนมเด็กโดยตรง มาเป็นวิธีการให้ทางอ้อมโดยวิธีการซื้อผักเด็กแล้วให้เด็กนำเงินดังกล่าวไปซื้อขนม เป็นต้น

“เป็นรายได้เสริม เหลือจากกินก็ขาย ก็ค่อยยังชั่ว มีกินมีอยู่ เขาบะได้จ่ายกับข้าวนัก เขามีผักก็ไปซื้อจิ้นมาเหี้ย”

(เป็นรายได้เสริม เหลือจากกินก็ขาย ก็ค่อยยังชั่ว มีกินมีอยู่ เราไม่ได้จ่ายค่ากับข้าวมาก เรายังผักก็ไปซื้อเนื้อมาชะ)

(นางสมใจ เลสั๊ก, สัมภาษณ์ 2 กุมภาพันธ์ 2551)

ภาพที่ 34 แสดงกิจกรรมรวมพลคนปลูกผัก

ต่อมานอกจากการขายผักในชุมชนแล้ว ยังมีการนำไปขายนอกชุมชน เนื่องจากกรมพัฒนาชุมชนได้มาติดต่อให้นำผักไปขายที่ว่าการจังหวัด ในงาน OTOP ซึ่งผู้ประกอบการของเด็กได้นำผักไปขาย โดยบรรจุผักในถุงพลาสติก และทำตราหือผักปลอดสารพิษของกลุ่มต้นกล้า เมื่อคนทั่วไปเห็นว่าเป็นผักปลอดสารพิษและยังเป็นผลงานของเด็กด้วย จึงได้รับการสนับสนุนเป็นอย่างดี

“อย่างผักนี้แม่เอาไปขายแถวศาลากลางบ้าน ผักปลอดสารพิษของธนาคารต้นกล้า เป็นที่มาซื้อกันล่ำๆ ก็เอาไป ไปตั้งปอแม่หะอ่อน ไปตวยกัน”

(อย่างผักนี้ แม่เอาไปขายถึงศาลากลางบ้าน ผักปลอดสารพิษของธนาคารต้นกล้า เขาก็มาซื้อกัน ล่ำๆ ก็เอาไป ไปตั้งปอ แม่ เด็ก ไปตวยกัน)

(นางกองศรี เครือจินดา, สัมภาษณ์ 4 กุมภาพันธ์ 2551)

นอกจากนี้ศูนย์คริสตจักร ซึ่งเป็นศูนย์ที่รับดูแลเด็กชาวเขาได้มาติดต่อขอซื้อผักแต่ละสัปดาห์เป็นประจำ ซึ่งได้ซื้อผักจำนวนหลายสิบกิโลกรัม ทำให้ผักที่ปลูกไม่เพียงพอต่อความต้องการของผู้บริโภค ซึ่งน่าจะเป็นสิ่งที่แสดงให้เห็นถึงการตอบรับผักปลอดสารพิษบ้านหนองหล่มได้เป็นอย่างดี จากผู้บริโภคทั้งภายในและภายนอกชุมชน

หลังจากที่ดำเนินการกิจกรรมปลูกผักไปแล้วระยะหนึ่งก็ได้รับความสนใจจากหลายฝ่ายทั้งอบต. ทั้งส่วนราชการ เช่น ผู้ว่าราชการจังหวัดมาเยี่ยมชม กรมพัฒนาชุมชนมาชักชวนให้นำผลผลิตไปขายในงานต่าง ๆ และนายก.อบต.ศรีบัวบานมาเยี่ยมชมและเลือกซื้อผักปลอดสารพิษไปเป็นประจำ ซึ่งต่อมาทางองค์การบริหารส่วนตำบลแจ้งมาว่าให้เขียนโครงการขอรับการสนับสนุนงบประมาณ ซึ่งทางคณะทำงานก็ได้เขียนโครงการไปซึ่งก็ได้รับการสนับสนุนงบประมาณมาดำเนินการปลูกผักจำนวนหนึ่งและตั้งเป็นกลุ่มอาชีพของหมู่บ้าน จนถึงทุกวันนี้

“ละก็ขยายมาเป็นของกลุ่ม มีบของอบต.มา ดำเนินกัน มีงบ 7000 บาท”

(แล้วก็ขยายมาเป็นของกลุ่ม มีบของอบต.มา ดำเนินการ มีงบ 7000 บาท)

(อาจารย์สุวัฒน์ ญาณะโค, สัมภาษณ์ 1 ตุลาคม 2550)

ผลสืบเนื่องจากความสำเร็จเรื่องการปลูกผักดังกล่าวข้างต้น อบต.ศรีบัวบาน ได้สนับสนุนงบประมาณในการดำเนินการทำปุ๋ยหมักชีวภาพเพื่อใช้ในการปลูกผักอีกจำนวนหนึ่ง จึงมีการตั้งกลุ่มปุ๋ยหมักอย่างเป็นทางการ มีการระดมหุ้น ๆ ละ ๒๐ บาท จนเกิดเป็นที่มาของกลุ่มปุ๋ยหมักที่กลายเป็นอาชีพเสริมของชาวบ้านจนถึงทุกวันนี้

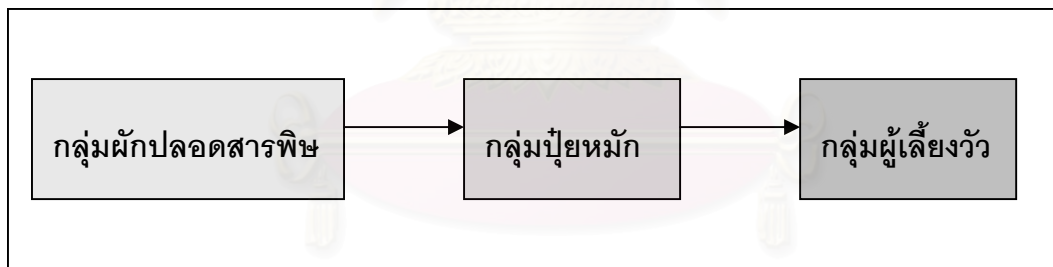
ไม่เพียงเกิดกลุ่มปุ๋ยหมักเท่านั้น ยังมีผลสืบเนื่องระลอกต่อมา คือ เกิดกลุ่มเกษตรผู้เลี้ยงวัว เนื่องจากเดิมที่ชาวบ้านหนองห่อมมีการเลี้ยงวัวกันอยู่แล้ว แต่เป็นการเลี้ยงแบบปัจเจกบุคคล ต่างคนต่างเลี้ยง ต่อมาผู้เลี้ยงวัวได้รวมตัวกันแล้วตั้งเป็นกลุ่ม เพื่อนำชี้นำไปขายให้กับกลุ่มปุ๋ยหมัก โดยกลุ่มปุ๋ยหมักนี้มีการแบ่งผลประโยชน์จากการเลี้ยงวัวของกลุ่มอย่างเป็นทางการ และชัดเจนตั้งแต่ต้น จึงสามารถรวมกลุ่มกันมาได้จนถึงปัจจุบันนี้

“เลี้ยงวัวกำแรกก็กระจายกระจายกัน พอตั้งกลุ่มมีประชามติก็มีเงิน 3 แสน ชื่อวัวของกลุ่มได้ 22 ตัว เป็นของกลุ่ม”

(เลี้ยงวัวตอนแรกก็กระจายกระจายกัน พอตั้งกลุ่มมีประชามติก็มีเงิน 3 แสน ชื่อวัวของกลุ่มได้ 22 ตัว เป็นของกลุ่ม)

(นายสุวิทย์ เครือจินดา, สัมภาษณ์ 4 กุมภาพันธ์ 2551)

ดังนั้นการส่งเสริมเรื่องสัมมาอาชีพ จึงมีการพึ่งพากันเป็นทอด ๆ กล่าวคือกลุ่มเลี้ยงวัวนำชี้นำไปขายให้กับกลุ่มปุ๋ยหมัก กลุ่มปุ๋ยหมักนำปุ๋ยที่ได้ไปขายให้กับกลุ่มปลูกผักปลอดสารพิษ แล้วคนปลูกผักปลอดสารพิษก็กลับกลายเป็นครัวของบ้านหนองห่อม จึงส่งผลให้เศรษฐกิจเกิดการหมุนเวียนภายในชุมชน เกิดเป็นเศรษฐกิจพอเพียงตามวิถีชุมชน ที่ก่อให้เกิดความยั่งยืนอีกด้วย

แผนภาพที่ 35 แสดงกลุ่มอาชีพต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นอย่างเชื่อมโยง

จ.ผู้ดูแล-รับผิดชอบในปัจจุบัน

ปัจจุบันได้ตั้งเป็นกลุ่มผักปลอดสารพิษ ที่มีการตั้งหัวหน้ากลุ่ม เลขา เหนียวุฒิ และ มีสมาชิกทั้งหมด 16 คน

(2.2.) รวมพลคนเอาถ่าน

ก. ความเป็นมาของกิจกรรมรวมพลคนเอาถ่าน

ในอดีตชาวบ้านหนองหล่มส่วนหนึ่งประกอบอาชีพการเผาถ่านไปขาย บ้างเป็นอาชีพหลัก บ้างเป็นอาชีพเสริม แต่ยังไม่เกิดการรวมกลุ่มกันอย่างแท้จริง จนกระทั่งปี 2546 คณะกรรมการออมทรัพย์หมู่บ้านไปศึกษาดูงานสัจจะสะสมทรัพย์ที่วัดไผ่ล้อม จังหวัดตราด ได้เรียนรู้เรื่องการทำเตาถ่านอิฐเตา ต่อมาปี 2547 ตัวแทนชาวบ้าน จำนวนหนึ่ง ได้ไปศึกษาดูงานการเผาถ่านอิฐเตาที่จังหวัดตราดอีกครั้ง เนื่องจากเล็งเห็นแล้วว่า การเผาถ่านอิฐเตาเป็นกรรมวิธีเผาถ่านแบบสันดาบโดยอ้อม (ระบบการใช้ความร้อนสร้างปฏิกิริยาให้ไม้กลายเป็นถ่าน) ซึ่งเป็นวิธีทำให้ได้ไม้ถ่านที่มีประสิทธิภาพมากกว่าการเผาถ่านแบบธรรมดาที่ชาวบ้านทำกันอยู่ในปัจจุบัน ประกอบกับการเผาถ่านแบบอิฐเตาสามารถเก็บน้ำส้มควันไม้ไปใช้ทางการเกษตร คือใช้พ่นขับไล่แมลง ใช้เป็นสารจับใบ เป็นต้น ซึ่งการเผาถ่านแบบเดิมละเลยควันไม้ไม่ได้นำมาใช้ประโยชน์

เมื่อไปศึกษาดูงานแล้วจึงได้มีการทดลองเผาถ่านอิฐเตาด้วยการใช้ถัง๒๐๐ ลิตร ปรากฏว่า สำเร็จบ้าง ล้มเหลวบ้าง ศูนย์ส่งเสริมและพัฒนาการเรียนรู้วัดหนองหล่ม นำโดยพระมหาบันเทิง กลุ่มต้นกล้า และชาวบ้านผู้รู้เรื่องการเผาถ่าน จึงร่วมกันสร้างฐานการเรียนรู้เรื่องการเผาถ่านแบบมีประสิทธิภาพ ที่สามารถนำน้ำส้มควันไม้ไปใช้ทางการเกษตร ซึ่งเด็กก็สามารถมาร่วมกิจกรรมเผาถ่านสร้างรายได้ และเป็นแนวทางการใช้ประโยชน์จากเศษไม้เช่น เศษไม้ลำไยที่ชาวสวนตกแต่งกิ่ง เศษไม้ต่าง ๆ ไม่เป็นการทำลายธรรมชาติ จึงได้มีการบรรจุกิจกรรม “รวมพลคนเอาถ่าน” ไว้ในโครงการ การส่งเสริมและพัฒนาการเรียนรู้เด็กและครอบครัวนี้ด้วย

ภาพที่ 36 แสดงการทำกิจกรรมรวมพลคนเอาถ่าน

ข. วัตถุประสงค์ของกิจกรรมรวมพลคนเอาถ่าน

กิจกรรมรวมพลคนเอาถ่านมีวัตถุประสงค์เพื่อสร้างกระบวนการเรียนรู้เรื่องการเผาถ่าน โดยวิธีการสันดาปโดยอ้อม (เตาอิวาเตะ) และสามารถสร้างรายได้ให้กับสมาชิกโดยการขายถ่าน และน้ำส้มควันไม้ที่เกิดจากการเผาถ่าน รวมถึงการสร้างฐานการเรียนรู้เรื่องการเผาถ่านแบบประหยัดและการใช้ประโยชน์ของน้ำส้มควันไม้เพื่อให้ทางการเกษตรเพื่อขับไล่แมลง โดยในช่วงแรกจัดกิจกรรมการเผาถ่านที่ ศูนย์ส่งเสริมและพัฒนาการเรียนรู้วัดหนองหล่ม

ค. สถานภาพสื่อ กิจกรรมรวมพลคนเอาถ่าน ก่อนทำโครงการ

เดิมที่ชาวบ้านหนองหล่มจำนวนหนึ่งประกอบอาชีพการเผาถ่าน แต่เป็นการทำแบบปัจเจกชน ไม่มีการรวมกลุ่ม และการเผาก็เป็นเผาแบบเดิมที่ได้ผลผลิตเป็นเพียงถ่านไม้เท่านั้น

ง. ขั้นตอนการปฏิบัติการ

หลังจากที่กลับจากการดูงานที่จังหวัดตราด พระมหาบันเท็ง กลุ่มธนาคารตันกล้า และชาวบ้านผู้มีประสบการณ์เรื่องการเผาถ่าน ได้กลับมาทำการทดลองโดยวิธีการสันดาปโดยอ้อม (เตาอิวาเตะ) ซึ่งในช่วงแรกนั้นยังไม่ค่อยประสบความสำเร็จมากนัก เนื่องจากยังไม่เข้าใจวิธีการเผาถ่านอิวาเตะ บางครั้งก็ได้ถ่าน บางครั้งไม่ก็ยังคงเดิมไม่ไหม้ บางครั้งเหลือเพียงขี้เถ้า แต่ก็ยังคงมีการเรียนรู้มาเรื่อยๆ เพราะเป้าหมายไม่ได้อยู่ที่จำนวนถ่านที่ได้มา แต่อยู่ที่กระบวนการเรียนรู้ ตราบใดที่ไม่ล้มเลิก จะไม่พบกับความล้มเหลว จึงมีความพยายามทำกันจนประสบความสำเร็จ

“มีเตาถ่านแหลมลอ ลองหลายเตื่อ ตัดต้นมะขามวัดหมดไปเป็นเก้าๆ”

(มีเตาถ่านอีกล่อะ ลองหลายครั้ง ตัดต้นมะขามที่วัดหมดไปเป็นต้น ๆ)

(นางกองศรี เครือจินดา, สัมภาษณ์ 4 กุมภาพันธ์ 2551)

“ตอนนั้นตื๊ไปดูงานที่ตราด เป็นเผาถ่านแล้วเอาน้ำใหม่ไปรดผัก แมงมันก็บะมี เลียบี กมาลองวิชาที่หนองหล่ม ไปมี... เหลือกาขี้เตา”

(ตอนนั้นหลวงพี่ไปดูงานที่ตราด เขาเผาถ่านแล้วเอาน้ำใหม่ไปรดผัก แมงมันก็ไม่มี เลยกลับมาลองวิชาที่หนองหล่ม ไม่มี... เหลือแต่ขี้เถ้า)

(นายอานนท์ ศรีวิชัย, สัมภาษณ์ 5 มกราคม 2551)

ต่อมาพ่อสุวิทย์ เครือจินดา ได้ประสบความสำเร็จด้านการเผาถ่าน และการเก็บน้ำส้มควันไม้ ไว้ใช้ทางการเกษตร ทำให้เด็ก ๆ และผู้สนใจได้เห็นตัวอย่างและได้เข้าไปศึกษาสังเกตการณ์ และร่วมเรียนรู้การเผาถ่านอิวาเตะ และได้นำมาปรับปรุงเตาที่สร้างไว้ในศูนย์ส่งเสริมและพัฒนาการเรียนรู้วัดหนองหล่ม และกำลังหาวัสดุไม้เหลือใช้ หรือไม้ที่ตัด สะสมไว้เพื่อขับเคลื่อนกิจกรรม “รวมพลคนเผาถ่าน” ต่อ

“บะเดียนี่สบายละ เอาน้ำใหม่มาหัดผัก” (เดียนี่สบายแล้ว เอาน้ำใหม่มารดผัก)

(นางกองศรี เครือจินดา, สัมภาษณ์ 4 กุมภาพันธ์ 2551)

ระยะต่อมา มีการสร้างเตาถ่านอิวาเตะเป็นฐานการเรียนรู้อีกฐานหนึ่งของศูนย์ส่งเสริมและพัฒนาการเรียนรู้ สำหรับเรียนรู้กระบวนการเผาถ่านโดยการอธิบายในหลักวิทยาศาสตร์ว่า ด้วยการเผาถ่านแบบสันดาปตรง กับกาเผาและสันดาปโดยอ้อม และขยายผลในกลุ่มเด็กเพื่อเป็นหนึ่งในกิจกรรมสัมมาอาชีพ และขยายแนวคิดเปรียบเทียบการเผาถ่านแบบเดิมกับแบบใหม่ และการทดลองพิสูจน์การใช้ น้ำส้มควันไม้ที่ได้จากการเผาถ่านไปใช้ในกิจกรรมรวมพลคนปลูกผักปลอดสารพิษ สวนลำไย นาข้าว เป็นต้น

สำหรับกรณีของเด็กที่มาเรียนรู้เรื่องการเผาถ่านเรียบร้อยแล้ว จากนั้นไม่มีความเคลื่อนไหว คือหลังจากทดลองเป็นผลสำเร็จและก็หยุด ซึ่งทราบมาว่า การเผาถ่านเป็นเรื่องยากสำหรับเด็กที่จะทำเอง เพราะต้องตัดไม้ เลื่อยไม้ ไม่รู้ว่าจะเอาไม้มาจากไหน ก็เลยหยุดดำเนินการ ประกอบกับการที่พระมหาบันเทิงต้องออกไปศึกษาต่อข้างนอกชุมชน ทำให้เด็ก ๆ หายไปจากกิจกรรมรวมพลคนเผาถ่านนี้ด้วย

“พอกำลังสำเร็จผลก็ไปเหียนเหียน” (พอทำสำเร็จก็ไปเรียนเสีย)

(นายอานนท์ ศรีวิชัย, สัมภาษณ์ 5 มกราคม 2551)

แต่ผลสำเร็จที่ได้ไปปรากฏผลที่ชาวสวนลำไย เพราะสามารถนำไปใช้ประโยชน์ได้ในสวนลำไย เนื่องจากหลังจากการเก็บลำไยของชาวสวนทุกครั้งจะมีการตัดกิ่ง แต่งกิ่งลำไย ซึ่งในช่วงที่ผ่านมามีบางรายก็เผาทิ้ง แต่เมื่อมีการเผาแบบเตาสองร้อยลิตรก็นำไปใช้ในสวนของตน

“ตอนแรกเอาถัง 200 ลิตรมาแบ่งถังเดียวก่อน ถ่านก็เก็บน้ำใหม่ได้”

(ตอนแรกเอาถัง 200 ลิตรมาทำถังเดียวก่อน ถ่านก็เก็บน้ำใหม่ได้)

(นายอานนท์ ศรีวิชัย, สัมภาษณ์ 5 มกราคม 2551)

“บะก่อนหละอ่อนมาเต็ม พอแก่ไป หละอ่อนหาย เหลือกำป้อแม่จัดกำน”

(เมื่อก่อนเด็กมาเต็มเลย พอท่านไป เด็กหาย เหลือแต่พ้อแม่จัดการ)

(นางกองศรี เครือจินดา, สัมภาษณ์ 4 มกราคม 2551)

จ. ผู้ดูแล-รับผิดชอบในปัจจุบัน

ในปัจจุบันพบว่าความรู้เรื่องการเผาถ่านนี้ได้ถูกนำไปใช้ในแต่ละครั้วเรือน เพื่อเป็นการลดรายจ่าย เพราะสามารถเข้าใจระบบการทำงานของเตาอิวาเตะนี้แล้ว จึงสามารถทำได้ง่าย ใช้เวลาแค่คืนเดียว บางครอบครัวทำขายเป็นการเพิ่มรายซึ่งมีแม่ค้าสนใจติดต่อรับซื้อถึงที่บ้านด้วย

“บะเดี่ยวนี้ก็ไปแบ่งบ้านไผบ้านมัน ตะก่อนนี้แบ่งตีลูมวัด จวยกันแบ่ง ลองสูตร ลองไปลองมากก็เอาหื้อจาวบ้าน ไผอยากแบ่งก็แบ่ง คืนเดียวก็ได้แล้ว”

(เดี่ยวนี้ก็ไปทำบ้านใครบ้านมัน เมื่อก่อนนี้ทำกันที่ลางวัด ช่วยกันทำ ลองสูตร ลองไปลองมากก็เอาให้ชาวบ้าน ใครอยากทำก็ทำ คืนเดียวก็ได้แล้ว)

(นายอนันท์ ศรีวิชัย, สัมภาษณ์ 5 มกราคม 2551)

“ชายถ่านได้หลายอยู่ แม่กำมาฮับซื้อ มีก็แก่นก็เอาหมด”

(ชายถ่านได้เยอะอยู่ แม่ค้ามารับซื้อ มีก็กระสอบก็เอาหมด)

(นางเดือนฉาย ศรีวิชัย, สัมภาษณ์ 5 มกราคม 2551)

(2.3) สหกรณ์ต้นกล้า

ข้อมูลในส่วนของโครงการสหกรณ์ต้นกล้านี้ ผู้วิจัยได้เรียบเรียงข้อมูลจากเอกสารประกอบการรายงานความก้าวหน้า โครงการการส่งเสริมและพัฒนาการเรียนรู้เด็กและครอบครัว เนื่องจากโครงการนี้ไม่ประสบผลสำเร็จมากนัก ดำเนินการได้เพียงช่วงเวลาหนึ่ง แล้วก็ปิดตัวลง จึงไม่ค่อยมีผู้ให้รายละเอียดได้มากนัก จึงต้องศึกษาจากเอกสารเป็นสำคัญ

ก. ความเป็นมาของกิจกรรมสหกรณ์ต้นกล้า

หลังจากเปิดสระน้ำคุณธรรมให้เด็ก ๆ ได้มาเล่นน้ำได้ระยะหนึ่ง พบว่าเด็กที่มาเล่น สระน้ำคุณธรรม และสวนสาธารณะมักซื้อขนมมารับประทานเป็นประจำ พระมหาบันเท็งจึงได้คิดและปรึกษาหารือกันกับคณะกรรมการสระน้ำคุณธรรมว่า เมื่อเด็กมักรับประทานขนมเป็นประจำ จะทำอย่างไรให้เด็กรับประทานของที่สะอาด ปลอดภัย ให้คุณค่าแก่ร่างกาย ราคาถูก และสิ่งสำคัญสุด

คือจะสามารถส่งเสริมให้เด็กได้มีแนวทางการประหยัดเงิน และใช้จ่ายตามความจำเป็น หรือแม้กระทั่งสามารถหารายได้ด้วยตนเองได้อย่างไร

เมื่อย้อนไปถึงช่วงที่ก่อนมีการสร้างสระน้ำคุณธรรมได้มีการระดมความคิดเด็กเกี่ยวกับการสร้างสระน้ำในฝันและหนึ่งในฝันของเด็กคือ “สหกรณ์คุณธรรม” ควบคู่กับสระน้ำคุณธรรม และเมื่อได้สร้างสระน้ำสำเร็จทางศูนย์ส่งเสริมและพัฒนาการเรียนรู้ประสบปัญหาคือการใช้จ่ายในการก่อสร้างเกิน ต้องยืมเงินของกองทุนหมู่บ้าน และออมทรัพย์หมู่บ้านเป็นจำนวนหกหมื่นบาท ซึ่งได้มีการประชุมและแจ้งให้เด็กในกลุ่มที่เป็นสมาชิกสระน้ำคุณธรรมหรือธนาคารความดี มีการตั้งโจทย์ว่าเราจะสามารถช่วยหาเงินมาใช้หนี้สระน้ำได้อย่างไร หลายคนหลายคำตอบของเด็กบอกว่า จะต้องช่วยกันหาเงินต่าง ๆ นานา เช่น ปลูกผัก เก็บเงินคนมาเล่นน้ำ รวมเงินค่าขนมกันออก และอีกหนึ่งแนวทางของเด็กคือการขายของ ขายเป็น ซึ่งเป็นที่มาของการจัดตั้งเป็นกิจกรรม “สหกรณ์ต้นกล้า”

ข. วัตถุประสงค์ของกิจกรรมสหกรณ์ต้นกล้า

การตั้งสหกรณ์ต้นกล้า มีจุดประสงค์เพื่อสร้างกระบวนการเรียนรู้เรื่องการทำสหกรณ์ การฝากเงิน การขายขนม การปันผลแก่สมาชิก และสนับสนุนปลูกฝัง การออมตามแนวคิด มีออมไม่มีอด ให้แก่เด็กที่เข้าร่วมเป็นสมาชิกสหกรณ์ต้นกล้า โดยได้ใช้อาคารประมงของหมู่บ้านปรับปรุงให้เป็นสหกรณ์ต้นกล้า ปัจจุบันมีสมาชิกสหกรณ์ต้นกล้ามารวมเป็นหุ้นได้แก่ หุ้นจากกองทุนสระน้ำคุณธรรม(ได้จากการบริจาคเงินของผู้มาศึกษาดูงาน คณะนักศึกษาและผู้สนใจร่วมสมทบ) หุ้นจากโครงการส่งเสริมและพัฒนาการเรียนรู้เด็กและครอบครัว และหุ้นจากสมาชิก

ค. สถานภาพสื่อ กิจกรรมสหกรณ์ต้นกล้า

ที่ผ่านมาบ้านหนองหล่มยังไม่เคยตั้งสหกรณ์ขึ้นมาในชุมชน กิจกรรมสหกรณ์ต้นกล้าจึงเป็นนวัตกรรมสำหรับเด็ก ๆ ที่จะปลูกฝังสัมมาอาชีพให้กับกลุ่มต้นกล้า

ง. ขั้นตอนการปฏิบัติการ

การระดมความคิดของการก่อตั้งสหกรณ์ต้นกล้าได้เริ่มมาตั้งแต่วันที่ 25 กุมภาพันธ์ 2548 ซึ่งเป็นวันระดมความคิดเรื่องการสร้างสระน้ำในฝัน โดยการสร้างสหกรณ์คือหนึ่งในฝันของ

เด็ก ต่อมาได้มีการระดมความคิดหลังจากสร้างสรรน้ำสำเร็จ และใช้กรณีการเป็นหนี้จากการสร้างสรรน้ำจำนวนหกหมื่นบาทเป็นประเด็นสร้างการมีส่วนร่วมและแสดงความคิดเห็นของเด็ก ซึ่งแท้จริงคณะทำงานศูนย์ส่งเสริมและพัฒนาการเรียนรู้อัตนองหล่มมีได้มีเจตนาให้เด็กมาช่วยกันหาเงินใช้หนี้ แต่เพียงแต่สร้างการมีส่วนร่วมและสร้างความเป็นเจ้าของให้เกิดขึ้นในเด็ก เพื่อร่วมกันแสดงความคิดเห็น

การรับสมัครสมาชิกสหกรณ์ต้นกล้าได้เริ่มจากการประกาศเสียงตาม และนัดประชุมสมาชิกธนาคารความดีโดยมีการประชุมสองระดับคือการประชุมรวมซึ่งสมาชิกที่มาประชุมส่วนใหญ่เป็นเด็กเล็กซึ่งเมื่ออธิบายแล้วประเมินดูสถานการณ์แล้วเด็กเล็กคงยังไม่ค่อยเข้าใจเรื่องสหกรณ์ดีเท่าที่ควร จึงได้มีการนัดประชุมชี้แจงเป็นรายบุคคลโดยใช้เวลาตอนที่สมาชิกแต่ละคนมารับสมุดบันทึกความดีจึงได้มีการชี้แจงทำความเข้าใจเรื่องสหกรณ์ควบคู่กันไปด้วย

เมื่อระดมหุ้นแล้วได้มีการนัดแกนเด็กและเยาวชนที่มีความเข้าใจมาวางแผนสร้างระบบสหกรณ์ต้นกล้าซึ่งประกอบด้วย สามเณรเอนก กองเขียว พระมหาบันเทิง เครือจินดา ด.ช. อานนท์ ศรีวิชัย ด.ช. สุพจน์ อุตระศักดิ์ นายศรายุทธ ตาสัก นายพรวิรัตน์ ชาวสัก เด็กชายชาญณรงค์ ตีะวรรณ โดยการหารือการสร้างระบบสหกรณ์ต้นกล้าเป็นเวลา 3 ครั้ง จึงได้แนวทางและการทำงานที่เป็นระบบและง่ายสำหรับเด็กดังนี้

1. ฝ่าย/ผู้ดูแลบัญชีการเงินกองทุน “สหกรณ์ต้นกล้า” ได้แก่ นายศรายุทธ ตาสัก มีหน้าที่เก็บเงินกองทุน จ่ายเงินเพื่อจัดซื้อของสหกรณ์ และรับเงินจากการขายของสหกรณ์
2. ฝ่าย/ผู้ดูแลบัญชีเช็คสินค้ากลาง ได้แก่ ด.ช. อานนท์ ศรีวิชัย มีหน้าที่เช็คของสหกรณ์ ทำรายการจัดซื้อของเข้าที่กองกลาง เบิกจ่ายของให้แก่เจ้าหน้าที่สหกรณ์ต้นกล้า
3. ฝ่าย/ผู้ดูแลการขายของสหกรณ์ต้นกล้า ได้แก่สมาชิกใครก็ได้ที่สมัครใจ และมีคุณสมบัติเชื่อถือได้ มีความรับผิดชอบ (สาเหตุที่ไม่ตั้งฝ่าย/ผู้ดูแลการขายของอย่างตายตัวเลย เพราะเด็กผู้หญิงส่วนใหญ่มีความประสงค์จะเข้ามาช่วย อาสาสมัครมาช่วยหลายคน ดังนั้นจึงไม่ตั้งตายตัว แต่ตั้งเป็นเฉพาะกิจแต่ละครั้งโดยให้มีผู้รับผิดชอบครั้งละ 2 คน มีหน้าที่เบิกของสหกรณ์จากกองกลาง ดูแลและขายของในสหกรณ์ต้นกล้า จัดเก็บของในแต่ละวัน ทำบัญชีไปส่งเงินสหกรณ์ต้นกล้า และนำเงินไปส่งฝ่าย/ผู้ดูแลบัญชีกองทุนสหกรณ์ต้นกล้า

เมื่อดำเนินการกิจกรรมสหกรณ์ต้นกล้าได้ระยะหนึ่งพบว่า กิจกรรมไม่สามารถดำเนินไปได้อย่างต่อเนื่อง มีการดำเนินการไปเป็นครั้ง ๆ ไป ไม่ได้เกิดการเรียนรู้ให้กับสมาชิก และชนมที่นำมาขายส่วนใหญ่ ล้วนเป็นชนมประเภทกรูบกรอบ ไม่เป็นประโยชน์ต่อร่างกาย และเมื่อมีการบำเพ็ญประโยชน์หรือประชุมระดมความคิดกัน ก็มีการนำชนมในสหกรณ์ออกมากินด้วยกันบ่อยครั้ง จึงเป็นเหตุให้กิจกรรมสหกรณ์ต้นกล้านี้ ไม่ประสบผลสำเร็จมากนัก

“คือชายของ ชายขนม ต่อนี้ปิดไปแล้ว เพราะสระน้ำปิด มีหละอ่อนเจ้าหน้าที่ธนาคารต้นกล้ามาขาย ต่อนแรกมีหุ้น แต่ว่าบะสามารถเดินต่อได้ เพราะกลุ่มเป้าหมายคือหมู่เดียวกัน หลัง ๆ เอาขนมในสต็อกมาเลี้ยงกันต่อนทำความสะอาด ทุนตุ้อออกไปก่อน”

(คือ ชายของ ขนม ต่อนั้น ปิดไปแล้ว เพราะสระน้ำปิด มีเด็กเจ้าหน้าที่ธนาคารต้นกล้ามาขาย ต่อนแรกมีหุ้น แต่ว่าไม่สามารถดำเนินต่อได้ เพราะกลุ่มเป้าหมายคือพวกเดียวกัน หลัง ๆ เอาขนมในสต็อกมาเลี้ยงกันต่อนทำความสะอาด ทุนหลวงฟ้อออกไปก่อน)

(พระมหาเอนก กองเขียว, สัมภาษณ์ 1 ตุลาคม 2550)

จ. ผู้ดูแล-รับผิดชอบในปัจจุบัน

สำหรับโครงการสหกรณ์ต้นกล้า นั้นได้ปิดตัวลงไปแล้ว แม้ว่าสหกรณ์ต้นกล้าจะปิดตัวลง ทว่าสิ่งที่พระมหาบันเทิงและกลุ่มต้นกล้าได้เรียนรู้ร่วมกัน คือ กระบวนการทำงานในรูปแบบของสหกรณ์นั่นเอง

“ตุปีจะมาพร้อมคำนี้เสมอ “เขาทำกิจกรรมแต่ละกิจกรรม เขาบะเน้นความสำเร็จ แต่เขาเน้นกระบวนการ” เอามาแซวเล่นบ่อย ๆ ละมันก็ได้แต่ ได้กระบวนการ ความสำเร็จ มันเป็นแค่ผลพลอยได้ แต่สิ่งที่หวังแต่ ๆ คือ กระบวนการ ที่ลงไปทำ”

(หลวงฟี่จะมาพร้อมคำนี้เสมอ “เราทำกิจกรรมแต่ละกิจกรรม เราไม่เน้นความสำเร็จ แต่เราเน้นกระบวนการ” เอามาแซวเล่นบ่อย ๆ แล้วมันก็ได้จริง ได้กระบวนการ ความสำเร็จมันเป็นแค่ผลพลอยได้ แต่สิ่งที่หวังจริง ๆ คือ กระบวนการที่ลงไปทำ)

(นายอานนท์ ศรีวิชัย, สัมภาษณ์ 3 กุมภาพันธ์ 2551)

(3.) เรียนรู้เรื่อง “การสร้างสัมพันธ์ในครอบครัวและชุมชน” ผ่านกิจกรรมกินข้าว
นอกบ้าน สร้างสัมพันธ์ในครอบครัว

กิจกรรมกินข้าวนอกบ้าน สร้างสัมพันธ์ในครอบครัว

ก. ความเป็นมาของกิจกรรมกินข้าวนอกบ้าน สร้างสัมพันธ์ในครอบครัว

จากการศึกษาบริบทชุมชนบ้านหนองหล่ม พบว่าในอดีตที่ชาวบ้านหนองหล่มประกอบอาชีพในหมู่บ้าน จึงใช้เวลาที่อยู่ร่วมกัน โดยเฉพาะช่วงเวลาที่ทานอาหารร่วมกันเป็นเวลาอบรมสั่ง

สอนสร้างการเรียนรู้ให้กับเด็กไปพร้อมกัน แต่เมื่อเวลาผ่านไป ชาวบ้านเริ่มออกไปทำงานนอกชุมชนมากขึ้น ส่งผลให้เวลาของครอบครัวในการอยู่ร่วมกัน ทานอาหารร่วมกัน รวมถึงเวลาในการอบรมสั่งสอนบุตรหลานก็ห่างหายไปด้วย จนกระทั่งในปี 2544 หลายครอบครัวที่มีบุตรหลานเป็นวัยรุ่นประสบปัญหาความไม่เข้าใจกันเพราะเนื่องจากปัญหายาเสพติด มีความระแวงสงสัยในวัยรุ่นอย่างมาก มีการทะเลาะกัน ไม่เข้าใจกันในครอบครัว และเพื่อนบ้าน

พระมหานันทิง กลุ่มต้นกล้า พระมหาเอนก และผู้นำชุมชนประชุมร่วมกันหาทางแก้ไขในปัญหาดังกล่าว จนได้มติแนวทางแก้ไขว่า จะจัดให้มีการกินข้าวนอกบ้าน สองเดือนครั้ง เพื่อมีส่วนในการสร้างความเข้าใจในครอบครัว และเข้าใจพฤติกรรมของวัยรุ่นที่มักชอบจับกลุ่มพูดคุยในเวลาว่าง และมีส่วนทำให้มีการแก้ไขปัญหายาเสพติดในหมู่บ้านได้ถูกต้องเหมาะสม

ต่อมาจึงได้บรรจุกิจกรรม “กินข้าวนอกบ้าน สร้างสัมพันธ์ในครอบครัว” เป็นกิจกรรมหนึ่งของชุดโครงการ “การส่งเสริมและพัฒนาศักยภาพการเรียนรู้เด็กและครอบครัว”

ข.วัตถุประสงค์ของกิจกรรมกินข้าวนอกบ้าน สร้างสัมพันธ์ในครอบครัว

เพื่อให้กิจกรรมกินข้าวนอกบ้านนี้เป็นช่องทางหนึ่งที่ใช้ในการสร้างโอกาสให้สมาชิกทั้งในครอบครัว และหลาย ๆ ครอบครัวมาทำกิจกรรมร่วมกันอันจะก่อให้เกิด “เวลาที่มีคุณภาพ” สร้างโอกาสให้หลายครอบครัวได้คุยกัน เด็ก ๆ ได้ทำกิจกรรมร่วมกัน มีเวทีการแสดงออก เช่น การประกวดตอบคำถาม การแสดงต่าง ๆ การประกวดรางวัลคนดีศรีหนองหล่ม (เด็กดีตัวอย่าง) มีเวทีการพูดคุยเรื่องการเลี้ยงลูกให้ถูกวิธีจากครอบครัวที่ประสบความสำเร็จในการเลี้ยงดูเด็ก โดยกิจกรรมนี้มุ่งหวังให้เกิดกิจกรรมเชื่อมสัมพันธ์ระดับครอบครัวและชุมชน และยังเป็นการสร้างพื้นที่สาธารณะสำหรับเด็กและครอบครัวในการทำกิจกรรมร่วมกัน ปรับความเข้าใจที่อาจเคยกินແຂ່ງແຂ່ງใจกัน รวมไปถึงการพัฒนาวิถีของชุมชนในการป้องกันและแก้ไขปัญหาเด็กและครอบครัวในชุมชนอีกด้วย

“กินข้าวบ่อย บ้อ แม่ ลูก ก็มีเวลาได้อยู่กัน ลูกก็มาคุยกันว่าเยยะได้อุ้มแม่บ้อ
ความสำคัญกับลูก ถึงขั้นให้กันเลย ถามบ้อแม่ว่า เยยะได้อุ้มอยู่กับอ้อย ตอนนั้นหละอ่อนเขา
ก็ว่า อยากไปแแล้ว บ้อแม่ก็บ้อได้ไปแแล้ว ทำให้อุ้มแม่ก็ดี ก็เป็นสิ่งที่ดี ความอบอุ่นก็เลยสำคัญ
กว่าเงิน หละอ่อนอยากได้ความอบอุ่น ตอนนั้นก็เลยอบอุ่นตั้งครอบครัว ตั้งชุมชน”

(กินข้าวบ่อย พ่อ แม่ ลูก ก็มีเวลาได้อยู่ด้วยกัน ลูกก็มาพูดว่าทำไมพ่อแม่ไม่ให้
ความสำคัญกับลูก ถึงขั้นร้องไห้กันเลย ถามพ่อแม่ว่า ทำไมถึงทิ้งให้ลูกอยู่กับตายาย ตอนนั้นเด็ก

เขาก็ว่าอยากไปเที่ยว พ่อแม่ก็ไม่ได้พาไปเที่ยว ทำให้พ่อแม่คิด ก็เป็นสิ่งที่ดี ความอบอุ่นก็เลย
สำคัญกว่าเงิน เด็กอยากได้ความอบอุ่น ตอนนั้นเลยอบอุ่นทั้งครอบครัว ทั้งชุมชน)

(อบต.เกษม พิงคะสัน, สัมภาษณ์ 5 มกราคม 2551)

ค.สถานภาพสื่อ กิจกรรมกินข้าวนอกบ้าน สร้างสัมพันธ์ในครอบครัวก่อนทำ โครงการฯ

ในยุคสมัยที่ชาวบ้านหนองหล่มยังมีอาชีพที่ต้องทำอยู่ในชุมชน เช่น ชาวนา ชาวสวน ก็จะใช้เวลาส่วนมากในชุมชน ทำให้ได้ทานข้าวร่วมกันกับสมาชิกในครอบครัว แต่เมื่อยุคสมัยเปลี่ยนแปลง พ่อ แม่ ต้องออกไปทำงานนอกชุมชน เช่น รับจ้าง ก่อสร้าง ก็ทำให้เวลาในการทานข้าวเย็นพร้อมหน้า พ่อ แม่ ลูก นั้นหายตามไปด้วย

ง. ขั้นตอนการปฏิบัติการ

การดำเนินการกิจกรรมนี้เริ่มต้นจากการจัดงานวันเด็ก คือวันศุกร์ที่ 13 มกราคม 2549 โดยจัดที่ศูนย์ส่งเสริมและพัฒนาการเรียนรู้อัตนวิสัยหนองหล่ม เป็นการกินข้าวนอกบ้านครั้งที่ 1 ต่อมาทางศูนย์ป้องกันไฟป่าและกรมป่าไม้ได้มาติดต่อประสานงานมาว่าสวนสัตว์เปิดในทิวเขาพารีเวิลด์ เชียงใหม่ มีบัตรพิเศษสำหรับเด็กและครอบครัวจำนวน 50 ครอบครัวสามารถเข้าไปในสวนสัตว์ได้โดยไม่เสียค่าใช้จ่ายและมีสิทธิพิเศษการเข้าชมสวนสัตว์ มีรถรับส่งจำนวนหนึ่ง และมีรถพาเยี่ยมชมสวนสัตว์เป็นกรณีพิเศษ จึงเกิดเป็นการกินข้าวนอกบ้านฯ ครั้งที่ 2 ที่สวนสัตว์เปิดในทิวเขาพารีเวิลด์

“ได้ไปดูงานเชียงใหม่ ได้ไปแ่สวนสัตว์เชียงใหม่ ไปในทิวเขาพารีกับตุ๊ปี่”

(ได้ไปดูงานเชียงใหม่ ได้ไปเที่ยวสวนสัตว์เชียงใหม่ ไปในทิวเขาพารีกับหลวงพี่)

(เด็กชาย พีระพงษ์ พิงคะสัน, สัมภาษณ์ 2 กุมภาพันธ์ 2551)

“ได้ไปตางนอก ไปสวนสัตว์ ไปในทิวเขาพารี”

(ได้ไปข้างนอก ไปสวนสัตว์ ไปในทิวเขาพารี)

(เด็กหญิงพัชรี ศรีวิชัย, สัมภาษณ์ 3 กุมภาพันธ์ 2551)

โดยกิจกรรมครั้งนี้ได้ประชาสัมพันธ์ผ่านเสียงตามสาย แล้วบอกต่อ ๆ กันปากต่อปากทำให้มีผู้สนใจเข้าร่วมกิจกรรมจำนวนมาก มีการจัดกิจกรรมต่าง ๆ เพื่อสร้างความสัมพันธ์ใน

ครอบครัว และเด็ก ซึ่งในวันเด็กได้มีกิจกรรมสนุกสนาน แจกรางวัล และอื่น ๆ ส่วนการไปสวนสัตว์ ก็มีกิจกรรมต่าง ๆ ที่ทางเจ้าหน้าที่สวนสัตว์จัดไว้ และมีการนำห่อข้าวไปทานร่วมกัน และทีมงานได้เตรียมอาหารไปสำหรับให้เด็กและครอบครัวได้รับประทานอาหารร่วมกัน เป็นกลุ่ม ๆ เป็นครอบครัว และหลาย ๆ ครอบครัว ตามสถานที่ต่าง ๆ เช่น ใต้ต้นไม้ บนกระบะรถ โต๊ะนั่ง เป็นต้น

แม้ว่ากิจกรรมกินข้าวนอกบ้านจะจัดขึ้นเพียงเพื่อให้คนในครอบครัวได้ทานอาหารนอกบ้านร่วมกันไม่กี่ครั้ง หากความคาดหวังที่แท้จริงคือการทำให้คนที่มาร่วมทำกิจกรรมด้วยกัน หรือให้คนในครอบครัวได้นำสิ่งที่ได้จากกิจกรรมไปใช้ในครอบครัวต่อไป

ผลจากการสร้างความสัมพันธ์ให้เกิดขึ้นในครอบครัวและระดับชุมชนนั้น ทำให้ทั้งภาครัฐและส่วนอื่น ๆ ให้การยอมรับ และล่าสุดทางจังหวัดได้เสนอหมู่บ้านหนองหล่มขึ้นรับรางวัล “กองทุนแม่ของแผ่นดิน” ในฐานะที่หมู่บ้านมีกิจกรรมเน้นเรื่องความสัมพันธ์ในครอบครัวและชุมชนมาโดยตลอด

นอกจากนี้ ในเวลาต่อมาชุมชนยังได้จัดกิจกรรมที่สอดคล้องหรือมีลักษณะคล้ายกัน คือ การทำกิจกรรมร่วมกัน กินข้าวนอกบ้านร่วมกัน เช่น เมื่อมีการพัฒนา ทำกิจกรรมในหมู่บ้าน อาทิ ที่วัด ที่หมู่บ้าน ก็จะมีการทำอาหารเลี้ยงกัน ทำให้ความสัมพันธ์เกิดขึ้นในระดับชุมชนมากยิ่งขึ้น ซึ่งทำให้หมู่บ้านหนองหล่ม เป็นหมู่บ้านตัวอย่างของการมีส่วนร่วมของชาวบ้านสูง เหตุผลประการหนึ่งคือการได้ทำกิจกรรมร่วมกัน และกินข้าวร่วมกันมากขึ้นนั่นเอง (ซึ่งเป็นลักษณะของธรรมเนียมในอดีตคือเรื่องการเอามื้อเอารวัน เมื่อทำงานเสร็จแล้วเจ้าภาพก็จะนำอาหารมาเลี้ยง)

ภาพที่ 37 แสดงบรรยากาศกิจกรรมกินข้าวนอกบ้านสานสัมพันธ์ครอบครัว

จ.ผู้ดูแล-รับผิดชอบในปัจจุบัน

เนื่องจากปัจจุบันนี้พระมหานันทิงได้ออกไปศึกษาเล่าเรียนนอกหมู่บ้านด้านบาลีเปรียญ 8 ที่วัดพระพุทธบาทสระบุรี ทำให้กิจกรรมกินข้าวนอกบ้านได้เปลี่ยนรูปแบบไป คือ ไม่ได้มีการรับประทานอาหารร่วมกันเหมือนเช่นเคย แต่จะเป็นการนัดกันมาฟังเทศน์ในคืนวันพระ โดยเฉพาะ

ช่วงเข้าพรรษา จะมีกิจกรรมพิเศษ เป็นการเทศนาของเจ้าอาวาส และ พระมหาเอนก กองเขียว หรือตุ๊แสบ โดยชาวบ้านจะลงขันตามกำลังซื้อน้ำเต้าหู้ หรือเครื่องดื่มอื่น ๆ มาแจกให้ทานด้วยกัน พร้อมกับการฟังเทศนา โดยตุ๊แสบจะรับหน้าที่ในการหาสื่อประกอบการเทศนา เพื่อไม่ให้เกิดการฟังเทศน์เป็นสิ่งที่น่าเบื่อ และเข้ากับชีวิตประจำวัน ซึ่งผลปรากฏว่าทั้งเด็ก ผู้ใหญ่ คนแก่ ต่างเข้าไปฟังเทศนากันเป็นจำนวนมาก

เมื่อคืนมีหละอ่อนมากันนัก วันศีล หละอ่อนก็มากัน ชุมนุมนกัน ฟังเทศน์กัน ตีงเฒ่าตีงหนุ่ม กูศีล เดี่ยวเลี้ยงไอติม น้ำเต้าหู้ เขาก็หอมกัน มีขัน เอาไปจ่อมก๊อก

(ตอนกลางคืนมีเด็กมากันเยอะ วันพระ เด็กก็มากัน ชุมนุมนกัน ฟังเทศน์กัน ทุกคนแก่ หนุ่มสาว ทุกวันพระ เดี่ยวเลี้ยงไอศกรีม น้ำเต้าหู้ เรายังเอาเงินรวมกัน มีขัน เอาเงินไปหยอดในขัน)

(แม่อุยสม ลือสัก, สัมภาษณ์ 2 ตุลาคม 2550)

“มีเจ้าภาพเป็นคน ๆ ศีลนี้ คนนี้ ศีลนั้น คนนั้น บะใจว่าเก็บตังกันนา แล้วแต่จิตศรัทธาเลยนา”

(มีเจ้าภาพเป็นคน ๆ วันพระนี้ คนนี้ วันพระนั้น คนนั้น ไม่ใช่ว่าเก็บเงินกันนะ แล้วแต่จิตศรัทธานะ)

(แม่ธานี สมวะเวียง, สัมภาษณ์ 2 ตุลาคม 2550)

“กันเข้าพรรษา-ออกพรรษา เป็นตีงเอามาขาย ตุ๊แสบเอามาขาย เป็นเป็นลูกมือตุ๊เทิง เอาวิติโมาขาย ละก็เทศน์ด้วย วันศีล คนเข้าวัดนัก หละอ่อนเยาวชนก็ไป หละอ่อนบ้านนี้ตีงขึ้นวัดนัก ตุ๊แสบเอาวิติโมาตั้งขายหื้อพ่อในวิหารตีงคนเฒ่า-หละอ่อน-เยาวชน ถ้าจะจบก็ทายปัญหา แล้วแจกรางวัล ตุ๊ลุงตีงเอามา แม่บ้านเขาก็เลี้ยงน้ำเต้าหู้ ไปต่อนเมื่อแดง กินข้าวแดงแล้วก็ไป มุงหน้าจอก ตีมนะกะ”

(ถ้าเข้าพรรษา-ออกพรรษา เขาก็เอามาขาย ตุ๊แสบเอามาขาย เขาเป็นลูกมือตุ๊เทิง เอาวิติโมาขาย แล้วก็เทศน์ด้วย วันพระ คนเข้าวัดเยอะ เด็ก เยาวชนก็ไป เด็กบ้านนี้ขึ้นวัดเยอะ ตุ๊แสบเอาวิติโมาตั้งขายให้ดูในวิหาร ทุกคนแก่ เด็ก เยาวชน ถ้าจะจบก็ทายปัญหาแล้วแจกรางวัล หลวงลุงเอามา แม่บ้านเขาก็เลี้ยงน้ำเต้าหู้ ไปต่อนเย็น กินข้าวเย็นแล้วก็ไป มุงหน้าจอกันเต็มเลย)

(พ่อแก้ว ตีสัก, สัมภาษณ์ 4 กุมภาพันธ์ 2551)

(4.) เรียนรู้เรื่อง “ประเพณีดิงาม” ผ่านกิจกรรมรดน้ำดำหัวผู้เฒ่าผู้แก่

กิจกรรมรดน้ำดำหัวผู้เฒ่าผู้แก่

ก. ความเป็นมาของกิจกรรมรดน้ำดำหัวผู้เฒ่าผู้แก่

การรดน้ำดำหัวผู้เฒ่าผู้แก่เป็นประเพณีดิงามที่ชุมชนชาวบ้านหนองหล่มได้เคยดำเนินการมาแล้วในอดีต แต่เนื่องจากประเพณีดังกล่าวได้เปลี่ยนรูปแบบไปจากอดีตไปมาก กล่าวคือเดิมที่ลูกหลานจะรวมตัวกันแล้วออกเดินทางไปรดน้ำดำหัวคนเฒ่าคนแก่ที่นับถือภายในหมู่บ้าน ที่ละคนๆ ครอบครัวยุคใหม่บ้าน ต่อมาเกิดการเปลี่ยนแปลงในรูปแบบกิจกรรม คือ การให้คนเฒ่าคนแก่มารวมตัวกันทีเดียว เพื่อให้ลูกหลานได้รดน้ำดำหัวครั้งเดียว เพื่อสร้างความสะดวก ผลปรากฏว่าเมื่อรูปแบบเปลี่ยนไป เนื้อหาของประเพณีก็เปลี่ยนไปด้วย คนเฒ่าคนแก่บางคนแก่ชรา ไม่สามารถออกมาร่วมกิจกรรมได้ และกลับเป็นการให้คนเฒ่าคนแก่ ที่ลูกหลานนับถือมานั่งรอ อันเป็นการผิดเพี้ยนในเนื้อหากิจกรรมเป็นอย่างยิ่ง

“ปกติเอาคนเฒ่ามานั่งรวมกัน บางเต้าคนเฒ่าบะพร้อม โดนน้ำจะบะสบาย”

(ปกติเอาคนแก่มานั่งรวมกัน บางครั้งคนแก่มาไม่พร้อมกัน โดนน้ำแล้วจะไม่สบาย)

(พระมหาเอก กองเขียว, สัมภาษณ์ 1 ตุลาคม 2550)

ต่อมาในปี 2544 ทางคณะกรรมการหมู่บ้านได้ประชุม มีมติให้มีการฟื้นฟูประเพณีรดน้ำดำหัวผู้เฒ่าผู้แก่ให้มีลักษณะเหมือนที่เคยทำมาในอดีต โดยได้จัดกิจกรรมรดน้ำดำหัวมาตั้งแต่วันที่ 17 เมษายน 2547 แล้วยึดเอาวันที่ 17 เมษายนของทุกปี เป็นวันจัดกิจกรรมรดน้ำดำหัวคนเฒ่าคนแก่ของบ้านหนองหล่ม ตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา

“จริง ๆ ที่นี้ก็เริ่มเปลี่ยนไปแล้ว พออดีตอนั้นเข้ามาประมาณ 3-4 ปีก่อน ก็เห็นว่าเปลี่ยนไปเยอะ ก็เลยไปปรึกษาพ่อหลวง ปรึกษาพระครู ว่าที่จริงน่าจะฟื้นขึ้นมาได้นะ ก็เลยเริ่มลองเมื่อ 2 ปีที่แล้ว ชาวบ้านก็เห็นด้วยว่าเอาผู้ใหญ่ไปนั่งรอเด็กไม่ได้ ก็เลยเอาเหมือนเดิมดีกว่า...”

(คำพูดตอนหนึ่งของพระมหาบันเทิง ปณฺทิต ในรายการคนค้นคน,

ออกอากาศ 30 สิงหาคม 2548)

ข. วัตถุประสงค์ของกิจกรรมรดน้ำดำหัวผู้เฒ่าผู้แก่

เพื่อสืบทอดประเพณีที่ดิงามของชุมชนและยังเป็นการปลูกฝังให้เด็กได้เรียนรู้เกี่ยวกับการไปคารวะ รดน้ำดำหัวผู้เฒ่าผู้แก่ซึ่งเป็นผู้ที่เพียบพร้อมด้วยวิญญูธรรม และคุณวิญญูธรรม

ค.สถานภาพสื่อ กิจกรรมรดน้ำดำหัวผู้เฒ่าผู้แก่

ก่อนที่จะมีการทำโครงการรดน้ำดำหัวผู้เฒ่าผู้แก่ในชุมชนนี้ ประเพณีการรดน้ำดำหัวได้เปลี่ยนรูปจากการที่ลูกหลานเดินทางไปรดน้ำดำหัวคนเฒ่าคนแก่ตามบ้านมาเป็นแบบการพาคนเฒ่าคนแก่มารวมอยู่ในสถานที่ใดสถานที่หนึ่ง แล้วให้ลูกหลานเข้าไปรดน้ำดำหัวทีเดียว ซึ่งผลปรากฏว่ามีคนเฒ่าคนแก่มาร่วมน้อย เนื่องจากมาไม่ไหว และลูกหลานก็ห่างหายไปมากขึ้น ๆ

ง. ขั้นตอนการปฏิบัติการ

กิจกรรมรดน้ำดำหัวได้เริ่มต้นขึ้นตั้งแต่วันที่ 8.30 น. จนกระทั่งเวียนไปรดน้ำดำหัวคนเฒ่าคนแก่ที่นับถือ กลุ่มแม่บ้านก็เตรียมอาหารกลางวันไว้ หากได้เวลา 12.00 น.ที่บ้านใครก็นำอาหารมาทานพร้อมกัน ก่อนจะออกไปทำกิจกรรมรดน้ำดำหัวคนเฒ่าคนแก่ต่อจนครบหมดแล้ว แล้วจึงมารดน้ำดำหัว พระครูวรวิกิจจานุยุต เจ้าอาวาสบวรวัดหนองหล่มเป็นแห่งสุดท้าย

“เวียนไปตามบ้านแล้วสุดท้ายเวียนมาที่พระครู”

(เวียนไปตามบ้าน แล้วสุดท้ายเวียนมาที่พระครู)

(พระมหาเอนก กองเขียว, สัมภาษณ์ 1 ตุลาคม 2550)

ผลปรากฏว่ามีชาวบ้าน เยาวชน และ เด็กเข้าร่วมกิจกรรมรดน้ำดำหัวคนเฒ่าคนแก่จำนวนมากขึ้นทุกปี สร้างความประทับใจความสนุกสนานทั้งผู้เฒ่าผู้แก่ และผู้ร่วมกิจกรรม

“ตอนปีใหม่ ตู๋เท็งนำหละอ่อนมา จาวบ้านมานัก มาถ่ายรูป บั้นปอน มีต้นดอก ลุงปิ่นนำมา นักขนาดเลย เขามาดำหัวแห่ก้องแห่ก้อง ผุยบะนาว โฮะ ลูกกั้น มวนกะ ดำหัวคนเฒ่าคนแก่แห่กันไป เฮาผ่อก็คคล้ายๆสมัยก่อน แม่บ้านแบ่งขนมเส้น ตอนตีบ้านไผ่ก็กินบ้านฮั้น”

(ตอนสงกรานต์ หลวงพี่เท็งเป็นคนนำเด็กมา ชาวบ้านมาเยอะ มาถ่ายรูป ให้พร มีต้นดอก ลุงปิ่นเป็นคนนำมา เยอะมากเลย เขามาดำหัว แห่ มีฆ้อง มีกลอง โปรยมะนาว ใโฮ แยกกัน สนุกสิ ดำหัวคนเฒ่าคนแก่ แห่กันไป เราดูก็คล้าย ๆ สมัยก่อน แม่บ้านทำขนมจีน เทียงที่บ้านใครก็กินที่บ้านนั้น)

(พ่อจันท์แก้ว ตีสัก, สัมภาษณ์ 4 กุมภาพันธ์ 2551)

ภาพที่ 38 แสดงบรรยากาศการรดน้ำดำหัวผู้เฒ่าผู้แก่

ในการจัดกิจกรรมครั้งนี้มีการจัดทำวิดีโอ เพื่อนำเสนอภาพ สะท้อนถึงแนวคิด และแนวทางการฟื้นฟูประเพณีรดน้ำดำหัว เพื่อให้องค์การบริหารส่วนตำบลศรีบัวบานสนับสนุนต่อไป ซึ่งหากไม่มีองค์การใดสนับสนุน กิจกรรมรดน้ำดำหัวผู้เฒ่าผู้แก่ต่อไป และต่อเนื่องทุก ๆ ปี อยู่แล้ว รวมถึงการนำภาพกิจกรรมดังกล่าวกลับมาฉายให้กับชาวบ้านได้ดูกันในโอกาสต่าง ๆ เช่น วันพระ ที่จะมีการนำภาพมาฉายซ้ำ สร้างความประทับใจให้กับคนเฒ่าคนแก่ และผู้เข้าร่วมกิจกรรมอย่างต่อเนื่อง

“ถ่ายวิดีโอ บางเต็อก็ถ่ายคนเดียว บางเต็อบ้างก็มาถ่าย”

(ถ่ายวิดีโอ บางทีก็ถ่ายเอง บางทีเขาก็มาถ่าย)

(พระมหาเนก กองเขียว, สัมภาษณ์ 1 ตุลาคม 2550)

จ.ผู้ดูแล-รับผิดชอบในปัจจุบัน

กิจกรรมรดน้ำดำหัวคนเฒ่าคนแก่ได้จัดขึ้นทุกวันที่ 17 เมษายน ของทุกปี โดยผู้ใหญ่บ้านจะประกาศเสียงตามสายเพื่อแจ้งข่าวแก่ลูกบ้านล่วงหน้า หรือมักมีการพูดคุยกันบนวัด เนื่องจากในช่วงวันสงกรานต์ คือ วันที่ 13 เมษายน ชาวบ้านจะไปทำบุญที่วัดเป็นจำนวนมาก วัดจึงเป็นอีกสถานที่หนึ่งในการแจ้งข่าวเรื่องประเพณีการรดน้ำดำหัว โดยจะแบ่งหน้าที่กัน คือ แม่บ้านจะเตรียมอาหารกลางวันสำหรับรับประทานด้วยกัน และเตรียมน้ำขมิ้น-ส้มป่อย ซึ่งเป็นน้ำที่ใช้ในพิธีกรรม เปรียบเป็นการสุมา หรือ ขอขมา คนเฒ่าคนแก่ เพื่อให้เป็นสิริมงคล ส่วนผู้ชายเตรียมอุปกรณ์ที่ต้องใช้ในวันงาน เช่น กลอง ช้อง ไม้ค้ำ ที่ใช้แห่ ส่วนคนเฒ่าคนแก่ก็เตรียมตัว และเตรียมภาชนะสำหรับใส่น้ำขมิ้นส้มป่อย ที่ลูกหลานจะนำมาใส่รวมกัน เพื่อเป็นการขอขมา จึงจะเห็นได้ว่าประเพณีรดน้ำดำหัวนี้ต้องอาศัยความร่วมมือจากคนทุกกลุ่มในชุมชน จึงจะสามารถจัดกิจกรรมนี้ได้

สรุปสุขภาวะเด็กและชุมชนบ้านหนองหล่ม

จากการที่ชุมชนบ้านหนองหล่มได้ทำกิจกรรมร่วมกันแล้วระยะหนึ่ง ทำให้เห็นถึงความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นกับสุขภาวะเด็ก และชุมชน อันเป็นการเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดี มีการพัฒนาสุขภาวะอย่างเป็นองค์รวม ชัดเจนในทุกมิติ ทั้งด้านสุขภาวะกาย สุขภาวะใจ/อารมณ์ สุขภาวะสังคม และสุขภาวะจิตวิญญาณ

แม้ว่ากิจกรรมบางอย่างจะไม่สามารถตอบสนองการพัฒนาสุขภาวะได้ทุกด้าน หากการบูรณาการสื่อกิจกรรมร่วมกันแล้ว คาราวานกิจกรรมเหล่านี้ก็กลับเป็นสื่อที่สานสร้างสุขภาวะชุมชนได้ในทุกมิติ โดยผู้วิจัยได้สรุปสุขภาวะเด็กและชุมชนได้ดังตารางต่อไปนี้

กิจกรรม	สุขภาวะกาย	สุขภาวะจิตใจ/อารมณ์	สุขภาวะสังคม	สุขภาวะจิตวิญญาณ
ของเล่น-การละเล่นพื้นบ้าน	●	●	●	●
สระน้ำคุณธรรม	●	●	●	●
ธนาคารความดี		●	●	
บำเพ็ญสาธารณประโยชน์			●	●
บ้านหนังสือ			●	●
รวมพลคนปลูกผัก	●	●	●	
รวมพลคนเอาถ่าน			●	
สหกรณ์ต้นกล้า			●	
กินข้าวนอกบ้านสร้างความสัมพันธ์คนในครอบครัว		●	●	
รดน้ำดำหัวผู้เฒ่าผู้แก่	●	●	●	●

ตารางที่ 6 แสดงการผลของการสร้างสุขภาวะของแต่ละกิจกรรม

สุขภาวะทางกาย

กิจกรรมที่ส่งเสริมการพัฒนาสุขภาวะทางกายที่เห็นได้ชัดเจน ได้แก่ ของเล่น-การละเล่นพื้นบ้าน สระน้ำคุณธรรม รวมพลคนปลูกผัก และ รดน้ำดำหัวผู้เฒ่าผู้แก่ เนื่องจากเป็นกิจกรรมที่ต้องอาศัยการเคลื่อนไหวทางร่างกายแทบทุกส่วนในการทำกิจกรรม โดยมีรูปแบบกิจกรรมแตกต่างกันไป กล่าวคือ

ของเล่นและการละเล่นพื้นบ้าน เป็นกิจกรรมที่ทำให้เด็กได้เล่นของเล่นหลากหลายประเภท เช่น โกงกาง เดินกะลา เตี้ย วิ่งไล่จับ กระต่ายขาเดียว ซึ่งของเล่น และการละเล่นเหล่านี้ล้วนอาศัยประสาทสัมผัสหลายส่วน ต้องใช้กำลังแขน ขา และการทรงตัว อันเป็นผลต่อพัฒนาการทางร่างกาย

“เล่นโกงกาง ได้ฝึกทรงตัว ต่อนแรกลื่นกันนักจนตื่นเป็นแก้ว แต่ก็ลื่นเพราะมันมวนดี มันเป็นภูมิปัญญาของชาวบ้านเฮา”

(ได้ฝึกการทรงตัว ต่อนแรกเล่นกันมากจนทำเป็นแก้ว แต่ก็เล่นเพราะสนุกดี เป็นภูมิปัญญาของบ้านเรา)

(เด็กหญิงพัชรี ศรีวิชัย, สัมภาษณ์ 3 กุมภาพันธ์ 2551)

การเล่นน้ำในสระน้ำคุณธรรมทำให้มีพัฒนาการทางด้านร่างกายอย่างเหมาะสม เนื่องจากการว่ายน้ำ หรือทำกิจกรรมในน้ำเป็นการออกกำลังกายที่เข้กล้ามเนื้อหลายส่วน ส่งผลต่อสุขภาพร่างกายที่แข็งแรง

“เล่นน้ำนี้มีส่วนให้อ่อนคลายได้นัก ละก็มันไปช่วยพัฒนาทางกายภาพ วิทยาศาสตร์การกีฬาบอกว่ามันสามารถได้ออกกำลังกายได้ทุกส่วน”

(การเล่นน้ำมีส่วนให้อ่อนคลายได้มาก แล้วก็ช่วยพัฒนาทางด้านกายภาพ วิทยาศาสตร์การกีฬาบอกแล้วว่าสามารถออกกำลังกายได้ทุกส่วน)

(พระมหาบันเทิง ปญฺฑิโต, สัมภาษณ์ 5 ธันวาคม 2550)

กิจกรรมรวมพลคนปลูกผัก เป็นอีกกิจกรรมหนึ่งที่ต้องใช้การเคลื่อนไหวทางร่างกาย เช่น การเตรียมแปลง การรดน้ำ การพรวนดิน ตลอดจนการนำผักออกไปขายในชุมชน ซึ่งโดยมากเด็กๆ จะนำผักใส่ท้ายรถจักรยานปั่นไปขายในหมู่บ้าน จึงเป็นการสร้างเสริมสุขภาพกายที่ดีด้วย

“แลงมาเล็กโฮงเฮียน กระเป๋าบะเอาปักบ้าน ก่องอยู่เนี่ยะ ข้างตาง หदनน้ำผัก หดแล้วเล่นน้ำ (หัวเราะ) เล่นน้ำในสวน ลากสายยางหด”

(เย็นมา เลิกโรงเรียน ไม่เอากระเป๋ากลับบ้าน เอาของไว้ข้างทาง มารดน้ำผัก รดแล้วเล่นน้ำ เล่นน้ำในสวน ลากสายยางมารด)

(พ่อแก้ว นันจิตลัก, สัมภาษณ์ 4 กุมภาพันธ์ 2551)

กิจกรรมรดน้ำดำหัวผู้เฒ่าผู้แก่ เป็นกิจกรรมที่คนทุกกลุ่มในชุมชนได้มาทำกิจกรรมร่วมกัน โดยจะออกเดินเท้าจากบ้านคนเฒ่าคนแก่จากบ้านหนึ่ง สู่อีกบ้านหนึ่ง ระหว่างการเดินทางก็มีการร้องเต้น เล่นดนตรี สาดน้ำ กันตลอดระยะทาง ทำให้เกิดการเคลื่อนไหวในกลุ่มเนื้อส่วนต่าง ๆ ของร่างกายอย่างต่อเนื่องทั้งวัน

สุขภาวะทางอารมณ์-จิตใจ

การมีสุขภาวะทางอารมณ์ หรือสุขภาวะจิตใจที่ดี ต้องได้รับการส่งเสริมจากภายในจิตใจ อันครอบคลุมถึงการมีภูมิคุ้มกันทางสังคมที่เข้มแข็ง มีจิตใจที่แจ่มใสตามวัย ไม่เศร้าหมองทางอารมณ์ ตลอดจนการมีความภาคภูมิใจในตัวเอง ซึ่งจะเห็นผลเหล่านี้ได้จากกิจกรรมของเล่น-การละเล่นพื้นบ้าน สระน้ำคุณธรรม ธนาคารความดี รวมพลคนปลูกผัก รวมพลคนเอาถ่าน กินข้าวอกบ้านสร้างความสัมพันธ์คนในครอบครัว และรดน้ำดำหัวผู้เฒ่าผู้แก่

ของเล่น-การละเล่นพื้นบ้าน ที่นอกจากจะใช้เล่นเพื่อพัฒนาสุขภาวะทางกายแล้ว กระบวนการในการทำของเล่นพื้นบ้านนี้ ยังเชื่อมความสัมพันธ์ของผู้ให้และผู้รับอีกด้วย เพราะเกิดการทำงานร่วมกัน แลกเปลี่ยนประสบการณ์ และแบ่งปันความภาคภูมิใจซึ่งกันและกันด้วย

“ของเล่น คนดีจะมาทำคือบ้อฮุย แม่ฮุยในหมู่บ้าน ที่เป็นมีความรู้ ประสบการณ์เดิมเป็นก็มีอยู่แล้ว พอเขาหือเป็นมาทำตรงนี้ หละฮอนก็มานั่งเฝ้าบ้อฮุยแม่ฮุย ตอนนั้นเขาถือว่าการเรียนบะได้อยู่แคในชั้นอนุบาลแล้ว เอาน้องมาดูบ้อฮุย บ้อฮุยก็จะเล่าไปแบ่งไป เด็กก็จะช่วยหยิบไม้หือ หยั่งหือ เป็นบรรยากาศดีบ้อฮุย ฮุยแบ่งหือหลานผ่อ พอเป็นมีส่วนร่วมในการแบ่ง จัวยบ้อฮุยหยิบไม้ เป็นก็จะเล่นด้วยความทะนุถนอม เป็นจะเกิดความสุข”

(ของเล่น คนที่จะมาทำ คือพ่อฮุย แม่ฮุยในหมู่บ้าน ที่เขามีความรู้ ประสบการณ์เดิมก็มีอยู่แล้ว พอเราให้เขามาทำตรงนี้ เด็กก็มานั่งเฝ้าพ่อฮุยแม่ฮุย ตอนนั้นเราถือว่าการเรียนไม่ได้อยู่แค่ชั้นอนุบาลแล้ว พาน้องมาดูพ่อฮุย พ่อฮุยก็จะเล่าไปทำไป เด็กก็จะช่วยหยิบไม้ให้ อะไรให้ เป็นบรรยากาศที่บ้อฮุย ฮุยทำให้หลานดู พอเขาก็มีส่วนร่วมในการช่วยทำ ช่วยพ่อฮุยหยิบไม้ เขาก็จะเล่นด้วยความทะนุถนอม เขาจะเกิดความสุข)

(อาจารย์อรพิน เลสลัก, สัมภาษณ์ 1 ตุลาคม 2550)

“ถ้ามีงานมีกานละเล่นในหมู่บ้านนี้ เขาก็เอามาเล่นกัน แข่งกัน คนใหญ่ คนเฒ่าไหนก็มาเล่นกัน”

(ถ้ามีงาน มีการละเล่นในหมู่บ้านนี้ พวกเขา ก็เอามาเล่นกัน แข่งกัน ผู้ใหญ่ คนแก่ อยู่ที่ไหนก็มาเล่นกัน)

(แม่ธานี สมวะเวียง, สัมภาษณ์ 2 ตุลาคม 2550)

“ครั้งสุดท้ายนี้เป็นรถเลยนะ รถดอย รถลาก ลากกันสนุกสนาน ปีช่วยน้อง ปีผู้น้อง หละอ่อนนั่งได้เลย ไค่หัวกัน เป็นดีมีวันกันตั้งปีตั้งน้องในโฮงเฮียน เป็นบรรยากาศดีมีวันนะ”

(ครั้งสุดท้ายนี้เป็นรถลากเลยนะ รถดอย รถลาก ลากกันสนุกสนาน พี่ช่วยน้อง น้องผลักพี่เด็กนั่งได้เลย หัวเราะกัน เป็นที่สนุกสนานทั้งพี่ทั้งน้องในโรงเรียน เป็นบรรยากาศที่สนุกสนาน)

(อาจารย์อรพิณ เลสัก, สัมภาษณ์ 1 ตุลาคม 2550)

ผลจากการทำโครงการฟื้นฟูของเล่นและการละเล่นพื้นบ้านนั้น พบว่าสิ่งที่เด็กชอบ คือ น้ำกับทราย ดังนั้นเมื่อมีผลของประชาคมดีว่าจะมีการสร้างสระน้ำให้เด็ก สุขภาวะทางอารมณ์ก็ได้เริ่มขึ้นตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา และระหว่างที่ร่วมกันสร้างสระน้ำนั้น ผู้ใหญ่เป็นผู้ลงแรง มีเด็ก ๆ มาร่วมให้กำลังใจ คอยหยิบของส่งให้ หรือมาคอยดูผู้ใหญ่อยู่ไม่ห่าง ทำให้เกิดเป็นความอบอุ่นได้ไม่น้อย

“ตอนแบ่งสระ หละอ่อนน้อยก็ไปจวดยกันจนตอ ขนบลึก เขาอยากจวดยมันมวนดี ละก็มันจะได้แล้วววๆ ก็ดีเสมอว่าบ้านเฮามันดี ก็มีความสุขดีเห็นบ้านเฮามีอ้อ มีสระน้ำ คนใหญ่สนใจหละอ่อน อินดูหละอ่อน อยากหื้อหละอ่อนมีความสุข”

(ตอนทำสระ เด็กเล็ก ๆ ก็ไปช่วยกันขนท้อ ขนบลึก เขาอยากช่วย มันสนุกดี แล้วก็ได้เสร็จไวๆ คิดเสมอว่าบ้านเราดี ก็มีความสุขดีเห็นบ้านเรามีแบบนี้ มีสระน้ำ ผู้ใหญ่สนใจเด็ก สงสารเด็ก อยากให้เด็กมีความสุข)

(เด็กหญิงพัชรี ศรีวิชัย, สัมภาษณ์ 3 กุมภาพันธ์ 2551)

จากเงื่อนไขของการเล่นน้ำในสระน้ำคุณธรรมที่ว่า คนที่จะเล่นน้ำในสระแห่งนี้ได้ ต้องเป็นคนดี จึงเกิดการทำความดีในชีวิตประจำวันในรูปแบบต่าง ๆ แล้วสะสมไว้ โดยเอาไปฝากไว้ที่ธนาคารความดี ทำให้เด็ก ๆ บ้านหนองหล่มกระตือรือร้นที่จะทำตัวเป็นคนดี แล้วนำความดีไปฝากที่ธนาคารความดีนี้

“พ่ออ่านดูแล้วก็เห็นดีให้ พ่อบอกว่าขอให้เป็นอย่างนี้ตลอดไป”

(ธีรภานต์ ตุ่นสัก, สัมภาษณ์, จากรายการ คนค้นคน ออกอากาศเมื่อ 30 สิงหาคม 2548)

“รู้สึกดีครับ เด็ก ๆ ได้ช่วยผู้ปกครองทำงานบ้านมากขึ้น สนใจงานบ้าน พ่อแม่ก็บอกว่าเราเปลี่ยนไปมากเลย ... ไม่เหนื่อยมาก เป็นเด็กดีขึ้น ช่วยพ่อแม่ทำงานบ้านครับ”

(พรวิรัตน์ ชาวสัก, สัมภาษณ์, จากรายการ คนค้นคน ออกอากาศเมื่อ 30 สิงหาคม 2548)

“เด็ก ๆ สนุกด้วย เริ่มเห็นเสียงสะท้อนจากผู้ปกครอง วันนั้นผู้ปกครองมาบอกว่า เดี่ยวนี้ ลูกตัวเองเปลี่ยนเลย เด็กกระตือรือร้นทำความดี ผู้ปกครองก็กระตือรือร้นด้วย”

(พระมหาบันเท็ง ปณฺฑิโต, สัมภาษณ์, จากรายการ คนค้นคน ออกอากาศเมื่อ 30 สิงหาคม 2548)

“มีหละอ่อน อยู่หลายคนดีที่สะสมความดี มีดาวเยอะแยะเลย แต่บะลงสระบอกว่าบะชอบเล่นน้ำ แต่อยากทำความดี เพราะทำแล้วสบายใจ”

(มีเด็กอยู่หลายคนดีที่สะสมความดี มีดาวเยอะแยะเลย แต่ไม่ลงสระ บอกว่าไม่ชอบเล่นน้ำ แต่อยากทำความดี เพราะทำแล้วสบายใจ)

(อาจารย์อรพิน เลสัก, สัมภาษณ์ 1 ตุลาคม 2550)

“มีหละอ่อนมาฝากคุณธรรม ทั้ง ๆ ที่ช่วงฝนตกปะเปิดหื้อเล่นสระเลย แต่ก็พยายามมาฝากความดีไว้เป็นประจำ”

(มีเด็กมาฝากคุณธรรมทั้ง ๆ ที่เป็นช่วงฝนตก ไม่เปิดให้เล่นน้ำในสระเลย แต่ก็พยายามมาฝากความดีไว้ เป็นประจำ)

(พระมหาเอนก กองเขียว, สัมภาษณ์ 1 ตุลาคม 2550)

กิจกรรมรวมพลคนปลูกผักเป็นอีกกิจกรรมที่ส่งเสริมให้ครอบครัวได้ใช้เวลาในการทำกิจกรรมร่วมกันอย่างสร้างสรรค์ ทำให้เกิดความอบอุ่น มีการพูดคุยกันในครอบครัว ระหว่าง พ่อแม่ ลูก รวมถึงเพื่อนบ้านที่ปลูกผักด้วยกัน ทำให้เกิดการสื่อสารกันมากขึ้น เป็นการเสริมสร้างความอบอุ่นของคนปลูกผัก

“ อย่างเรื่องผักปลอดสารพิษนี้ก็ช่วยหละอ่อนนะกะ ปอแมจวยหละอ่อน ปอแมไผปอแมมัน”

(อย่างเรื่องผักปลอดสารพิษนี้ ก็ช่วยเด็กนะสิ พ่อแม่ก็ช่วยเด็ก พ่อแม่ใครพ่อแม่มัน)

(พ่อแก้ว นันจิตสัก, สัมภาษณ์ 4 กุมภาพันธ์ 2551)

“ตอนนี้มีเวลาให้ลูกมากขึ้น ตะก่อนเคยทำงานนิคม บะค่อยมีเวลา เดียวนี้ได้อยู่กับลูกกะเต๋ ได้อยู่กับครอบครัวนัก ได้ปะจาวหมู่ อู้คัยกัน”

(ตอนนี้มีเวลาให้ลูกมากขึ้น เมื่อก่อนเคยทำงานนิคม ไม่ค่อยมีเวลา เดียวนี้ได้อยู่กับลูกกับเต๋ ได้อยู่กับครอบครัวมาก ได้พบเพื่อนฝูง ได้คัยกัน)

(นางสมใจ เลลึก, สัมภาษณ์ 2 กุมภาพันธ์ 2551)

กิจกรรมกินข้าวนอกบ้านสร้างความสัมพันธ์คนในครอบครัว เป็นอีกกิจกรรมที่ทำให้เกิดภูมิคุ้มกันทางใจ เนื่องจากเป็นช่องทางให้เด็ก ผู้ปกครอง และผู้ใหญ่ในชุมชนได้ทำกิจกรรมร่วมกัน มีการถ่ายทอดความรู้เกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่น และส่งเสริมสัมมาอาชีวะให้กับเด็ก ให้เด็กได้ทดลองทำเกิดเป็นความภาคภูมิใจในตัวเองและมีความอบอุ่นในจิตใจ

“กินข้าวบ๋อย บ้อ แม่ ลูก ก็มีเวลาได้อยู่ด้วยกัน ลูกก็มาอู้กันว่าเยยะใดบ้อแม่บะหื้อความสำคัญกับลูก ถึงขั้นให้กันเลย ถามบ้อแม่ว่า เยยะใดถึงละหื้ออยู่กับอ้อย ตอนนั้นหละอ่อนเขาก็อ่า อยากไปแอ่ว บ้อแม่ก็บะได้ไปแอ่ว ทำหื้อบ้อแม่ก็ดี ก็เป็นสิ่งที่ดี ความอบอุ่นก็เลยสำคัญกว่าเงิน หละอ่อนอยากได้ความอบอุ่น ตอนนี้ก็เลยอบอุ่นตั้งครอบครัว ตั้งชุมชน”

(กินข้าวบ๋อย พ่อ แม่ ลูก มีเวลาอยู่ด้วยกัน ลูกก็มาคัยกันว่า ทำไมพ่อแม่ไม่ให้ความสำคัญกับลูก ถึงขั้นร้องไห้กันเลยนะ ถามพ่อแม่ว่า ทำไมถึงทิ้งให้อยู่กับตายาย ตอนนั้นเด็กเขาก็อ่าอยากไปเที่ยว พ่อแม่ก็ไม่ได้พาไปเที่ยว ทำให้พ่อแม่คิด ก็เป็นสิ่งที่ดี ความอบอุ่นก็เลยสำคัญกว่าเงิน เด็กอยากได้ความอบอุ่น ตอนนี้ก็เลยอบอุ่นทั้งครอบครัว ทั้งชุมชน)

(อบต.เกษม พิงคะสัน, สัมภาษณ์ 5 มกราคม 2551)

กิจกรรมรดน้ำดำหัวคนเฒ่าคนแก่เป็นอีกกิจกรรมที่มีผลต่อสุขภาวะทางจิตใจของทั้งเด็กและชุมชนเป็นอย่างมาก เนื่องจากการรวมตัวกันของคนทั้งหมดบ้าน แบ่งหน้าที่กันทำ เริ่มจากการทำบุญตอนเช้า เสร็จแล้วพอบ้านก็เตรียมอุปกรณ์ในการแห่ เช่น กลอง ฆ้อง ไม้ค้ำ แม่บ้านเตรียมอาหารและข้าวของที่จะใช้ในพิธีรดน้ำดำหัว เด็กก็เล่นน้ำ แห่เป็นขบวนไปยังบ้านคนเฒ่าคนแก่ที่นับถือ สร้างความสนุกสนาน อิมกาย อิมใจกันถ้วนหน้า

“ปีแรกนามีคนเฒ่าน้ำตาตก เพราะว่าคนมันนัก ไปดำหัว เป็นให้ ท่าจะภูมิใจ อย่างคนเฒ่าบางคนเป็นเฒ่า ไปห่อประทุมบะได้ ก็อยู่บ้าน ก็เลยบะได้ร่วม ที่นี้เฮาทำแบบนี้มันได้ร่วมกันกัคน อย่างเป็นไปบะได้ก็หื้อเป็นนั่ง บ้นปอนเหี้ย บ้นปอนถูกบะถูกก็บะเป็นหยัง ก็ถือว่าเป็นประเพณีละก็เป็นกำลังใจหื้อคนเฒ่า เฮาไปหาเป็นปีละครั้ง เป็นก็ดีใจ”

(ปีแรกนะ มีคนแก่น้ำตาตก เพราะว่ามีคนมาเยอะ ไปรดน้ำดำหัว เขาร้องไห้ ทำจะภูมิใจ อย่างคนแก่บางคนเขาแก่ ไปหอบประชุมไม่ได้ ก็อยู่บ้าน ก็เลยไม่ได้ร่วม ทีนี้เราทำแบบนี้ มันได้ร่วมกันทุกคน อย่างเขาไปไม่ได้ก็ให้นั่งให้พร ให้พรถูกบ้างไม่ถูกบ้างก็ไม่เป็นไร ถือว่าเป็นประเพณี แล้วก็กำลังใจให้คนแก่ เราไปหาเขาปีละครั้ง เขาก็ดีใจ)

(พ่อหลวงมานพ ชาวสัก, สัมภาษณ์ 4 มกราคม 2551)

สุขภาวะทางสังคม

การมีสุขภาวะทางสังคมที่ดี มีความเชื่อมโยงถึงการมีความสัมพันธ์ที่ดีทางสังคม เกิดการรวมกลุ่มขึ้นในชุมชน เกิดการเรียนรู้ในบทบาทหน้าที่ และกฎเกณฑ์ของการอยู่ร่วมกันในสังคม ซึ่งเห็นผลได้จากทุกกิจกรรมที่คนในชุมชนได้ทำร่วมกัน เนื่องจากกิจกรรมทั้งหมดทั้งหมดมีเนื้อหาสำคัญคือการสร้างการมีส่วนร่วมคนทุกกลุ่มในชุมชน จึงเกิดการทำกิจกรรมร่วมกัน ผู้ใหญ่เป็นผู้ให้เด็กเป็นผู้รับ พร้อมการวางแผนทางการสืบทอดไว้ว่าจะเป็นผู้ให้ในเวลาต่อมา ทำให้เกิดความอบอุ่นขึ้นในชุมชน ซึ่งจะเห็นได้ว่าทุกกิจกรรมได้ส่งผลถึงสุขภาวะทางสังคมของบ้านหนองหล่ม เนื่องจากมีจุดเริ่มต้นด้วยการมีส่วนร่วมของคนหลายกลุ่มในชุมชนนั่นเอง

“น่าดีใจที่เราสร้างสระน้ำเนี่ย เราสร้างด้วยทุนที่เป็นทุนทางสังคม ที่ชาวบ้านเขามาทำจริง ๆ สระน้ำนี้มันสำเร็จ มันเสร็จแล้วตั้งแต่เริ่มแรกทำ มันสำเร็จตั้งแต่ก่อนที่จะเสร็จ การตกมือตกเวร ลงแขกกันทำ มันเป็นวัฒนธรรมของที่นี่”

(พระมหาบันเท็ง ปณฺฺชิตโต, สัมภาษณ์ จากรายการ คนค้นคน ออกอากาศเมื่อ 30 สิงหาคม 2548)

“ไม่มีลูก งานของส่วนรวมนี้ไม่มีอะไรก็ช่วย ๆ กันไป อย่างหลวงพี่มาทำนี่ก็เห็นดีว่าเด็ก ๆ ไม่ได้ไปเที่ยว มีความรู้บ้าง ทางบ้านก็สบายใจว่า เด็กวันนี้ไม่ได้ไปที่ไหนหรอก อยู่ที่วัด ก็สบายใจ”

(นายถวิล ผดุงสัก, สัมภาษณ์ จากรายการ คนค้นคน ออกอากาศเมื่อ 30 สิงหาคม 2548)

“ไปช่วยกันตกหมวดกันแบ่งสระน้ำคุณธรรมหื้อหละอ่อนเล่น”

(ไปช่วยกันแบ่งหมวดกันทำสระน้ำคุณธรรมให้เด็กเล่น)

(พ่อปิ่น สมวะเวียง, สัมภาษณ์ 2 ตุลาคม 2550)

“ตอนแบ่งสระน้ำช่วยกันหลายอย่าง ดิ้วปูน ขนทราย เสรีพน้ำ

(ตอนทำสระน้ำช่วยกันหลายอย่าง หิ้วปูน ขนทราย เสรีพน้ำ)

(เด็กชายทศพล ปานพาน, สัมภาษณ์ 2 กุมภาพันธ์ 2551)

“งานบำเพ็ญประโยชน์นี้มีตลอด เพราะเป็นงานของหมู่บ้าน บะมีวาระกำหนด แต่บางทีก็ทำตามวันสำคัญ บางทีก็เห็นว่าหญ้าออกเน่อ ก็มาเกี่ยว มีตั้งคนใหญ่ มีตั้งหละอ่อน แล้วแต่บ้อหลวงจะนัด”

(งานบำเพ็ญประโยชน์นี้มีตลอด เพราะเป็นงานของหมู่บ้าน ไม่มีวาระกำหนด แต่บางทีก็ทำตามวันสำคัญ บางทีก็เห็นว่าหญ้าออก ก็มาเกี่ยว มีตั้งผู้ใหญ่ มีตั้งเด็ก แล้วแต่ผู้ใหญ่บ้านจะนัด)

(พระมหาเอก กองเขียว, สัมภาษณ์ 1 ตุลาคม 2550)

สุขภาวะทางจิตวิญญาณ

สาระสำคัญของการมีสุขภาวะทางจิตวิญญาณอยู่ที่การได้รับการถ่ายทอดในวัฒนธรรม ประเพณีอันดีงาม ค่านิยม รวมถึงจริยธรรมต่าง ๆ จากวัยผู้ใหญ่สู่วัยเด็ก ซึ่งสุขภาวะในมิตินี้ได้เริ่มขึ้นตั้งแต่การสืบค้นข้อมูลชุมชน ไม่ว่าจะเป็นกิจกรรมสอบถามประวัติศาสตร์ชุมชน การสืบค้น การตามหาเครือญาติ และการเตรียมข้อมูลของเล่นพื้นบ้าน เพราะกิจกรรมเหล่านี้เป็นการฟื้นฟูฐานวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่น เพื่อนำมาปรับประยุกต์สำหรับฟื้นฟูสุขภาวะของเด็กและชุมชนในเวลาต่อมา

เมื่อได้ข้อมูลพื้นฐานของวัฒนธรรม ภูมิปัญญาพื้นถิ่นมาแล้ว จึงเป็นแนวทางสู่การปฏิบัติกิจกรรมอื่น ๆ ในเวลาต่อมา ได้แก่ ของเล่น-การละเล่นพื้นบ้าน สระน้ำคุณธรรม บำเพ็ญสาธารณประโยชน์ บ้านหนังสือ และ รดน้ำดำหัวผู้เฒ่าผู้แก่ โดยกิจกรรมทั้งหมดนี้ล้วนเกิดจากฐานรากของการถ่ายทอดความรู้ท้องถิ่น สอนสั่งผ่านประสบการณ์ของคนวัยหนึ่งถึงอีกวัย ที่ยังสะสมประสบการณ์ได้น้อยกว่า ไม่ว่าจะเป็นคนเฒ่าคนแก่ถึงผู้ใหญ่ ผู้ใหญ่ถึงเด็ก หรือแม้แต่ผู้เฒ่าผู้แก่ถึงเด็กก็ตาม ไม่ว่าจะเป็นด้วยรูปแบบของการบอกเล่า หรือทำให้ดู ก็ล้วนเป็นการถ่ายทอดวัฒนธรรมและภูมิปัญญาชุมชนทั้งสิ้น

“ก็คิดว่าอนาคตของหละอ่อนดีจะใหญ่ขึ้นมา รุ่นใหญ่ ๆ 40-50-60 ปี ก็ต้องหมดไฟไป ดีเฮาส์ร้างกันมาเนี่ยจะกุดบะมีไม่ต่อ ก็เลยมาสร้างหละอ่อนหมู่บ้านนี้มีคุณภาพต่อไปแหลม ความใกล้ชิดในวัด, วัฒนธรรมต่าง ๆ, คนเฒ่าคนแก่ บ้านเฮาถ้าทำกันอย่างอึดมั่นจะยั่งยืน มันจะบะมีกุดถ้าเปรียบกับต้นไม้ คือ ต้นเก้ายาก็ยังมีหน่อแตงขึ้นมา ก็ยังมีเก้าไม้อยู่เหมือนเดิม เฮาก็คิดว่าหนองหล่มก็คือหนองหล่ม บะมาก็ดีว่ารุ่นนั้นดี รุ่นนั้นบะดี คือมันจะมีแต่เสมอ มีกะดี กับดีขึ้น ดีขึ้นเรื่อย ๆ แล้วทีนี้ถ้ามีคุณภาพแล้วคนก็มีคุณภาพ หละอ่อนก็ฮักบ้านเกิดเมืองนอน เรียบร้อยแล้วต่อ ๆ ไปเฮาก็บะต้องสู้กันนัก คนที่ทำไว้เพื่อเขาก็บะเสียเปล่าแล้ว แรงงานงบ ที่ทำลงไปก็บะสูญ

หาย เพราะเขาก็ดีกันอย่างอื่น ก็เลยเป็นสาเหตุของโครงการต่าง ๆ ที่พัฒนามาในทิศทางอื่น เพราะบะเดี๋ยวนี้ในหมู่บ้านอื่น วัฒนธรรมยังต่าง ๆ บะมีแล้ว เพราะบะมีคนสืบ”

(ก็คิดว่าอนาคตของเด็กที่จะโตขึ้นมา รุ่นใหญ่ ๆ ที่อายุ 40-50-60 ปี ก็ต้องหมดไฟไป ที่เราสร้างกันมาเนี่ยจะขาด ไม่มีใครต่อ ก็เลยมาสร้างเด็กพวกนี้ให้มีคุณภาพต่อไปอีก ความใกล้ชิดกับวัด วัฒนธรรมต่าง ๆ คนเฒ่าคนแก่บ้านเราถ้าทำกันอย่างนี้มันจะยั่งยืน มันจะไม่ขาดหาย ถ้าเปรียบกับต้นไม้ คือ ต้นตายแต่ก็ยังมียีนหรืออณูพันธุศาสตร์ขึ้นมา ก็ยังมีต้นไม้อยู่เหมือนเดิม เราก็คิดว่าหนองหล่มก็คือหนองหล่ม ไม่มาคิดว่ารุ่นนั้นดี รุ่นนั้นไม่ดี คือมันจะมีแต่เสมอ มีแต่ดี กับดีขึ้นเรื่อยๆ แล้วทีนี้ถ้ามีคุณภาพแล้วคนก็มีคุณภาพ เด็กก็รักบ้านเกิดเมืองนอน เรียบร้อยแล้ว ต่อ ๆ ไปเราก็ไม่ต้องไม่ต้องพูดอะไรกันมากนัก คนที่ทำไว้เพื่อพวกเขา ก็ไม่เสียเปล่า แรงงาน งบ ที่ใช้ไปก็ไม่สูญหาย เพราะเราคิดกันแบบนี้ ก็เลยเป็นสาเหตุของโครงการต่าง ๆ ที่พัฒนาในทิศทางนี้ เพราะเดี๋ยวนี้ในหมู่บ้านอื่น วัฒนธรรมอะไรต่าง ๆ ไม่มีแล้ว เพราะไม่มีคนสืบ)

(พระครูวรภิกษานุยุต, สัมภาษณ์ 5 มกราคม 2551)

“ได้จួយคนเฒ่าคนแก่ ถามเป็นวาเยียะอย่างฮือ เป็นก็สอนท้อเยียะ คู้ยบ้นสอนเกี่ยวกับไม้โกงกาง ก้อบแก็บ ซอบไม้โกงกาง เพราะวาสนุก ได้ฝึกทรงตัว ตอนแรกเล่นกันนักจันตั้นเป็นแก้ว (หัวเราะ) แต่ก็เล่นเพราะมันมวนดี หลวงบ้นบอกวามันเป็นภูมิปัญญาของชาวบ้านเฮาและครูอรพิณก็สอน”

(ได้ช่วยคนเฒ่าคนแก่ ถามท่านว่าทำอะไร ท่านก็สอนให้ทำ คู้ยบ้นสอนเกี่ยวกับไม้โกงกาง ก้อบแก็บ ซอบไม้โกงกางเพราะว่าสนุก ได้ฝึกทรงตัว ตอนแรกเล่นกันมากจนทำเป็นแก้ว แต่ก็เล่น เพราะมันสนุกดี คู้ยบ้นบอกวามันเป็นภูมิปัญญาของชาวบ้านเรา และครูอรพิณก็สอน)

(เด็กหญิงพัชรี ศรีวิชัย, สัมภาษณ์ 3 กุมภาพันธ์ 2551)

“มันก็จะสืบท้อลูกท้อหลาน บะจู้ลูกเฮาคนเดียว ลูกคนอื่นตวย คนดีเขาไค่จ้าง มันก็จะสืบลูกสืบหลานเป็นอาชีพ วันหน้าเฮาตายไปลูกหลานเฮาก็ยังจ้างอยู่ เหมือนป้อแม่เฮาหื้อไว้ บะได้ก็คิดว่าเยียะแล้วจะร่าจะรอย เป็นมหาเศรษฐี เฮาฟังพระเจ้าอยู่หัวเป็นสอนนนะ ว่าท้อก็ดีทำดี ก็เป็นสิ่งที่ดีกับเฮา ถ้าเฮาทำแล้วบะได้เบียดเบียนไม เฮาก็พอใจแล้ว”

(มันก็จะสืบให้ลูกให้หลาน ไม่ใช่ลูกเราคนเดียว ลูกหลานอื่นคนที่เขาอยากทำเป็น มันก็จะสืบลูกสืบหลานเป็นอาชีพ วันข้างหน้าหากเราตายไปลูกหลานเราก็ยังทำเป็นอยู่ เหมือนพ่อแม่เราให้ไว้ ไม่ได้คิดว่าทำแล้วจะร่าจะรอยเป็นมหาเศรษฐี เราฟังพระเจ้าอยู่หัวท่านสอน ว่าให้คิดดี ทำดี ก็เป็นสิ่งที่ดีกับเรา ถ้าเราทำแล้วไม่ได้เบียดเบียนใคร เราก็พอใจแล้ว)

(เดือนฉาย ศรีวิชัย, สัมภาษณ์ 5 มกราคม 2551)

3. กลยุทธ์การสื่อสารในการใช้และขยายผลสื่อของเล่น-การละเล่นพื้นบ้านสู่การ พัฒนาสุขภาวะเด็กและชุมชนบ้านหนองหล่ม

จากการวิจัยพบว่าพระมหากษัตริย์และกลุ่มผู้นำชุมชนได้มีการใช้กลยุทธ์การสื่อสารต่าง ๆ
ที่หลากหลาย สรุปได้เป็น 4 ประเด็นดังต่อไปนี้

- 1.) กลยุทธ์การขยายองค์ประกอบการสื่อสาร
- 2.) กลยุทธ์การผสมผสาน
- 3.) กลยุทธ์การสื่อสารแบบมีส่วนร่วม
- 4.) กลยุทธ์การสร้างเครือข่าย

โดยสามารถสรุปได้ดังแผนภาพต่อไปนี้

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

แผนภาพที่ 39 แสดงการสรุปกลยุทธ์การสื่อสารที่ใช้ในการพัฒนาสุขภาวะเด็กและชุมชนบ้านหนองหล่ม

1. กลยุทธ์การขยายองค์ประกอบการสื่อสาร

จากการวิจัยพบว่ากลยุทธ์การสื่อสารในการใช้และขยายผลสื่อของเล่น-การละเล่นพื้นบ้านสู่การพัฒนาสุขภาวะเด็กและชุมชนบ้านหนองหล่ม นั้นเริ่มต้นจากการผลักดันของพระมหากษัตริย์ ปณฺทิต โสภณานันทมุนี ที่ออกปณฺทิตไปศึกษาออกชุมชน แต่ตัวพระมหากษัตริย์เพียงคนเดียวคงไม่สามารถที่จะพัฒนาสุขภาวะเด็กและชุมชนได้สำเร็จ จึงต้องหา “ตัวช่วย” โดยหากจะวิเคราะห์ที่กลยุทธ์ของพระมหากษัตริย์ตามแบบจำลองกระบวนการสื่อสารแล้ว พบว่าองค์ประกอบของกระบวนการสื่อสารประกอบไปด้วย 5 ส่วน ได้แก่ ผู้ส่งสาร (Sender), สาร (Message), สื่อ (Media), ผู้รับสาร (Receiver) และผลของการสื่อสาร (Effect) ซึ่งผู้วิจัยพบว่าพระมหากษัตริย์ที่เป็นต้นผู้ส่งสารคนสำคัญมีเป้าหมายที่ตั้งไว้ คือ สุขภาวะที่ดีของเด็กและชุมชน ซึ่งถือเป็นผล (Effect) หรือเป้าหมายของการพัฒนา ด้วยการใช้กลยุทธ์การสื่อสารอันได้แก่การขยายกลุ่มผู้ส่งสาร-ผู้รับสาร การขยายความหมายของสื่อ และการขยายช่องทางการสื่อสาร ดังรายละเอียดต่อไปนี้

1.1) การขยายจำนวนผู้ส่งสาร-ผู้รับสาร

การทำงานเพียงคนเดียวย่อมไม่สามารถสร้างสุขภาวะเด็กและชุมชนได้สำเร็จ พระมหากษัตริย์จึงได้ขยายผู้ส่งสารและผู้รับสารไปพร้อม ๆ กัน เริ่มต้นจากกลุ่มเด็กปฐมวัยที่เข้ามาเรียนพิเศษ ได้รับความรู้จากพระมหากษัตริย์ แล้วตั้งเป็นกลุ่มธนาคารต้นกล้า ต่อมากลุ่มธนาคารต้นกล้าเป็นผู้ไปสอบถามข้อมูลเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ เครือญาติ และของเล่นพื้นบ้านจากคนเฒ่าคนแก่ แล้วคนเฒ่าคนแก่ก็มาเป็นผู้ผลิตของเล่นพื้นบ้านให้กับเด็ก ๆ จากนั้นเมื่อจัดกิจกรรมค่ายกลางวัน ที่โรงเรียน เด็ก ๆ ก็เป็นผู้ชักนำผู้ปกครองเข้ามาเป็นวิทยากร ซึ่งผู้ปกครองเด็กก็ได้ชวนชักชวนบ้านทั่วไปมาร่วมด้วย แล้วร่วมกันถ่ายทอดประสบการณ์สู่เด็ก ๆ จนในเวลาต่อมาเมื่อชุมชนเริ่มมีพื้นที่สำหรับทำกิจกรรมแล้ว ชาวบ้านก็เสนอความคิดที่จะทำกิจกรรมแก่พระมหากษัตริย์ พระมหากษัตริย์ผลักดันสู่ผู้นำชุมชน แล้วผู้นำชุมชนก็กระจายข่าวสารถึงชาวบ้าน ซึ่งทั้งหมดนี้แสดงให้เห็นได้ว่าในการทำกิจกรรมต่าง ๆ มีการขยายฐานกลุ่มเป้าหมายออกไปอย่างกว้างขวาง ไม่หยุดนิ่งเพื่อนำไปสู่ความเป็นประชาคมที่เข้มแข็ง โดยสามารถอธิบายได้ด้วยแผนภาพดังต่อไปนี้

แผนภาพที่ 40 แสดงการขยายจำนวนผู้ส่งสาร-ผู้รับสาร

จากแผนภาพที่ 23 นี้ แสดงให้เห็นว่าพระมหากษัตริย์ได้มีการริเริ่มและผลักดันในการดึงคนกลุ่มต่าง ๆ ในชุมชนเข้ามาเกี่ยวข้องทั้งในฐานะผู้ส่งสารและผู้รับสาร จนนำมาซึ่งการมีส่วนร่วมของคนทุกกลุ่มในชุมชน ซึ่งการสร้างการสืบทอดผู้ส่งสาร-ผู้รับสารนี้ยังตรงกับที่พระครูวรภิกษันท์ญาณยุตได้กล่าวไว้ด้วยว่า

“ความยั่งยืน คือ จะเก่งคนเดียวไม่ได้ ดังนั้น อาตมาจะขอคุณอยู่ห่าง ๆ เหมือนพ่อคุณลุงสั่งสอนลูกและปู่แนวทางไว้ให้... ถ้าบะมีอาตมา บะมีมหากษัตริย์ ก็อยู่ได้ แต่ถ้าเขายังคลุกวงใน ก็บะมีมีไผ่แดน การพัฒนาก็เหมือนกัน แต่ถ้าบะมีคนนำคนนี้ ชุมชนก็ต้องอยู่ได้ อยากเห็นอนาคตของหละอ่อน

(ความยั่งยืน คือ จะเก่งคนเดียวไม่ได้ ดังนั้น อาตมาจะขอคุณอยู่ห่าง ๆ เหมือนพ่อคุณลุงสั่งสอนลูกและปู่แนวทางไว้ให้... ถ้าไม่มีอาตมา ไม่มีมหากษัตริย์ ก็อยู่ได้ แต่ถ้าเรายังคลุกวงใน ก็ไม่มีใครแทน การพัฒนาก็เหมือนกัน แต่ถ้าไม่มีคนนำคนนี้ ชุมชนก็ต้องอยู่ได้ อยากเห็นอนาคตของเด็ก)

(พระครูวรภิกษันท์ญาณยุต, สัมภาษณ์ 5 มกราคม 2551)

จากการสังเกตของผู้วิจัยในระหว่างที่เข้าไปในพื้นที่บ้านหนองหล่มหลายครั้งก็พบว่า มีกลุ่มเด็กหลายวัยเวียนวนกันขึ้นไปบนวัดหนองหล่ม มีตั้งแต่กลุ่มเยาวชน กลุ่มเด็กโต และกลุ่มเด็กเล็ก ซึ่งทุกครั้งที่พบก็มักมีการเกาะกลุ่มสนทนา และช่วยทางวัดทำงานเสมอ ๆ แม้ว่าวันนั้นจะเป็นวันเสาร์-อาทิตย์ก็ตาม โดยพระครูวรภิกษันท์ญาณยุตได้เล่าให้ผู้วิจัยฟังว่า

“ที่นี่ ดีโยมเห็นว่าเสาร์-ดีดีเขาตึงมากัน อย่างน้อยมาช่วยกวาดซี่เขื่อกา หยังกา ที่นี่เขามีหยังกีเอากันกันไป เพราะถ้าหละอ่อนติดอย่างอี่ เขาก็คิดว่าต่อไปจะบะละวัด บะละคนแก่ เขาก็คิดว่าพัฒนามาถูกทางแล้ว ดีจัดโครงการอย่างอี่ ละอย่างโครงการอะหยังของบันเทิงดีทำให้บันเทิงบะอยู่ อบต.สืบหละอ่อนก็เห็นว่าจะมีชาวบ้านมาช่วยกัน สละเวลากันมา หื้อหนังกันไปเลยว่ คนนี้บะอยู่ก็ยังทำกันไปได้อยู่ เขาก็เริ่มหันตึ้มันจะสืบ”

(ที่นี่ ดีโยมเห็นว่าเสาร์-อาทิตย์ เขาก็มากัน อย่างน้อยมาช่วยกันกวาดขะบั้ง ทำอย่างอื่น บ้าง ที่นี่เรามีอะไรก็เอากันกันไป เพราะว่าเด็กติดอย่างนี้ เราคิดว่าต่อไปจะไม่ทิ้งวัด ไม่ทิ้งคนแก่ เขาก็คิดว่าพัฒนามาถูกทางแล้ว ดีจัดโครงการอย่างนี้ แล้วอย่างโครงการอะไรของบันเทิงดีทำให้บันเทิงไม่อยู่ อบต. ทำต่อ เด็กก็เห็นว่าจะมีชาวบ้านมาช่วยกัน สละเวลามากัน ให้เห็นกันไปเลยว่ คนเดียวนี้ก็ยังทำกันไปได้อยู่ เขาก็เริ่มเห็นที่มันจะสืบทอด)

(พระครูวรภิกขานุยุต, สัมภาษณ์ 5 มกราคม 2551)

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

1.2) การขยายความหมายของเนื้อหาสาร (Message) ของสื่อแต่ละชนิดให้
กลายเป็นสื่อพัฒนาสุขภาวะ

จากการวิจัยพบว่ามี การเพิ่มความหมายของสื่อแต่ละชนิดที่ทำหน้าที่ของตัวมันแล้ว ยังได้
เพิ่มความหมายเชิงสุขภาวะเข้าไปด้วย ซึ่งผู้วิจัยสรุปหน้าที่/ความหมายเดิมของสื่อแต่ละชนิด
พร้อมเปรียบเทียบให้เห็นหน้าที่ใหม่เชิงสุขภาวะเข้าปดงตารางต่อไปนี้

กิจกรรม	หน้าที่/ความหมายเดิม ก่อนทำโครงการฯ	หน้าที่/ความหมายเชิงสุขภาวะ			
		กาย	จิตใจ/ อารมณ์	สังคม	จิต วิญญาณ
ของเล่น-การละเล่น พื้นบ้าน	ใช้สำหรับเล่น	●	●	●	●
สระน้ำคุณธรรม	ใช้สำหรับเล่นน้ำ	●	●	●	●
ธนาคารความดี	เรียนรู้ระบบการฝาก-ถอน		●	●	
บำเพ็ญ สาธารณประโยชน์	การทำงานเพื่อชุมชน			●	●
บ้านหนังสือ	ห้องสมุด			●	●
รวมพลคนปลูกผัก	สำหรับการประกอบอาชีพ	●	●	●	
รวมพลคนเอาถ่าน	สำหรับการประกอบอาชีพ			●	
สหกรณ์ต้นกล้า	เรียนรู้ระบบสหกรณ์			●	
กินข้าวนอกบ้านสร้าง ความสัมพันธ์คนใน ครอบครัว	การกินข้าวนอกบ้าน		●	●	
รดน้ำดำหัวผู้เฒ่าผู้แก่	สืบทอดขนบธรรมเนียม ประเพณีดั้งเดิม	●	●	●	●

ตารางที่ 7 แสดงผลการสรุปหน้าที่/ความหมายเดิมและหน้าที่/ความหมายเชิงสุขภาวะ
ของสื่อแต่ละชนิด

1.3) การขยายช่องทางการสื่อสารให้กับสื่อชนิดต่าง ๆ อันได้แก่ โรงเรียน วัด บ้าน/ชุมชน

จากการวิจัยพบว่าในการเริ่มต้นใช้สื่อของเล่น-การละเล่นพื้นบ้านในการพัฒนาสุขภาพของเด็กและชุมชนนั้น มีการใช้ฐานปฏิบัติการอยู่ 3 แห่ง ได้แก่

- โรงเรียน ที่มีการจัดกิจกรรมส่งเสริมการเรียนรู้ ที่มีการบรรจุสื่อของเล่นเป็นหนึ่งในกิจกรรมด้วย
- วัด ในการจัดงาน หรือ พิธีกรรม ในวันสำคัญต่าง ๆ ในชุมชน จะมีการเล่นของเล่น-การละเล่นพื้นบ้านในวันสำคัญ ๆ เหล่านั้นด้วย
- บ้านของผู้เฒ่าผู้แก่ เนื่องจากเด็ก ๆ สามารถไปหาผู้เฒ่าผู้แก่ที่บ้านเพื่อขอให้ทำของเล่น ซึ่งการใช้ฐานปฏิบัติการเล่นของเล่น-การละเล่นพื้นบ้านในพื้นที่ของทั้ง 3 สถาบันอันได้แก่ โรงเรียน วัด บ้าน นี้ล้วนเป็นช่องทางการสื่อสารให้กับของเล่น ให้มีความหลากหลายมากยิ่งขึ้น

“สลับไปสลับมาน้อ ทำด้วยกัน แล้วแยก แล้ววนกัน สนับสนุนกัน”

(สลับไปสลับมานะ ทำด้วยกัน แล้วแยก แล้ววนกัน สนับสนุนกัน)

(อาจารย์สุวัฒน์ ญาณะโค, สัมภาษณ์ 1 ตุลาคม 2550)

“ตะกี้โครงการแรกใช้โรงเรียนเป็นฐาน แต่เขามาหันข้อจำกัดของทางโรงเรียน เพราะโรงเรียนก็มีกิจกรรมเยอะอยู่แล้ว โรงเรียนเป็นต้นแบบของเรื่องป่าชุมชนของเรื่องหย่างต่าง ๆ ช่วงหลังเลยเปลี่ยนใช้วัดเป็นฐาน”

(เมื่อกี้โครงการแรกใช้โรงเรียนเป็นฐาน แต่เรามาเห็นข้อจำกัดของทางโรงเรียน เพราะโรงเรียนก็มีกิจกรรมเยอะอยู่แล้ว โรงเรียนเป็นต้นแบบของเรื่องป่าชุมชน ของเรื่องอะไรต่าง ๆ ช่วงหลังเลยเปลี่ยนใช้วัดเป็นฐาน)

(พระมหาบัณฑิต ปรนุทธิโต, สัมภาษณ์ 5 ธันวาคม 2550)

ต่อมาได้มีการขยายผลจากสื่อของเล่น-การละเล่นพื้นบ้าน ไปสู่สื่ออื่น ๆ ในชุดกิจกรรมโครงการ “การส่งเสริมและพัฒนาการเรียนรู้เด็กและครอบครัว” อันประกอบด้วยช่องทางการสื่อสารใหม่ ๆ ได้แก่ บริเวณศูนย์ส่งเสริมและพัฒนาการเรียนรู้ ที่ประกอบไปด้วย สระน้ำคุณธรรม บ้านหนังสือ ลานเด็กเล่น ที่ทำกรรณาคารความดี ที่ทำการสหกรณ์ต้นกล้า รวมไปถึงแปลงปลูกผักปลอดสารพิษ เตาเผาถ่าน พื้นที่ของชุมชนในการทำกิจกรรมรดน้ำดำหัวผู้เฒ่าผู้แก่ หรือแม้แต่

พื้นที่ป่ารกที่ชาวบ้านหนองหล่มไปช่วยกันแผ้วถางแล้ววาง สิ่งเหล่านี้ล้วนเป็นพื้นที่ในการทำกิจกรรมอันเป็นช่องทางพัฒนาสุขภาพของเด็กและชุมชนทั้งสิ้น

“เขาทำกิจกรรมกับเด็กในชุมชน ถึงไปเขียนตั้งนอกก็ทำกิจกรรมได้”

(เราทำกิจกรรมกับเด็กในชุมชน ถึงไปเรียนข้างนอกก็ทำกิจกรรมได้)

(พระมหาบันเทิง ปณฺทิตโต, สัมภาษณ์ 5 ธันวาคม 2550)

2.) กลยุทธ์การผสมผสาน

จากการวิจัยพบว่าในการใช้และขยายผลสื่อของเล่น-การละเล่นพื้นบ้านในการพัฒนาสุขภาพเด็กและชุมชนนั้นได้มีการปรับประยุกต์ผสมผสานของเก่าของใหม่หลายอย่างได้อย่างลงตัว อันได้แก่ ผู้นำแบบเก่ากับผู้นำแบบใหม่, สื่อสมัยเก่ากับสื่อสมัยใหม่, กิจกรรมทางโลกและกิจกรรมทางธรรม และความรู้จากภายนอกกับต้นทุนในชุมชน ดังรายละเอียดต่อไปนี้

2.1) ผู้นำโดยตำแหน่ง กับ ผู้นำทางความคิด

จากการวิจัยพบว่าที่บ้านหนองหล่มประกอบด้วยผู้นำชุมชนที่มีจิตสาธารณะ ช่วยเหลืองานชุมชนมายาวนาน ดังเช่น ผู้ใหญ่บ้าน อบต. คณะกรรมการหมู่บ้าน เจ้าอาวาส และมีผู้นำทางความคิดที่มีความรู้และประสบการณ์ทางการพัฒนารูปแบบใหม่ ๆ เช่น พระมหาบันเทิง พระมหาเอนก อ.สุวัฒน์ ญาณะโค อ.อรพิน เลสั๊ก เป็นต้น โดยผู้นำทั้ง 2 ส่วนนี้ได้มีการทำงานร่วมกันเป็นอย่างดีจึงทำให้มีการนำเอาสื่อใหม่ ๆ เข้ามาพัฒนาสุขภาพชุมชนบ้านหนองหล่มภายใต้ความร่วมมือของคนในชุมชนในที่สุด

2.2) สื่อสมัยเก่า กับ สื่อสมัยใหม่

จากการวิจัยพบว่าในการพัฒนาชุมชนบ้านหนองหล่ม พระมหาบันเทิง พระมหาเอนก และกลุ่มธนาคารต้นกล้า ได้ร่วมกันผลิตสื่อที่ใช้ในชุมชนอันเป็นสื่อดั้งเดิม เช่น ประเพณีการรดน้ำดำหัว กับสื่อสมัยใหม่คือการถ่ายทำ-ตัดต่อในรูปแบบของวีซีดี ในการนำเสนอเรื่องราวของชุมชนแล้วนำมาเปิดซ้ำให้กับชาวบ้านดู จนเกิดเป็นความภาคภูมิใจแล้วมีแรงกำลังในการพัฒนาชุมชนร่วมกันในเวลาต่อ ๆ มา ซึ่งผู้วิจัยสัมผัสได้ด้วยตัวเองว่าชาวบ้านมีความภาคภูมิใจเมื่อได้พูดถึงการ

ถ่ายทอดเรื่องราวของหมู่บ้านผ่านสื่อสมัยใหม่ เช่น วีซีดี ชุดปีใหม่เมือง ที่จะมีรอยยิ้ม เสียงหัวเราะ แล้วความสุขทุกครั้ง เมื่อพูดถึงสื่อเหล่านี้

2.3) กิจกรรมทางโลก กับ กิจกรรมทางธรรม

จากผลการวิจัยพบว่าพระมหาดินเชิง พระสงฆ์ผู้ริเริ่ม ผลักดันการพัฒนาสุขภาพของเด็กและชุมชนบ้านหนองหล่ม ได้มีการผสมผสานเอาแนวคิดทางโลกกับทางธรรมเข้ามาไว้ในกิจกรรมเดียวกัน เช่น เรื่องสระน้ำคุณธรรม ที่ใช้หลักการของความเป็นคนดีมาเป็นเงื่อนไขในการเล่นน้ำ ผ่านการสะสมความดี ในกิจกรรมธนาคารต้นกล้า ซึ่งหลักของการฝาก-ถอนของการสะสมนี้เป็นระบบทางธนาคาร ซึ่งเป็นความรู้ทางโลก ทว่าตัวที่จะนำไปฝากนั้นเป็นคุณธรรม หรือ ความดี อันเป็นแนวคิดทางธรรม แต่นำมาผสมผสานกันได้อย่างลงตัว

2.4) ความรู้ภายนอก กับ ต้นทุนในชุมชน

จากผลการวิจัยที่พบว่าพระมหาดินเชิง กลุ่มธนาคารต้นกล้าและกลุ่มผู้นำชุมชนบ้านหนองหล่มได้มีการออกไปศึกษาดูงานจากภายนอกอยู่บ่อยครั้ง เพื่อเรียนรู้ประสบการณ์จากแหล่งต่าง ๆ ทว่าหลังจากกลับมาในชุมชนแล้วก็ได้นำความรู้เหล่านั้นมาแลกเปลี่ยนแบบเสียที่เดียว แต่ได้มีการสำรวจดูว่าต้นทุนของชุมชนมีอะไรบ้าง สามารถนำมาปรับประยุกต์ใช้ให้เหมาะสมได้อย่างไร เช่น หลังจากไปดูงานเรื่องธนาคารความดีที่โรงเรียนบ้านดอนชัยแล้วพบว่าที่โรงเรียนบ้านดอนชัยมีการฝากความดี โดยมีเงื่อนไขว่าใครที่ทำความดีแล้ว สิ้นปีจะได้รับรางวัลเป็นทุนการศึกษา แต่เมื่อคณะดูงานบ้านหนองหล่มกลับมาสำรวจชุมชนแล้ว พบว่ามีสระน้ำคุณธรรม เป็นเป็นต้นทุนสำคัญ เป็นแรงจูงใจในการทำความดีที่แรงดึงดูดสำหรับเด็ก ๆ สูง จึงให้มีการสะสมความดีที่เงื่อนไขของการทำความดีอยู่ที่การได้เล่นน้ำในสระน้ำคุณธรรม เป็นต้น

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

3.) กลยุทธ์การสื่อสารแบบมีส่วนร่วม

จากการวิจัยพบว่าที่หมู่บ้านหนองหล่มนี้ ได้มีการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมอยู่เนื่อง ๆ อันเป็นกลยุทธ์สำคัญในการแสวงหาความร่วมมือจากชาวบ้าน และทำให้เกิดการทำงานร่วมกัน ในการพัฒนาสุขภาพเด็กและชุมชนอย่างแท้จริง ซึ่งผู้วิจัยสรุปเป็นประเด็นสำคัญ ๆ ได้ดังต่อไปนี้

3.1) การสื่อสารแนวราบ (Horizontal)

จากการวิจัยพบว่ามีการใช้กลยุทธ์การสื่อสารแนวราบในการปฏิบัติการพัฒนาสุขภาพเด็กและชุมชนอยู่อย่างเนื่อง ๆ ดังตัวอย่างเช่น ในการสืบค้นข้อมูลเกี่ยวกับของเล่น-การละเล่นพื้นบ้านนั้น กลุ่มต้นกล้าได้เข้าไปสอบถามพ่ออู๋ แม่อู๋ ถึงที่บ้านในช่วงค่ำ โดยเริ่มเก็บข้อมูลตั้งแต่เวลา 19.00 น. เป็นต้นไป หรือในวันพระที่มักจะมีคนเฒ่าคนแก่มาทำบุญที่วัดจำนวนมาก ๆ กลุ่มต้นกล้าก็จะถือเครื่องมือสำหรับการเก็บข้อมูล ได้แก่ เครื่องอัดเสียง กล้องถ่ายรูป สมุด และปากกา ที่ใช้สำหรับการเก็บข้อมูล

เนื่องจากคนเฒ่าคนแก่ในชุมชน กับกลุ่มต้นกล้า ส่วนใหญ่มีความเชื่อมโยงกันในฐานะญาติ หรือคนที่สนิทสนมกัน ในการสืบค้นข้อมูลเกี่ยวกับของเล่น-การละเล่นพื้นบ้านนี้จึงมักเป็นการสื่อสารแนวราบ คือ มีการถาม-ตอบ โต้กันไปมา ไม่มีกฎตายตัว ไม่มีการออกคำสั่ง แต่เป็นการพูดคุยกันในประเด็นของการถามไถ่ข้อมูลของเล่น-การละเล่นในสมัยก่อนมากกว่า

“เขาก็กามาถามว่าของเล่นสมัยก่อนมีหยิ่ง เยอะจะฮือ เอาข้อมูลไป ตู๊กเอาไปสรุปกันบนวัด ตั้งแต่ฮือออกมา แล้วก็มิลิฟ ปาล์ม หมู่น้อยๆ เขาก็กามา”

(เขาก็กามาถามว่าของเล่นสมัยก่อนมีอะไร ทำอย่างไร เอาข้อมูลไป ตู๊กเอาไปสรุปกันบนวัด ตั้งแต่ฮือออกมา แล้วก็มิลิฟ ปาล์ม พวกเล็ก ๆ เขาก็กามา)

(พ่อแก้ว นันจิตลัก, สัมภาษณ์ 4 กุมภาพันธ์ 2551)

“ถามว่าของเล่นมันมีตั้งเมื่อใดมา มันมีมาเมิงละกา”

(ถามว่าของเล่นมันมีตั้งเมื่อไหร่ มีมานานแล้วหรือ)

(พ่ออุ้น ผดุงลัก, สัมภาษณ์ 2 กุมภาพันธ์ 2551)

3.2) กระบวนการ (Process)

จากการสัมภาษณ์และการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม ผู้วิจัยพบว่าชุมชนบ้านหนองหล่ม มีการใช้การสื่อสารแบบมีส่วนร่วมในกระบวนการเชิงปรึกษาหารือในทุกขั้นตอน ซึ่งกรณีที่เห็นได้อย่างชัดเจน คือ กรณีของการสร้างสระน้ำคุณธรรม เพราะหากชาวบ้านไม่มีส่วนร่วมทั้งกระบวนการแล้ว ก็ไม่มีทางสร้างสระน้ำคุณธรรมได้สำเร็จ ดังรายละเอียดต่อไปนี้

3.2.1.) การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ (Decision Making)

ในขั้นตอนของการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจนี้ เกิดขึ้นในคืนวันประชาคมของหมู่บ้าน ในคืนวันที่ 20 กุมภาพันธ์ 2547 ที่ชาวบ้านต้องตัดสินใจกลุ่มว่าจะสร้างสระน้ำไว้ในชุมชนหรือไม่ โดยมีเงื่อนไขว่าทุกคนต้องช่วยกันลงแรง หมุนเวียนเปลี่ยนสลับกันมาทำทุกวันเป็นเวลา 1 เดือน ซึ่งสุดท้ายชาวบ้านก็ลงมติกันว่าจะสร้างสระน้ำ ซึ่งเป็นมติที่เกิดจากการตัดสินใจร่วมกันของชาวบ้าน เด็ก และผู้นำ บ้านหนองหล่ม

3.2.2.) การมีส่วนร่วมในการปฏิบัติการ (Implementation)

ในกรณีของสระน้ำคุณธรรมนี้ หลังจากที่ชาวบ้านได้ร่วมกันลงมติที่จะทำสระน้ำไว้ในชุมชนแล้ว พวกเขาก็ถือเอามติในที่ประชาคมเป็นสำคัญ ดุจดั่งการรักษาสัญญาที่ให้กันไว้ จึงได้มาร่วมแรงกันสร้างสระน้ำคุณธรรม ดังที่ผู้วิจัยได้กล่าวไปแล้วอย่างละเอียดในส่วนที่ 2 ซึ่งการสร้างสระน้ำด้วยต้นทุนความร่วมมือของชุมชนบ้านหนองหล่มนี้ ย่อมแสดงถึงการมีส่วนร่วมในการปฏิบัติการของชุมชนได้เป็นอย่างดี

3.2.3.) การมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์ (Benefits)

ในส่วนของการมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์นี้ ผู้วิจัยพบว่าคนเกือบทุกกลุ่มที่ได้รับผลประโยชน์จากการพัฒนาสุขภาวะเด็กและชุมชน ในกรณีของการสร้างสระน้ำคุณธรรมนี้ ผู้รับผลประโยชน์หลักคือเด็ก ๆ ที่ได้รับผลประโยชน์จากการได้เล่นน้ำ ส่วนผู้ใหญ่ผู้นั้น อาจไม่ได้รับผลประโยชน์โดยตรง แต่เป็นการรับประโยชน์สืบทอดกันเป็นทอดๆ คือ กิจกรรมรวมพลคนปลูกผัก กลุ่มปุ๋ยหมัก และกลุ่มผู้เลี้ยงวัว เป็นลำดับ ดังแสดงให้เห็นในแผนภาพที่ 35 แสดงกลุ่มอาชีพต่าง

ๆ ที่เกิดขึ้นอย่างเชื่อมโยงกันและกัน และอาชีพเหล่านี้ล้วนกลายมาเป็นรายได้เสริมให้กับชุมชนทั้งสิ้น

3.2.4.) การมีส่วนร่วมในการประเมินผล (Evaluation)

ในส่วนของ การประเมินผลนี้ ผู้วิจัยพบว่า การมีส่วนร่วมของคนในชุมชนอาจมีจำนวนไม่มากเท่ากับ 3 ชั้นแรก เนื่องจากเป็นส่วนของการประเมินและสรุปผล ที่ต้องใช้ทักษะหลายประการ ในการบูรณาการกัน ซึ่งในชั้นนี้มักเป็นกลุ่มผู้นำความคิดในชุมชน ทว่าเมื่อได้ผลของการประเมินอย่างไร ก็มักมีการคืนข้อมูลให้กับชุมชนในเวลาต่อมานั่นเอง

3.3) ระยะเวลา (Long Term)

จากผลการวิจัยพบว่า การใช้และขยายผลสื่อของเล่น-การละเล่นพื้นบ้านในการพัฒนาสุขภาพของเด็กและชุมชนบ้านหนองหล่มนั้น ได้ใช้ระยะเวลาที่ยาวนาน ในการคิดและดำเนินการ เริ่มตั้งแต่ที่พระมหากษัตริย์ทรงเสด็จกลับเข้ามาอยู่ในชุมชนเมื่อปี 2545 จวบจนพระมหากษัตริย์เสด็จได้ออกไปศึกษาต่อข้างนอกชุมชนอีกครั้ง ใช้เวลาร่วม 6 ปี ทว่า 6 ปีนี้ก็มีเปลี่ยนแปลงในทางที่ดีกับชุมชนอย่างมาก

“เห็นความเปลี่ยนแปลงได้ใน 4-5 ปี เห็นผลชัดดีหละอ่อน เรื่องทำความดี มีคุณธรรม ถ้าวัดมีกานมึงงานก็จะเห็นเยาวชนไปกันนัก ถ้ามหากษัตริย์อยู่ก็จะมีพี่สอนน้อง ตอนนี้อยู่ไปเรียนต่อ ก็หื้อหละอ่อนมาช่วยทำข้อมูล ทำคอม”

(เห็นความเปลี่ยนแปลงได้ใน 4-5 ปี เห็นผลชัดดีเด็ก เรื่องทำความดี มีคุณธรรม ถ้าวัดมีงานก็จะเห็นเยาวชนไปช่วยกันเยอะ ถ้ามหากษัตริย์อยู่ก็จะมีพี่สอนน้อง ตอนนี้อยู่ไปเรียนต่อ ก็ให้เด็กมาช่วยกันทำข้อมูล ทำคอม)

(นายเกษม พิงคะสัน, สัมภาษณ์ 5 มกราคม 2551)

3.4) ความเป็นกลุ่ม (Collective)

ในการทำงานด้านการพัฒนาสุขภาพของเด็กและชุมชนบ้านหนองหล่มนี้ ผู้วิจัยพบว่ามีการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมที่เน้นการเชิญชวนกลุ่มบุคคลที่เกี่ยวข้องเข้าร่วมในกระบวนการตัดสินใจและดำเนินการต่าง ๆ ที่เห็นได้อย่างชัดเจนคือ กรณีของการที่มีการจัดค่ายกลางวันที่โรงเรียนวัด

หนองหล่ม ที่ได้เชิญผู้ปกครองเด็กมาเป็นวิทยากร โดยให้เป็นวิทยากรสอนในสิ่งที่ผู้ปกครองแต่ละท่านถนัด หรือมีประสบการณ์ จึงเกิดการถ่ายทอดความรู้ของชุมชนที่หลากหลาย เช่น การทำขนมเทียน การทำไข่ทอด การทำขนมครก เป็นต้น

กรณีของการสร้างสระน้ำคุณธรรมเป็นอีกกรณีที่ได้เห็นได้ชัดว่ามีการดึงกลุ่มคนในชุมชนเข้ามาทำงานร่วมกันเป็นทีม ด้วยการตกลงหมวด แบ่งเวรกันมาสร้างสระน้ำคุณธรรม เพราะหากไม่มีกระบวนการกลุ่ม หรือคณะทำงานที่เป็นทีมแล้ว ก็ไม่สามารถสร้างสระน้ำคุณธรรมให้เสร็จได้ภายใน 30 วัน โดยไม่เสียค่าใช้จ่ายเป็นค่าจ้างแรงงานแม้แต่หน่วย

3.5) กับชุมชน (With Community)

จากการวิจัยพบว่าชุมชนบ้านหนองหล่มมีการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมเน้นการทำงานระหว่างคนในชุมชน และกลุ่มคนภายนอกที่เข้ามาทำงานร่วมกัน โดยสมาชิกในชุมชนเป็นผู้ริเริ่ม วางแผน และดำเนินการต่าง ๆ เห็นได้จากการพัฒนาสุขภาพเด็กและชุมชนผ่านกิจกรรมค่ายกลางวันในโรงเรียน ที่พบว่ามีกลุ่มพระนักพัฒนาภาคเหนือ และเครือข่ายการทำงานของพระมหาบันเทิงที่เข้ามามีส่วนร่วมในการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ ในการทำกิจกรรมร่วมกับชุมชน ทว่าโดยแท้จริงแล้ว เป็นกิจกรรมที่คนในชุมชนเป็นผู้ร่วมกันคิดและวางโครงสร้างกิจกรรมขึ้นมานั่นเอง

3.6) ความเจาะจง (Specific)

จากการวิจัยพบว่าในการใช้สื่อของเล่น-การละเล่นพื้นบ้าน เป็นการพัฒนาแบบมีเป้าหมายเจาะจงไปที่การพัฒนาสุขภาพเด็กและชุมชน โดยมีการเรียนรู้และปรับเปลี่ยนเนื้อหาสาระ ของกิจกรรมต่าง ๆ เช่น การเปลี่ยนเนื้อหาของพิธีรดน้ำดำหัวผู้เฒ่าผู้แก่ จากเดิมที่มีการพาผู้เฒ่าผู้แก่มานั่งรวมกันแล้วให้ลูกหลานไปรดน้ำดำหัว ก็ปรับเปลี่ยนให้ลูกหลานเป็นฝ่ายไปหาผู้เฒ่าผู้แก่ เป็นการขอสุมมาคาราวะ ผู้เฒ่าผู้แก่แทน เป็นต้น ซึ่งสิ่งเหล่านี้แสดงให้เห็นถึงความละเอียดอ่อนในการเปลี่ยนแปลงความหมาย และเนื้อหาของกิจกรรมที่จัดขึ้นนั่นเอง

3.7) ความจำเป็นของประชาชน (People Needs)

จากการวิจัยพบว่าในชุมชนบ้านหนองหล่มมีการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมที่ให้ความสำคัญกับการหารือร่วมกันของคนในชุมชนถึงปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น อันนำไปสู่การหาแนวทางในการแก้ไขร่วมกัน ซึ่งไม่เพียงชาวบ้านเท่านั้น กลุ่มเด็ก ๆ ก็เป็นกลุ่มที่เข้ามามีส่วนร่วมในการคิดด้วย ดัง

จะเห็นได้จากการระดมความคิดก่อนสร้างสระน้ำคุณธรรม ว่าเด็ก ๆ ต้องการสระน้ำในฝันรูปแบบไหน หรือ ในการคิดกิจกรรมต่อยอดโครงการสระน้ำคุณธรรมที่พระมหาบัณฑิตใช้เงื่อนใยของการเป็นหนี้ แล้วให้เด็ก ๆ คิดกันต่อว่าจะทำกิจกรรมอะไรต่อไป จนเกิดเป็นกิจกรรมรวมพลคนปลูกผักรวมพลคนเอาถ่าน จนสามารถกลับกลายมาเป็นรายได้เสริมให้กับชาวบ้านจนถึงปัจจุบัน

3.8) ความเป็นเจ้าของ (Ownership)

จากการวิจัยพบว่าชาวบ้านหนองหล่มทุกกลุ่ม ไม่ว่าจะเป็กลุ่มผู้นำ กลุ่มผู้เฒ่าผู้แก่ กลุ่มชาวบ้าน หรือกลุ่มเด็กและเยาวชนได้มีส่วนร่วมในกิจกรรมอันเสริมสร้างสุขภาวะเด็กและชุมชน ที่เห็นได้อย่างชัดเจนได้แก่ สระน้ำคุณธรรม ที่มีการระดมความคิดก่อนสร้าง ระดมทุน ระดมแรง และที่สำคัญเป็นการระดมใจในการทำงานร่วมกัน จึงเกิดความรู้สึกถึงความเป็นเจ้าของร่วมกันของคนในชุมชนในที่สุด

3.9) ความสำนึก (Consciousness)

จากการวิจัยพบว่าในชุมชนบ้านหนองหล่มมีการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมที่ให้ความสำคัญกับการยกระดับความสำนึกและความเข้าใจของสาธารณชนที่มีต่อเรื่องต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในชุมชน ตลอดจนร่วมกันหาทางออก ดังที่เห็นอย่างชัดเจนในการสร้างจิตสำนึกรักชุมชนผ่านกิจกรรมบำเพ็ญสาธารณะประโยชน์ ที่คนทุกกลุ่มของชุมชนได้เข้ามาช่วยกันทำงานสาธารณะ รวมถึงการปลูกฝังค่านิยมการช่วยงานส่วนรวมให้กับเด็กตั้งแต่ยังเป็นเด็กเล็ก ๆ เพื่อว่าเมื่อเติบโตขึ้นมาพวกเขาจะได้รับการหล่อหลอมให้รับผิดชอบต่อชุมชนที่พวกเขาอาศัยอยู่นั่นเอง

4.) กลยุทธ์การสื่อสารเพื่อสร้างเครือข่าย

จากการวิจัยพบว่ากลยุทธ์ด้านเครือข่ายถูกนำมาใช้ในการพัฒนาสุขภาวะเด็กและชุมชนอยู่หลายครั้ง โดยสามารถแบ่งตามประเภทของเครือข่ายได้ 3 ประเภท ได้แก่ เครือข่ายทางปัญญา เครือข่ายทางราชการ และเครือข่ายสื่อมวลชน ดังรายละเอียดต่อไปนี้

3.5.1) เครือข่ายทางปัญญา

เครือข่ายทางปัญญาในที่นี้ ผู้วิจัยได้หมายความถึงผู้ให้ความรู้ ประสบการณ์ หรือ ภูมิปัญญาต่าง ๆ อันสามารถนำมาบูรณาการแล้วเป็นส่วนหนึ่งในการขับเคลื่อนกิจกรรมต่าง ๆ ในการใช้และขยายผลสื่อของเล่น-การละเล่นพื้นบ้าน ในการพัฒนาสุขภาวะเด็กและชุมชน ซึ่งจากการสัมภาษณ์และรวบรวมข้อมูล พบว่า ที่บ้านหนองหล่มแห่งนี้มีเครือข่ายทางปัญญาอยู่มากมาย ทั้งที่เป็นบุคคล และพื้นที่ในการแสวงหาความรู้อีกด้วย

□ รศ.ดร.กาญจนา แก้วเทพ

ก่อนที่จะมีการพัฒนาสุขภาวะเด็กและชุมชนอย่างจริงจังนั้น พระมหาบัณฑิตได้เข้าอบรม ในหลักสูตร “พระนักวิจัย” ซึ่ง รศ.ดร. กาญจนา แก้วเทพ ได้เป็นบุคลากรคนสำคัญในการสอน หลักสูตรนี้ ทำให้ รศ.ดร.กาญจนา ถือเป็นบุคคลที่สำคัญในการให้แนวคิด หลักคิดทางการวิจัย ให้ คำปรึกษา ตลอดจนการชี้แนะแนวทาง ในระหว่างที่พระมหาบัณฑิตดำเนินการพัฒนาสุขภาวะเด็ก และชุมชนบ้านหนองหล่ม ซึ่งเปรียบเป็นดั่งโยมอุปัฏฐากทางการวิจัยแก่พระมหาบัณฑิตนั่นเอง

“คนจุดประกายความคิดเยอะ ๆ คือ ท่าน อ.กาญจนา ที่รับทุนสกว.หนุนโครงการย่อย ของโครงการสื่อ ส่วนหนึ่งเป็นของสงฆ์ แล้ว อาจารย์ท่านมาช่วยสอนถวายเป็นความรู้แก่พระสงฆ์ เรื่องการวิจัยสื่อสาร แล้วท่านบัณฑิตก็อยู่ในกลุ่ม ในส่วนของสถาบันโพธิยาลัย”

(ดร.อวารณ์ โอบาสพัฒนกิจ, สัมภาษณ์ 5 มกราคม 2551)

“อ.กาญจนาเป็น on the job training อ.มาให้ทฤษฎี identify โจทย์ วิเคราะห์ผู้ที่มีส่วน ได้-เสีย ปั้น proposal ขึ้นมา ชักพิกท่านก็วิเคราะห์ข้อมูล การวิเคราะห์ การเขียน แล้วช่วยดู อ. กาญจนาดีไซน์หนุน วิเคราะห์หนุนกระบวนการเรียนรู้ของพระสงฆ์ได้ดีมากเลย”

(ดร.อวารณ์ โอบาสพัฒนกิจ, สัมภาษณ์ 5 มกราคม 2551)

“มือบรม งานวิจัย การสื่อสารเพื่อชุมชนของ ดร.กาญจนา ที่ชวนมาสนับสนุนงานวิจัย พระสงฆ์ พาอาจารย์มาก็เลยได้ อาจารย์มาช่วยพัฒนาพระที่ทำวิจัยอยู่แล้วในโครงการมาเข้า คอร์สพัฒนากระบวนการวิจัย อยู่ 1 ปีเต็ม ๆ มีบรรยาย สรุปลงเป็นครั้ง ๆ แล้วไปทำงานต่อ แล้วมา ค่อยกันถึงกระบวนการวิจัย มาคุยกันทั้งหมด มาทบทวนกระบวนการวิจัยทั้งหมด”

(พระมหาบุญช่วย สีรินุโธ, สัมภาษณ์ 5 มกราคม 2551)

“อ.กาญจนาหื้อแนวทางอยู่ว่าจะทำอย่างไรให้เงินมันศักดิ์สิทธิ์ เสกเงินหื้อศักดิ์สิทธิ์ พอดีในหมู่บ้านได้รับเงินกองทุนแม่ของแผ่นดิน เป็นหื้อมา 8,000 บาท เป็นเงินพระราชินี เอามาอันดับแรกเอามาเสกเหมือนที่อ.กาญจนาว่า เป็นกองทุนของพระราชินี ก็เลยเอาเงิน 8,000 เนี่ย หื้อจาวบ้านมาแลก เป็นแบงค์ 50 หื้อเอาแบงค์ 100 มาแลก เลยได้มาหม 8,000 รวม 16,000 – พระมหาบันเทิง”

(อ.กาญจนาให้แนวทางอยู่ว่าจะทำอย่างไรให้เงินมันศักดิ์สิทธิ์ เสกเงินให้ศักดิ์สิทธิ์ พอดีในหมู่บ้านได้รับเงินกองทุนแม่ของแผ่นดิน เขาให้มา 8,000 บาท เป็นเงินพระราชินี เอามาอันดับแรกเอามาเสกเหมือนที่อ.กาญจนาว่า เป็นกองทุนของพระราชินี ก็เลยเอาเงิน 8,000 บาทเนี่ย ให้ชาวบ้านมาแลก เป็นแบงค์ 50 ให้เอาแบงค์ 100 บาท มาแลก เลยได้มาอีก 8,000 บาท รวม 16,000 บาท)

(พระมหาบันเทิง ปณฺฑิตโต, สัมภาษณ์ 5 ธันวาคม 2550)

□ พระมหาบุญช่วย สิริธโร

พระมหาบุญช่วย สิริธโร มีตำแหน่งเป็นผู้อำนวยการมหาจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัยและผู้อำนวยการสถานศึกษาบัณฑิตวิทยาลัย รวมทั้งเป็นอาจารย์ที่ปรึกษาของพระมหาบันเทิงในการทำวิทยานิพนธ์เรื่อง การประยุกต์พุทธธรรมเพื่อการส่งเสริมพัฒนาการเด็กปฐมวัย ซึ่งแน่นอนว่าพระมหาบุญช่วยได้ติดตามการทำงานวิจัยเกี่ยวกับเกี่ยวกับการพัฒนาสุขภาพเด็กและชุมชนบ้านหนองหล่มมาอย่างต่อเนื่อง พร้อมทั้งให้คำชี้แนะ และร่วมทำกิจกรรมในพื้นที่อยู่บ่อยครั้ง

“งานวิจัย เป็นงานวิจัยปฏิบัติกัน เขาก็เลยได้ลงไปดู ได้ไปลงพื้นที่ด้วยกัน ตามกันอยู่ตลอดเวลาอยู่แล้ว ท่านบันเทิงเนี่ยก็ทำงานถ้ามีกิจกรรมก็ไปต่อกัน ไปช่วยกัน ทำกิจกรรมร่วมกัน ในนามเครือข่ายพระนักพัฒนาภาคเหนือ เขาก็ไปลงเวทีที่อื่น”

(งานวิจัย เป็นงานวิจัยปฏิบัติการ เขาก็เลยได้ลงไปดู ได้ไปลงพื้นที่ด้วยกัน ตามกันอยู่ตลอดเวลาอยู่แล้ว ท่านบันเทิงเนี่ยก็ทำงานถ้ามีกิจกรรมก็ไปต่อกัน ไปช่วยกัน ทำกิจกรรมร่วมกัน ในนามเครือข่ายพระนักพัฒนาภาคเหนือ เขาก็ไปลงเวทีที่นั่น)

(พระมหาบุญช่วย สิริธโร, สัมภาษณ์ 5 มกราคม 2551)

□ ดร.อวรรณ์ โอบาสพัฒนกิจ

ดร.อวรรณ์ โอบาสพัฒนกิจ มีตำแหน่งเป็นผู้ประสานงานสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) สำนักงานภาค และเป็นหนึ่งในทีมที่ปรึกษาในการทำวิทยานิพนธ์ ระดับปริญญาโทของพระมหาบันเทิง ที่ได้ดูแลในส่วนของการตอบเนื้อหาตามวัตถุประสงค์ของวิทยานิพนธ์ รวมถึงการดูแลเรื่องความก้าวหน้าของงานวิจัยที่พระมหาบันเทิงรับเงินสนับสนุนจาก สกว. เพื่อทำโครงการต่าง ๆ ดังที่ผู้วิจัยได้กล่าวไปแล้วข้างต้น ดังนั้น ดร.อวรรณ์ จึงเป็นอีกท่านหนึ่งที่เป็นกัลยาณมิตรทางปัญญาให้การพัฒนาสุขภาพะเด็กและชุมชนบ้านหนองหล่ม

“ตอนที่ท่านทำ active ทำกิจกรรม ก็ไม่ค่อยได้เข้าไปเลย แต่ท่านจะมาแล้ว โดยเงื่อนไขของสกว.ต้องมี Progress Report ทุก 3 เดือน... และมาช่วยดูในส่วนของวิทยานิพนธ์ในช่วงหลัง”

(ดร.อวรรณ์ โอบาสพัฒนกิจ, สัมภาษณ์ 5 มกราคม 2551)

□ อาจารย์สุวัฒน์ ญาณะโค

อาจารย์สุวัฒน์ ญาณะโค เป็นผู้อำนวยการโรงเรียนวัดหนองหล่มที่ทำงานอยู่โรงเรียนวัดหนองหล่มมาเป็นระยะเวลาานาน รู้จักชาวบ้าน รู้จักชุมชน ประกอบกับเป็นผู้ชอบแสวงหาข่าวสารความรู้ นวัตกรรมทางการศึกษาเข้ามาในโรงเรียนเสมอ ๆ ประกอบกับอ.สุวัฒน์ ยังเป็นหนึ่งในทีมวิจัยสื่อพื้นบ้าน ประเภทกล่องสะบัดชัย จึงมีความรู้ความเข้าใจในเรื่องของสื่อพื้นบ้านเป็นอย่างดี ดังนั้น อาจารย์สุวัฒน์จึงเป็นเครือข่ายสำคัญในการขยายส่วนของความร่วมมือเข้าสู่โรงเรียน และเป็นแรงสนับสนุนที่สำคัญของการสื่อสารเพื่อนการพัฒนาสุขภาพะเด็กและชุมชนบ้านหนองหล่มด้วย

“ดีเยี่ยมมือ.สุวัฒน์ พื้นที่ตรงนั้นมีปัจจัยยังหลายอย่าง ดีทำให้อสำเร็จ”

(ที่นั่นมือ.สุวัฒน์ พื้นที่ตรงนั้นมีปัจจัยอะไรหลายอย่างที่ทำให้สำเร็จ)

(พระมหาบุญช่วย สิริธโร, สัมภาษณ์ 5 มกราคม 2551)

□ เครือข่ายพระนักพัฒนาชนบทภาคเหนือ (คพชน.)

การที่พระมหาบันเท็งได้เป็นหนึ่งในคณะกรรมการเครือข่ายพระนักพัฒนาภาคเหนือ ทำให้มีโอกาสได้ออกไปแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับทางเครือข่ายอย่างต่อเนื่อง มีทั้งการรับความรู้จากภายนอกเข้ามาพัฒนาสุขภาวะเด็กและชุมชน รวมถึงการนำความรู้ของชุมชนออกไปเผยแพร่ด้วย อันเป็นการแลกเปลี่ยนเรียนรู้กันภายในเครือข่าย

“ดูมีส่วนในการเป็นคณะกรรมการเครือข่ายพระนักพัฒนา คพชน. เครือข่ายพระนักพัฒนาชุมชนภาคเหนือ พวกนี้เป็นพระนักพัฒนา ลำพูน เชียงใหม่ ลำปาง แพร่ น่าน มีโอกาสได้ไปพัฒนาและสัมผัส เขาเป็นนักศึกษาเป็นก็เลยยกให้ เป็นฝ่ายวิชาการน้อย ๆ จัดเวทีนำกิจกรรม เป็นผู้เปิดการสนทนา จับประเด็นในเครือข่าย เป็นเครือข่ายนักวิจัยภาคเหนือ โดยมี 4 สถาบัน คือ โภชียาลัย แม่ใจ ราชภัฏเชียงใหม่ และมช. เป็น node ไปร่วมเวที ทั้งไปนำเสนอและร่วมรับฟัง”

(พระมหาบันเท็ง ปณฺฑิตโต, สัมภาษณ์ 5 ธันวาคม 2550)

“ส่วนมากเป็นเครือข่ายของตู้บีเทิ่ง มีมาหลายสาขา มาคุยหลายเรื่อง ออกไปตีอื่นพ่อง”

(ส่วนมากเป็นเครือข่ายของหลวงพี่เท็ง มีมาหลายสาขา มาพูดหลายเรื่อง ออกไปที่อื่นบ้าง)

(นายอานนท์ ศรีวิชัย, สัมภาษณ์ 3 กุมภาพันธ์ 2551)

□ เวทีสัมมนาแหล่งต่าง ๆ

พระมหาบันเท็ง ผู้นำชุมชน กลุ่มต้นกล้า และอาจารย์โรงเรียนวัดหนองหล่ม จัดเป็นกลุ่มผู้นำทางความคิดของชุมชนบ้านหนองหล่ม ที่มีการเข้าร่วมการอบรมสัมมนาจากแหล่งต่าง ๆ อยู่บ่อยครั้ง อันเป็นการแสวงหาข้อมูล ข่าวสาร อันเป็นต้นทุนทางความรู้ และภูมิปัญญาที่จะสามารถนำมาใช้กับการพัฒนาสุขภาวะเด็กและชุมชนอยู่เนื่อง ๆ

“จากเวทีต่าง ๆ ช่วงแรก จัดเวทีบ่อย ทั้งเวทีจากพระสงฆ์จัด จากงานวิจัยของสกว. ที่เป็นเครือข่าย เป็นข้อที่ว่าเครือข่าย 4 สถาบัน มี โภชียาลัย แม่ใจ มช. ราชภัฏเชียงใหม่ มีการจัดเวทีแล้วหือไปร่วม มีนักวิชาการ ที่เชิญมา... สอนหลักสูตรตรงกับจริตเขาตวย ... อ.กาญจนาจะหือตู้ไปสกว.ที่ททม. เวลาเวทีวิจัยสื่อพื้นบ้าน ก็จะมีว่า “อ้าว มหาไป...” ตู้ก็จะไปนั่งฟัง”

(จากเวทีต่าง ๆ ช่วงแรก จัดเวทีบ่อย ทั้งเวทีจากพระสงฆ์จัด จากงานวิจัยของสกว. ที่เป็นเครือข่าย เขาเรียกว่าเครือข่าย 4 สถาบัน มี โภชียาลัย แม่ใจ มช. ราชภัฏเชียงใหม่ มีการจัดเวที

แล้วให้ไปร่วม มีนักวิชาการ ที่เชิญมา... อ.กาญจนาจะให้หลวงพี่ไปสกว. ที่กทม. เวลาที่วิจัยสี่
 พื้นบ้าน ก็จะทำ “อ้าว มหาไป...” หลวงพี่ก็จะไปนั่งฟัง)

(พระมหาบัณฑิต ปณฺฑิตโต, สัมภาษณ์ 5 ธันวาคม 2550)

“เครือข่ายกิจกรรมหลัก ๆ มี สสส. สกว. ปปส. สพล. เป็นเด็กกิจกรรม”

(นายศราวุธ ตาสัก, สัมภาษณ์ 3 กุมภาพันธ์ 2551)

□ การดูงาน

ในการคิดกิจกรรมเพื่อใช้เป็นสื่อเพื่อสานสร้างสุขภาวะเด็กและชุมชน ในแต่ละครั้ง ผู้วิจัย
 พบว่าฐานคิดของการจัดกิจกรรมไม่ได้เกิดขึ้นมาอย่างล่อย ๆ ทว่า กลุ่มผู้นำความคิดบ้านหนอง
 หล่มได้มีการเตรียมข้อมูลมาเป็นอย่างดี ด้วยการศึกษาดูงานจากพื้นที่อื่นที่ประสบความสำเร็จ
 แล้วนำมาปรับใช้ให้เหมาะสมกับบริบทชุมชนของตนเอง

“ไปดูงานนักเลย หลายดี แบ่งเป็นคือ ไปดูของพระสงฆ์ก่อน หลัก ๆ คือ ไปดูที่อาจารย์
 สมคิด วัดโป่งคำ อาจารย์สันติสุข จังหวัดน่าน ดูเรื่องป่าชุมชน วิถีชีวิต ชาวบ้าน การสื่อสารใน
 ชุมชนดูวิธีการทำงาน ที่จังหวัดแพร่ ในส่วนของเล่นนั้น ดูของเล่นที่ป่าแดด แล้วก็คณะพาไปอยู่ที่
 อีสาน แถบขอนแก่น ชัยภูมิ ที่ อ.บ้านทร แก้วสอน พาไปดูหลายที่ จ.ตราด ดูเรื่องการออมทรัพย์ ดู
 แหมหลายที่เลย จำไม่ได้ละ”

(ไปดูงานเยอะเลย หลายที่ แบ่งเป็นคือ ไปดูของพระสงฆ์ก่อน หลัก ๆ คือ ไปดูที่อาจารย์
 สมคิด วัดโป่งคำ อาจารย์สันติสุข จังหวัดน่าน ดูเรื่องป่าชุมชน วิถีชีวิต ชาวบ้าน การสื่อสารใน
 ชุมชนดูวิธีการทำงาน ที่จังหวัดแพร่ ในส่วนของเล่นนั้น ดูของเล่นที่ป่าแดด แล้วก็คณะพาไปดูที่
 อีสาน แถบขอนแก่น ชัยภูมิ ที่ อ.บ้านทร แก้วสอน พาไปดูหลายที่ จ.ตราด ดูเรื่องการออมทรัพย์ ดู
 อีกหลายที่เลย จำไม่ได้แล้ว)

(พระมหาบัณฑิต ปณฺฑิตโต, สัมภาษณ์ 5 ธันวาคม 2550)

3.5.2. เครือข่ายทางราชการ

จากการศึกษาพบว่าหมู่บ้านหนองหล่มได้สร้างเครือข่ายทางราชการได้จำนวน
 มาก โดยผู้วิจัยแบ่งตามประเภทของประโยชน์ที่ได้รับเป็น 2 ชนิด ได้แก่ ประโยชน์ด้านการ
 สนับสนุนงบประมาณ-เครื่องมือดำเนินการ และ ความปรารถนาดี-มีชื่อเสียงจากการที่ข้าราชการ
 ระดับสูงของจังหวัดเข้ามาเยี่ยมเยียน

□ สนับสนุนงบประมาณ และเครื่องมือดำเนินการ

จากการศึกษาพบว่าบ้านหนองหล่มได้รับการสนับสนุนงบประมาณจากหลายแห่งในการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ภายในชุมชน เช่น สถาบันกองทุนสนับสนุนการวิจัย(สกว.) สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.) รวมถึงงบประมาณที่องค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.) จัดสรรไว้ในแต่ละปีด้วย ดังนั้นจึงทำให้การดำเนินงานในส่วนของการใช้งบประมาณไม่ได้ติดขัดมากนัก

“งบประมาณ บะมีปัญหา เพราะมีทุนจากสกว. สสส. มีงบที่เพียงพอก็ทำให้อำนาจดำเนินงานได้เร็ว”

(งบประมาณไม่มีปัญหา เพราะมีทุนจากสกว. สสส. มีงบที่เพียงพอก็ทำให้อำนาจดำเนินงานได้เร็ว)

(อาจารย์สุวัฒน์ ญาณะโค, สัมภาษณ์ 31 กรกฎาคม 2550)

“โครงการที่ท่านทำมีทุนหนุนอยู่หลายส่วน คือ สกว.วิจัยเพื่อท้องถิ่น, สสส. หลายที่มามาก”

(ดร.อวรณ์ โอบาสพัฒนกิจ, สัมภาษณ์ 5 มกราคม 2551)

□ การเยี่ยมเยียนหมู่บ้านของข้าราชการระดับสูง

จากการสัมภาษณ์ผู้นำชุมชน และชาวบ้านหนองหล่มพบว่า ในปี 2549 นายอุดม พัวสกุล ผู้ว่าราชการจังหวัดลำพูน เดินทางมาเยี่ยมเยียนบ้านหนองหล่ม และยังมีข้าราชการระดับสูงอีกหลายท่านที่เข้ามาเยี่ยมเยียน หรือดูงานในชุมชน อยู่บ่อยครั้ง ซึ่งการเข้ามาของข้าราชการระดับสูงนี้ สร้างความภาคภูมิใจให้กับพวกเขาเป็นอย่างมาก เนื่องจากในอดีตที่ผ่านมาไม่เคยมีผู้ว่าราชการ นายอำเภอ หรือข้าราชการระดับสูงเข้ามาในชุมชน ดังนั้นการที่พระมหากษัตริย์ และกลุ่มต้นกล้าร่วมกันทำเรื่องเชิญข้าราชการระดับสูงเข้ามาดูงาน หรือร่วมกิจกรรม เป็นประเพณีเปิด-ปิดงานต่าง ๆ ทำให้ผู้นำชุมชนและชาวบ้านรู้สึกประทับใจ และภูมิใจที่มีข้าราชการให้ความสำคัญ ทั้งที่ผ่านมามีไม่เคยปรากฏมาก่อน

“หนองหล่มเป็นที่รู้จักมากขึ้น เขาทำโครงการ ผู้ว่าก็มา ตะกอนนี้ผู้ว่าบะขี้เลยว่หนองหล่มอยู่ที่ไหน เดียวนี้ผู้ว่ามา นายอำเภอมา บะเดี๋ยวนักล้าผู้ได้เลยว่ โครงการทุกโครงการเป็นตัวอย่างได้เลย สำหรับหนองหล่ม เป็นแนวหน้าเลย”

(หนองหล่มเป็นที่รู้จักมากขึ้น เราทำโครงการ ผู้ว่าก็มา เมื่อก่อนนี้ผู้ว่าไม่รู้เลยว่หนองหล่มอยู่ที่ไหน เดียวนี้ผู้ว่ามา นายอำเภอมา เดี๋ยวนักล้าพูดได้เลยว่ โครงการทุกโครงการเป็นตัวอย่างได้เลย สำหรับหนองหล่ม เป็นแนวหน้าเลย)

(นายอานนท์ ศรีวิชัย, สัมภาษณ์ 3 กุมภาพันธ์ 2551)

“...มีอยู่ครั้งหนึ่ง ตีนายอำเภอมากินข้าวด้วย นายกอบต.ก็มาร่วม กิจกรรมเขาทำอาหารอย่างของวัดทำไว้บนันัก แต่หื้อครัวเรือนตี้จะมาหิวปีนโตมาร่วมด้วย ดึงท่านนายอำเภอ ท่านนายอำเภอชมตวยว่ทำได้ดีมาก”

(...มีอยู่ครั้งหนึ่งที่นายอำเภอมากินข้าวด้วย นายกอบต.ก็มาร่วม กิจกรรมเราทำอาหารอย่างของวัดทำไว้ไม่มาก แต่ให้ครอบครัวตี้จะมาหิวปีนโตมาร่วมด้วย ทั้งท่านนายอำเภอ ท่านนายอำเภอชมตวยว่ทำได้ดีมาก)

(อบต.เกษม พิงคะสัน, สัมภาษณ์ 5 มกราคม 2551)

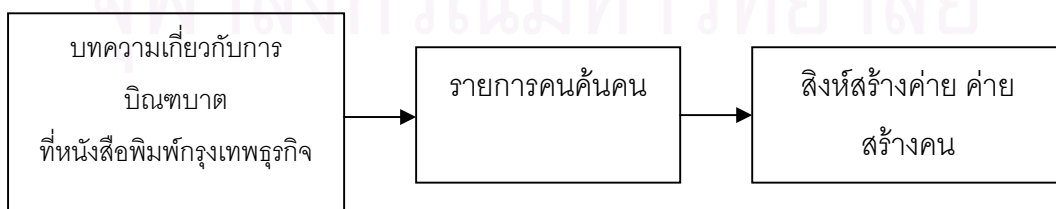
“อยู่กันมาปอหลวงมีมาก็สมัย ผู้ว่าเคยมาเยี่ยมบ้านหื้อ ก็มีมาบะเดี๋ยวนี้”

(อยู่กันมาผู้ใหญ่บ้านมีมาก็สมัย ผู้ว่าเคยมาเยี่ยมบ้านใหม่ ก็มีมาเดี๋ยวนีเอง)

(นางเดือนฉาย ศรีวิชัย, สัมภาษณ์ 5 มกราคม 2551)

3.5.3 เครือข่ายสื่อมวลชน

□ บริษัทที่วิบูลพาจำกัด

แผนภาพที่ 41 แสดงความเชื่อมโยงของเครือข่ายบริษัทที่วิบูลพาที่นำเสนอเนื้อหาเกี่ยวกับบ้านหนองหล่ม

จากการสัมภาษณ์และรวบรวมสื่อมวลชนที่เข้าไปถ่ายทำในหมู่บ้านหนองหล่ม พบว่ามีสื่อสนใจเข้ามาถ่ายทำในบ้านหนองหล่มหลายแขนง เช่น ปาฐกถา แต่เครือข่ายสื่อมวลชนที่สนใจในประเด็นของการพัฒนาสุขภาพเด็กและชุมชนนั้น ได้แก่ บริษัททีวีบูรพาจำกัด ที่เริ่มต้นจากการอ่านบทความ “รอยทางนี้...น่ารัก” จากหนังสือพิมพ์กรุงเทพธุรกิจ ต่อมาจึงค้นหาที่อยู่ของวัดหนองหล่ม จนในที่สุดก็เข้ามาถ่ายทำรายการคนค้นคน ดังที่ได้กล่าวไปแล้วข้างต้น และในเวลาต่อมาก็จัดกิจกรรม “สิ่งก่อสร้างค่าย ค่ายสร้างคน” ที่รวบรวมนักศึกษาอาสาสมัครมาทำบ้านดินสำหรับทำห้องสมุดให้ชุมชนบ้านหนองหล่ม และปรับภูมิทัศน์รอบ ๆ สระน้ำคุณธรรม จนกลายเป็นศูนย์ส่งเสริมการเรียนรู้บ้านหนองหล่มในที่สุด

สื่อโทรทัศน์เป็นสื่อที่เผยแพร่ในวงกว้าง ดังนั้นจึงทำให้หมู่บ้านหนองหล่มเป็นที่รู้จักมากขึ้น จนอาจกล่าวได้ว่าสื่อต่าง ๆ ของบริษัททีวีบูรพา ไม่ว่าจะเป็นรายการคนค้นคน นิตยสาร ค.คน และกิจกรรมต่อเนื่องในรายการคนค้นคน คือ “สิ่งก่อสร้างค่าย ค่ายสร้างคน” เมื่อชาวบ้านได้รับชมสื่อที่เข้ามาถ่ายทำในชุมชน แล้วแพร่กระจายไปทั่วประเทศ จึงเกิดความภาคภูมิใจ และกลายเป็นตัวสอดประสานความร่วมมือของชุมชนให้มีมากขึ้นอีกด้วย

“...มีโครงการสิ่งก่อสร้างค่าย พอตุ๋ป้ออกทีวีบูรพา คนค้นคน ไปแล้ว ตอนนั้นช่อง 9 มีโครงการสิ่งก่อสร้างค่ายพอดี ก็เลยเอานักศึกษามาทำบ้านดิน ปรับภูมิทัศน์ใหม่...”

(... มีโครงการสิ่งก่อสร้างค่าย พอหลวงพี่ออกทีวีบูรพา คนค้นคนไปแล้ว ตอนนั้นช่อง 9 มีโครงการสิ่งก่อสร้างค่ายฯ พอดี ก็เลยเอานักศึกษามาทำบ้านดิน ปรับภูมิทัศน์ใหม่...)

(นายอานนท์ ศรีวิชัย, สัมภาษณ์ 3 กุมภาพันธ์ 2551)

“อยู่มาตั้งแต่เมื่อใดบ้านเฮาเคยออกโทรทัศน์หือ อันนี้คือสิ่งหนึ่งละดีจาวบ้านหันแล้ว

(อยู่มาตั้งแต่เมื่อไหร่ บ้านเราเคยออกโทรทัศน์ใหม่ อันนี้คือสิ่งหนึ่งที่ชาวบ้านเห็นแล้ว)

(นางเดือนฉาย ศรีวิชัย, สัมภาษณ์ 5 มกราคม 2551)

“... หมั่นได้ออกทีวี คนก็เลยสนใจ เหมอันหนึ่งเก๊าแต่ๆ ก็คือก้านได้ลง the nation ของท่านมหาบัณฑิต ดีเป็นปาหะอ่อนไปปิดทาบตาตกับเป็น ... เพราะว่ามันขยายออกไปตั้งนอกแล้ว คนในชุมชนได้หันก็เกิดความภาคภูมิใจ ดังนั้นตัวดีจะเข้ามาทำเลยกลายเป็นตัวเฮงหือคนเข้ามาทำงานด้วยกัน เลยส่งผลเป็นสระน้ำคุณธรรมน้อ คนค้นคนเข้ามา ก็เร่งเรื่องคุณธรรมจริยธรรม ละคนค้นคนนี้ก็ทำหือความร่วมมือมันเร็วขึ้นเหม”

(ได้ออกทีวีบ่อย คนก็เลยสนใจ อีกอันหนึ่งคือเริ่มต้นจริง ๆ ก็คือการได้ลง The nation ของท่านพระมหาบันเทิง ที่ท่านพาเด็กไปบิณฑบาตกับท่าน... เพราะว่ามันขยายออกไปข้างนอกแล้ว คนในชุมชนได้เห็นก็เกิดความภาคภูมิใจ ดังนั้นตัวที่จะเข้ามาทำเลยกลายเป็นตัวเร่งให้คนเข้ามาทำงานด้วยกัน เลยส่งผลเป็นสระน้ำคุณธรรม คนค้นคนเข้ามาก็เร่งเรื่องคุณธรรม จริยธรรม แล้วคนค้นคนนี้ก็ทำให้ความร่วมมือมันเร็วขึ้นอีก)

(อาจารย์สุวัฒน์ ญาณะโค, สัมภาษณ์ 31 กรกฎาคม 2550)

จากการสัมภาษณ์พระมหาบันเทิง ทำให้ทราบว่าทางทีมงานรายการทีวีบูรพาได้ติดต่อขอเข้ามาถ่ายทำในชุมชนอีกครั้ง ซึ่งครั้งนี้จะเจาะลึกไปที่กลุ่มเด็กปฐมวัยโดยเฉพาะ จึงทำให้เห็นได้ว่าการติดต่อสื่อสารระหว่างชุมชนบ้านหนองหล่มกับบริษัททีวีบูรพาก็ยังคงมีความต่อเนื่องอยู่อีกด้วย

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บทที่ 6

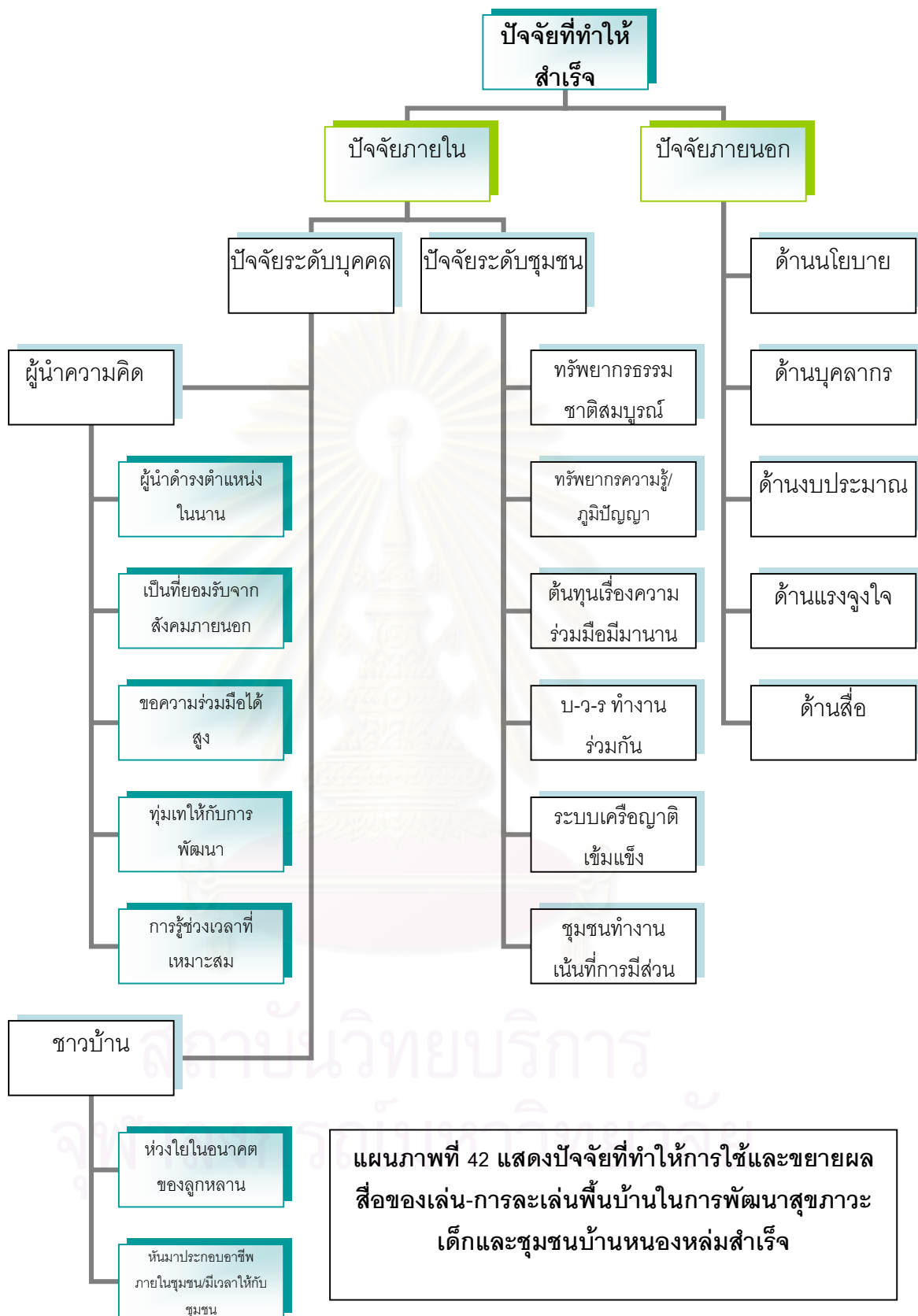
ผลการวิจัย

ปัญหานำการวิจัยข้อ 2: มีปัจจัยอะไรบ้างที่ทำให้การใช้และขยายผลสื่อของเล่น-การละเล่นพื้นบ้าน สู่การพัฒนาสุขภาวะเด็กและชุมชนบ้านหนองหล่ม ตำบลศรีบัวบาน อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน ประสบความสำเร็จ

การใช้และการขยายผลสื่อของเล่น-การละเล่นพื้นบ้าน สู่การพัฒนาสุขภาวะและชุมชนบ้านหนองหล่ม นับเป็นการบูรณาการสื่อของชุมชน โดยมีเป้าหมายที่สุขภาวะเด็กและชุมชน ซึ่งถือเป็นกรณีศึกษาที่ประสบความสำเร็จ ต่อเนื่อง และมีแนวโน้มจะยั่งยืนต่อไป

จากการศึกษาพบว่า เบื้องหลังความสำเร็จในการพัฒนาสุขภาวะเด็กและชุมชนของบ้านหนองหล่มนั้น การทำงานที่สอดคล้องประสานกันอย่างเป็นระบบ และต่อเนื่องของบุคคลกลุ่มต่าง ๆ ในชุมชน ไม่ว่าจะเป็นกลุ่มผู้นำ พระ กลุ่มธนาคารต้นกล้า ผู้ปกครองเด็กปฐมวัย และชาวบ้านทั่วไป ซึ่งผู้วิจัยพบว่า มีปัจจัยที่นำมาซึ่งความสำเร็จนั้นอยู่ 2 ระดับ ได้แก่ ปัจจัยภายใน และปัจจัยภายนอก ดังแผนภาพต่อไปนี้

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

1. ปัจจัยภายใน

1.1 ปัจจัยระดับบุคคล

ผู้วิจัยพบว่า “บุคคล” ที่เข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาสุขภาพเด็กและชุมชนบ้านหนองหล่ม ที่มีความสำคัญยิ่งต่อการขับเคลื่อนกระบวนการใช้และขยายผลสื่อของเล่นนั้น มีทั้งกลุ่มผู้นำชุมชน และกลุ่มชาวบ้าน ที่ทำงานสอดคล้องประสานกัน อันเป็นปัจจัยสำคัญที่นำไปสู่เป้าหมายได้ในที่สุด

1.1.1) ผู้นำความคิด (Opinion Leader)

จากการวิจัยพบว่า กลุ่มผู้นำความคิด ทั้งที่เป็นผู้นำชุมชน ได้แก่ ผู้ใหญ่บ้าน อบต. และผู้นำทางจิตวิญญาณ ได้แก่ พระมหากันเทิง พระครูวรภิกษานุยุต อาจารย์สุวัฒน์ อาจารย์อรพิน ล้วนเป็นบุคคลสำคัญในการขับเคลื่อนการวางนิกิจกรรม อันนำไปสู่เป้าหมายได้

- ผู้นำดำรงตำแหน่งในระยะเวลายาวนาน

จากการสัมภาษณ์ ผู้วิจัยพบว่ากลุ่มผู้นำความคิดหลายท่านเป็นบุคคลที่เข้ามาทำงานในตำแหน่งเป็นเวลานาน กล่าวคือ

- นายมานพ ชาวสัก ผู้ใหญ่บ้านที่ดำรงตำแหน่ง 2 สมัย เป็นเวลา 10 ปี
- นายเกษม พิงคะสัน เป็น ส.อบต. มาแล้ว 3 สมัย
- พระครูวรภิกษานุยุต เป็นเจ้าอาวาสวัดหนองหล่มเป็นเวลาหลายสิบปี
- พระมหากันเทิงเป็นพระที่บวชมานานนับ 15 ปี และทำงานในชุมชนต่อเนื่อง 6

ปี ก่อนออกไปศึกษาต่อที่ วัดพระพุทธบาทสระบุรี

- อาจารย์สุวัฒน์ ญาณะโค สอนหนังสือที่โรงเรียนวัดหนองหล่มมาแล้ว 10 ปี
- อาจารย์อรพิน เลสัก สอนหนังสือที่โรงเรียนวัดหนองหล่มนานถึง 27 ปี

โดยการที่มีผู้นำชุมชน และผู้นำทางความคิด ที่ทำงานต่อเนื่องกันมานานเช่นนี้ ส่งผลต่อความต่อเนื่องของในแต่ละภาคส่วนที่ตนรับผิดชอบด้วย

- เป็นที่ยอมรับจากสังคมภายนอก

จากการวิจัยพบว่าผู้นำชุมชนบ้านหนองหล่มได้รับการยอมรับจากสังคมภายนอก โดยผู้ใหญ่บ้านหนองหล่ม นับตั้งแต่ตั้งหมู่บ้านมาจนถึงปัจจุบัน มีผู้ใหญ่บ้าน 3 คน และทั้ง 3 คนได้รับตำแหน่งผู้ใหญ่บ้านแทนทองคำ ซึ่งถือเป็นตำแหน่งอันทรงเกียรติของการเป็นผู้ใหญ่บ้าน ดังนั้นจึงส่งผลให้ชาวบ้านยอมรับในตัวผู้นำ และทำตามแนวทางการพัฒนาของผู้ใหญ่บ้านด้วย

“ผู้นำ 3 คนได้รางวัลแทนทองคำหมด หาได้น้อยมากในประเทศไทย ขนาดว่าบางที่ได้คนเดียวยังยาก หรือไม่ได้”

(พระมหากษัตริย์ ปณฺทิตโต, สัมภาษณ์ 5 ธันวาคม 2550)

- ขอความร่วมมือได้สูง

ผู้นำชุมชนบ้านหนองหล่มถือได้ว่าเป็นกลุ่มผู้นำที่ขอความร่วมมือจากคนในชุมชนได้สูง จากการสัมภาษณ์ พบว่าผู้นำทั้ง 3 สถาบัน ได้แก่ ผู้นำชุมชน ผู้นำทางศาสนา และอาจารย์ในโรงเรียนได้ออกปากให้ชาวบ้านได้มาทำกิจกรรมร่วมกันก็จะได้รับการตอบรับจากชาวบ้านเป็นอย่างดี โดยเฉพาะเจ้าอาวาส และพระมหากษัตริย์ ที่จะมีพลังในการดึงความร่วมมือจากชาวบ้านได้สูงตลอดมา

“ถ้าวัดออกปากขอเนี่ย ชาวบ้านเขาเป็นตึงมากกันเนาะ ตูเจ้าขอหื้อมาทำอันนี้ เป็นตึงมาเนาะ”

(ถ้าวัดออกปากขอเนี่ย ชาวบ้านเราเขาก็จะมากันนะ พระสงฆ์ขอให้มาทำอันนี้ เขาก็จะมากันนะ)

(พระมหากษัตริย์ ปณฺทิตโต, สัมภาษณ์ 5 ธันวาคม 2551)

“พระขอความร่วมมือได้สูง มีผลมาก ผู้นำทางจิตวิญญาณ ชาวบ้านพร้อมจะช่วยเหลือ”

(อาจารย์สุวัฒน์ ญาณะโค, สัมภาษณ์ 31 กรกฎาคม 2550)

- ทุ่มเทให้กับการพัฒนา

ผู้นำชุมชนบ้านหนองหล่ม โดยเฉพาะผู้ใหญ่บ้าน และอบต. เป็นผู้ทุ่มเทให้กับการพัฒนา หมู่บ้านมาเป็นระยะเวลาานาน

“...ตียังจำได้ว่าตอนตียุเป็นหละอ่อนนี่ ป้อหลวงคนที่สองนี่ เป็นได้ทำกิจกรรมแผ่นดินธรรม แผ่นดินทอง ปาจารย์บ้านไปทำ เป็นข้อบ่งชี้ว่าชุมชนนี้ทำมานาน แม้กระทั่งเรื่องป่าชุมชนนี้ เขาได้ทำมาตั้งแต่ปี 2500 ตั้งแต่เป็นยังบะทำดีไหนกัน”

(... ตียังจำได้ว่าตอนตียุเป็นเด็กนี่ พ้อหลวงคนที่สองนี่ ท่านได้ทำกิจกรรมแผ่นดินธรรม แผ่นดินทอง พาชาวบ้านไปทำ เป็นข้อบ่งชี้ว่าชุมชนนี้ทำมานาน แม้กระทั่งเรื่องป่าชุมชนนี้ เราได้ทำมาตั้งแต่ปี 2500 ตั้งแต่เขายังไม่ทำที่ไหนกัน)

(พระมหาบันเทิง ปณฺฑิตโต, สัมภาษณ์ 5 ธันวาคม 2551)

“รอบหน้าป้อหลวงบะเอาละ แต่ก็จะจ้วยอยู่นะ ออกมาแล้วก็จะจ้วยหมู่บ้านอยู่”

(รอบหน้าพ้อหลวงไม่เอาละ แต่ก็จะช่วยอยู่นะ ออกมาแล้วก็จะช่วยหมู่บ้านอยู่)

(พ้อหลวงมานพ ชาวสัก, สัมภาษณ์ 4 มกราคม 2551)

“... เพราะป้ออยู่แป้ง แล้วหละอ่อนก็จะถนัดด้วย เข้ามาตั้งครอบครัวด้วย เพราะเขาเป็นผู้นำต้องมาก่อน ทำให้น่าเป็นไปด้วย”

(... เพราะพ้ออยู่ทำ แล้วเด็กก็ถนัดด้วย เข้ามาตั้งครอบครัวด้วย เพราะเราเป็นผู้นำต้องมาก่อน ทำให้น่าเขาไปด้วย)

(อบต.เกษม พิงคะสัน, สัมภาษณ์ 5 มกราคม 2551)

จากข้อมูลข้างต้นจะเห็นได้ว่าผู้นำชุมชนบ้านหนองหล่มได้ทุ่มเทร่างกาย แรงใจ และเวลา ให้กับการพัฒนาชุมชน และไม่เพียงตัวผู้นำเองเท่านั้น ครอบครัวของพวกเขา ยังเข้าร่วมด้วย ช่วยพัฒนาจนเป็นแบบอย่างให้กับชาวบ้านได้เห็นอีกด้วย

- การรู้ช่วงเวลาที่เหมาะสม

จากการสัมภาษณ์ ผู้วิจัยพบว่า การที่ผู้นำชุมชนมีวิถีชีวิตเฉกเช่นเดียวกับชาวบ้าน เมื่อมีการสื่อสารกันภายในชุมชน ทำให้ทราบความเคลื่อนไหวว่าช่วงเวลาไหน ชาวบ้านมีภารกิจอะไร ช่วงไหนว่าง และช่วงไหนเหมาะสมที่จะทำกิจกรรมต่าง ๆ ร่วมกันในชุมชน เช่น ในช่วงฤดูการทำนา จะไม่มีการทำกิจกรรมมากนัก แต่หากพ้นช่วงที่ต้องทำนาไปแล้ว ก็จะเป็นพื้นที่ของกิจกรรมเพื่อชุมชน

“ดูเป็นเลือกเอาเวลา ระยะเวลาดีปะใจยามปลูกนา-เกี่ยวข้าว อย่างดีปลูกนาแล้วเขาก็จะมาหากันว่าช่วงใดจะว่างดี เขาก็นัดกัน ปรึกษาวางวันใดดี อย่างเยี่ยะนาแล้ว ก็ปลูกผัก ช่วงปลูกผัก แล้วหม่นหม่นก็จะมีปีใหม่แล้วก็มาหัดน้ำดำหัว ฝ่อว่าเป็นรอบปี ถ้าปีใหม่แล้วก็ป่าเวณีหม่นแล้วเน่อ ถ้าเชื่อมโยงกันตลอดแล้วก็มากำหนดเอาวันนั้นเลย อย่างปีใหม่ดำหัววันที่ 17 ปีนี้ ก็เอาวันที่ 17 เน่อ ปีหน้า แต่ต่อนกินข้าวนั้นจะบะกำหนด จะถามจาวบ้านก่อนวางช่วงไหน”

(หลวงพี่เลือกเอาเวลา ระยะเวลาที่ชาวบ้านไม่ได้ทำนา-เกี่ยวข้าว อย่างที่ปลูกข้าวเสร็จแล้ว เราก็จะมาหากันว่าช่วงไหนจะว่าง เขาก็นัดกัน ปรึกษาวางวันไหนดี อย่างทำนาเสร็จ ก็ปลูกผัก ช่วงปลูกผักแล้วอีกหม่นหม่นก็จะสงกรานต์ แล้วก็มารดน้ำดำหัว ดูว่าเป็นรอบปี ถ้าสงกรานต์แล้วก็มีงานประเพณีอีกแล้ว ถ้าเชื่อมโยงกันตลอดแล้วก็มากำหนดวันนั้นเลย อย่างสงกรานต์รดน้ำดำหัววันที่ 17 ปีนี้ ก็เอาวันที่ 17 นะปีหน้า แต่ต่อนกินข้าวเย็นนั้นไม่ได้กำหนด จะถามชาวบ้านก่อนว่าว่างช่วงไหน)

(นางเดือนฉาย ศิริวิชัย, สัมภาษณ์ 5 มกราคม 2551)

1.1.2) ชาวบ้าน

ชาวบ้านถือเป็นกลุ่มคนที่มีปริมาณมากที่สุดของชุมชน จึงเป็นดั่งแรงสำคัญในการขับเคลื่อนกิจกรรมต่าง ๆ ของชุมชนให้สำเร็จได้ ซึ่งจากการสัมภาษณ์พบว่าปัจจัยสำคัญของชาวบ้าน คือ ความห่วงใยในอนาคตของลูกหลาน และการที่ชาวบ้านหันมาประกอบอาชีพนอกฤดูกาลทำนาในชุมชน เช่น การปลูกผักปลอดสารพิษ การเลี้ยงวัว การทอผ้า จึงทำให้มีเวลาให้กับชุมชน และร่วมทำกิจกรรมต่าง ๆ อันสามารถสร้างสุขภาวะของเด็กและชุมชนได้

- ห่วงใยในอนาคตของลูกหลาน

จากการที่ผู้วิจัยได้พูดคุยกันอย่างไม่เป็นทางการกับผู้ปกครองเด็กบ้านหนองหล่ม พบว่า ส่วนหนึ่งของความร่วมมือร่วมใจในการพัฒนาสุขภาวะเด็กและชุมชนนั้น มาจากความห่วงใยในอนาคตของลูกหลาน ต้องการให้ลูกหลานเป็นคนดี ซึ่งตรงกันกับแนวคิดของการทำกิจกรรมต่าง ๆ ที่ต้องการเห็นเด็ก ๆ ลูกหลานของชุมชนเติบโตขึ้นมาด้วยการเป็นคนเก่ง คนดี และมีความสุข จึงทำให้ผู้ปกครองเล็งเห็นแล้วว่าความร่วมมือส่งเสริมทำกิจกรรมร่วมกันเช่นนี้ จะส่งผลดีต่อลูกหลานในอนาคตด้วย

- หันมาประกอบอาชีพภายในชุมชน/มีเวลาให้กับชุมชน

ในระยะเวลา 4-5 ปีที่ผ่านมา มีชาวบ้านจำนวนหนึ่งที่เคยออกไปรับจ้างนอกชุมชน ได้หันกลับเข้ามาทำอาชีพเสริมนอกฤดูการทำนา จึงมีเวลาส่วนใหญ่อยู่ในชุมชน ทำงานอยู่กับบ้าน ดังนั้นเมื่อชุมชนได้มีการจัดกิจกรรมต่าง ๆ ก็สามารถเข้าร่วมกิจกรรมนั้น ๆ ได้

“มีเวลาอยู่กับลูก กับครอบครัว ได้เย็บะก้านบ้าน มีกานมึงานหยั่งก็ได้ไปจวดยเป็น มึงานศพ งานที่วัดก็ได้ไปจวดยเป็น”

(มีเวลาอยู่กับลูก กับครอบครัว ได้ทำงานบ้าน มีงานมีอะไรก็ได้ไปช่วยเขา มีงานศพ งานที่วัดก็ได้ไปช่วยเขา)

(นางเดือนฉาย ศรีวิชัย, สัมภาษณ์ 5 มกราคม 2551)

1.2 ปัจจัยระดับชุมชน

จากการวิจัยพบว่าปัจจัยระดับชุมชนประกอบด้วย ทรัพยากรธรรมชาติสมบูรณ์ ทรัพยากรความรู้/ภูมิปัญญา ต้นทุนเรื่องความร่วมมือมีมานาน บ-ว-ร ทำงานร่วมกัน ระบบเครือข่ายที่เข้มแข็ง มีความใกล้ชิดและมีเครือข่ายสื่อสารในชุมชน ชุมชนทำงานเน้นที่การมีส่วนร่วม

1.2.1 ทรัพยากรธรรมชาติสมบูรณ์

จากการวิจัยพบว่าการที่หมู่บ้านหนองหล่มมีทรัพยากรธรรมชาติที่สมบูรณ์ได้กลายมาเป็นปัจจัยสำคัญในการพัฒนาสุขภาวะเด็กและชุมชนได้ ดังต่อไปนี้

- มีพื้นที่ล้อมรอบด้วยป่า

จากแผนภาพที่ 1 แสดงพื้นที่ชุมชนบ้านหนองหล่ม ที่ปรากฏให้เห็นว่าพื้นที่ป่าชุมชนของบ้านหนองหล่มมีขนาด 1,724 ไร่ ซึ่งคิดเป็น 44.2% ของพื้นที่ทั้งหมด ซึ่งการมีพื้นที่หมู่บ้านที่ล้อมรอบไปด้วยป่าเช่นนี้ ทำให้หมู่บ้านหนองหล่มมีต้นทุนทางทรัพยากรธรรมชาติจากป่าที่สามารถนำมาใช้ในกิจกรรมต่าง ๆ ทั้งกิจกรรมในชีวิตประจำวัน และกิจกรรมอื่นจะนำไปสู่การพัฒนาสุขภาพของเด็กและชุมชนดังที่ผู้วิจัยได้กล่าวไปแล้วข้างต้น

- มีมาก ไม่ต้องซื้อหา

จากการที่หมู่บ้านหนองหล่มมีพื้นที่ติดกับป่าชุมชน ทำให้มีวิถีชีวิตที่ผูกพันกับป่ามานาน การดึงทรัพยากรธรรมชาติมาใช้อย่างรู้คุณค่า ทำให้พวกเขาสามารถอิงอาศัยธรรมชาติมาได้ยาวนาน ส่งผลให้ไม่ต้องเสียเงินซื้อวัสดุบางอย่าง เช่น ไม้ไผ่ ไม้เนื้อแข็ง อันเป็นส่วนประกอบสำคัญในการทำของเล่นพื้นบ้าน ทำให้ประหยัดค่าใช้จ่าย

“อุ้ยสองคนพอปั้น ไปเอาไม้ในห้วย เอารถพ่วงไปใส่มา 2 มัด ไม้ไร่ไปฟันแล้วมัดมา ไม้ไร่ไม่ซาง ไปกัน 2 คน ก็บะได้เยียะก้านหยั่ง ก็ได้กะแบ่งของเล่นที่หอละอ่อน”

(อุ้ยสองคนพอปั้น ไปเอาไม้ในป่า เอารถพ่วงไปใส่มา 2 มัด ไม้ไร่ไปฟันแล้วมัดมา ไม้ไร่ไม่ซาง ไปกัน 2 คน ก็ไม่ได้ทำงานอะไร ก็ได้แต่ทำของเล่นให้เด็ก)

(พ่อแก้ว นันจิตสัก, สัมภาษณ์ 4 กุมภาพันธ์ 2551)

1.2.2 ทรัพยากรความรู้/ภูมิปัญญา

จากการวิจัยพบว่า หมู่บ้านหนองหล่มเป็นหมู่บ้านที่อุดมสมบูรณ์ไปด้วยทรัพยากรความรู้และภูมิปัญญาหลายอย่าง ดังนั้นพระมหาบันเทิงและกลุ่มต้นกล้าจึงเป็นผู้รับอาสาเป็นผู้รู้/พื้นที่ความรู้และภูมิปัญญาต่าง ๆ ออกมาจากผู้รู้ในชุมชน เช่น ผู้เฒ่าผู้แก่ แล้วดึงออกมาเป็นความรู้ที่ให้ลูกหลานในชุมชนได้สืบทอด ไม่ว่าจะเป็นความรู้เรื่องการทำของเล่นพื้นบ้าน การปลูกผัก การเผาถ่าน ซึ่งกิจกรรมต่าง ๆ เหล่านี้ล้วนนำฐานความรู้มาจากภูมิปัญญาและประสบการณ์ของคนในชุมชนทั้งสิ้น

“จริง ๆ เป้าหมายเป็นเรื่องการเรียนรู้มากกว่า เพราะการปลูกผักเนี่ย ทำให้อุบัติความรู้มากเลย อย่างดูไปนั่งฟังพ่อจันแก้ว ดีเป็นประธานปลูกผักนี่นา ความรู้เรื่องการปลูกผักนี่มีเยอะเลย ตั้งแต่ปลูกผักอย่างไร เลือกเมล็ดแบบไหน รดน้ำจะรดเวลาใด เก็บตอนไหน ฯลฯ ใ้โหมมันเป็นความรู้ทั้งนั้นเลย เป็นการเขียนรู้จากของจริง หละอ่อนได้รู้...”

(จริง ๆ เป้าหมายเป็นเรื่องการเรียนรู้มากกว่า เพราะการปลูกผักเนี่ย ทำให้อุบัติความรู้มากเลย อย่างดูไปนั่งฟังพ่อจันแก้ว ที่เป็นประธานปลูกผักนี่นะ ความรู้เรื่องการปลูกผักที่มีเยอะเลย ตั้งแต่ปลูกผักอย่างไร เลือกเมล็ดแบบไหน รดน้ำจะรดเวลาใด เก็บตอนไหน ฯลฯ ใ้โห มันเป็นความรู้ทั้งนั้นเลย เป็นการเรียนรู้จากของจริง เด็กได้รู้...)

(พระมหากษัตริย์ ปณฺฑิตโต, สัมภาษณ์ 5 ธันวาคม 2550)

1.2.3 ต้นทุนเรื่องความร่วมมือมีมานาน

ก่อนที่จะมีการทำกรใช้และขยายผลของเล่น-การละเล่นพื้นบ้านในการพัฒนาสุขภาพเด็กและชุมชนนั้น ชุมชนบ้านหนองหล่มได้ได้มีต้นทุนการทำงานร่วมกันมานาน โดยเป็นการทำงานร่วมกันในประเด็นของป่าชุมชน แต่ยังไม่ได้มีการทำงานที่มุ่งเน้นที่สุขภาพะ จึงเป็นต้นทุนอันดี และสามารถนำมาใช้ในการต่อยอดในโครงการต่าง ๆ ต่อ ๆ มา

“บ้านนั้นมีความพร้อมมาก่อน ตั้งแต่ตั้ยังบะได้มาทำงานเลย เป็นก็ยังทำกันเ็นขอบเขตตั้ยังบะมีใ้ใ้ไหน ละมันก็บะได้ต้องการใ้ใ้ไหนด้วย ในชุมชนเป็นก็ทำตามปกติ”

(บ้านนั้นมีความพร้อมมาก่อน ตั้งแต่ตั้ยังไม่ได้มาทำงานเลย เขาก็ยังทำกันเ็นขอบเขตตั้ยังไม่มีใ้ใ้ไหน แล้วมันก็ไม่ได้ต้องการใ้ใ้ไหนด้วย ในชุมชนเขาก็ทำตามปกติ)

(พระมหากษัตริย์ ปณฺฑิตโต, สัมภาษณ์ 5 ธันวาคม 2550)

1.2.4 บ้าน-วัด-โรงเรียน ทำงานร่วมกัน

จากการวิจัยพบว่าสถาบันต่าง ๆ ในชุมชนบ้านหนองหล่ม ได้แก่ บ้าน วัด และโรงเรียน ได้มีการทำงานร่วมกันมายาวนาน มีการสอดประสานความร่วมมือกันเป็นอย่างดีในการพัฒนาชุมชนบ้านหนองหล่ม

“ละโฮงเฮียนนี่ก็ทำงานกับวัด ชุมชน เรื่องการศึกษาตั้งแต่ก่อนตุ้มมาอยู่ละ ทำเรื่องป่าชุมชน ตั้งแต่มีขี้แกนเข้ามา ทำเรื่องป่าชุมชน โรงเรียนสีเขียว ...”

(แล้วโรงเรียนนี่ก็ทำงานกับวัด ชุมชน เรื่องการศึกษา ตั้งแต่ก่อนตุ้มมาอยู่ละ ทำเรื่องป่าชุมชน ตั้งแต่มีขี้แกนเข้ามา ทำเรื่องป่าชุมชน โรงเรียนสีเขียว ...)

(พระมหาบันเทิง ปณฺฑิตโต, สัมภาษณ์ 5 ธันวาคม 2550)

“ได้วางแผนกันตลอด เพราะช่วงนั้นทำเรื่องสื่อพื้นบ้านเพราะว่าทรัพยากรปฐมวัยอยู่ในมือครูดีโรงเรียน พอดีในโฮงเฮียนก็ต้องกำหนดงานพัฒนาการเรียนรู้อะไร เรื่องกาย อารมณ์ สังคม ปัญญาสติปัญญา ซึ่งเขามองแล้วว่ามันอยู่ในตัวที่ท่านคิด ละก็อยู่ในหลักสูตรปฐมวัยด้วยเจ้า”

(ได้วางแผนกันตลอด เพราะช่วงนั้นทำเรื่องสื่อพื้นบ้านเพราะว่าทรัพยากรปฐมวัยอยู่ในมือครูดีโรงเรียน พอดีในโรงเรียนก็ต้องทำการพัฒนาการเรียนรู้อะไร เรื่องกาย อารมณ์ สังคม ปัญญาสติปัญญา ซึ่งเรามองว่ามันอยู่ในตัวที่ท่านคิด แล้วก็อยู่ในหลักสูตรปฐมวัยด้วยค่ะ)

(อาจารย์อรพิน เล็ก, สัมภาษณ์ 1 ตุลาคม 2550)

“เราทำงานร่วมกัน อย่างถ้าโฮงเฮียนจะทำยังก็มาปรึกษาวัด หมู่บ้าน บะใจต่างคนต่างทำ ถ้าฝ่ายไหนจะทำโครงการ 3 ส่วนต้องรู้กันหมดเลย ปะกันก็รู้กัน หรือไปรู้ที่ไหน ก็จะมาอู้หื้อกันฟัง

(เราทำงานร่วมกัน อย่างถ้าโรงเรียนจะทำอะไรก็มาปรึกษาวัด หมู่บ้าน ไม่ใช่ต่างคนต่างทำ ถ้าฝ่ายไหนจะทำโครงการ 3 ส่วนต้องรู้กันหมดเลย เจอกันก็คุยกัน หรือใครไปรู้อะไรที่ไหนมา ก็จะมาพูดให้กันฟัง)

(อบตเกษม พิงคะสัน, สัมภาษณ์ 5 มกราคม 2551):

จากข้อมูลดังกล่าวจะเห็นว่าก่อนที่จะมีการทำโครงการพัฒนาต่าง ๆ ในชุมชน ผู้นำทั้ง 3 สถาบัน ได้แก่ บ้าน วัด โรงเรียน จะมีการพูดคุยหารือกันก่อนเสมอ จึงแสดงให้เห็นถึงการงานที่สอดคล้องประสานกันมานานของ บ้าน วัด และโรงเรียน

1.2.5 ระบบเครือญาติเข้มแข็ง

จากการที่พระมหาบันเทิงกับกลุ่มธนาคารต้นกล้าร่วมกันทำกิจกรรมตามหาเครือญาติ จนได้ผลลัพธ์ออกมาว่าชาวบ้านส่วนใหญ่มีต้นตระกูลที่เชื่อมโยงกัน ทำให้คนในชุมชนบ้านหนองหล่ม

ล้วนเป็นญาติพี่น้องกัน ดังนั้นจึงส่งผลต่อความร่วมมือไม่ร่วมมือที่ตามมา เนื่องจากความรู้สึก ความสำนึกว่าทุกคนล้วนเป็นญาติพี่น้องกัน ดังนั้นต้องช่วยเหลือกัน

“เครือญาติ ส่วนใหญ่นามสกุล เล็ก อะหยงสักๆ เนี่ย ตูเคยพาหลบซ่อนไปทำเรื่องเครือญาติ สุดท้ายเอามารวม ๆ ขมวดกันเป็นพี่น้องกันหมดเลย เริ่มจาก 5 ตระกูล สุดท้ายแล้วเชื่อมกันหมดเลย อันที่ปะเชื่อมนี้คือคนที่เพิ่งย้ายเข้ามาบะก็คน ย้ายจากอีสาน จากที่อื่นเข้ามา”

(เครือญาติ ส่วนใหญ่นามสกุล เล็ก อะไร สัก ๆ เนี่ย ตูเคยพาเด็กไปทำเรื่องเครือญาติ สุดท้ายเอามารวม ๆ ขมวดกัน เป็นญาติกันหมดเลย เริ่มจาก 5 ตระกูล สุดท้ายแล้วเชื่อมกันหมดเลย อันที่ไม่เชื่อมนี้ คือ คนที่เพิ่งย้ายเข้ามาไม่กี่คน ย้ายจากอีสาน จากที่อื่นเข้ามา)

(พระมหานันทิง ปณฺฑิตโต, สัมภาษณ์ 5 ธันวาคม 2550)

“บ้านหนองหล่มนี้ เป็นครอบครัวแบบเครือญาติ พี่น้องนัก ตระกูลใหญ่ๆ แต่ๆ มีปะก็ตระกูล เวลาเอาคนแ่มา เขาก็เชื่อมกัน เวลาไปขอมาร่วมทีมร่วมหยงก็ง่าย”

(บ้านหนองหล่มนี้ เป็นครอบครัวแบบเครือญาติ พี่น้องมาก ตระกูลใหญ่ ๆ จริง ๆ มีไม่กี่ตระกูล เวลาเอาคนแ่มา เขาก็เชื่อมกัน เวลาไปขอมาร่วมทีมร่วมอะไรก็ง่าย)

(อาจารย์สุวัฒน์ ญาณะโค, สัมภาษณ์ 31 กรกฎาคม 2550)

1.2.6 ชุมชนทำงานเน้นที่การมีส่วนร่วม

จากการวิจัยพบว่าชุมชนบ้านหนองหล่มได้มีการทำงานร่วมกัน โดยเน้นให้ทุกภาคส่วนเข้ามามีส่วนร่วม

“...มีคนก๊ิด เสนอมาว่าอยากทำอันนี้ อยากทำนี่ ก็เลยเอาอันนั้นมาวาง เขาบะได้คิดเองแต่เป็นความคิดมาจากหลาย ๆ ส่วน”

(...มีคนมาคิด เสนอมาว่าอยากทำอันนี้ อยากทำนี่ ก็เลยเอาอันนั้นมาวาง เราไม่ได้คิดเองแต่เป็นความคิดมาจากหลาย ๆ ส่วน)

(พระมหานันทิง ปณฺฑิตโต, สัมภาษณ์ 5 ธันวาคม 2550)

“...มันเป็นกระบวนการกันจาวบ้านทำ หนาครตันกล้าช่วยกันก๊ิด เรื่องหยงก็ตามถ้าหากก๊ิดแล้วหื้อจาวบ้านไปทำมันจะบะลูก แต่ถ้าเขาได้ช่วยกันก๊ิดมันก็จะพยายามสานต่อกันไปเรื่อย ๆ จะเห็นได้ว่ากิจกรรมหยงตัั้งยั้งตั้งวันนี้ได้ช่วยกันก๊ิดขึ้นมา หาแนวทางวิธีใด บะใจหื้อพระมหานันทิงก๊ิดขึ้นมาแล้วเอามาใจงหื้อ ๆ บะใจ ต้องช่วยกันปรึกษา”

(... มันเป็นกระบวนการชาวบ้านทำ หนาครตันกล้าร่วมกันคิด เรื่องอะไรก็ตามถ้าเราคิด แล้วให้ชาวบ้านไปทำมันไปไม่ไหว แต่ถ้าเราได้ช่วยกันคิด มันก็จะพยายามสานต่อกันไปเรื่อย ๆ จะเห็นได้ว่ากิจกรรมอะไรที่ยั่งยืนทุกวันนี้ ได้ร่วมกันคิดขึ้นมา หาแนวทางวิธีใด ไม่ใช่ให้พระมหากษัตริย์คิดขึ้นมาแล้วเอามาโยนให้ ๆ ไม่ใช่ ต้องช่วยกันปรึกษา)

(พระมหาเอนก กองเขียว, สัมภาษณ์ 1 ตุลาคม 2550)

“ทำหยังก็ปรึกษาชาวบ้านตลอดเลย ชักเตื่อก็ปรึกษาแต่กรรมการ แต่ถ้ามันนักก็ประกาศเสียงตามสาย ใ้วางก็ไปช่วยกัน”

(ทำอะไรก็ปรึกษาชาวบ้านตลอดเลย บางครั้งก็ปรึกษาแต่กรรมการ แต่ถ้ามันเยอะก็ประกาศเสียงตามสาย ใครว่างก็ไปช่วยกัน)

(นางเดือนฉาย ศรีวิชัย, สัมภาษณ์ 5 มกราคม 2551)

“เขาก็จะเสนอ เขาก็จะบอกแล้วว่าทำอะไรมาบ้าง แล้วจะขอความร่วมมือหยังฟอง จะใช้เวลาในช่วงนั้น แล้วโครงการนี้จะได้บังคับว่าต้องเข้าร่วมหมด หรือวันพระช่วงเทศน์แล้วก็จะคืนข้อมูลว่าทำอะไรไปบ้าง เห็นปัญหามา เขาจะแก้ไขอย่างไร”

(เขาก็เสนอ เขาก็จะบอกแล้วว่าทำอะไรมาบ้าง แล้วจะขอความร่วมมืออะไรบ้าง จะใช้เวลาในช่วงนั้น แล้วโครงการนี้ไม่ได้บังคับว่าต้องเข้าร่วมหมด หรือวันพระช่วงเทศน์เสร็จ ก็จะคืนข้อมูลว่าทำอะไรไปบ้าง เห็นปัญหามา เราจะแก้ไขอย่างไร)

(พระมหาบันเท็ง ปณฺฑิตโต, สัมภาษณ์ 5 ธันวาคม 2550)

จากข้อมูลข้างต้นแสดงให้เห็นว่าชาวบ้านได้มีส่วนร่วมในการทำงานชุมชนตั้งแต่กระบวนการคิด การปฏิบัติ และการประเมินผล อันเป็นการคืนข้อมูลให้กับชุมชนได้รับทราบถึงกิจกรรมต่าง ๆ ที่พวกเขาได้ร่วมกันมา อันนำไปสู่การสรุปผลว่าจะมีการทำต่อหรือปรับแก้ไขกันอย่างไรนั่นเอง

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

2. ปัจจัยภายนอก

ผลการวิจัยพบว่าปัจจัยภายนอกที่มีผลให้การใช้และการขยายผลสื่อของเล่น-การละเล่นพื้นบ้านประสบความสำเร็จประกอบด้วย ด้านนโยบาย ด้านบุคลากร ด้านงบประมาณ ด้านแรงจูงใจ และปัจจัยด้านสื่อ

2.1 ด้านนโยบาย

จากการวิจัยพบว่าในระหว่างที่บ้านหนองหล่มได้ทำการพัฒนาสุขภาพของเด็กและชุมชนผ่านการใช้และขยายผลสื่อของเล่น-การละเล่นพื้นบ้านนั้น รัฐบาลได้มีนโยบายต่าง ๆ สนับสนุนการทำงานของชุมชนท้องถิ่น อันเป็นการเปิดช่องทางให้ชาวบ้านได้ทำงานในชุมชนของตนเอง โดยนโยบายที่ส่งเสริมการทำงานเช่นนี้ ได้แก่ รัฐธรรมนูญ ปี 2540 ที่ส่งเสริมให้คนในท้องถิ่นได้มีบทบาทในการพัฒนาชุมชนของตนเอง และ โครงการหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ที่ได้ส่งเสริมภูมิปัญญาท้องถิ่นให้สามารถนำมาประกอบเป็นอาชีพกับชาวบ้านได้

ในภาคเหนือช่วงนั้นมีความเคลื่อนไหวตลอด อย่างในรัฐธรรมนูญ 2540 เนี่ย บอกได้ว่าเป็นยุคท้องถิ่นนิยม มีการส่งเสริมการวิจัยท้องถิ่นเต็มบ้านเต็มเมือง เพราะฉะนั้นช่วงนั้นมีเวทีแลกเปลี่ยน มีรายงานความก้าวหน้าวิจัยเรื่อย ๆ เหล่านี้ทำให้เห็นกันตลอด เห็นวิถีคิดเบื้องหลังเป็นตัวกระตุ้น”

(พระมหาบุญช่วย สิริธโร, สัมภาษณ์ 5 มกราคม 2551)

“ปี 45 รัฐบาลเป็นมีนโยบาย 1 ผลิตภัณฑ์ 1 ตำบล ภูมิปัญญาชาวบ้าน ก็เลยไปคู่กับตัวที่ว่าพี่อ้อยอยากทำโครงการอื่นา จะตั้งกลุ่ม คุ้มบ้านด้วยก่อน...”

(ปี 2545 รัฐบาลเขามีนโยบาย 1 ผลิตภัณฑ์ 1 ตำบล ภูมิปัญญาชาวบ้าน ก็เลยไปพูดกับหลวงพี่เทิง ว่าถ้าพี่อ้อยอยากทำโครงการอย่างนั้นนะ จะตั้งกลุ่ม หลวงพี่เห็นด้วยไหม)

(นางเดือนฉาย ศรีวิชัย, สัมภาษณ์ 5 มกราคม 2551)

2.2 ด้านบุคลากร

จากการวิจัยพบว่าผู้นำชุมชนบ้านหนองหล่มมีการใช้กลยุทธ์เครือข่าย ในการใช้และขยายผลสื่อของเล่น-การละเล่นพื้นบ้านในการพัฒนาสุขภาพะเด็กและชุมชนบ้านหนองหล่มนั้น มีส่วนในการดึงบุคลากรจากแขนงต่าง ๆ เข้ามาร่วมชี้แนะแนวทางการพัฒนาที่เป็นเหมือนเครือข่ายทางปัญญาให้กับการพัฒนาสุขภาพะเด็กและชุมชนบ้านหนองหล่ม ได้แก่ รศ.ดร.กาญจนา แก้วเทพ, พระมหาบุญช่วย สิริธโร, ดร.อาวรณ์ โอภาสพัฒนกิจ, อ.สุวัฒน์ ญาณะโค, เครือข่ายพระนักพัฒนาชนบทภาคเหนือ (คพชน.)รวมไปถึงการได้ออกไปแลกเปลี่ยนเรียนรู้ประสบการณ์จากเวทีสัมมนาแหล่งต่าง ๆ รวมถึงการไปดูงานนอกชุมชน เพราะสิ่งเหล่านี้ล้วนเป็นผลให้มีการนำความรู้ไหลเข้าสู่ชุมชนอย่างต่อเนื่องด้วย

2.3 ด้านงบประมาณ

จากผลการวิจัยพบว่าหมู่บ้านหนองหล่มถือเป็นชุมชนที่ได้รับการสนับสนุนด้านงบประมาณในการพัฒนาชุมชนจากหน่วยงานภายนอกอยู่หลายส่วน ทั้งจากองค์การบริหารส่วนตำบล สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) และ สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ(สสส.) จึงส่งผลให้การดำเนินงานไม่ติดปัญหาเรื่องของงบประมาณ ส่งผลให้การดำเนินงานไม่ค่อยมีปัญหาอันเกิดมาจากงบประมาณไม่เพียงพอ เพราะสามารถดึงงบประมาณจากส่วนต่าง ๆ มาสมทบหรือทดแทนกันไปได้

2.4 ด้านแรงจูงใจ

จากข้อมูลการวิจัยในส่วนของ บริบททางสังคม ของบ้านหนองหล่ม พบว่า บ้านหนองหล่มถือเป็นหมู่บ้านที่ได้รับรางวัลมาจากหลายหน่วยงาน ไม่ว่าจะเป็น กรมป่าไม้ กระทรวงศึกษาธิการ สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาลำพูน องค์การบริหารส่วนตำบลศรีบัวบาน ฯลฯ โดยการเป็นหมู่บ้านที่ได้รับการாரันต์ด้วยรางวัลมากมายเช่นนี้ เกิดเป็นแรงจูงใจให้กับคนในชุมชน ทั้งในส่วนของผู้นำและชาวบ้าน ที่มีแรงจูงใจอยากมีส่วนร่วมในการทำงานพัฒนาชุมชนต่อ ๆ ไป

2.5 ด้านสื่อ

จากข้อมูลบริบทชุมชนด้านการสื่อสารของบ้านหนองหล่ม พบว่า มีสื่อมวลชนเข้ามาถ่ายทำเรื่องราวเกี่ยวกับบ้านหนองหล่มอยู่หลายประเภท ไม่ว่าจะเป็นสื่อสิ่งพิมพ์ สื่อวิทยุ หรือสื่อโทรทัศน์ ทำให้เรื่องราวการพัฒนาที่เข้าขั้นการเป็นแบบอย่างของบ้านหนองหล่มได้รับการเผยแพร่สู่สังคมในวงกว้าง นำมาซึ่งความชื่นชมยินดีจากคนนอกชุมชน และแปรเปลี่ยนเป็นความภาคภูมิใจของคนในชุมชนในเวลาต่อ ๆ มา ซึ่งสิ่งเหล่านี้ได้ส่งผลโดยตรงต่อความเข้มแข็งของชุมชน อันเป็นต้นทุนที่สำคัญของชุมชนบ้านหนองหล่มอีกด้วย

จากการวิเคราะห์ผลการวิจัย ผู้วิจัยสรุปได้ว่าปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จในการใช้และขยายผลสื่อของเล่น-การละเล่นพื้นบ้าน ในการพัฒนาสุขภาพเด็กและชุมชนบ้านหนองหล่ม ประกอบด้วยปัจจัยภายในคือ ปัจจัยระดับบุคคล ได้แก่ ผู้นำความคิด ที่ดำรงตำแหน่งในระยะเวลายาวนาน เป็นที่ยอมรับจากสังคมภายนอก ขอความร่วมมือได้สูง ทุ่มเทให้กับการพัฒนา และการรู้ช่วงเวลาที่เหมาะสม โดยในส่วนของชาวบ้านนั้น มีความห่วงใยในอนาคตของลูกหลาน และการหันมาประกอบอาชีพภายในชุมชน/มีเวลาให้กับชุมชน เป็นปัจจัยสำคัญ ส่วนปัจจัยในระดับชุมชน

นั้น ได้แก่ การมี ทรัพยากรธรรมชาติสมบูรณ์ ทรัพยากรความรู้/ภูมิปัญญา ต้นทุนเรื่องความร่วมมือมีมานาน บ-ว-ร ทำงานร่วมกัน ระบบเครือข่ายเข้มแข็ง และชุมชนทำงานเน้นที่การมีส่วนร่วม

สำหรับปัจจัยภายนอกนั้นประกอบด้วย ด้านนโยบาย ด้านบุคลากร ด้านงบประมาณ ด้านแรงจูงใจ และปัจจัยด้านสื่อ

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

สรุปผลการวิจัย อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

สรุปผลการวิจัย

การวิจัยเรื่อง “กลยุทธ์การสื่อสารในการใช้และขยายผลสื่อของเล่น-การละเล่นพื้นบ้าน
สู่การพัฒนาสุขภาวะเด็กและชุมชนบ้านหนองหล่ม ตำบลศรีบัวบาน อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน”
มีวัตถุประสงค์ในการวิจัยดังต่อไปนี้

1. เพื่อศึกษากลยุทธ์การสื่อสารในการใช้และขยายผลสื่อของเล่น-การละเล่นพื้นบ้าน
สู่การพัฒนาสุขภาวะเด็กและชุมชนบ้านหนองหล่ม ตำบลศรีบัวบาน อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน
2. เพื่อศึกษาปัจจัยที่ทำให้การใช้และขยายผลสื่อของเล่น-การละเล่นพื้นบ้าน สู่การ
พัฒนาสุขภาวะเด็กและชุมชนบ้านหนองหล่ม ตำบลศรีบัวบาน อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน ประสบ
ความสำเร็จ

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ข้อมูลทั้งหมดได้มาจากการเก็บข้อมูลด้วยวิธีการต่าง ๆ ได้แก่ ข้อมูลเอกสาร (Documentary) การสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (Depth Interview) การสังเกต (Observation) และการสนทนา (Discussion) บุคคลที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาสุขภาวะเด็กและชุมชนบ้านหนองหล่ม โดยแบ่งเป็นกลุ่มผู้นำทางความคิด กลุ่มธนาคารต้นกล้า กลุ่มคนเฒ่าคนแก่ กลุ่มผู้ปกครองเด็กปฐมวัย และกลุ่มชาวบ้านที่ร่วมกิจกรรมการพัฒนาสุขภาวะเด็กและชุมชนตลอดมา รวมทั้งหมด 39 คน

ผู้วิจัยได้ใช้ระยะเวลาในการลงพื้นที่และเก็บรวบรวมข้อมูลตั้งแต่วันที่ 31 กรกฎาคม 2550 ถึงวันที่ 4 กุมภาพันธ์ 2551

ปัญหานำการวิจัยข้อ 1: มีกลยุทธ์การสื่อสารอะไรบ้างในการใช้และขยายผลสื่อของเล่น-การเล่นพื้นบ้าน สู่การพัฒนาสุขภาวะเด็กและชุมชนบ้านหนองหล่ม ตำบลศรีบัวบาน อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน

จากการวิเคราะห์ผลการวิจัยสรุปได้ว่ากลยุทธ์การสื่อสารในการใช้และขยายผลสื่อของเล่น-การเล่นพื้นบ้านในการพัฒนาสุขภาวะบ้านหนองหล่มนั้น 4 ประเด็นดังต่อไปนี้

1. กลยุทธ์การขยายองค์ประกอบการสื่อสาร
2. กลยุทธ์การผสมผสาน
3. กลยุทธ์การสื่อสารแบบมีส่วนร่วม
4. กลยุทธ์การสร้างเครือข่าย

1. กลยุทธ์การขยายองค์ประกอบการสื่อสาร

จากการวิเคราะห์ผลการวิจัยสรุปได้ว่ากลยุทธ์การสื่อสารในการใช้และขยายผลสื่อของเล่น-การเล่นพื้นบ้านสู่การพัฒนาสุขภาวะเด็กและชุมชนบ้านหนองหล่มนั้น เริ่มต้นจากการผลักดันของพระมหาบันเท็ง ปณฺฺติโต ลูกหลานบ้านหนองหล่มที่ออกไปศึกษาออกชุมชนแล้วกลับเข้ามาพัฒนาสุขภาวะเด็กและชุมชนโดยเริ่มต้นจากสื่อของเล่น-การเล่นพื้นบ้าน ซึ่งสามารถสรุปกลยุทธ์การสื่อสารของการพัฒนาสุขภาวะเด็กและชุมชนด้วยการใช้และขยายผลสื่อของเล่น-การเล่นพื้นบ้านในการพัฒนาสุขภาวะเด็กและชุมชนได้ ดังต่อไปนี้

1.1) การขยายจำนวนผู้ส่งสาร-ผู้รับสาร

พระมหาบันเท็งจึงได้ขยายผู้ส่งสารและผู้รับสารไปพร้อม ๆ กัน เริ่มต้นจากกลุ่มเด็กปฐมวัยที่เข้ามาเรียนพิเศษ ได้รับความรู้จากพระมหาบันเท็ง แล้วตั้งเป็นกลุ่มธนาคารต้นกล้า แล้วขยายต่อไปยังผู้เฒ่าผู้แก่ ครู ผู้นำชุมชน ผู้ปกครองเด็ก และชาวบ้านทั่วไป จนในที่สุดสามารถขยายฐานกลุ่มเป้าหมายออกไปอย่างกว้างขวาง

1.2) การขยายความหมายของเนื้อหาสาร (Message) ของสื่อแต่ละชนิดให้กลายเป็นสื่อพัฒนาสุขภาวะ

จากผลการวิจัยสรุปได้ว่ามีการเพิ่มความหมายของสื่อแต่ละชนิดที่ทำหน้าที่ของตัวมันแล้ว ยังได้เพิ่มความหมายเชิงสุขภาวะเข้าไปด้วย ได้แก่ สุขภาวะทางกาย จิตใจ/อารมณ์ สังคม และจิตวิญญาณ

1.3) การขยายช่องทางการสื่อสารให้กับสื่อชนิดต่าง ๆ อันได้แก่ โรงเรียน วัด บ้าน/ชุมชน

จากผลการวิจัยสรุปได้ว่าการเริ่มต้นใช้สื่อของเล่น-การละเล่นพื้นบ้านในการพัฒนาสุขภาพของเด็กและชุมชนนั้น มีการใช้ฐานปฏิบัติการอยู่ 3 แห่ง ได้แก่

- โรงเรียน เป็นสถานที่ในการจัดกิจกรรมส่งเสริมการเรียนรู้ผ่านสื่อของเล่น-การละเล่นพื้นบ้าน
- วัด เป็นสถานที่ในการจัดงาน หรือ พิธีกรรม ในวันสำคัญต่าง ๆ ในชุมชน จะมีการเล่นของเล่น-การละเล่นพื้นบ้านในวันสำคัญ ๆ เหล่านั้นด้วย
- บ้านของผู้เฒ่าผู้แก่ เนื่องจากเด็ก ๆ สามารถไปหาผู้เฒ่าผู้แก่ที่บ้านเพื่อขอให้ทำของเล่น

ต่อมาได้มีการขยายผลจากสื่อของเล่น-การละเล่นพื้นบ้าน ไปสู่สื่ออื่น ๆ ในชุดกิจกรรมโครงการ “การส่งเสริมและพัฒนาการเรียนรู้เด็กและครอบครัว” อันประกอบด้วยช่องทางการสื่อสารใหม่ ๆ ได้แก่ บริเวณศูนย์ส่งเสริมและพัฒนาการเรียนรู้ ที่ประกอบไปด้วย สระน้ำคุณธรรม บ้านหนังสือ ลานเด็กเล่น ที่ทำการธนาคารความดี ที่ทำการสหกรณ์ต้นกล้า รวมไปถึงแปลงปลูก ผักปลอดสารพิษ เต้าเผาถ่าน พื้นที่ของชุมชนในการทำกิจกรรมรดน้ำดำหัวผู้เฒ่าผู้แก่ หรือแม้แต่พื้นที่ป่ารกที่ชาวบ้านหนองหล่มไปช่วยกันแผ้วถางแล้ววาง สิ่งเหล่านี้ล้วนเป็นพื้นที่ในการทำกิจกรรมอันเป็นช่องทางพัฒนาสุขภาพของเด็กและชุมชนทั้งสิ้น

2. กลยุทธ์การผสมผสาน

จากผลการวิจัยสรุปได้ว่าการใช้และขยายผลสื่อของเล่น-การละเล่นพื้นบ้านในการพัฒนาสุขภาพของเด็กและชุมชนนั้นได้มีการปรับประยุกต์ผสมผสานของเก่าของใหม่หลายอย่าง อันได้แก่

2.1) ผู้นำโดยตำแหน่ง กับ ผู้นำทางความคิด

จากผลการวิจัยสรุปได้ว่าที่บ้านหนองหล่มประกอบด้วยผู้นำชุมชนที่ช่วยเหลืองานชุมชนมายาวนาน คือ ผู้ใหญ่บ้าน ส.อบต. คณะกรรมการหมู่บ้าน เจ้าอาวาส และมีผู้นำทางความคิดที่มีความรู้และประสบการณ์ทางการพัฒนารูปแบบใหม่ ๆ เช่น พระมหาบันเท็ง พระมหาเอก

อ.สุวัฒน์ ญาณะโค อ.อรพิน เลศักดิ์ เป็นต้น โดยผู้นำทั้ง 2 ส่วนนี้ได้ทำงานร่วมกันจึงทำให้มีการนำเอาสื่อใหม่ ๆ เข้ามาพัฒนาสุขภาพะชุมชนบ้านหนองหล่มภายใต้ความร่วมมือของคนในชุมชน

2.2) สื่อสมัยเก่า กับ สื่อสมัยใหม่

ในการพัฒนาชุมชนบ้านหนองหล่ม พระมหากันเทิง พระมหาเอนก และกลุ่มธนาคารต้นกล้า ได้ร่วมกันผลิตสื่อที่ใช้ในชุมชนอันเป็นสื่อดั้งเดิม เช่น ประเพณีการรดน้ำดำหัว กับสื่อสมัยใหม่ คือการถ่ายทำ-ตัดต่อในรูปแบบของวีซีดี ในการนำเสนอเรื่องราวของชุมชน แล้วนำมาเปิดซ้ำให้กับชาวบ้านดู จนเกิดเป็นความภาคภูมิใจแล้วมีแรงกำลังในการพัฒนาชุมชนร่วมกันในเวลาต่อ ๆ มา

2.3) กิจกรรมทางโลก กับ กิจกรรมทางธรรม

จากผลการวิจัยสรุปได้ว่าพระมหากันเทิง พระสงฆ์ผู้ริเริ่ม ผลักดันการพัฒนาสุขภาพะเด็ก และชุมชนบ้านหนองหล่ม ได้มีการผสมผสานเอาแนวคิดทางโลกกับทางธรรมเข้ามาไว้ในกิจกรรมเดียวกัน เช่น เรื่องสระน้ำคุณธรรม ที่ใช้หลักการของความเป็นคนดีมาเป็นเงื่อนไขในการเล่นน้ำ ผ่านการสะสมความดี ในกิจกรรมธนาคารต้นกล้า ซึ่งหลักของการฝาก-ถอนของการสะสมนี้เป็นระบบทางธนาคาร ซึ่งเป็นความรู้ทางโลก ทว่าตัวที่จะนำไปฝากนั้นเป็นคุณธรรม หรือ ความดี อันเป็นแนวคิดทางธรรม แต่นำมาผสมผสานกันได้อย่างลงตัว

2.4) ความรู้ภายนอก กับ ต้นทุนในชุมชน

จากผลการวิจัยสรุปได้ว่าพระมหากันเทิง กลุ่มธนาคารต้นกล้าและกลุ่มผู้นำชุมชนบ้านหนองหล่มได้มีการออกไปศึกษาดูงานจากภายนอกอยู่บ่อยครั้ง เพื่อเรียนรู้ประสบการณ์จากแหล่งต่าง ๆ แล้วนำความรู้ที่ได้มาประยุกต์ให้เข้ากับต้นทุนของชุมชนเพื่อให้เกิดการพัฒนาที่เหมาะสมกับชุมชน

3. กลยุทธ์การสื่อสารแบบมีส่วนร่วม

จากผลการวิจัยสรุปได้ว่าที่หมู่บ้านหนองหล่มนี้ ได้มีการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมอยู่เนือง ๆ อันเป็นกลยุทธ์สำคัญในการแสวงหาความร่วมมือจากชาวบ้าน และทำให้เกิดการทำงานร่วมกันในการพัฒนาสุขภาพของเด็กและชุมชนอย่างแท้จริง ซึ่งผู้วิจัยสรุปเป็นประเด็นสำคัญ ๆ ได้ดังต่อไปนี้

3.1) การสื่อสารแนวราบ (Horizontal)

กลยุทธ์การสื่อสารแนวราบ เป็นการสื่อสารที่ใช้ในการปฏิบัติการพัฒนาสุขภาพของเด็กและชุมชนอยู่อย่างเนือง ๆ ดังตัวอย่างเช่น ในการสืบค้นข้อมูลเกี่ยวกับของเล่น-การละเล่นพื้นบ้านนั้น กลุ่มต้นกล้าได้เข้าไปสอบถามพ่ออู๋ แม่อู๋ เนื่องจากคนเฒ่าคนแก่ในชุมชน กับกลุ่มต้นกล้า ส่วนใหญ่มีความเชื่อมโยงกันในฐานะญาติ หรือคนที่สนิทสนมกัน ในการสืบค้นข้อมูลเกี่ยวกับของเล่น-การละเล่นพื้นบ้านนี้จึงมักเป็นการสื่อสารแนวราบ คือ มีการถาม-ตอบ ได้กันไปมา ไม่มีกฎตายตัว ไม่มีการออกคำสั่ง แต่เป็นการพูดคุยกันในประเด็นของการถามไถ่ข้อมูลของเล่น-การละเล่นในสมัยก่อนมากกว่า

3.2) กระบวนการ (Process)

ชุมชนบ้านหนองหล่ม มีการใช้การสื่อสารแบบมีส่วนร่วมในกระบวนการเชิงปรึกษาหารือในทุกขั้นตอน ซึ่งกรณีที่เห็นได้อย่างชัดเจน คือ กรณีของการสร้างสระน้ำคุณธรรม เพราะหากชาวบ้านไม่มีส่วนร่วมทั้งกระบวนการแล้ว ก็ไม่มีทางสร้างสระน้ำคุณธรรมได้สำเร็จ ดังรายละเอียดต่อไปนี้

3.2.1.) การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ (Decision Making)

ชาวบ้านหนองหล่มมีส่วนร่วมในการตัดสินใจในการทำงานของส่วนรวมอยู่บ่อยครั้ง ที่เห็นได้ชัดเจนได้แก่ การตัดสินใจกลุ่มว่าจะสร้างสระน้ำไว้ในชุมชนหรือไม่ โดยมีเงื่อนไขว่าทุกคนต้องช่วยกันลงแรง หมุนเวียนกันมาทำทุกวันเป็นเวลา 1 เดือน แล้วผลที่ออกมาก็คือชาวบ้านลงมติร่วมกันว่าจะสร้างสระน้ำให้กับเด็ก ๆ ในชุมชน

3.2.2.) การมีส่วนร่วมในการปฏิบัติการ (Implementation)

ในกรณีของสระน้ำคุณธรรมนี้ หลังจากที่ชาวบ้านได้ร่วมกันลงมติที่จะทำสระน้ำไว้ในชุมชนแล้ว พวกเขาก็ถือเอามติในที่ประชาคมเป็นสำคัญ ดุจดังการรักษาสัญญาที่ให้กันไว้ จึงได้

มาร่วมแรงกันสร้างสระน้ำคุณธรรม ซึ่งการสร้างสระน้ำด้วยต้นทุนความร่วมมือของชุมชนบ้านหนองหล่มนี้ ย่อมแสดงถึงการมีส่วนร่วมในการปฏิบัติการของชุมชนได้เป็นอย่างดี

3.2.3.) การมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์ (Benefits)

ในส่วนของ การมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์นี้ คนเกือบทุกกลุ่มที่ได้รับผลประโยชน์จากการพัฒนาสุขภาพเด็กและชุมชน ในกรณีของการสร้างสระน้ำคุณธรรมนี้ ผู้รับผลประโยชน์หลักคือเด็ก ๆ ที่ได้รับผลประโยชน์จากการได้เล่นน้ำ ส่วนผู้ใหญ่ นั้น อาจไม่ได้รับผลประโยชน์โดยตรง แต่เป็นการรับประโยชน์สืบทอดกันเป็นทอดๆ คือ กิจกรรมรวมพลคนปลูกผัก กลุ่มปุ๋ยหมัก และกลุ่มผู้เลี้ยงวัว เป็นลำดับ ดังแสดงให้เห็นในแผนภาพที่ 35 แสดงกลุ่มอาชีพต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นอย่างเชื่อมโยงกันและกัน และอาชีพเหล่านี้ล้วนกลายมาเป็นรายได้เสริมให้กับชุมชนทั้งสิ้น

3.2.4.) การมีส่วนร่วมในการประเมินผล (Evaluation)

ในส่วนของ การประเมินผลนี้ อาจมีจำนวนผู้เข้าร่วมไม่มากเท่ากับ 3 ชั้นแรก เนื่องจากเป็นส่วนของการประเมินและสรุปผล ที่ต้องใช้ทักษะหลายประการในการบูรณาการกัน ซึ่งในขั้นนี้มักเป็นกลุ่มผู้นำความคิดในชุมชน ทว่าเมื่อได้ผลของการประเมินอย่างไร ก็มักมีการคืนข้อมูลให้กับชุมชนในเวลาต่อมา

3.3) ระยะเวลา (Long Term)

การใช้และขยายผลสื่อของเล่น-การละเล่นพื้นบ้านในการพัฒนาสุขภาพเด็กและชุมชนบ้านหนองหล่มนั้น ได้ใช้ระยะเวลาที่ยาวนาน ในการคิดและดำเนินการ เริ่มตั้งแต่ที่พระมหาบันเท็ง กลับเข้ามาอยู่ในชุมชนเมื่อปี 2545 จวบจนพระมหาบันเท็งได้ออกไปศึกษาต่อข้างนอกชุมชนอีกครั้ง ใช้เวลาร่วม 6 ปี ทว่า 6 ปีนี้ก็มีเปลี่ยนแปลงในทางที่ดีกับชุมชนอย่างมาก

3.4) ความเป็นกลุ่ม (Collective)

ในการทำงานด้านการพัฒนาสุขภาพเด็กและชุมชนบ้านหนองหล่มนี้ มีการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมที่เน้นการเชิญชวนกลุ่มบุคคลที่เกี่ยวข้องเข้าร่วมในกระบวนการตัดสินใจและดำเนินการต่าง ๆ ที่เห็นได้ชัดเจนคือ กรณีของการที่มีการจัดค่ายกลางวันที่โรงเรียนวัดหนองหล่ม ที่ได้เชิญ

ผู้ปกครองเด็กมาเป็นวิทยากร โดยให้เป็นวิทยากรสอนในสิ่งที่ผู้ปกครองแต่ละท่านถนัด ส่วนกรณีของการสร้างสระน้ำคุณธรรมก็มีการดึงกลุ่มคนในชุมชนเข้ามาทำงานร่วมกันเป็นทีม ด้วยการแบ่งเวรกันมาสร้างสระน้ำคุณธรรม เพราะหากไม่มีกระบวนการกลุ่ม หรือคณะทำงานที่เป็นทีมแล้ว ก็ไม่สามารถสร้างสระน้ำคุณธรรมให้เสร็จได้ภายใน 30 วัน โดยไม่เสียค่าใช้จ่ายเป็นค่าจ้างแรงงานแม้แต่หน่วย

3.5) กับชุมชน (With Community)

จากผลการวิจัยสรุปได้ว่าชุมชนบ้านหนองหล่มมีการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมเน้นการทำงานระหว่างคนในชุมชน และกลุ่มคนภายนอกที่เข้ามาทำงานร่วมกัน โดยสมาชิกในชุมชนเป็นผู้ริเริ่มวางแผน และดำเนินการต่าง ๆ เป็นกิจกรรมที่คนในชุมชนเป็นผู้ร่วมกันคิดและวางโครงสร้างกิจกรรมขึ้นมานั่นเอง

3.6) ความเจาะจง (Specific)

การใช้สื่อของเล่น-การละเล่นพื้นบ้าน เป็นการพัฒนาแบบมีเป้าหมายเจาะจงไปที่การพัฒนาสุขภาพเด็กและชุมชน โดยมีการเรียนรู้และปรับเปลี่ยนเนื้อหาสาระ ของกิจกรรมต่าง ๆ เช่น การเปลี่ยนเนื้อหาของพิธีรดน้ำดำหัวผู้เฒ่าผู้แก่ ที่ปรับเปลี่ยนให้ลูกหลานเป็นฝ่ายไปหาผู้เฒ่าผู้แก่ เป็นการขอสุมมาคาราวะ ผู้เฒ่าผู้แก่แทน เป็นต้น ซึ่งสิ่งเหล่านี้แสดงให้เห็นถึงความละเอียดอ่อนในการเปลี่ยนแปลงความหมาย และเนื้อหาของกิจกรรมที่จัดขึ้น

3.7) ความจำเป็นของประชาชน (People Needs)

จากผลการวิจัยสรุปได้ว่าในชุมชนบ้านหนองหล่มมีการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมที่ให้ความสำคัญกับการหารือร่วมกันของคนในชุมชนถึงปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น อันนำไปสู่การหาแนวทางในการแก้ไขร่วมกัน ซึ่งไม่เพียงชาวบ้านเท่านั้น กลุ่มเด็ก ๆ ก็เป็นกลุ่มที่เข้ามามีส่วนร่วมในการคิดด้วย จนเกิดเป็นกิจกรรมรวมพลคนปลูกผัก รวมพลคนเอาถ่าน จนสามารถกลับกลายมาเป็นรายได้เสริมให้กับชาวบ้านจนถึงปัจจุบัน

3.8) ความเป็นเจ้าของ (Ownership)

ชาวบ้านหนองหล่มทุกกลุ่ม ไม่ว่าจะเป็กลุ่มผู้นำ กลุ่มผู้เฒ่าผู้แก่ กลุ่มชาวบ้าน หรือกลุ่มเด็กและเยาวชนได้มีส่วนร่วมในกิจกรรมอันเสริมสร้างสุขภาพเด็กและชุมชน ที่เห็นได้อย่างชัดเจนได้แก่ สระน้ำคุณธรรม ที่มีการระดมความคิดก่อนสร้าง ระดมทุน ระดมแรง และที่สำคัญเป็นการระดมใจในการทำงานร่วมกัน จึงเกิดความรู้สึกถึงความเป็นเจ้าของร่วมกันของคนในชุมชนในที่สุด

3.9) ความสำนึก (Consciousness)

จากผลการวิจัยสรุปได้ว่าในชุมชนบ้านหนองหล่มมีการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมที่ให้ความสำคัญกับการยกระดับความสำนึกและความเข้าใจของสาธารณชนที่มีต่อเรื่องต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในชุมชน ตลอดจนร่วมกันหาทางออก ดังที่เห็นอย่างชัดเจนในการสร้างจิตสำนึกรักชุมชนผ่านกิจกรรมบำเพ็ญสาธารณะประโยชน์

4.) กลยุทธ์การสื่อสารเพื่อสร้างเครือข่าย

จากผลการวิจัยสรุปได้ว่ากลยุทธ์ด้านเครือข่ายถูกนำมาใช้ในการพัฒนาสุขภาพของเด็กและชุมชนอยู่หลายครั้ง โดยสามารถแบ่งตามประเภทของเครือข่ายได้ 3 ประเภท ได้แก่ เครือข่ายทางปัญญา เครือข่ายทางราชการ และเครือข่ายสื่อมวลชน ดังรายละเอียดต่อไปนี้

3.5.1) เครือข่ายทางปัญญา

เครือข่ายทางปัญญาในที่นี้ ผู้วิจัยได้หมายความว่าผู้ให้ความรู้ ประสบการณ์ หรือภูมิปัญญาต่าง ๆ อันสามารถนำมาบูรณาการแล้วเป็นส่วนหนึ่งในการขับเคลื่อนกิจกรรมต่าง ๆ ในการใช้และขยายผลสื่อของเล่น-การละเล่นพื้นบ้าน ในการพัฒนาสุขภาพของเด็กและชุมชน ได้แก่

□ รศ.ดร.กาญจนา แก้วเทพ

รศ.ดร. กาญจนา แก้วเทพ ได้เป็นบุคลากรคนสำคัญในการสอนหลักสูตรพระนักวิจัยให้กับพระมหากษัตริย์ ทำให้พระมหากษัตริย์ได้ทราบถึงแนวคิด ทิศทางการวิจัย พร้อมกับได้รับคำปรึกษา ตลอดจนการชี้แนะแนวทางจากรศ.ดร.กาญจนา ในระหว่างที่พระมหากษัตริย์ดำเนินการพัฒนาสุขภาพของเด็กและชุมชนบ้านหนองหล่ม ซึ่งเปรียบเป็นดั่งโคมอุสุภากาศทางการวิจัยแก่พระมหากษัตริย์นั่นเอง

□ พระมหาบุญช่วย สิริธโร

พระมหาบุญช่วย สิริธโร มีตำแหน่งเป็นผู้อำนวยการมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยและผู้อำนวยการสถานบันโพธิยาลัย รวมทั้งเป็นอาจารย์ที่ปรึกษาของพระมหากษัตริย์ในการทำวิทยานิพนธ์เรื่อง การประยุกต์พุทธธรรมเพื่อการส่งเสริมพัฒนาการเด็กปฐมวัย และยังได้ติดตาม

การทำงานวิจัยเกี่ยวกับเกี่ยวกับการพัฒนาสุขภาพของเด็กและชุมชนบ้านหนองหล่มมาอย่างต่อเนื่อง พร้อมทั้งให้คำชี้แนะ และร่วมทำกิจกรรมในพื้นที่อยู่บ่อยครั้ง

□ ดร.อวารณ์ โสภาสพัฒนกิจ

ดร.อวารณ์ โสภาสพัฒนกิจ มีตำแหน่งเป็นผู้ประสานงานสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) สำนักงานภาค และเป็นหนึ่งในทีมที่ปรึกษาในการทำวิทยานิพนธ์ ระดับปริญญาโท ของพระมหาบันเท็ง ที่ได้ดูแลในส่วนของ การตอบเนื้อหาตามวัตถุประสงค์ของวิทยานิพนธ์ รวมถึง การดูแลเรื่องความก้าวหน้าของงานวิจัยที่พระมหาบันเท็งรับเงินสนับสนุนจาก สกว. เพื่อทำโครงการต่าง ๆ

□ อาจารย์สุวัฒน์ ญาณะโค

อาจารย์สุวัฒน์ ญาณะโค ผู้อำนวยการโรงเรียนวัดหนองหล่มที่ทำงานอยู่โรงเรียนวัดหนองหล่มมาเป็นระยะเวลาานาน รู้จักชาวบ้าน รู้จักชุมชน ประกอบกับเป็นผู้ชอบแสวงหาข่าวสาร ความรู้ นวัตกรรมทางการศึกษาเข้ามาในโรงเรียนเสมอ ๆ นอกจากนี้ อ.สุวัฒน์ ยังเป็นหนึ่งในทีมวิจัยสื่อพื้นบ้าน ประเภทกลองสะบัดชัย จึงมีความรู้ความเข้าใจในเรื่องของสื่อพื้นบ้านเป็นอย่างดี และเป็น ผู้สนับสนุนที่สำคัญของการสื่อสารเพื่อการพัฒนาสุขภาพของเด็กและชุมชนบ้านหนองหล่มด้วย

□ เครือข่ายพระนักพัฒนาชนบทภาคเหนือ (คพชน.)

การที่พระมหาบันเท็งได้เป็นหนึ่งในคณะกรรมการเครือข่ายพระนักพัฒนาภาคเหนือ ทำให้มี โอกาสได้ออกไปแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับทางเครือข่ายอย่างต่อเนื่อง มีทั้งการรับความรู้จากภายนอก เข้ามาพัฒนาสุขภาพของเด็กและชุมชน รวมถึงการนำความรู้ของชุมชนออกไปเผยแพร่ด้วย อันเป็น การแลกเปลี่ยนเรียนรู้กันภายในเครือข่าย

□ เวทีสัมมนาแหล่งต่าง ๆ

พระมหาบันเท็ง ผู้นำชุมชน กลุ่มต้นกล้า และอาจารย์โรงเรียนวัดหนองหล่ม จัดเป็นกลุ่ม ผู้นำทางความคิดของชุมชนบ้านหนองหล่ม ที่มีการเข้าร่วมการอบรมสัมมนาจากแหล่งต่าง ๆ อยู่

บ่อยครั้ง อันเป็นการแสวงหาข้อมูล ข่าวสาร อันเป็นต้นทุนทางความรู้ และภูมิปัญญาที่จะสามารถนำมาใช้กับการพัฒนาสุขภาวะเด็กและชุมชนอยู่เนื่อง ๆ

□ การดูงาน

ในการคิดกิจกรรมเพื่อใช้เป็นสื่อเพื่อสานสร้างสุขภาวะเด็กและชุมชน ในแต่ละครั้ง ผู้วิจัยสรุปได้ว่าการจัดกิจกรรมนั้น ไม่ได้เกิดขึ้นมาอย่างล่อย ๆ ทว่า กลุ่มผู้นำความคิดบ้านหนองหล่มได้มีการเตรียมข้อมูลมาเป็นอย่างดี ด้วยการศึกษาดูงานจากพื้นที่อื่นที่ประสบความสำเร็จ แล้วนำมาปรับใช้ให้เหมาะสมกับบริบทชุมชนของตนเอง

3.5.2. เครือข่ายทางราชการ

หมู่บ้านหนองหล่มได้สร้างเครือข่ายทางราชการได้จำนวนมาก โดยผู้วิจัยแบ่งตามประเภทของประโยชน์ที่ได้รับเป็น 2 ชนิด ได้แก่ ประโยชน์ด้านการสนับสนุนงบประมาณ-เครื่องมือดำเนินการ และ ความปรารถนาคือ-มีชื่อเสียงจากการที่ข้าราชการระดับสูงของจังหวัดเข้ามาเยี่ยมเยียน

□ สนับสนุนงบประมาณ และเครื่องมือดำเนินการ

บ้านหนองหล่มได้รับการสนับสนุนงบประมาณจากหลายแห่งในการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ภายในชุมชน เช่น สถาบันกองทุนสนับสนุนการวิจัย(สกว.) และสำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.) รวมถึงงบประมาณที่องค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.) จัดสรรให้ในแต่ละปีด้วย ดังนั้นจึงทำให้การดำเนินงานในส่วนของกาใช้งบประมาณไม่ได้ติดขัดมากนัก

□ การเยี่ยมเยียนหมู่บ้านของข้าราชการระดับสูง

ในปี 2549 นายอุดม พัวสกุล ผู้ว่าราชการจังหวัดลำพูน เดินทางมาเยี่ยมเยียนบ้านหนองหล่ม และยังมีข้าราชการระดับสูงอีกหลายท่านที่เข้ามาเยี่ยมเยียน หรือดูงานในชุมชน อยู่บ่อยครั้ง ซึ่งการเข้ามาของข้าราชการระดับสูงนี้ สร้างความภาคภูมิใจให้กับพวกเขาเป็นอย่างมาก เนื่องจากในอดีตที่ผ่านมา ยังไม่เคยมีผู้ว่าราชการ นายอำเภอ หรือข้าราชการระดับสูงเข้ามาในชุมชน ดังนั้น การที่พระมหาบันเท็ง และกลุ่มต้นกล้าร่วมกันทำเรื่องเชิญข้าราชการระดับสูงเข้ามาดูงาน หรือร่วม

กิจกรรม เป็นประธานเปิด-ปิดงานต่าง ๆ ทำให้ผู้นำชุมชนและชาวบ้านรู้สึกประทับใจ และภูมิใจที่มีข้าราชการให้ความสำคัญ ทั้งที่ผ่านมาไม่เคยปรากฏมาก่อน

3.5.3 เครือข่ายสื่อมวลชน

□ บริษัททีวีบูรพาจำกัด

จากผลการวิจัยสรุปได้ว่ามีสื่อสนใจเข้ามาถ่ายทำในบ้านหนองหล่มหลายแขนง เช่น ป่าชุมชน แต่เครือข่ายสื่อมวลชนที่สนใจในประเด็นของการพัฒนาสุขภาวะเด็กและชุมชนนั้น ได้แก่ บริษัททีวีบูรพาจำกัด ที่เริ่มต้นจากการอ่านบทความ “รอยทางนี้...น่ารัก” จากหนังสือพิมพ์กรุงเทพธุรกิจ ต่อมาจึงค้นหาที่อยู่ของวัดหนองหล่ม จนในที่สุดก็เข้ามาถ่ายทำรายการคนค้นคน และในเวลาต่อมาก็จัดกิจกรรม “สิ่งก่อสร้างค่าย ค่ายสร้างคน” นิตยสาร ค.คน

ทั้งหมดนี้ล้วนเป็นสื่อมวลชนที่เผยแพร่เรื่องราวบ้านหนองหล่มในวงกว้าง ดังนั้นจึงทำให้หมู่บ้านหนองหล่มเป็นที่รู้จักมากขึ้น เมื่อชาวบ้านได้รับชมสื่อที่เข้ามาถ่ายทำในชุมชน แล้วแพร่กระจายไปทั่วประเทศ จึงเกิดความภาคภูมิใจ และกลายเป็นตัวสอดประสานความร่วมมือของชุมชนให้เข้มแข็งขึ้นอีกด้วย

ปัญหานำการวิจัยข้อ 2: มีปัจจัยอะไรบ้างที่ทำให้การใช้และขยายผลสื่อของเล่น-การเล่นพื้นบ้าน สู่การพัฒนาสุขภาวะเด็กและชุมชนบ้านหนองหล่ม ตำบลศรีบัวบาน อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน ประสบความสำเร็จ

จากการวิจัยสรุปได้ว่า เบื้องหลังความสำเร็จในการพัฒนาสุขภาวะเด็กและชุมชนของบ้านหนองหล่มนั้น คือ การทำงานที่สอดคล้องประสานกันอย่างเป็นระบบ และต่อเนื่องของบุคคลกลุ่มต่าง ๆ ในชุมชน ไม่ว่าจะเป็นกลุ่มผู้นำ พระ กลุ่มธนาคารต้นกล้า ผู้ปกครองเด็กปฐมวัย และชาวบ้านทั่วไป ซึ่งผู้วิจัยพบว่า มีปัจจัยที่นำมาซึ่งความสำเร็จนั้นอยู่ 2 ระดับ ได้แก่ ปัจจัยภายใน และปัจจัยภายนอก

1. ปัจจัยภายใน

1.1 ปัจจัยระดับบุคคล

● ผู้นำความคิด (Opinion Leader)

กลุ่มผู้นำความคิดในชุมชนบ้านหนองหล่ม ทั้งที่เป็นผู้นำชุมชน ได้แก่ ผู้ใหญ่บ้าน อบต. และผู้นำทางจิตวิญญาณ ได้แก่ พระมหากันเทิง พระครูวรภิกษานุยุต อาจารย์สุวัฒน์ อาจารย์อรพิณ ล้วนเป็นบุคคลสำคัญในการขับเคลื่อนการดำเนินงานกิจกรรม

- ผู้นำดำรงตำแหน่งในระยะเวลายาวนาน

ผู้นำแต่ละท่านที่กล่าวถึงข้างต้น ล้วนอยู่ในตำแหน่งหน้าที่นานนับ 10 ปี โดยการที่มีผู้นำชุมชน และผู้นำทางความคิด ได้ทำงานต่อเนื่องกันมานานเช่นนี้ ส่งผลต่อความต่อเนื่องของในแต่ละภาคส่วนที่ตนรับผิดชอบด้วย

- เป็นที่ยอมรับจากสังคมภายนอก

ผู้นำชุมชนบ้านหนองหล่มได้รับการยอมรับจากสังคมภายนอก โดยผู้ใหญ่บ้านหนองหล่ม นับตั้งแต่ตั้งหมู่บ้านมาจนถึงปัจจุบัน มีผู้ใหญ่บ้าน 3 คน และทั้ง 3 คนได้รับตำแหน่งผู้ใหญ่บ้านแทนทองคำ ซึ่งถือเป็นตำแหน่งอันทรงเกียรติของการเป็นผู้ใหญ่บ้าน ดังนั้นจึงส่งผลให้ชาวบ้านยอมรับในตัวผู้นำ และทำตามแนวทางการพัฒนาของผู้ใหญ่บ้านด้วย

- ขอความร่วมมือได้สูง

ผู้นำทั้ง 3 สถาบัน ได้แก่ ผู้นำชุมชน ผู้นำทางศาสนา และอาจารย์ในโรงเรียนได้ออกปากให้ชาวบ้านได้มาทำกิจกรรมร่วมกันก็จะได้รับการตอบรับจากชาวบ้านเป็นอย่างดี โดยเฉพาะเจ้าอาวาส และพระมหาบันเทิง ที่มีพลังในการดึงความร่วมมือจากชาวบ้านได้สูงตลอดมา

- ทุ่มเทให้กับการพัฒนา

ผู้นำชุมชนบ้านหนองหล่ม โดยเฉพาะผู้ใหญ่บ้าน และอบต. เป็นผู้ทุ่มเทให้กับการพัฒนาหมู่บ้านมาเป็นระยะเวลาานาน

- การรู้ช่วงเวลาที่เหมาะสม

การที่ผู้นำชุมชนมีวิถีชีวิตเฉกเช่นเดียวกับชาวบ้าน เมื่อมีการสื่อสารกันภายในชุมชน ทำให้ทราบความเคลื่อนไหวว่าช่วงเวลาไหน ชาวบ้านมีภารกิจอะไร ช่วงไหนว่าง และช่วงไหนเหมาะสมที่จะทำกิจกรรมต่าง ๆ ร่วมกันในชุมชน เช่นในช่วงฤดูกาลทำนาจะไม่มีการทำกิจกรรมมากนัก แต่หากพ้นช่วงที่ต้องทำนาไปแล้ว ก็จะเป็นพื้นที่ของกิจกรรมเพื่อชุมชน

● ชาวบ้าน

- ห่วงใยในอนาคตของลูกหลาน

ความห่วงใยในอนาคตของลูกหลาน ต้องการให้ลูกหลานเป็นคนดี เป็นสิ่งที่ตรงกันกับแนวคิดของการทำกิจกรรมต่าง ๆ ที่ต้องการเห็นเด็ก ๆ ลูกหลานของชุมชนเติบโตขึ้นมาด้วยการเป็นคนเก่ง คนดี และมีความสุข จึงทำให้ผู้ปกครองเล็งเห็นแล้วว่าการร่วมส่งเสริมทำกิจกรรมร่วมกันเช่นนี้ จะส่งผลดีต่อลูกหลานในอนาคตด้วย

- หันมาประกอบอาชีพภายในชุมชน/มีเวลาให้กับชุมชน

การทำอาชีพเสริมนอกฤดูกาลทำนาในชุมชน เช่น การปลูกผัก การทอผ้า ทำให้มีเวลาส่วนใหญ่อยู่ในชุมชน เนื่องจากทำงานอยู่กับบ้าน ดังนั้นเมื่อชุมชนได้มีการจัดกิจกรรมต่าง ๆ ก็สามารถเข้าร่วมกิจกรรมนั้น ๆ ได้

1.2 ปัจจัยระดับชุมชน

1.2.1 ทรัพยากรธรรมชาติสมบูรณ์

จากการวิจัยพบว่า การที่หมู่บ้านหนองหล่มมีทรัพยากรธรรมชาติที่สมบูรณ์ได้ กลายมาเป็นปัจจัยสำคัญในการพัฒนาสุขภาพของเด็กและชุมชนได้

1.2.2 ทรัพยากรความรู้/ภูมิปัญญา

หมู่บ้านหนองหล่มเป็นหมู่บ้านที่อุดมสมบูรณ์ไปด้วยทรัพยากรความรู้ และภูมิปัญญา หลายอย่าง ดังนั้นพระมหากษัตริย์และกลุ่มต้นกล้าจึงเป็นผู้รับอาสาเป็นผู้รื้อฟื้นความรู้และภูมิปัญญาต่าง ๆ ออกมาจากผู้รู้ในชุมชน เช่น ผู้เฒ่าผู้แก่ แล้วดึงออกมาเป็นความรู้ที่ให้ลูกหลานในชุมชนได้สืบทอด ไม่ว่าจะเป็นความรู้เรื่องการทำของเล่นพื้นบ้าน การปลูกผัก การเผาถ่าน ซึ่งกิจกรรมต่าง ๆ เหล่านี้ล้วนนำฐานความรู้มาจากภูมิปัญญาและประสบการณ์ของคนในชุมชนนี้ทั้งสิ้น

1.2.3 ต้นทุนเรื่องความร่วมมือมีมานาน

ก่อนที่จะมีการใช้และขยายผลของเล่น-การละเล่นพื้นบ้านในการพัฒนาสุขภาพเด็กและชุมชนนั้น ชุมชนบ้านหนองหล่มได้มีต้นทุนการทำงานร่วมกันมานาน โดยเป็นการทำงานร่วมกันในประเด็นของป่าชุมชน แต่ยังไม่ได้มีการทำงานที่มุ่งเน้นที่สุขภาพะ จึงเป็นต้นทุนอันดี และสามารถนำมาใช้ในการต่อยอดในโครงการต่าง ๆ ต่อ ๆ มา

1.2.4 บ้าน-วัด-โรงเรียน ทำงานร่วมกัน

จากการวิจัยสรุปได้ว่าสถาบันต่าง ๆ ในชุมชนบ้านหนองหล่ม ได้แก่ บ้าน วัด และโรงเรียน ได้มีการทำงานร่วมกันมายาวนาน มีการสอดประสานความร่วมมือกันเป็นอย่างดีในการพัฒนาชุมชนบ้านหนองหล่ม

1.2.5 ระบบเครือญาติเข้มแข็ง

จากการที่พระมหากษัตริย์กับกลุ่มธนาคารต้นกล้าร่วมกันทำกิจกรรมตามหาเครือญาติ จนได้ผลลัพธ์ออกมาว่าชาวบ้านส่วนใหญ่มีต้นตระกูลที่เชื่อมโยงกัน ทำให้คนในชุมชนบ้านหนองหล่ม

ล้วนเป็นญาติพี่น้องกัน ดังนั้นจึงส่งผลต่อความร่วมมือที่ตามมา เนื่องจากความรู้สึก ความสำนึกว่าทุกคนล้วนเป็นญาติพี่น้องกัน ดังนั้นต้องช่วยเหลือกัน

1.2.6 ชุมชนทำงานเน้นที่การมีส่วนร่วม

จากการวิจัยสรุปได้ว่าชุมชนบ้านหนองหล่มมีการทำงานร่วมกัน โดยเน้นให้ทุกภาคส่วนเข้ามามีส่วนร่วมในการทำงานชุมชนตั้งแต่กระบวนการคิด การปฏิบัติ และการประเมินผล อันเป็นการคืนข้อมูลให้กับชุมชนได้รับทราบถึงกิจกรรมต่าง ๆ ที่พวกเขาได้ร่วมกันมา อันนำไปสู่การสรุปผลว่าจะมีการทำต่อหรือปรับแก้ไขกันอย่างไร

2. ปัจจัยภายนอก

2.1 ด้านนโยบาย

ในระหว่างที่บ้านหนองหล่มได้ทำการพัฒนาสุขภาวะเด็กและชุมชนผ่านการใช้และขยายผลสื่อของเล่น-การละเล่นพื้นบ้านนั้น รัฐบาลได้มีนโยบายต่าง ๆ สนับสนุนการทำงานของชุมชนท้องถิ่น อันเป็นการเปิดช่องทางให้ชาวบ้านได้ทำงานในชุมชนของตนเอง โดยนโยบายที่ส่งเสริมการทำงานเช่นนี้ ได้แก่ รัฐธรรมนูญ ปี 2540 ที่ส่งเสริมให้คนในท้องถิ่นได้มีบทบาทในการพัฒนาชุมชนของตนเอง และ โครงการหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ที่ได้ส่งเสริมภูมิปัญญาท้องถิ่นให้สามารถนำมาประกอบเป็นอาชีพกับชาวบ้านได้

2.2 ด้านบุคลากร

จากการวิจัยสรุปได้ว่าผู้นำชุมชนบ้านหนองหล่มมีการใช้กลยุทธ์เครือข่าย ในการใช้และขยายผลสื่อของเล่น-การละเล่นพื้นบ้านในการพัฒนาสุขภาวะเด็กและชุมชนบ้านหนองหล่มนั้น มีส่วนในการดึงบุคลากรจากแขนงต่าง ๆ เข้ามาร่วมชี้แนะแนวทางการพัฒนาที่เป็นเหมือนเครือข่ายทางปัญญาให้กับการพัฒนาสุขภาวะเด็กและชุมชนบ้านหนองหล่ม ได้แก่ รศ.ดร.กาญจนา แก้วเทพ, พระมหาบุญช่วย สิริธโร, ดร.อวารณ์ โอบาสพัฒนกิจ, อ.สุวัฒน์ ญาณะโค, เครือข่ายพระนักพัฒนาชนบทภาคเหนือ (คพชน.) รวมถึงการได้ออกไปแลกเปลี่ยนเรียนรู้ประสบการณ์จากเวทีสัมมนาแหล่งต่าง ๆ รวมถึงการไปดูงานนอกชุมชน เพราะสิ่งเหล่านี้ล้วนเป็นผลให้มีการนำความรู้ไหลเข้าสู่ชุมชนอย่างต่อเนื่องด้วย

2.3 ด้านงบประมาณ

จากผลการวิจัยสรุปได้ว่าหมู่บ้านหนองหล่มถือเป็นชุมชนที่ได้รับการสนับสนุนด้านงบประมาณในการพัฒนาชุมชนจากหน่วยงานภายนอกอยู่หลายส่วน ทั้งจากองค์การบริหารส่วนตำบล สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) และ สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.) จึงส่งผลให้การดำเนินงานไม่ติดปัญหาเรื่องของงบประมาณ ส่งผลให้การดำเนินงานไม่ค่อยมีปัญหาอันเกิดมาจากงบประมาณไม่เพียงพอ เพราะสามารถดึงงบประมาณจากส่วนต่าง ๆ มาสมทบหรือทดแทนกันไปได้

2.4 ด้านแรงจูงใจ

จากข้อมูลการวิจัยสรุปได้ว่า บ้านหนองหล่มถือเป็นหมู่บ้านที่ได้รับการรางวัลมาจากหลายหน่วยงาน ไม่ว่าจะเป็น กรมป่าไม้ กระทรวงศึกษาธิการ สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาลำพูน องค์การบริหารส่วนตำบลศรีบัวบาน ฯลฯ โดยการเป็นหมู่บ้านที่ได้รับการการันตีด้วยรางวัลมากมายเช่นนี้ เกิดเป็นแรงจูงใจให้กับคนในชุมชน ทั้งในส่วนของผู้นำและชาวบ้าน ที่จะมีแรงจูงใจอยากมีส่วนร่วมในการทำงานพัฒนาชุมชนต่อ ๆ ไป

2.5 ด้านสื่อ

จากข้อมูลบริบทชุมชนด้านการสื่อสารของบ้านหนองหล่ม สรุปได้ว่ามีสื่อมวลชนเข้ามาถ่ายทำเรื่องราวเกี่ยวกับบ้านหนองหล่มอยู่หลายประเภท ไม่ว่าจะเป็นสื่อสิ่งพิมพ์ สื่อวิทยุ หรือสื่อโทรทัศน์ ทำให้เรื่องราวการพัฒนาที่เข้ารับการเป็นแบบอย่างของบ้านหนองหล่มได้รับการเผยแพร่สู่สังคมในวงกว้าง นำมาซึ่งความชื่นชมยินดีจากคนนอกชุมชน และแปรเปลี่ยนเป็นความภาคภูมิใจของคนในชุมชนในเวลาต่อ ๆ มา ซึ่งสิ่งเหล่านี้ได้ส่งผลโดยตรงต่อความเข้มแข็งของชุมชน อันเป็นต้นทุนที่สำคัญของชุมชนบ้านหนองหล่มอีกด้วย

อภิปรายผลการวิจัย

ปัญหานำการวิจัยข้อ 1: มีกลยุทธ์การสื่อสารอะไรบ้างในการใช้และขยายผลสื่อของเล่น-การละเล่นพื้นบ้าน สู่การพัฒนาสุขภาวะเด็กและชุมชนบ้านหนองหล่ม ตำบลศรีบัวบาน อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน

โดยการอภิปรายผลการวิจัยในปัญหานำข้อ 1 นี้ ผู้วิจัยพบว่า มีกลยุทธ์การสื่อสารที่สำคัญอยู่ 4 ประเด็น ได้แก่ การขยายองค์ประกอบการสื่อสาร, การผสมผสาน, การสื่อสารแบบมีส่วนร่วม และกลยุทธ์การสร้างเครือข่ายเครือข่าย ดังรายละเอียดตามแผนภาพต่อไปนี้

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

แผนภาพที่ 43 แสดงการอภิปรายผลปัญหานำวิจัยข้อที่ 1

1. กลยุทธ์การขยายองค์ประกอบการสื่อสาร

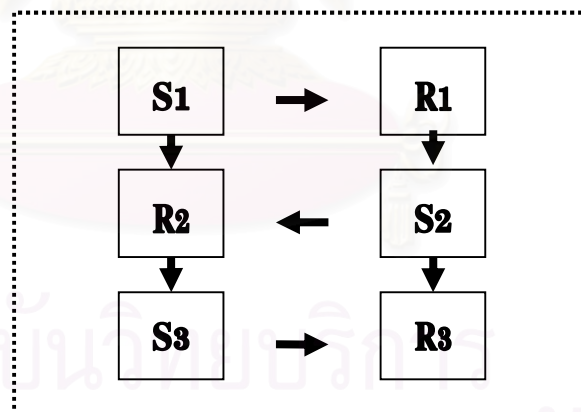
จากผลการวิจัยพบว่ากลยุทธ์การสื่อสารในการใช้และขยายผลสื่อของเล่น-การละเล่นพื้นบ้านสู่การพัฒนาสุขภาวะเด็กและชุมชนบ้านหนองหล่ม นั้นเริ่มต้นจากการผลักดันของพระมหาบันเทิง ปณฺทิตโต ลูกหลานบ้านหนองหล่มที่ออกไปศึกษาออกชุมชน แต่ตัวพระมหาบันเทิงเพียงคนเดียวคงไม่สามารถที่จะพัฒนาสุขภาวะเด็กและชุมชนได้สำเร็จ จึงต้องหา “ตัวช่วย” โดยหากจะวิเคราะห์หลักกลยุทธ์ของพระมหาบันเทิงตามแบบจำลองกระบวนการสื่อสารของ Harold Lasswell (อ้างถึงใน ปรมะ สตเวทิน, 2546) ว่าองค์ประกอบของกระบวนการสื่อสารประกอบไปด้วย 5 ส่วน ได้แก่ ผู้ส่งสาร (Sender), สาร (Message), สื่อ (Media), ผู้รับสาร (Receiver) และผลของการสื่อสาร (Effect) ซึ่งจากผลการวิจัยพบว่าพระมหาบันเทิงที่เป็นผู้ส่งสารมีเป้าหมายที่ตั้งไว้ คือ สุขภาวะที่ดีของเด็กและชุมชน ซึ่งถือเป็นผล (Effect) หรือเป้าหมายของการพัฒนาด้วยการใช้กลยุทธ์การสื่อสารอันได้แก่การขยายกลุ่มผู้ส่งสาร-ผู้รับสาร การขยายความหมายของสื่อ และการขยายช่องทางการสื่อสาร ดังรายละเอียดต่อไปนี้

- **การขยายจำนวนผู้ส่งสาร-ผู้รับสาร** เนื่องจากการทำงานเพียงคนเดียวย่อมไม่สามารถสร้างสุขภาวะเด็กและชุมชนได้สำเร็จ พระมหาบันเทิงผู้เป็นดั่งหัวเรี่ยวหัวแรงในการพัฒนาสุขภาวะเด็กและชุมชน จึงได้ขยายผู้ส่งสารและผู้รับสารไปพร้อม ๆ กัน เริ่มต้นจากกลุ่มเด็กปฐมวัยที่เข้ามาเรียนพิเศษ ได้รับความรู้จากพระมหาบันเทิง แล้วตั้งเป็นกลุ่มธนาคารต้นกล้า ต่อมากลุ่มธนาคารต้นกล้า ต่อมากลุ่มธนาคารต้นกล้าไปสอบถามข้อมูลเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ เครือญาติ และของเล่นพื้นบ้านจากคนเฒ่าคนแก่ แล้วคนเฒ่าคนแก่ก็มาเป็นผู้ผลิตของเล่นพื้นบ้านให้กับเด็ก ๆ ต่อมาเมื่อจัดกิจกรรมค่ายกลางวันที่โรงเรียน เด็ก ๆ ก็เป็นผู้ชักนำผู้ปกครองเข้ามาเป็นวิทยากร ซึ่งผู้ปกครองเด็กก็ได้ชวนชักชวนบ้านทั่วไปมาร่วมด้วย ในเวลาต่อมาเมื่อชุมชนเริ่มมีพื้นที่สำหรับทำกิจกรรมแล้ว ชาวบ้านก็เสนอความคิดที่จะทำกิจกรรมแก่พระมหาบันเทิง พระมหาบันเทิงผลักดันสู่ผู้นำชุมชน แล้วผู้นำชุมชนก็กระจายข่าวสารถึงชาวบ้าน ซึ่งทั้งหมดซึ่งสอดคล้องกับ อรุณีวรรณ นาศรี (2544) ที่พบว่าในการทำกิจกรรมต้องขยายฐานกลุ่มเป้าหมายออกไปอย่างกว้างขวาง ไม่หยุดนิ่ง เพื่อนำไปสู่ความเป็นประชาคมที่เข้มแข็ง โดยสามารถอธิบายได้ด้วยแผนภาพดังต่อไปนี้

แผนภาพที่ 44 แสดงการขยายจำนวนผู้ส่งสาร-ผู้รับสาร

จากแผนภาพนี้แสดงให้เห็นกระบวนการสื่อสารที่สอดคล้องกับทฤษฎี ก้าวเทพ (2546) เรื่อง ส่วนจำลองเชิงพิธีกรรม (Ritualistic) นั้น มีลักษณะเป็นการสื่อสารสองทาง (Two-way Communication) โดยที่ผู้ส่งสารและผู้รับสารนั้นจะมีการสลับบทบาทกันไปมา เช่น การนั่งสนทนากัน หลังจากการสื่อสารกันแล้ว คู่การสื่อสารทั้งสองฝ่ายก็จะเรียนรู้ข้อมูลข่าวสารของกันและกันแบบพบกันครึ่งทาง (Shared meaning) ดังแผนภาพ Ritualistic Model ต่อไปนี้

Ritualistic Model

จากสรุปผลการวิจัยนี้ผู้วิจัยจึงได้ข้อค้นพบว่าการขยายองค์ประกอบสื่อสารโดยการเพิ่มจำนวนผู้ส่งสาร-ผู้รับสาร โดยเริ่มต้นจากพระมหากษัตริย์ แล้วขยายออกไปสู่คนกลุ่มต่าง ๆ ในชุมชน ให้ได้เข้ามามีบทบาทหน้าที่เป็นผู้ส่งสาร และผู้รับสาร ที่ขยายวงกว้าง จากกลุ่มหนึ่งสู่กลุ่มหนึ่ง เพื่อแลกเปลี่ยนประสบการณ์ ถ่ายทอดความรู้และภูมิปัญญาที่ต่างสิ่งสมกันมา ในบริบทการสื่อสารแบบมีส่วนร่วม ได้ส่งผลให้เกิดความภาคภูมิใจ จนนำมาซึ่งการมีส่วนร่วมของคนทุกกลุ่มในชุมชน อันเป็นจุดเริ่มต้นของการพัฒนาแบบยั่งยืนนั่นเอง

● การขยายความหมายของเนื้อหาสาร (Message) ของสื่อแต่ละชนิดให้กลายเป็นสื่อพัฒนาสุขภาวะ

จากผลการวิจัยพบว่าการเพิ่มความหมายของสื่อแต่ละชนิดที่ทำหน้าที่ของตัวมันแล้ว ยังได้เพิ่มความหมายเชิงสุขภาวะเข้าไปด้วย ซึ่งผู้วิจัยสรุปหน้าที่/ความหมายเดิมของสื่อแต่ละชนิดพร้อมเปรียบเทียบให้เห็นหน้าที่ใหม่เชิงสุขภาวะเข้าปดังตารางต่อไปนี้

กิจกรรม	หน้าที่/ความหมายเดิม ก่อนทำโครงการฯ	หน้าที่/ความหมายเชิงสุขภาวะ			
		กาย	จิตใจ/ อารมณ์	สังคม	จิต วิญญาณ
ของเล่น-การละเล่น พื้นบ้าน	ใช้สำหรับเล่น	●	●	●	●
สระน้ำคุณธรรม	ใช้สำหรับเล่นน้ำ	●	●	●	●
ธนาคารความดี	เรียนรู้ระบบการฝาก-ถอน		●	●	
บำเพ็ญ สาธารณประโยชน์	การทำงานเพื่อชุมชน			●	●
บ้านหนังสือ	ห้องสมุด			●	●
รวมพลคนปลูกผัก	สำหรับการประกอบอาชีพ	●	●	●	
รวมพลคนเอาถ่าน	สำหรับการประกอบอาชีพ			●	
สหกรณ์ต้นกล้า	เรียนรู้ระบบสหกรณ์			●	
กินข้าวนอกบ้านสร้าง ความสัมพันธ์คนใน ครอบครัว	การกินข้าวนอกบ้าน		●	●	
รดน้ำดำหัวผู้เฒ่าผู้แก่	สืบทอดขนบธรรมเนียม ประเพณีดั้งเดิม	●	●	●	●

ตารางที่ 6 แสดงผลการสรุปหน้าที่/ความหมายเดิมและหน้าที่/ความหมายเชิงสุขภาวะของสื่อแต่ละชนิด

ผลการวิจัยนี้สอดคล้องกับบทความ ของ กาญจนา แก้วเทพ เรื่อง "ไตร่ตรองและมองใหม่ เมื่อจะใช้สื่อพื้นบ้านเพื่อการพัฒนา" (อ้างถึงในสมสุขหินวิมาน, 2548) ที่กล่าวว่าถึงกลยุทธ์การขยาย/พลิกบทบาทหน้าที่ ด้วยเหตุที่ว่าสื่อพื้นบ้านมีบทบาทหน้าที่หลายด้านอยู่แล้ว เปรียบได้ตั้งเพชรที่มีเหลี่ยมน้ำแพรวพราว แต่ถูกลบเหลี่ยมไป จึงต้องพลิกบทบาทหน้าที่อีกครั้งด้วยการขยายหน้าที่ใหม่ ๆ หรือด้วยการพลิกเหลี่ยมมุมหน้าที่บางอย่างที่มีคุณค่าแต่แฝงเร้นไว้นั่นเอง

จากผลการวิจัยในประเด็นการเพิ่มความหมายของสื่อแต่ละชนิดให้มีความหมายเชิงสุขภาพภาวะเข้าไปด้วยนี้ ผู้วิจัยได้ข้อค้นพบว่าการนำสื่อที่ชาวบ้านรู้จักความหมายของตัวเองเป็นอย่างดีแล้ว มีความคุ้นเคยที่จะหยิบมาใช้ในชีวิตประจำวัน เช่น การปลูกผัก การเผาถ่าน การเล่นน้ำในสระน้ำ ทำให้เกิดความเคยชิน และนำไปใช้ได้ง่าย แล้วเมื่อเพิ่มความหมายเชิงสุขภาพภาวะเข้าไป ไม่ว่าจะเป็นสุขภาพภาวะทางกาย จิตใจ สังคม จิตวิญญาณ หรืออาจมีความหมายทั้ง 4 ด้าน ในสื่อหนึ่งสื่อใด ไม่ว่าผู้รับสารหรือชาวบ้านที่เข้าร่วมในการทำกิจกรรมจะทราบถึงความหมายเชิงทฤษฎีหรือไม่ก็ตาม หากความรู้สึกและการสัมผัสได้ถึงความอึดอ้อมที่เกิดขึ้นจะเป็นตัวบ่งบอกได้ถึงสุขภาพภาวะของคนและชุมชนได้ในที่สุด

● **การขยายช่องทางสื่อสารให้กับสื่อชนิดต่าง ๆ อันได้แก่ โรงเรียน วัด บ้าน/ชุมชน**

จากการวิจัยที่พบว่าในการเริ่มต้นใช้สื่อของเล่น-การละเล่นพื้นบ้านในการพัฒนาสุขภาพภาวะเด็กและชุมชนนั้น มีการใช้ฐานปฏิบัติการอยู่ 3 แห่ง ได้แก่

โรงเรียน ที่มีการจัดกิจกรรมส่งเสริมการเรียนรู้ ที่มีการบรรจุสื่อของเล่นเป็นหนึ่งในกิจกรรมด้วย

วัด ในการจัดงาน หรือ พิธีกรรม ในวันสำคัญต่าง ๆ ในชุมชน จะมีการเล่นของเล่น-การละเล่นพื้นบ้านในวันสำคัญ ๆ เหล่านั้นด้วย

บ้านของผู้เฒ่าผู้แก่ เนื่องจากเด็ก ๆ สามารถไปหาผู้เฒ่าผู้แก่ที่บ้านเพื่อขอให้ทำของเล่น ซึ่งการใช้ฐานปฏิบัติการเล่นของเล่น-การละเล่นพื้นบ้านในพื้นที่ของทั้ง 3 สถาบันอันได้แก่ โรงเรียน วัด บ้าน นี้ล้วนเป็นช่องทางสื่อสารให้กับของเล่น ให้มีความหลากหลายมากยิ่งขึ้น

ต่อมาได้มีการขยายผลจากสื่อของเล่น-การละเล่นพื้นบ้าน ไปสู่สื่ออื่น ๆ ในชุดกิจกรรมโครงการ "การส่งเสริมและพัฒนาการเรียนรู้เด็กและครอบครัว" อันประกอบด้วยช่องทางสื่อสารใหม่ ๆ ได้แก่ บริเวณศูนย์ส่งเสริมและพัฒนาการเรียนรู้ ที่ประกอบไปด้วย สระน้ำคุณธรรม บ้านหนังสือ ลานเด็กเล่น ที่ทำกิจกรรมนันทนาการที่ดี ที่ทำการสหกรณ์ต้นกล้า รวมไปถึงแปลงปลูก

ผักปลอดสารพิษ เต้าเห่าถ่าน พื้นที่ของชุมชนในการทำกิจกรรมรดน้ำดำหัวผู้เฒ่าผู้แก่ หรือแม้แต่พื้นที่ป่ารกที่ชาวบ้านหนองหล่มไปช่วยกันแผ้วถางแผ้วถาง สิ่งเหล่านี้ล้วนเป็นพื้นที่ในการทำกิจกรรมอันเป็นช่องทางพัฒนาสุขภาพของเด็กและชุมชนทั้งสิ้น สอดคล้องกับแนวคิดของกาญจนา แก้วเทพ (2549) ที่กล่าวว่าต้องเพิ่มช่องทางการสื่อสารเรื่องของการเล่นให้มากขึ้น ถึงแม้สื่อของเล่นที่บ้านจะมีความถี่เพียงใดก็ตาม แต่ถ้าหากขาดเวทีที่เปิดตัวแล้ว ก็คงยากที่จะมีอนาคต และสอดคล้องกับ รัตติกาล เจนจัด (อ้างถึงแล้ว) ที่พบว่าพื้นที่หรือช่องทางสื่อสารของบ้านป่าแดดนั้นแยกเป็นพื้นที่ของบ้าน โรงเรียน วัด และพิพิธภัณฑสถานเล่นได้

จากประเด็นเรื่องการขยายช่องทางสื่อสารนี้ผู้วิจัยได้ขอค้นพบว่าพื้นที่ของโรงเรียน วัด บ้าน ชุมชน สระน้ำคุณธรรม เต้าเห่าถ่าน แปลงผัก หรือแม้แต่พื้นที่รกร้างที่ชาวบ้านเข้าไปช่วยกันแผ้วถางล้วนเป็นช่องทางที่ทางการสื่อสารได้ทั้งสิ้น เพราะพื้นที่เหล่านั้นนอกจากจะเป็นพื้นที่ในการทำกิจกรรมร่วมกันแล้ว ยังเป็นพื้นที่ทางการสื่อสารที่สมาชิกในครอบครัว ผู้เฒ่าผู้แก่ และคนในชุมชนได้มาพบปะ พูดคุย อันเป็นการสื่อสารที่สามารถนำไปสู่การรับรู้และเข้าใจเรื่องราวต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในชุมชนนั่นเอง

2. กลยุทธ์การผสมผสาน

จากการวิจัยพบว่าในการใช้และขยายผลสื่อของเล่น-การละเล่นพื้นบ้านในการพัฒนาสุขภาพเด็กและชุมชนนั้นได้มีการปรับประยุกต์ผสมผสานของเก่าของใหม่หลายอย่างได้อย่างลงตัว อันได้แก่ ผู้นำแบบเก่ากับผู้นำแบบใหม่, สื่อสมัยเก่ากับสื่อสมัยใหม่, กิจกรรมทางโลกและกิจกรรมทางธรรม และความรู้จากภายนอกกับต้นทุนในชุมชน ดังรายละเอียดต่อไปนี้

ผู้นำโดยตำแหน่ง กับ ผู้นำทางความคิด

จากผลการวิจัยพบว่าที่บ้านหนองหล่มประกอบด้วยผู้นำชุมชนที่มีจิตสาธารณะ ช่วยเหลืองานชุมชนมายาวนาน ดังเช่น ผู้ใหญ่บ้าน อบต. คณะกรรมการหมู่บ้าน เจ้าอาวาส และมีผู้นำทางความคิดที่มีความรู้และประสบการณ์ทางการพัฒนารูปแบบใหม่ ๆ เช่น พระมหาบันเทิง พระมหาเอนก อ.สุวัฒน์ อ.อรพิน เป็นต้น โดยผู้นำทั้ง 2 ส่วนนี้ได้มีการทำงานร่วมกันเป็นอย่างดีจึงทำให้มีการนำเอาสื่อใหม่ ๆ เข้ามาสู่สุขภาพชุมชนบ้านหนองหล่มภายใต้ความร่วมมือของคนในชุมชนได้เป็นอย่างดี สอดคล้องกับอมรรัตน์ ทิพย์เลิศ และคณะ (2549) ที่พบว่าประธานชุมชนนั้นถูกออกแบบมาให้มีส่วนผสมของผู้นำแบบเก่าในชนบทที่มีความเสียสละ กับส่วนผสมของผู้นำแบบใหม่ คือ มีความรู้และทักษะการบริหารจัดการและการสื่อสาร แต่แตกต่างตรงที่งานของอมรรัตน์

เป็นการศึกษา 2 บทบาทในตัวสื่อบุคคลเพียงคนเดียว แต่ที่ชุมชนบ้านหนองหล่มเป็นกลุ่มผู้นำ 2 กลุ่มที่มีบุคลิกของความเป็นผู้นำ 2 แบบ ทว่าสามารถทำงานร่วมกันจนกลายเป็นส่วนผสมของทีมผู้นำ 2 ลักษณะในการพัฒนาที่เป็นหนึ่งเดียว

สื่อสมัยเก่า กับ สื่อสมัยใหม่

จากผลการวิจัยพบว่าในการพัฒนาชุมชนบ้านหนองหล่ม พระมหาบันเทิง พระมหาเอนก และกลุ่มธนาคารต้นกล้า ได้ร่วมกันผลิตสื่อที่ใช้ในชุมชนอันเป็นสื่อดั้งเดิม เช่น ประเพณีการรดน้ำดำหัว กับสื่อสมัยใหม่คือการถ่ายทำ-ตัดต่อในรูปแบบของวีซีดี ในการนำเสนอเรื่องราวของชุมชนแล้วนำมาเปิดซ้ำให้กับชาวบ้านดู จนเกิดเป็นความภาคภูมิใจแล้วมีแรงกำลังในการพัฒนาชุมชนร่วมกันในเวลาต่อ ๆ มา ซึ่งสอดคล้องกับทัศนีย์ เจนวนิธิสุข และคณะ (2549) ที่ศึกษาเรื่องความสามารถด้านการสื่อสารของพระพิศาลธรรมพาที (พระพะยอม กัลยาโณ) กับการระดมพลังการพัฒนาชุมชนที่พบว่าพระพยอมเป็นผู้มีความสามารถในการผสมผสานสิ่งที่อยู่ตรงข้ามเข้าด้วยกันระหว่างของเก่ากับของใหม่

กิจกรรมทางโลก กับ กิจกรรมทางธรรม

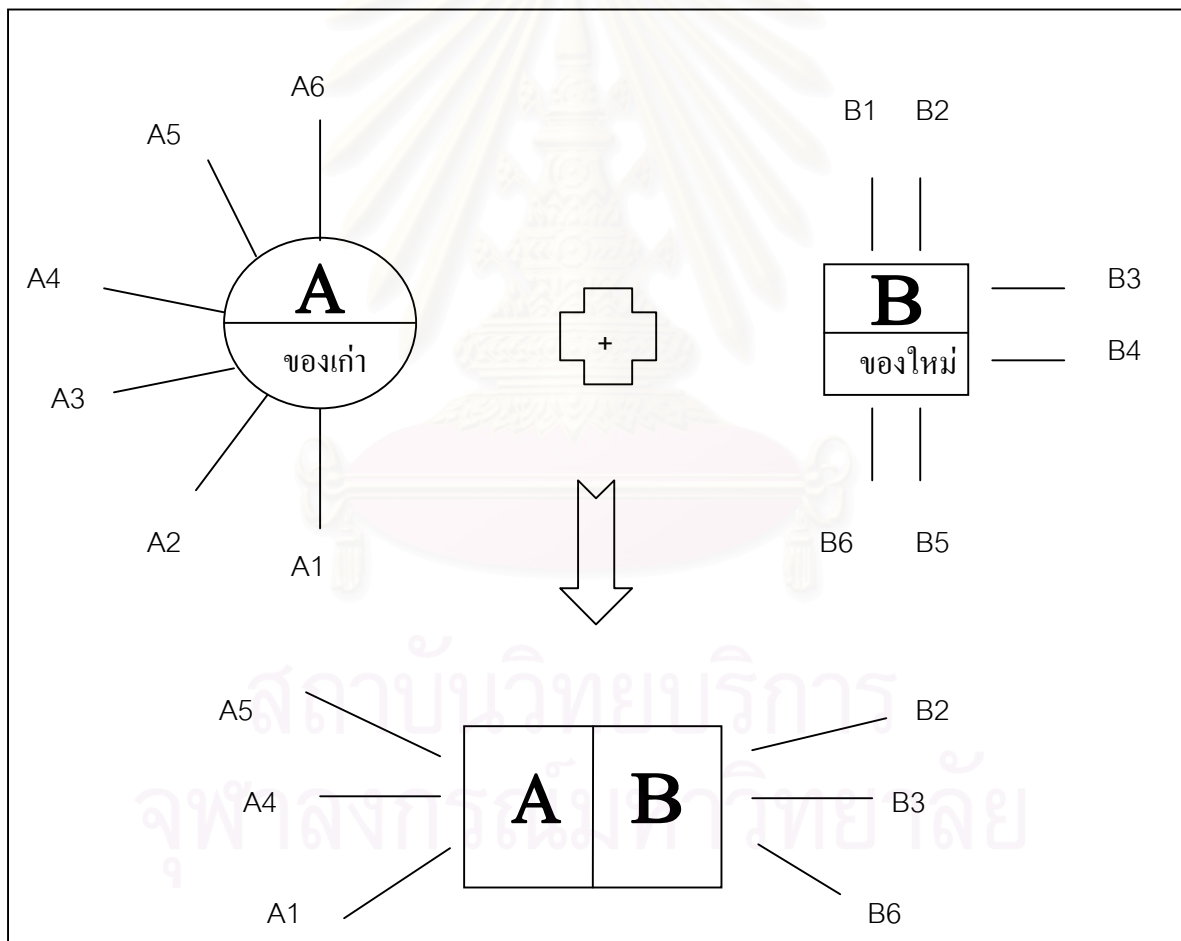
จากผลการวิจัยพบว่าพระมหาบันเทิง พระสงฆ์ผู้ริเริ่ม ผลักดันการพัฒนาสุขภาวะเด็กและชุมชนบ้านหนองหล่ม ได้มีการผสมผสานเอาแนวคิดทางโลกกับทางธรรมเข้ามาไว้ในกิจกรรมเดียวกัน เช่น เรื่องสระน้ำคุณธรรม ที่ใช้หลักการของความเป็นคนดีมาเป็นเงื่อนไขในการเล่นน้ำผ่านการสะสมความดี ในกิจกรรมธนาคารต้นกล้า ซึ่งหลักของการฝาก-ถอนของการสะสมนี้เป็นระบบทางธนาคาร ซึ่งเป็นความรู้ทางโลก ทว่าตัวที่จะนำไปฝากนั้นเป็นคุณธรรม หรือ ความดี อันเป็นแนวคิดทางธรรม แต่นำมาผสมผสานกันได้อย่างลงตัว สอดคล้องกับทัศนีย์ เจนวนิธิสุข และคณะ (อ้างถึงแล้ว) ที่พบว่าพระพยอมมีแนวคิดแบบทางธรรมมาผสมผสานแนวคิดวิธีการแบบทางโลก

ความรู้ภายนอก กับ ต้นทุนในชุมชน

จากผลการวิจัยที่พบว่าพระมหาบันเทิง กลุ่มธนาคารต้นกล้าและกลุ่มผู้นำชุมชนบ้านหนองหล่มได้มีการออกไปศึกษาดูงานจากภายนอกอยู่บ่อยครั้ง เพื่อเรียนรู้ประสบการณ์จากแหล่งต่าง ๆ ทว่าหลังจากกลับมาในชุมชนแล้วก็ได้นำความรู้เหล่านั้นมาลอกเลียนแบบเสียทีเดียว แต่ได้มีการสำรวจดูว่าต้นทุนของชุมชนมีอะไรบ้าง สามารถนำมาปรับประยุกต์ใช้ให้เหมาะสมได้อย่างไร เช่น หลังจากไปดูงานเรื่องธนาคารความดีที่โรงเรียนบ้านดอนชัยแล้วพบว่าที่โรงเรียนบ้าน

ดอนชัยมีการฝากความดี โดยมีเงื่อนไขว่าใครที่ทำความดีแล้ว สิ้นปีจะได้รับรางวัลเป็นทุนการศึกษา แต่เมื่อคณะครูงานบ้านหนองห่อมกลับมาสำรวจชุมชนแล้ว พบว่ามีสระน้ำคุณธรรม เป็นเป็นต้นทุนสำคัญ เป็นแรงจูงใจในการทำความดีที่แรงดึงดูดสำหรับเด็ก ๆ สูง จึงให้มีการสะสมความดีที่ว่าเงื่อนไขของการทำความดีอยู่ที่การได้เล่นน้ำในสระน้ำคุณธรรม เป็นต้น สอดคล้องกับทัศนีย์ เจนวนิสิษฐ และคณะ (อ้างถึงแล้ว) ที่พบว่าพระพยอมได้ใช้ความรู้เดิมเป็นฐานแล้วผสมความรู้ใหม่เข้ามาเสริม

จากแนวคิดการผสมผสานของ 2 สิ่งที่มีความแตกต่างกันเช่นนี้ตรงกับแนวคิดของ กาญจนา แก้วเทพ (2548) ที่กล่าวถึงการเอาคุณลักษณะบางอย่างจากของเก่า (A) มาบวกผสมกับบางอย่างจากของใหม่ (B) แล้วผสมผสานกันออกมาเป็นลูกผสม (AB) ดังแบบจำลองต่อไปนี้

แผนภาพที่ 45 แสดงแบบจำลองการปรับประสาน (Articulation/Hybridization)

จากแบบจำลองนี้ทำให้ได้ข้อค้นพบว่าการนำสิ่งที่คุณเหมือนจะเป็นชั่วคราวข้าม ที่อาจดูไม่น่าจะเข้ากันได้มาผสมผสานกัน แล้วดึงเอาข้อดีของแต่ละส่วนมาหารอยต่อที่สามารถร้อยโยงเข้ากัน เช่น ผู้นำแบบเก่ากับผู้นำแบบใหม่, สื่อสมัยเก่ากับสื่อสมัยใหม่, กิจกรรมทางโลกและกิจกรรมทางธรรม และความรู้จากภายนอกกับต้นทุนในชุมชน หากสามารถหาจุดสมดุลของ 2 สิ่งนี้ได้แล้ว ก็จะทำให้เกิดส่วนผสมใหม่ที่สามารถนำมาใช้เป็นกลยุทธ์การสื่อสารในการพัฒนาได้เป็นอย่างดี

3. กลยุทธ์การสื่อสารแบบมีส่วนร่วม

จากผลการวิจัยที่พบว่าผู้นำชุมชนบ้านหนองหล่ม อันมีพระมหากษัตริย์ เป็นแกนนำ ได้มีการใช้กลยุทธ์การสื่อสารแบบมีส่วนร่วมในการใช้และขยายผลสื่อของเล่นและการละเล่นพื้นบ้านในการพัฒนาสุขภาวะเด็กและชุมชนทั้ง 9 ส่วน สอดคล้องกับปาริชาติ สถาปิตานนท์ (2549) ที่กล่าวถึงลักษณะการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมว่าเป็นการสื่อสารแนวระนาบ (Horizontal), กระบวนการ (Process), ระยะยาว (Long term), ความเป็นกลุ่ม (Collective), กับชุมชน (With Community), ความเจาะจง (Specific), ความจำเป็นของประชาชน (People need), ความเป็นเจ้าของ (Ownership), และ ความสำนึก (Consciousness)

จากผลการวิจัยที่พบว่ามีการใช้กลยุทธ์การสื่อสารแบบมีส่วนร่วมในการพัฒนาสุขภาวะเด็กและชุมชนบ้านหนองหล่มนั้น ผู้วิจัยได้ข้อค้นพบว่าการพัฒนาชุมชนให้ได้ผลนั้น ต้องได้รับความร่วมมือจากคนทุกกลุ่มในชุมชน ไม่ว่าจะเป็นผู้นำ ชาวบ้าน คนเฒ่าคนแก่ เด็ก-เยาวชน พระ โดยตัวแปรที่สำคัญคือ การสื่อสารแบบมีส่วนร่วม ที่จะสามารถผลักดันให้เกิดความร่วมมือ ร่วมใจ และกลายเป็นความร่วมมือได้ในที่สุด

4. กลยุทธ์การสร้างเครือข่าย

กลยุทธ์การสร้างเครือข่าย จากผลการวิจัยแสดงให้เห็นว่า มีการใช้กลยุทธ์เครือข่าย โดยแบ่งได้ 3 ประเภท ได้แก่ เครือข่ายทางปัญญา เครือข่ายทางราชการ และเครือข่ายสื่อมวลชน โดยเครือข่ายทางปัญญานั้น คือ กัลยาณมิตรที่เข้ามาให้ความรู้ หรือเป็นผู้ให้คำปรึกษาในการพัฒนาสุขภาวะเด็กและชุมชน โดยเครือข่ายทางปัญญานี้ประกอบด้วยผู้ทรงคุณวุฒิจากหลายแขนงความรู้ ส่วนเครือข่ายทางราชการนั้นได้เข้ามาสนับสนุนบ้านหนองหล่มในรูปแบบของเงิน

สนับสนุน และเสริมสร้างกำลังใจผ่านข้าราชการระดับสูงที่เข้ามาเยี่ยมเยียนชุมชน และเครือข่ายทางสื่อมวลชน ที่เข้ามาถ่ายทำเรื่องราวของบ้านหนองหล่ม โดยมีบริษัททีวีบูรพาเป็นกลุ่มสำคัญ ซึ่งการมีเครือข่ายทางสังคมที่หลากหลายเช่นนี้สอดคล้องกับอริยา เศวตามร์ และคณะ (2548) ที่พบว่า การขยายเครือข่ายทางสังคม (Social network) นี้เป็นรากฐานของทุนทางสังคมที่เอื้อประโยชน์ต่อทั้งปัจเจกบุคคล บุคคล ชุมชน และสังคม โดยทุนทางสังคมหรือทรัพยากรที่เกิดขึ้นภายใต้กระบวนการปฏิสัมพันธ์ทางสังคมสามารถนำไปสู่การพึ่งพาระหว่างกัน และสะท้อนให้เห็นทุนทางสังคม อันหมายถึงมิติของคุณค่า อุดมการณ์อำนาจ และความสัมพันธ์ทางสังคม เพื่อการดำรงอยู่ร่วมกันอย่างเคลื่อนไหวอยู่เสมอ และสามารถสร้างใหม่ได้ในความพยายามที่จะต่อสู้ในการสร้างพื้นที่ส่วนรวมร่วมกัน

จากผลการวิจัยดังกล่าว ผู้วิจัยได้ข้อค้นพบว่าเครือข่ายมีความสำคัญกับการพัฒนาชุมชนเป็นอย่างมาก โดยเครือข่ายแต่ละประเภทก็ส่งผลต่อการพัฒนาที่ต่างกัน ได้แก่

- เครือข่ายทางปัญญา เป็นเครือข่ายที่ส่งเสริมการคิดกลยุทธ์การทำงานและกลยุทธ์การสื่อสารให้เหมาะสมกับสภาพของบริบทชุมชน ทำให้การดำเนินการพัฒนาสุขภาวะเด็กและชุมชนเป็นไปอย่างได้ผลยิ่งขึ้น
- เครือข่ายทางราชการ เป็นเครือข่ายที่ส่งเสริมทางด้านงบประมาณในการดำเนินการพัฒนาสุขภาวะเด็กและชุมชน เพื่อให้งานด้านการพัฒนาเป็นไปอย่างคล่องตัว ไม่ติดขัดในเรื่องของงบประมาณในการดำเนินการ และยังสามารถสร้างขวัญและกำลังใจให้กับผู้นำชุมชนและชาวบ้านที่ส่วนราชการเห็นความสำคัญ อันจะเป็นแรงกำลังในการพัฒนาชุมชนต่อไป
- เครือข่ายการสื่อสารมวลชน เป็นเหมือนแรงสนับสนุนทางสังคม ที่ช่วยให้ผู้รับสารซึ่งมีจำนวนมากนั้นได้รับรู้เรื่องราวของชุมชน และคนในชุมชนเองเมื่อได้เห็นผลงานการพัฒนาของชุมชนได้เผยแพร่ออกสู่สังคมก็เกิดความภาคภูมิใจ เป็นแรงผลักดันให้ทำการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง

สถาบันนวัตกรรมการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

**ปัญหานำการวิจัยข้อ 2: มีปัจจัยอะไรบ้างที่ทำให้การใช้และขยายผลสื่อของเล่น-
การละเล่นพื้นบ้าน สู่การพัฒนาสุขภาวะเด็กและชุมชนบ้านหนองหล่ม ตำบลศรีบัวบาน
อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน ประสบความสำเร็จ**

จากการวิจัยพบว่ามีปัจจัยที่นำมาซึ่งความสำเร็จนั้นอยู่ 2 ระดับ ได้แก่ ปัจจัยภายใน และ
ปัจจัยภายนอก ดังรายละเอียดต่อไปนี้

1. ปัจจัยภายใน ประกอบด้วย

● การมีผู้นำชุมชนที่มีศักยภาพด้านการพัฒนา อันได้แก่ การเป็นที่ยอมรับจากสังคม
ภายนอกเห็นได้จากการที่ผู้ใหญ่บ้านหนองหล่มได้รับรางวัลผู้ใหญ่บ้านแทนทองคำทั้ง 3 คน ,
สมาชิกอบต. ก็ได้รับการคัดเลือกมายาวนานถึง 3 สมัย และจากผลการทำงานที่ผ่านมาได้พิสูจน์
ให้เห็นแล้วว่าผู้นำชุมชนบ้านหนองหล่มมีการทุ่มเทแรงกาย แรงใจ ให้ความสำคัญพัฒนาชุมชนเรื่อยมา

สอดคล้องกับ จิตจำนงค์ กิติกิริติ (2532) ได้แบ่งคุณลักษณะของผู้นำที่เอื้ออำนวยต่องาน
พัฒนาชุมชนไว้ 8 ประการ ได้แก่

1. มีจิตใจมุ่งมั่นที่จะพัฒนา
2. มีความซื่อตรงต่อเจ้าหน้าที่
3. มีจิตใจเป็นกุศล
4. การยอมรับวิพากษ์การแผนใหม่
5. ความเชื่อมั่นในตนเอง
6. ทักษะคติแบบประชาธิปไตย
7. มีความจงรักภักดีต่อสถาบัน
8. มีความเป็นผู้นำ

นอกจากนี้ยังสอดคล้องกับ พรรณสิริ จิตรรัตน์ (2544) ศึกษาเรื่องเครือข่ายการสื่อสาร
ของกลุ่มการเมืองท้องถิ่นใน จ. ชลบุรี ที่พบว่าผู้นำมีความทุ่มเทให้กับการพัฒนา ทุ่มเทให้กับการ
พัฒนาท้องถิ่นอย่างจริงจัง จึงทำให้การพัฒนาประสบความสำเร็จได้

● ชาวบ้านให้การขานรับการพัฒนา เนื่องจากชาวบ้านจำนวนมากได้หันมาประกอบ
อาชีพนอกฤดูทำนาอยู่ในหมู่บ้าน เช่น การปลูกผัก การทอผ้า การเลี้ยงวัว เป็นต้น ทำให้มีเวลาใน
การทำกิจกรรมร่วมกับชุมชน โดยเหตุผลสำคัญอีกประการหนึ่งที่ชาวบ้านให้ความร่วมมือกับพระ
มหาบัณฑิตและกลุ่มผู้นำในการทำกิจกรรมต่าง ๆ คือ ความห่วงใยในอนาคตของลูกหลาน อยากร

ให้ลูกหลานได้มีอนาคตที่สดใส มีความสามารถ เป็นคนดีและมีความสุข ไม่หลงผิดไปกับอบายมุขต่าง ๆ สอดคล้องกับศุภราชต์ ปิยวัชรพันธุ์ (2547) ที่ศึกษาพบว่ากลุ่มผู้ปกครองเยาวชนบางคูรัตเป็นห่วงลูกหลานจากปัญหาเรื่องยาเสพติดที่คุกคามจึงนำมาซึ่งความร่วมมือในการรณรงค์ด้านยาเสพติดในชุมชนบางคูรัต

- ปัจจัยระดับชุมชน จากการวิจัยพบว่า หมู่บ้านหนองหล่มเป็นหมู่บ้านที่อุดมสมบูรณ์ไปด้วยทรัพยากรประเภทต่าง ๆ อันได้แก่ ทรัพยากรธรรมชาติจากป่าชุมชน ทรัพยากรทางความรู้/ภูมิปัญญา การมีระบบเครือญาติที่เข้มแข็ง ต้นทุนความร่วมมือที่มีมายาวนาน อันหมายถึงการทำงานชุมชนอย่างมีส่วนร่วม

- ความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรธรรมชาติ จากผลการวิจัยพบว่า บ้านหนองหล่มมีพื้นที่ติดกับป่าชุมชน มีวิถีชีวิตที่อิงอาศัยกับป่ามายาวนาน จึงรู้วิธีการดึงเอาประโยชน์จากธรรมชาติมาใช้ได้อย่างถูกวิธี จึงทำให้หมู่บ้านหนองหล่ม มีทรัพยากรป่า ไม้ ของป่า มากิน ใช้ ได้ตลอดทั้งปี สอดคล้องกับ อัจฉรา ศิริวงศ์ (2547) ที่พบว่าเพชรบุรีมีสภาพภูมิประเทศที่อุดมสมบูรณ์ เป็นปัจจัยที่เอื้อประโยชน์ในการทำการเกษตร

- ทรัพยากรทางความรู้/ภูมิปัญญา ผลการวิจัยพบว่าบ้านหนองหล่มประกอบด้วยสลาหรือช่างจำนวนมากที่เป็นตั้งผู้เชี่ยวชาญด้านงานช่างแขนงต่าง ๆ ที่สามารถถ่ายทอดผ่านการทำให้ดู หรือเป็นการเรียนรู้จากประสบการณ์จริงที่เด็ก ๆ ได้พบเห็นในชุมชน นอกจากนี้กลุ่มผู้เฒ่าผู้แก่ยังเป็นอีกกลุ่มคนที่สำคัญที่มีความรู้มีภูมิปัญญาของชุมชน อันบ่มเพาะมาพร้อมกับการประสบการณ์ที่เก็บเกี่ยวมาแต่วัยหนุ่มสาว สอดคล้องกับเสน่ห์ จามริก (2537) ที่พบว่า“ภูมิปัญญาชาวบ้าน” (Popular Wisdom) หรืออีกนัยหนึ่งเรียกว่า “ภูมิปัญญาท้องถิ่น” (Local Wisdom) หมายถึง ประสบการณ์ ความรู้ ความสามารถ ที่สืบทอดกันมา พร้อมทั้งยังมีหารพัฒนาตามสภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงไป ทั้งนี้ด้วยจุดประสงค์ที่พยายาม จะยืนหยัดเพื่อดำรง การพึ่งพาตนเองต่อแรงกระแสดความกดดันและขยายตัวทางเศรษฐกิจ สังคม และการเมืองจากโลกภายนอก

- ต้นทุนความร่วมมือที่มีมายาวนาน จากผลการวิจัยพบว่าที่บ้านหนองหล่มนี้มีการให้ความร่วมมือในการพัฒนาชุมชนร่วมกันมายาวนาน จนทุกวันนี้ได้งานพัฒนาชุมชนรูปแบบต่าง ๆ ได้กลายมาเป็นส่วนหนึ่งของสังคมบ้านหนองหล่ม ที่คนทุกกลุ่มจะต้องเข้ามาทำร่วมกัน โดยไม่มีการบังคับ เมื่อมีการแจ้งข่าวสารถึงชาวบ้านว่าให้มาช่วยงานชุมชนก็มักได้รับการตอบรับกันอย่างดี สอดคล้องกับ ปรัชญา เวสารัชช (อ้างถึงใน ปราวณี หมอนทองแดง, 2533) กล่าวถึงรูปแบบของการมีส่วนร่วมไว้ 4 รูปแบบ คือ

1. ร่วมแสดงความคิดเห็น ในรูปของการเขียน การพูด หรือการสื่อความในรูปแบบอื่นเพื่อแสดงความคิดเห็นของตน การแสดงความคิดเห็นเช่นนี้อาจเกิดขึ้นในขั้นตอนใดของกิจกรรมการพัฒนาก็ได้
2. ร่วมสละทรัพยากรวัตถุ โดยการให้ยืมหรือให้เงิน วัสดุ กรรมสิทธิ์ในทรัพย์สิน การใช้ประโยชน์จากสถานที่และอุปกรณ์ต่าง ๆ
3. การร่วมสละแรงกายในกิจกรรมการพัฒนานั้น ๆ
4. ร่วมสละเวลา เช่น ร่วมรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น เข้าร่วมประชุม (แม้จะไม่แสดงความคิดเห็นส่วนตัวก็ตาม)

จากผลการวิจัยเกี่ยวกับปัจจัยภายในที่ทำให้การใช้และขยายผลสื่อของเล่น-การละเล่นพื้นบ้าน สู่การพัฒนาสุขภาวะเด็กและชุมชนบ้านหนองหล่มประสบความสำเร็จนี้ ผู้วิจัยค้นพบว่าการเริ่มต้นพัฒนาชุมชนนั้นต้องเริ่มต้นจากปัจจัยภายใน เพราะปัจจัยภายในที่เข้มแข็งจะส่งผลต่อการพัฒนาที่มั่นคง อันประกอบด้วย การมีผู้นำชุมชนเข้มแข็งและมีจิตอาสาพัฒนาชุมชน และผู้นำเพียงกลุ่มเดียวก็ไม่อาจสามารถทำงานพัฒนาชุมชนได้สำเร็จหากขาดการขานรับจากชาวบ้าน ดังนั้นจึงต้องมีการสื่อสารเพื่อสร้างความเข้าใจระหว่างผู้นำกับชาวบ้านให้เกิดความเข้าใจตรงกัน และมองเห็นทิศทางการพัฒนาที่สอดคล้องกันด้วย

นอกจากนี้ปัจจัยระดับชุมชน อันได้แก่ การมีทรัพยากรธรรมชาติที่อุดมสมบูรณ์ มีทรัพยากรทางความรู้/ภูมิปัญญาสั่งสมมายาวนาน การมีระบบเครือข่ายที่เข้มแข็ง รวมไปถึงการมีต้นทุนทางความร่วมมือล้วนแต่เป็นส่วนสำคัญให้การทำงานพัฒนาชุมชนอย่างมีศักยภาพและยั่งยืน

2. ปัจจัยภายนอก ที่มีผลต่อการพัฒนาสุขภาวะเด็กและชุมชนนั้น ประกอบด้วยด้านนโยบาย, ด้านบุคลากร, ด้านงบประมาณ, ด้านแรงจูงใจ และด้านสื่อ ดังรายละเอียดต่อไปนี้

- **ด้านนโยบาย** จากผลการวิจัยพบว่าปัจจัยด้านนโยบาย อันเป็นกรอบการพัฒนาใหญ่ของประเทศไทยนั้นได้ส่งผลต่อการพัฒนาชุมชนบ้านหนองหล่ม ด้วย อันได้แก่รัฐธรรมนูญฉบับปี 2540 ที่มุ่งเน้นการพัฒนาชุมชนท้องถิ่น ด้วยคนในท้องถิ่นเอง ทำให้เกิดเวทีแลกเปลี่ยนความคิดเห็น อบรมสัมมนา อันเป็นการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในเรื่องของการพึ่งตนเอง จนเกิดเป็นที่มาของการส่งเสริมอาชีพเสริมในชุมชน เช่น การทอผ้า เป็นต้น ซึ่งสิ่งต่าง ๆ เหล่านี้ล้วนเป็นผลจากกรอบการพัฒนาของประเทศทั้งสิ้น ซึ่งสอดคล้องกับ ศุภรัตน์ ปิยะวัชรพันธุ์ (อ้างถึงแล้ว) ที่พบว่า

ปัจจัยด้านนโยบาย ได้เป็นปัจจัยหนึ่งที่ส่งผลต่อการมีส่วนร่วมในการรณรงค์ของพันธมิตรกลุ่มต่าง ๆ ในการรณรงค์เรื่องยาเสพติดระดับชุมชน

● **ด้านบุคลากร** จากผลการวิจัยพบว่า ปัจจัยสำคัญอีกอย่างหนึ่งในการพัฒนาสุขภาพเด็กและชุมชน ได้แก่ ภัยอนามัยของชุมชน อันได้แก่ บุคลากรจากแขนงต่าง ๆ เข้ามาร่วมชี้แนะแนวทางการพัฒนาที่เป็นเหมือนเครือข่ายทางปัญญาให้การพัฒนาสุขภาพเด็กและชุมชนบ้านหนองหล่ม ได้แก่ รศ.ดร.กาญจนา แก้วเทพ, พระมหาบุญช่วย สิริธโร, ดร.อาวรรณ โอภาสพัฒนกิจ, อ.สุวัฒน์ ญาณะโค, เครือข่ายพระนักพัฒนาชนบทภาคเหนือ (คพชน.) รวมไปถึงการได้ออกไปแลกเปลี่ยนเรียนรู้ประสบการณ์จากเวทีสัมมนาแหล่งต่าง ๆ รวมถึงการไปดูงานนอกชุมชน เพราะสิ่งเหล่านี้ล้วนเป็นผลให้มีการนำความรู้ไหลเข้าสู่ชุมชนอย่างต่อเนื่องด้วย สอดคล้องกับ สมสุข หินวิมาน (2549) ที่ศึกษาเรื่องการสื่อสารกับการสร้างเสริมศักดิ์ศรีแห่งสื่อพื้นบ้าน พบว่าความช่วยเหลือเกือบทุกด้านในเชิงความรู้ด้านทฤษฎี/แนวคิดวิชาการ และการเสริมสร้างความเชื่อมั่นด้านกำลังใจนั้น มีส่วนสำคัญในการให้คุณค่าและศักดิ์ศรีกับสื่อพื้นบ้านด้วย

● **ด้านงบประมาณ** จากผลการวิจัยพบว่าหมู่บ้านหนองหล่มได้รับเงินสนับสนุนด้านงบประมาณในการพัฒนาชุมชนจากหน่วยงานภายนอกอยู่หลายส่วน ทั้งจากองค์การบริหารส่วนตำบล สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) และ สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.) จึงส่งผลให้การดำเนินงานไม่ติดปัญหาเรื่องของงบประมาณ ส่งผลให้การดำเนินงานเป็นไปได้อย่างคล่องตัว สอดคล้องกับศุภรัชต์ ปิยวัชรพันธุ์ (อ้างถึงแล้ว) ที่พบว่าปัจจัยด้านงบประมาณนั้นเป็นเสมือน “น้ำมันหล่อลื่น” ที่เอื้อให้กลุ่มแกนนำ และพันธมิตรในการรณรงค์สามารถสร้างสรรค์ และดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ได้

● **ด้านแรงจูงใจ** ผลการวิจัยพบว่าหมู่บ้านหนองหล่มเป็นหมู่บ้านที่ได้รับรางวัลมากมายจากหลายหน่วยงาน ไม่ว่าจะเป็น กรมป่าไม้ กระทรวงศึกษาธิการ สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา ลำพูน องค์การบริหารส่วนตำบลศรีบัวบาน ฯลฯ โดยการเป็นหมู่บ้านที่ได้รับการันตีด้วยรางวัลมากมายเช่นนี้ เกิดเป็นแรงจูงใจให้กับคนในชุมชน ทั้งในส่วนของผู้นำและชาวบ้าน ที่จะมีแรงจูงใจอยากมีส่วนร่วมในการทำงานพัฒนาชุมชน สอดคล้องกับ ศุภรัชต์ ปิยวัชรพันธุ์ (อ้างถึงแล้ว) ที่พบว่าการที่รัฐบาลมอบรางวัล “นักสู้พลังแผ่นดิน” ให้กับผู้นำชุมชน และรางวัล “หมู่บ้านดีเด่นปลอดยาเสพติด” ให้กับหมู่บ้านเพื่อเป็นการประกาศเกียรติคุณแก่ชาวชุมชนที่สามารถรณรงค์ด้านยาเสพติดได้ประสบผลสำเร็จนั้นเป็นตัวเร่งการรณรงค์เพื่อให้ชุมชนปลอดจากปัญหาเรื่องยาเสพติดได้อย่างยั่งยืน

● **ด้านสื่อ** โดยเฉพาะสื่อมวลชน เนื่องจากสื่อมวลชน เป็นสื่อที่มีผลต่อการเร่งความร่วมมือของชาวบ้านหนองหล่ม เนื่องจากธรรมชาติของสื่อมวลชนแล้ว เป็นการสื่อสารที่เผยแพร่ในวงกว้าง ดังนั้นเมื่อเรื่องราวของบ้านหนองหล่มได้เผยแพร่ผ่านสื่อมวลชนแขนงต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นโทรทัศน์วิทยุ หรือสื่อสิ่งพิมพ์ก็ล้วนส่งผลต่อความเร่งในการพัฒนาชุมชนอันเนื่องมาจากความภาคภูมิใจในชุมชนของตนเอง สอดคล้องกับปณิธา รีนบรเวทิง (2542) ศึกษาเรื่องกลยุทธ์การสื่อสารอันนำไปสู่การก่อตัวเป็นชุมชนพัฒนาของชุมชนมุสลิมภูฏีขาว แขวงวัดกัลยาณี่ เขตธนบุรี กรุงเทพมหานคร ที่พบว่าสื่อมวลชนมีผลกับการพัฒนาชุมชนภูฏีขาว ที่สามารถผลักดันแนวคิดของการพัฒนาชุมชน โดยสื่อมวลชนที่มีอิทธิพลได้แก่ หนังสือพิมพ์ และโทรทัศน์

จากผลการวิจัยเกี่ยวกับปัจจัยภายนอกที่ทำให้การใช้และขยายผลสื่อของเล่น-การละเล่นพื้นบ้าน สู่การพัฒนาสุขภาวะเด็กและชุมชนบ้านหนองหล่มประสบความสำเร็จนี้ประกอบด้วยปัจจัยภายนอกหลายด้าน อันได้แก่

● ด้านนโยบาย ที่เป็นกรอบการพัฒนาของประเทศ ดังนั้นการพัฒนาชุมชนจึงต้องลัดไป กับนโยบายต่าง ๆ ที่รัฐบาลกำหนด

● ด้านบุคลากร ที่เป็นตั้งผู้เพิ่มเติมความรู้ให้กับผู้นำชุมชน อันเป็นการสื่อสารเอาความรู้เข้าชุมชน แล้วจึงนำเอาความรู้เหล่านั้นมาปรับใช้กับการพัฒนาชุมชนต่อไป

● ด้านงบประมาณ ที่เป็นเหมือนฟันเฟืองสำคัญตัวหนึ่งที่จะสามารถผลักดันให้การพัฒนาชุมชนเป็นไปอย่างลื่นไหล เพราะหากขาดงบประมาณแล้ว การทำงานย่อมมีการติดขัดอย่างแน่นอน

● ด้านแรงจูงใจ เป็นตั้งน้ำที่ทำให้เกิดความชุ่มชื้นทางจิตใจ เนื่องจากการทำงานที่มีความเหน็ดเหนื่อยนั้น รางวัลหรือการยอมรับจากสังคมจะกลายเป็นแรงสนับสนุนทางจิตใจให้สามารถผลักดันการทำงานให้สามารถไปต่อได้

● ด้านสื่อ โดยเฉพาะการสื่อสารมวลชน ที่สนใจในเรื่องราวในแง่มุมดี ๆ ของชุมชน แล้วนำไปเผยแพร่สู่สังคมในวงกว้าง จะกลับกลายมาเป็นแรงหนุนให้การพัฒนาชุมชนเป็นไปอย่างต่อเนื่อง

ดังนั้นจากปัจจัยภายนอกที่ได้กล่าวมาทั้งหมดนี้ล้วนเป็นส่วนสำคัญในการผลักดันให้การพัฒนาสุขภาวะเด็กและชุมชนบ้านหนองหล่มโดยเริ่มต้นจากการใช้สื่อของเล่น-การละเล่นพื้นบ้านแล้วขยายผลสื่ออื่น ๆ ในรูปแบบคาราวานกิจกรรมสามารถประสบความสำเร็จได้ในที่สุด

ข้อเสนอแนะ

1. จากข้อค้นพบในการวิจัย ผู้วิจัยพบว่าในการทำงานเกี่ยวกับเด็กและครอบครัวนั้น ยังไม่มีผู้นำชุมชนคนใดทำหน้าที่ได้ดีเท่าพระมหากษัตริย์ จึงเป็นการผูกติดกับสื่อบุคคลมากเกินไป ทำให้เมื่อพระมหากษัตริย์ไม่อยู่ในชุมชน ส่งผลให้การจัดกิจกรรมเกี่ยวกับเด็กและครอบครัวกึ่งไปด้วย หรือเปลี่ยนรูปแบบไปเป็นกิจกรรมอื่น ๆ

2. ชุมชนบ้านหนองหล่มถือเป็นหมู่บ้านที่ประสบความสำเร็จด้านการพัฒนาหลากหลายรูปแบบไม่ว่าจะเป็นการพัฒนาสุขภาพของเด็กและชุมชน การพัฒนาวิถีชีวิตตามแนวเศรษฐกิจพอเพียง หรือด้านการจัดการทรัพยากรป่าชุมชน ทำให้มีผู้สนใจเข้ามาดูงานเป็นจำนวนมาก น่าจะมีการสื่อสารให้เกิดความเข้าใจถึงผลดี-ผลเสียของการมาดูงาน และมีการจัดแบ่งเวลา หรือขั้นตอนการดูงานให้ดี เนื่องจากการดูงานแต่ละครั้งนั้นชาวบ้านต้องงดการทำงานของตัวเองเพื่อนำชมหมู่บ้าน ทำให้เสียเวลาในการทำมาหากิน ซึ่งอาจเกิดเป็นปัญหาตามมาทีหลังได้

3. จากข้อค้นพบในการวิจัย ผู้วิจัยพบว่า บ้านหนองหล่มมีเครือข่ายที่เข้ามาเกี่ยวข้องอยู่หลากหลายกลุ่ม ไม่ว่าจะเป็นเครือข่ายทางปัญญา เครือข่ายทางราชการ และเครือข่ายทางสื่อมวลชน ซึ่งทว่าเครือข่ายเหล่านี้มีการทำงานกันเพียงช่วงระยะหนึ่งแล้วก็ห่างหายไป ดังนั้นน่าจะมีการรักษาเครือข่ายดังกล่าวไว้ เพื่อให้สำหรับการพัฒนาในเรื่องอื่น ๆ ต่อไป

4. จากข้อค้นพบในการทำวิจัย ผู้วิจัยพบว่า มีข้อจำกัดบางประการจากคุณสมบัติของผู้นำคือ พระมหากษัตริย์ การที่พระมหากษัตริย์เป็นพระสงฆ์ทำให้เกิดข้อจำกัดเรื่องการเข้าถึงกลุ่มเป้าหมายที่เป็นเด็กผู้หญิง จึงทำให้กลุ่มเด็กที่เข้ามามีส่วนร่วมมากเป็นเด็กผู้ชาย ผู้วิจัยเห็นว่าน่าจะใช้กลยุทธ์เพื่อนดูแลเพื่อน คือ ให้กลุ่มเด็กผู้หญิงเข้าร่วมกิจกรรมต่าง ๆ ได้ แต่ให้กลุ่มเพื่อนที่เป็นเด็กผู้ชายเป็นคนกลางในการร่วมกิจกรรมนั่นเอง

ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

1. การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ที่มุ่งเน้นศึกษาพฤติกรรมการสื่อสารในการใช้และขยายผลสื่อพื้นบ้านเล็ก ๆ อย่างของเล่น-การละเล่นพื้นบ้าน และปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อความสำเร็จในการพัฒนาสุขภาวะเด็กและชุมชน แต่ไม่ได้ศึกษาถึงความสัมพันธ์ของปัจจัยต่าง ๆ ว่ามีผลกระทบอะไรต่อกันหรือไม่ ควรมีการวิจัยในลักษณะอื่น เช่น การวิเคราะห์เชิงปริมาณ เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ชัดเจน และครบถ้วนรอบด้าน ทำให้สามารถนำไปประยุกต์ให้เกิดประโยชน์มากยิ่งขึ้น

2. งานวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยถึงพฤติกรรมการสื่อสารในการใช้และการขยายผลสื่อของเล่น-การละเล่นพื้นบ้านในการพัฒนาสุขภาวะเด็กและชุมชน ซึ่งเป็นการเน้นในส่วนประเด็นทางการสื่อสารเพื่อการพัฒนาสุขภาวะ แต่หมู่บ้านหนองหล่มยังเป็นหมู่บ้านที่ประสบความสำเร็จด้านอื่น ๆ เช่น การจัดการทรัพยากรป่าชุมชน หรือพัฒนาวิถีชีวิตตามแนวเศรษฐกิจพอเพียง จึงน่าจะศึกษาถึงกระบวนการสื่อสารต่าง ๆ ที่ใช้ในการดำเนินการอันทำให้ประสบความสำเร็จในประเด็นดังกล่าว

3. จากการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยพบว่ามีสื่อมวลชนสนใจเข้าไปถ่ายทำเรื่องราวของบ้านหนองหล่มเป็นจำนวนมาก จึงน่าจะมีการศึกษาถึงผลกระทบต่าง ๆ ทั้งผลด้านดี และด้านที่เป็นอุปสรรคให้กับชุมชน และเปรียบเทียบผลกระทบที่ได้จากผลของสื่อมวลชนที่เข้าไปถ่ายทำ

4. จากการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยพบว่ามี การสร้างพื้นที่สาธารณะทางการสื่อสารสำหรับคนทุกกลุ่มในชุมชน จนสามารถนำไปสู่การมีส่วนร่วมอันเป็นหัวใจหลักของการพัฒนาชุมชน จึงน่าจะศึกษาต่อไปว่าชุมชนบ้านหนองหล่มมีกระบวนการสื่อสารในการสร้างพื้นที่ให้คนในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมได้อย่างไร

5. จากการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยพบว่า หมู่บ้านหนองหล่มเป็นหมู่บ้านที่เปิดรับข้อมูลข่าวสารจากภายนอกมาก จึงน่าจะศึกษาการเปิดรับข่าวสาร และการแสวงหาข้อมูล ในการพัฒนาชุมชนด้านต่าง ๆ

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

รายการอ้างอิง

ภาษาไทย

กวินดา วัชรสิงห์. กลยุทธ์การสื่อสารในการระดมทุนขององค์กรสาธารณประโยชน์ในการทำงานเพื่อสังคม. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต สาขาวิชาเศรษฐศาสตร์พัฒนาการ ภาควิชาการประชาสัมพันธ์ คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2544.

กาญจนา แก้วเทพ และคณะ. ได้ฟากฟ้าแห่งการศึกษา สื่อบุคคลและเครือข่ายการสื่อสาร. กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.), 2549.

กาญจนา แก้วเทพ และคณะ. ประชุมบทแห่งองค์ความรู้ เรื่องสื่อพื้นบ้านสื่อสารสุข. นนทบุรี : โครงการสื่อพื้นบ้านสื่อสารสุข, 2549.

กาญจนา แก้วเทพ. มองของเล่นให้เป็นสื่อ. นนทบุรี : โครงการรู้เท่าทันสื่อเพื่อสุขภาพ, ม.ป.ป.

กาญจนา แก้วเทพ. มองสื่อใหม่มองสังคมใหม่. กรุงเทพฯ : คณะนิเทศศาสตร์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2543.

กาญจนา แก้วเทพ และคณะ. ยึดหลักปักแน่นกับงานสื่อพื้นบ้านสื่อสารสุขภาพ. กรุงเทพฯ : โครงการสื่อพื้นบ้านสื่อสารสุข (สพส.), 2549.

กาญจนา แก้วเทพ. เริ่มคิดใหม่ สู้ทำใหม่กับสื่อพื้นบ้านเพื่องานสร้างเสริมสุขภาพ. นนทบุรี : โครงการสื่อพื้นบ้านสื่อสารสุข (สพส.), 2549.

กาญจนา แก้วเทพ และเกียรติยศ อิศรเดช. สื่อพื้นบ้านชวนรับงานสุขภาพ. กรุงเทพฯ : โครงการสื่อพื้นบ้านสื่อสารสุข (สพส.), 2549.

กาญจนา แก้วเทพ และคณะ. สื่อพื้นบ้านแข็งแกร่ง สุขภาวะชุมชนเข้มแข็ง. กรุงเทพฯ : โครงการสื่อพื้นบ้านสื่อสารสุข (สพส.), 2549.

กาญจนา แก้วเทพ และคณะ. สื่อพื้นบ้านเพื่อการพัฒนาภาพรวมจากงานวิจัย. กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.), 2548.

กาญจนา แก้วเทพ และคณะ. สื่อเพื่อชุมชน: การประมวลองค์ความรู้. กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.), 2543.

เกศินี จุฑาวิจิตร. การสื่อสารเพื่อการพัฒนาท้องถิ่น. นครปฐม : สถาบันราชภัฏนครปฐม, 2542.

ใจทิพย์ สอนดี. กลยุทธ์การสื่อสารในการบวชป่าชุมชน. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ สาขา นิเทศศาสตร์พัฒนาการ ภาควิชาการประชาสัมพันธ์ คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2543.

ชุกกลีน อุ่นวิจิตร และ ประวิทย์ เอกเจริญสุข. บทบาทของกลุ่มคนเฒ่าคนแก่บ้านป่าแดดในการพัฒนาสังคม. สำนักวิจัยและพัฒนา สถาบันราชภัฏเชียงใหม่ , 2545.

ถิรนนท์ อนวัชศิริวงศ์. การสื่อสารระหว่างบุคคล. กรุงเทพฯ : สารมวลชน, 2526.

บันเทิง ปณฺฑิตโต, พระมหา. การประยุกต์พุทธธรรมเพื่อการส่งเสริมพัฒนาการเด็กปฐมวัย. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ สาขาวิชาพระพุทธศาสนา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2549.

บันเทิง ปณฺฑิตโต, พระมหา. เมื่อของเล่นไม่ใช่เล่น ๆ. ปราจีนบุรี : จันทรพันธุ์, สื่อพื้นบ้านสื่อสารสุข, 118-143. กรุงเทพฯ : โครงการสื่อพื้นบ้านเพื่อการสร้างเสริมสุขภาพชุมชน, 2548.

บุญทอม นีถรรวม. คนเฒ่าคนแก่กับของเล่นพื้นบ้าน จุดบรรจบของคนสองวัย. วารสารวัฒนธรรมไทย 38,5 (มิถุนายน-กรกฎาคม) : 2544.

บวร งามศิริอุดม และคณะ. ของเล่นพื้นบ้านภาคกลางเพื่อการพัฒนาเด็ก. กรุงเทพฯ : สยามเจริญพาณิชย์ (กรุงเทพฯ), 2544.

ประมะ สตะเวทิน. หลักนิเทศศาสตร์. พิมพ์ครั้งที่ 6. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2536.

ปัทมาวดี บุญยสวัสดิ์. ผลของการใช้เกมการละเล่นพื้นบ้านของไทย ที่มีต่อการพัฒนาทางสังคมของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 2. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต ภาควิชาประถมศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2536.

ปาริชาติ สถาปิตานนท์ และคณะ. การสื่อสารแบบมีส่วนร่วมและการพัฒนาชุมชน: จากแนวคิดสู่ปฏิบัติการวิจัยในสังคมไทย. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.), 2549.

พจน์ โชคสวัสดิ์ไพศาล. กลยุทธ์การสื่อสารของกลุ่มสันติอโศก. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต สาขานิเทศศาสตร์พัฒนาการ ภาควิชาการประชาสัมพันธ์ คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2545.

พรทิพย์ ชนะคำ. กลยุทธ์การสื่อสารภูมิปัญญาท้องถิ่นของปราชญ์ชาวบ้านจังหวัดบุรีรัมย์. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต สาขานิเทศศาสตร์พัฒนาการ ภาควิชาการประชาสัมพันธ์ คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2547.

พรรณี สุวัตถิ. การเปรียบเทียบมโนทัศน์ทางทางจริยธรรมของนักเรียนชั้น ประถมศึกษาปีที่ 3 ที่เรียนด้วยกิจกรรมการละเล่นพื้นเมืองของเด็กภาคเหนือ กับกิจกรรมตามแผนการสอนของกระทรวงศึกษาธิการ. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต ภาควิชาประถมศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2527.

พวงทอง นิลยิ้ม. บทบาทของผู้ใหญ่ในครอบครัวการถ่ายทอดวัฒนธรรมผ่านการเล่นและของเล่นพื้นบ้านเพื่อพัฒนาบุคลิกภาพเด็กปฐมวัย ศึกษาเฉพาะกรณี บ้านเก่า อ.โคกสำโรง จ.ลพบุรี. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา รัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2538.

พนธ์นี้ เจริญสุข. ความคิดเห็นของครูอนุบาลเกี่ยวกับของเล่นที่จำเป็นต่อการเตรียมความพร้อมของเด็กปฐมวัย. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต ภาควิชาประถมศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2526.

ภรินทร ทองลิ้ม. กลยุทธ์การสื่อสารในโครงการพัฒนาจิตและคุณภาพชีวิตที่มีผลต่อการตัดสินใจ
เลิกยาเสพติดแบบฉบับพลัน. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ สาขาจิตวิทยาพัฒนาการ
ภาควิชาการประชาสัมพันธ์ คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย,
2543.

มณฑา พิพัฒน์เพ็ญ. การมีส่วนร่วมและกระบวนการถ่ายทอดความรู้เรื่องของประชาชนชาวบ้านใน
การสอนดนตรีพื้นบ้านของโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัด
สงขลา. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ สาขาวิชาการศึกษาภาคศึกษานอกโรงเรียน คณะ
ศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, 2540.

รัตติกาล เจนจัด. ของเล่นพื้นบ้านในฐานะสื่อเพื่อการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นและสร้าง
ความสัมพันธ์ระหว่างผู้สูงอายุกับเด็กและเยาวชน ตำบลป่าแดด อำเภอแม่สรวย จังหวัด
เชียงราย. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ สาขาวิชาการศึกษาพัฒนาการ ภาควิชาการ
ประชาสัมพันธ์ คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2548.

รุ่งนภา มุกดาอนันต์. กลยุทธ์การสื่อสารของกลุ่มประชาชนชาวบ้านเรื่องภูมิปัญญาท้องถิ่น.
วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ สาขาวิชาการศึกษาพัฒนาการ ภาควิชาการ
ประชาสัมพันธ์ คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2544.

รุ่งนภา สุขมล. ของเล่นความหมายที่มากกว่า. กระบวนการและเทคนิคการพลิกฟื้นศิลปะชุมชน.
กรุงเทพฯ : โครงการเสริมสร้างการเรียนรู้เพื่อชุมชนเป็นสุข (สรส), 2548.

วิรัช ลภีรัตนกุล. การประชาสัมพันธ์. พิมพ์ครั้งที่ 10. กรุงเทพฯ : โอเดียนสโตร์, 2546.

ไศจิวัดน์ บุญประดิษฐ์. กลยุทธ์การสื่อสารของชุมชนบ้านควัวในการสร้างความเข้มแข็งภายใน
ชุมชน ในกรณีพิพาทโครงการก่อสร้างถนนรวมและกระจายการจราจร. วิทยานิพนธ์
ปริญญาโทบริหารธุรกิจ สาขาวิชาการศึกษาพัฒนาการ ภาควิชาการประชาสัมพันธ์ คณะ
นิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2543.

ภาษาอังกฤษ

Barker, Larry L. Communication. New Jersey : Prentice-Hall, 1981.

Larzarfeld, Paul P.and Menzel,Herbert” Mass Media and Personal Influence. The Science of Human Communication. New York : The basic Book, 1968.

Rogers, Everett M. “communication Channels”. Handbook of communication. Chicago : McNelly College Publishing, 1978.

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ภาคผนวก

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ภาคผนวก ก

ตัวอย่างข่าวที่นำเสนอเรื่องราวบ้านหนองหล่ม

ข่าวที่ 1

พุทธวิถีสร้างสุขภาวะชุมชน

และแล้วเวลาเกือบขวบปีของการที่เทวดาอย่างผมต้องตกสวรรค์ลงมาเดินดิน คือ เรื่องของเรื่องมันเป็นอย่างนี้ครับ คุณหมอประเวศ วะสี ท่านได้เปรียบเทียบความสะดอกสบายในมหาวิทยาลัยนั้นเปรียบเหมือนสวรรค์ขณะส่วนที่เหลือของประเทศนั้นเหมือนนรก ท่านว่าการที่จะให้เทวดาจากสวรรค์ไปอยู่นรกจึงเป็นการยากส์ส ก่อนหน้านั้นผมเองเคยประสบความสำเร็จทางการศึกษาอย่างสูง เช่น เรียนบาลีไม่เคยตกและสอบไล่ลำดับถึงเปรียญเอก สอบสายสามัญระดับมัธยมได้ระดับต้น ๆ สอบในมหาลัยได้เกียรตินิยมอันดับหนึ่ง (แต่มานั่งคิดว่าที่ผมผ่านกระบวนการทางการศึกษาหลายปีติดๆ ระบบไม่สามารถทำให้ผมได้เข้าถึงภาวะสุข-ทุกข์ของชาวบ้านได้และไม่สร้างฉันทะให้คนที่เรียนจบแล้วอยากนำความรู้ไปช่วยให้ชาวบ้านผ่อนคลายความทุกข์และพบทางสู่สุขภาวะ) แต่อย่างที่ว่าละครับเทวดาผิดกฎเกิดไปทำเอ๊กซิเดนทในชีวิตคือมันเป็นจังหวะในชีวิตที่ผมได้ติดตามความเคลื่อนไหวของพระสงฆ์กลุ่มหนึ่งที่เริ่มก่อตั้งในนาม คพชช. (เครือข่ายพระนักพัฒนาชุมชนภาคเหนือ) เกิดศรัทธาถึงกับไปลาพระอินทร์ (เจ้าอาวาส) แล้วไปอยู่กับพระเทพ คือ ไปอยู่กับพระอาจารย์พงษ์เทพ ธีมมครุโก ซึ่งทำงานอยู่กับผู้ประสบทุกข์เพราะโรคร้ายในชีวิต (เอดส์) เพื่อน ๆ และคนใกล้ชิดพาคิดเดาไปต่าง ๆ นานา บ้างก็ว่า ภูนี้ก แล้ววิ้วีเชียย มหาต้องเป็นเอดส์แน่ ๆ บ๊ะพับผ่าสิ ใ้เราร้อนตัวแก้ข่าวอยู่เนือง ๆ ตามบอกใครได้เต็มปากอย่างหน้าขึ้นตาขึ้นและตอบคำเดียวเลยว่า...ไม่แน่ใจ.... ฮ่วย

เพียงแค่นี้ไม่ถึงปีผมได้เห็นสังขะกรรมของชีวิตชาวบ้านที่ประกอบไปด้วยทุกข์ภาวะอย่างยิ่ง ผมจะลองยกตัวอย่างให้ฟัง เช่น เคยนั่งฟังลุงคนหนึ่งบ่นอยากตาย แกบอกว่าชีวิตแกซ่งบัดซบเสียดจริง มีแต่ทุกข์ ติดหนี้สินรุงรัง ต้องเบิกเงินไปเลี้ยงครอบครัวก่อนแล้วทำงานผ่อนตามทีหลัง แต่ไหนแต่ไรไม่เคยเหลวไหล เหล้ายาไม่เคยลงท้อง ทุกวันนี้ต้องกินเหล้าข่มใจเพื่อลืมทุกข์ชั่วขณะ นี้แหละพระพุทธรูปองค์กล่าวว่ อิดนัง ทุกซัง โลก ความเป็นผู้มีหนี้ เป็นทุกข์ในโลก รายที่สอง ผมนั่งรถกับลุงคนหนึ่งที่บ้าน คุยไปคุยมาแก่น้ำตาไหลอาบแก้มมาตลอดทางระยะนับสิบบ ๆ กิโลเมตร แกบอกว่ารู้สึกเป็นห่วงกับลูกชายซึ่งกำลังเป็นวัยรุ่น มีเรื่องไม่ดีเข้าหูอยู่ทุกวี่ทุกวัน ย้ำม้งยาม่าก็ระบาค ผมนี้

หนักอกหนักใจ ผมจะทำอย่างไรดี โยมใจเย็น ๆ ก่อน ปัญหามันมีไว้ให้แก้ไม่ได้มีไว้ให้แบกนะ เราแก้ปัญหาก็จะเกิดปัญญา อาตมามีคาถาเป็นเกราะป้องกันตัวอยู่ 3 ตัว จำไว้ให้ดีนะ บ.ว.ร ถ้าบ้านไหนชุมชนไหนมี 3 ตัวนี้รับรองแจ่ม แก้ได้ทุกอย่างแหละ

ถึงแม้ว่าเราจะเผชิญอยู่กับทุกขภาวะในรูปแบบต่าง ๆ แต่ถ้าพิจารณาดูดี ๆ แล้วเราก็จะพบสุขภาวะในชุมชนเช่นเดียวกัน ผมจะมีความรู้สึกแตกต่างระหว่างรับรู้เรื่องทุกขภาวะเข้ามา มาก ๆ จะทำให้รู้สึกห่อเหี่ยว ไม่สดชื่นและไม่ค่อยมีแรงในการทำงานเลย แต่มันแตกต่างกันนะครับกับการที่เราฟังเรื่องสุขภาวะ มันรู้สึกกระชุ่มกระชวย อย่างบอกไม่ถูก เอาละครับผมจะขออนุญาต แลกเปลี่ยนประสบการณ์เกี่ยวกับสุขภาวะชุมชนดูนะครับ

บิณฑบาต : สุขภาวะในชุมชน

บิณฑบาตนั้นเป็นกิจวัตรประจำของกระผมซึ่งถ้าหากไม่มีกิจอย่างอื่น เช่น ไปเป็นนักการ ประชุมที่นั่นบ้างที่โน้นบ้าง หรือ เจ็บป่วยไม่สบาย ก็จะทำบิณฑบาตโดยกำหนดสายการบิน (บิณฑบาต) ในแต่ละวัน แต่ละสายจะมีญาติโยมใส่บาตรกันเป็นจำนวนมากต้องถ่ายอาหารใส่ถุง ยามประมาณ 2 ถึง 3 ทุ่มยาม และมีบอดิการ์ดติดตามเกือบสิบชีวิตซึ่งประกอบด้วยเด็ก ๆ 3-4 คน และเจ้าสุนัข (เจ้าหมาถูกทิ้ง) อีก 6 ตัว ตลอดระยะทางบิณฑบาตจะเห็นรอยยิ้มและเสียงทักทาย ของญาติโยมอยู่เนือง ๆ

วันนี้อากาศเย็นสบายดี ไม่ค่อยหนาว รู้สึกสดชื่นและต้องอมยิ้มตลอดเวลา เมื่อวันนี้เป็น วันพิเศษมีเด็กวัดรุ่นจิ๋วมารับอาสาตีฆ้องเป็นสัญญาณบิณฑบาตที่ทุกวันนี้เป็นหน้าที่ของพี่ ๆ เช่นพี่ แแนว พี่สันต์ พี่เบร็ด แต่วันนี้เป็นหน้าที่ของน้องเคริก อายุสี่ขวบกว่า ในมือถือฆ้องหัวฆ้อง มือขวา ถือไม้ฆ้องและตีเป็นจังหวะ มีอง มีอง มีอง ส่วนหน้าที่ถ่ายอาหารจากบาตรวันนี้ก็ตกเป็นหน้าที่ ของเด็กวัดรุ่นเล็ก มี ลิฟ กับ เก่ง ซึ่งทั้งสองคู่มือกำลังอยู่ชั้นป.2 เมื่อเดินบิณฑบาตถึงบ้านแรกก็ต้อง อมยิ้มน้อยยิ้มใหญ่อีกกับความน่ารักของน้องพิวไม่ได้ เพราะทุกครั้งที่ยืนบิณฑบาตสายนี้พี่วจะ พาคุณตาหรือคุณพ่อมาใส่บาตรทุกครั้งเลย (คุณตาและคุณพ่อปลุกฝังบิณฑบาตตั้งแต่เดิน เต่าเต่าอยู่เลย ทุกวันนี้วิ่งได้แล้ว แต่พุดยังไม่ค่อยชัดถึงกระนั้นก็คอยเป็นยามคอยส่งสัญญาณ ลั่นบ้าน เวลาพระมาถึงหน้าบ้านเพื่อบอกคุณตาตามสำเนียงเด็กน้อย “ โหลง ๆ ป๊ะ มา ป๊ะ มา ” แปลว่า คุณตาพระมาแล้วอะไรประมาณนั้น) ให้พรเสร็จแล้วพี่แกก็ยังคงตั้งใจวิ่งตามจะไป บิณฑบาตด้วยแต่ตามไม่ทันก็เลยหันไปเอารถจักรยานสามล้อคู่มือออกมาหวังจะตามให้ทันโดยมี เจ้าหมาติดตามอีก 2 ตัว และเสียงคุณตาตะโกนบอกหลานว่าเดี๋ยวเกิน ๆ (เดี๋ยวก่อน ๆ) และ ตามมาติด ๆ ส่วนน้องยุ้ยเด็กหญิงอนุบาลสอง วันนี้ก็ออกมาบิณฑบาตกับเขาด้วยและบอกว่าตุ๊ปี

ผู้ยู่ท้องสปีได้แล้ว และแล้วก็ท้องจนน้ำลายกระเซ็นเลย จากนั้นก็ได้รับคำชมจากผู้ใหญ่ว่าเก่งจริงนะตัวแค่นี้

หนูเอ้เด็กหญิงอนุบาลหนึ่งวันนี้ก็ปั่นจักรยานคู่ชีพออกร่วมเดินกับขบวนบิณฑบาตด้วยมีน้องพิวกก็ตามมาติด ๆ พอบิณฑบาตได้สักระยะอาหารบิณฑบาตเริ่มเต็มถุงย่ามเด็ก ๆ ก็ช่วยกันถ่ายเทและเด็ก ๆ รุ่งโตหน่อยก็ทยอยออกมารับช่วงต่อจากเด็กเล็ก จากนั้นขบวนก็เคลื่อนต่อ เมื่อเหลียวนับดูบอริตการ์ตตอนนี้ก็เกือบยี่สิบชีวิตเข้าแล้วเล่นเอาโยมใส่บาตรแซวพระว่าลูกน้องเยอะขนาดนี้จะเลี้ยงไหวเรอะ

ด้วยเหตุที่ต้องจำเอาเดินเพราะตะวันเริ่มโद่งขึ้นมาแล้วต้องรีบเดินหน่อยเด็ก ๆ ต้องไปโรงเรียนทำให้น้องพิวกซึ่งควงจักรยานสามล้อปั่นสุดกำลังเกิดพลิกคว่ำเล่นเอาเจ้าตัวน้อยล้มไปพร้อม ๆ กับเสียงร้องให้ตามมา เราต้องหยุดเหลียวดูและคุณตาก็รีบมาปิดฝุ่นดูนั่นดูนี่ พลิกรถให้เข้าที่แล้วปลอบน้องพิวกนิดหน่อยน้องพิวกก็หยุดร้องและขึ้นจักรยานคู่ชีพติดตามขบวนต่อเหมือนกับไม่มีอะไรเกิดขึ้น

บิณฑบาตสิ้นสุดที่บ้านของน้องเอ็มและน้องแอม สองพี่น้องเด็กดีประจำซอยที่ช่วยพ่อแม่ขายของและตั้งใจเรียนมาโดยตลอด เมื่อให้พรเป็นที่เสร็จสรรพก็ทักทายนิดหน่อยบางที่ก็คุยเกี่ยวกับกิจกรรมในโรงเรียนบ้าง หรือเรื่องเกี่ยวกับกิจกรรมของกลุ่มบ้าง เพราะเอ็มตอนนี้เป็นประจำนักเรียนโรงเรียนวัดหนองหล่มและเป็นประธานโครงการธนาคารขยะซึ่งเป็นกิจกรรมหนึ่งของกลุ่มธนาคารต้นกล้าที่กำลังได้รับการกล่าวขวัญในชุมชนในขณะนี้

วันนี้ฉันอาหารบิณฑบาตแล้วรู้สึกอิมกายอิมใจอย่างไรบอกไม่ถูกเพราะมานั่งนึกถึงความรู้สึกดี ๆ และนึกถึงกิจวัตรประจำวันของเราคือการบิณฑบาตนี้มันเป็นการสร้างสุขให้กับชุมชนอีกวิธีหนึ่งหรือเรียกให้เจ้งเสียหน่อยว่าบิณฑบาตเป็นการสร้าง **สุขภาวะตามแนวพุทธวิถีชุมชน** เพื่อชุมชนน่าอยู่และเป็นสุขโดยแท้

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

โดย พระมหาบัณฑิต ปญฺธิโต
ที่มา: วารสารสถาบันโพธิยาลัย

ข่าวที่ 2

รอยทางนี้...น่ารัก

ใครที่เคยคิดว่าเรื่องของปรัชญาทางศาสนา สูงส่งเกินกว่าชาวบ้านทั่วไปจะสัมผัสถึง อาจต้องเปลี่ยนมุมมองใหม่ เมื่อพระนักพัฒนาอย่าง พระมหาบันเทิง ปัตถิโต แห่งวัดหนองหล่ม จังหวัดลำพูน บอกเล่าเกร็ดชีวิตตามรอยทาง ที่ท่านได้พานพบอยู่ทุกเมื่อเชื่อวันขณะบิณฑบาต ท่านยังพยายามนำเสนอแนวคิด ในการนำพุทธศาสนา มาเป็นอุปายในการสร้างสุขภาวะชุมชน และนี่คืออย่างก้าวสำคัญ อันจะสะท้อนบทบาทของพระสงฆ์ ต่อวิถีชีวิตคนในท้องถิ่น

ทุกครั้งที่บิณฑบาตสายนี้ น้องพี่จะพาคุณตา หรือคุณพ่อ มาใส่บาตรทุกครั้ง "โหลงๆ ป๊ะมา ป๊ะมา" (แปลว่า คุณตาพระมาแล้วอะไรประมาณนั้น) ให้พรเสร็จแล้วพี่แกก็ยังติดใจจึงตามจะไปบิณฑบาตด้วย แต่ตามไม่ทันก็เลยหันไปเอารถจักรยานสามล้อคู่ชีพออกมาหวังจะตามให้ทัน โดยมีเจ้าหมาติดตามอีก 2 ตัว และเสียงคุณตาตะโกนบอกหลานว่าเดี๋ยวเกินๆ (เดี๋ยวก่อนๆ) และตามมาติดๆ ส่วนน้องผู้ยัยเด็กหญิงอนุบาลสอง วันนี้ออกมาใส่บาตรกับเขาด้วย และบอกว่าตุ๊ปียัยท่องสัปปี้ได้แล้ว แล้วก็ท่องจนน้ำลายกระเซ็นเลย จากนั้นก็ได้รับคำชมจากผู้ใหญ่ว่าเก่งจริงนะ ตัวแค่นี้ - เป็นเวลาเกือบขวบปีของการที่เทวดาอย่างผมต้องตกสวรรค์ลงมาเดินดินเรื่องของเรื่อง มันเป็นอย่างนี้ครับ คุณหมอประเวศ วะสี ท่านได้เปรียบความสะดวกรสบายในมหาวิทยาลัยนั่น เหมือนสวรรค์ ขณะส่วนที่เหลือของประเทศนั่นเหมือนนรก ท่านว่าการที่จะให้เทวดาจากสวรรค์ไปอยู่นรกจึงเป็นการยากส์.. สักก่อนหน้านั้น ผมเองเคยประสบความสำเร็จทางการศึกษาอย่างสูง เช่นเรียนบาลีไม่เคยตก และสอบไล่ลำดับถึงเปรียญเอก สอบสายสามัญระดับมัธยมได้ระดับต้นๆ สอบในมหาวิทยาลัยได้เกียรตินิยมอันดับหนึ่ง (แต่มานึกคิดว่าที่ผมผ่านกระบวนการทางการศึกษาหลายปีติดๆ ระบบไม่สามารถทำให้ผมได้เข้าถึงภาวะสุข-ทุกข์ของชาวบ้านได้และไม่สร้างฉันทะให้คนที่เรียนจบแล้วอยากนำความรู้ไปช่วยให้ชาวบ้านผ่อนคลายความทุกข์และพบทางสู่สุขภาวะ) แต่อย่างที่ว่าละครับ... เทวดาผิดกฎเกิดไปทำแอ็คซิเดนทึ่ในชีวิต คือ มันเป็นจังหวะที่ผมได้ติดตามความเคลื่อนไหวของพระสงฆ์กลุ่มหนึ่งที่เริ่มก่อตั้งในนาม 'คพชน.' (เครือข่ายพระนักพัฒนาชุมชนภาคเหนือ) เกิดศรัทธาถึงกับไปลาพระอินทร์ (เจ้าอาวาส) แล้วไปอยู่กับพระเทพ คือ ไปอยู่กับ พระอาจารย์พงษ์เทพ รัम्मครุโก ซึ่งทำงานอยู่กับผู้ประสบทุกข์เพราะโรคร้ายในชีวิต (เอ็ดส์) เพื่อนๆ และคนใกล้ชิดพากันคิดเอาไปต่างๆ นานา บ้างก็ว่ากูนี่แล้วเชียว มหาต้องเป็นเอ็ดส์แน่ๆป๊ะ... พับผ้าสิ ใ้เราร้อนตัวแก่ข้าวอยู่เนืองๆ บอกใครได้เต็มปากอย่างหน้าขึ้นตาขึ้น และตอบคำเดียวเลยว่า...ไม่แน่ใจ ช่วย!-1- เพียงแค่ไม่ถึงปีผมได้เห็นสังขรณ์ของชีวิต ชาวบ้านประกอบไป

ด้วยทุกขภาวะอย่างยิ่ง ผมจะลองยกตัวอย่างให้ฟัง ผมเคยนั่งฟังลุงคนหนึ่งบ่นอยากตาย แถบออกว่าชีวิตแกช่างบัดซบเสียจริง มีแต่ทุกข์ ดิดหนี่ลินรุงรัง ต้องเบิกเงินไปเลี้ยงครอบครัวก่อนแล้วทำงานผ่อนตามทีหลัง แต่ไหนแต่ไรไม่เคยเหลวไหล เหล้ายาไม่เคยลงท้อง ทุกวันนี้ต้องกินเหล้า ย่อมใจเพื่อลืมทุกข์ชั่วขณะ นี่แหละพระพุทธรองค์ กล่าวว่ ...อิฉง ทุกขัง โลก ความเป็นผู้มีหนี้ เป็นทุกข์ในโลก... รายที่สอง ผมนั่งรถกับลุงคนหนึ่งที่บ้าน คุยไปคุยมาแก่น้ำตาไหลอาบแก้มมาตลอดทางระยะนับสิบๆ กิโลเมตร แถบออกว่ารู้สึกเป็นห่วงลูกชายซึ่งกำลังเป็นวัยรุ่น มีเรื่องไม่ดีเข้าหู อยู่ทุกวี่ทุกวัน ยาม้งยาม่าก็ระบะด ผมนี่หนักอกหนักใจ ผมจะทำอย่างไรดี"โยมใจเย็นๆ ก่อนปัญหามันมีไว้ให้แก้ ไม่ได้มีไว้ให้แบกนะ เราแก้ปัญหาได้ก็จะเกิดปัญญา อาตมามีคาถาเป็นเกราะป้องกันตัวอยู่ 3 ตัว จำไว้ให้ตึนะ บ.ว.ร ถ้าบ้านไหน ชุมชนไหนมี 3 ตัวนี้รับรองแจ่ง แก้ได้ทุกอย่างแหละ"ถึงแม้ว่าเราจะเผชิญอยู่กับทุกขภาวะในรูปแบบต่างๆ แต่ถ้าพิจารณาดูดีๆ แล้วเราก็จะพบสุขภาวะในชุมชนเช่นเดียวกัน ผมจะมีความรู้สึกแตกต่างระหว่างรับรู้เรื่องทุกขภาวะมากๆ จะทำให้รู้สึกห่อเหี่ยว ไม่สดชื่น และไม่ค่อยมีแรงในการทำงานเลย แต่มันแตกต่างกันนะครั้งกับการที่เรารับรู้เรื่องสุขภาวะ มันรู้สึกกระชุ่มกระชวยอย่างบอกไม่ถูก เอาละ ผมจะขออนุญาตแลกเปลี่ยนประสบการณ์เกี่ยวกับสุขภาวะชุมชนล่ะครับ-2-บิณฑบาตนั้นเป็นกิจวัตรประจำของกระผม ซึ่งถ้าหากไม่มีกิจอย่างอื่น เช่น ไปเป็นนักรบประชุมที่นั่นบ้างที่โน่นบ้าง หรือเจ็บป่วยไม่สบาย ก็จะไม่บิณฑบาตโดยกำหนดสายการบิน (บิณฑบาต) ในแต่ละวันแต่ละสายจะมีญาติโยมใส่บาตรกันเป็นจำนวนมากต้องถ่ายอาหารใส่ถุงย่ามประมาณ 2-3 ถุงย่าม และมีบอดี้การ์ดติดตามเกือบสิบชีวิตซึ่งประกอบด้วยเด็กๆ 3-4 คน และเจ้าสุนัข (เจ้าหมาถูกทิ้ง) อีก 6 ตัว ตลอดระยะทางบิณฑบาตจะเห็นรอยยิ้มและเสียงทักทายของญาติโยมอยู่เนืองๆ วันนี้อากาศเย็นสบายดี ไม่ค่อยหนาว รู้สึกสดชื่น และต้องอดยืมตลอดเวลา เมื่อวันนี้เป็นวันพิเศษมีเด็กวัดรุ่นจิ๋วมารับอาสาตีฆ้อง เป็นสัญญาณบิณฑบาตที่ทุกวันเป็นหน้าที่ของพี่ๆ เช่น พี่แนว พี่สันต์ พี่เบิร์ด แต่วันนี้เป็นหน้าที่ของน้องเคิร์ก อายุสี่ขวบกว่า มือซ้ายหิ้วฆ้อง มือขวาถือไม้ฆ้องและตีเป็นจังหวะ ม้อง ม้อง ม้อง ส่วนหน้าที่ถ่ายอาหารจากบาตรวันนี้ก็ตกเป็นหน้าที่ของเด็กวัดรุ่นเล็ก มีลิปท์กับแก๊ง ทั้งสองคู่ซึ่งกำลังอยู่ชั้น ป.2 เมื่อเดินบิณฑบาตถึงบ้านแรกก็ต้องอดยืมน้อยยืมใหญ่อีกไม่ได้กับความน่ารักของน้องพิว เพราะทุกครั้งที่ยืนบิณฑบาตสายนี้ น้องพิวจะพาคุณตาหรือคุณพ่อมาใส่บาตรทุกครั้ง (คุณตาและคุณพ่อปลูกฝังการใส่บาตรตั้งแต่เดินเตาะแตะอยู่เลย ทุกวันนี้วิ่งได้แล้ว แต่พูดยังไม่ค่อยชัด ถึงกระนั้นก็คอยเป็นยามส่งสัญญาณกลับบ้าน เวลาพระมาถึงหน้าบ้านเพื่อบอกคุณตาตามสำเนียงเด็กน้อย"โหลงๆ ป๊ะ มา ป๊ะ มา" (แปลว่า คุณตาพระมาแล้วอะไรประมาณนั้น) ให้พรเสร็จแล้วพี่แกก็ยังติดใจจึงตามจะไปบิณฑบาตด้วย แต่ตามไม่ทันก็เลยหันไปเอารถจักรยานสามล้อคู่ชีพออกมาหวังจะตามให้ทัน โดยมีเจ้าหมาติดตามอีก 2 ตัว และเสียงคุณตาตะโกนบอกหลานว่าเดี๋ยวเกินๆ (เดี๋ยวก่อนๆ) และตามมาติดๆ ส่วนน้องยุ้ยเด็กหญิงอนุบาลสอง วันนี้ก็ออกมาใส่บาตรกับเขาด้วย

และบอกว่าตุ๊ปี้ ยู่ยท่องสปีได้แล้ว แล้วก็ท่องจนน้ำลายกระเซ็นเลย จากนั้นก็ได้รับคำชมจาก ผู้ใหญ่ว่าเก่งจริงนะตัวแค่นี้ยหนูเอ้เด็กหญิงอนุบาล 1 วันนี้ก็ปั่นจักรยานคู่สี่พออกวิ่งเดินกับ ขบวนการพิชิตด้วย มีน้องพิวตามมาติดๆ พอรับบาตรได้สักระยะ อาหารเริ่มเต็มถุกยาม เด็กๆ ก็ ช่วยกันถ่ายเท เด็กๆ รุ่นโตหน่อยทยอยออกมาวิ่งช่วงต่อจากเด็กเล็ก จากนั้นขบวนก็เคลื่อนต่อ เมื่อ เหลียวหน้าดูบอดี้การ์ดตอนนี้ก็เกือบ 20 ชีวิตเข้าแล้ว เล่นเอาโยมใส่บาตรแซวพระว่าลูกน้องเยอะ ขนาดนี้จะเลี้ยงไหวหรือ-3- ตะวันเริ่มโด่งขึ้นมาแล้วต้องรีบเดินหน่อย เด็กๆ ต้องไปโรงเรียน น้อง พิวซึ่งควงจักรยานสามล้อปั่นสุดกำลังเกิดพลิกคว่ำ เล่นเอาเจ้าตัวน้อยล้มไปพร้อมๆ กับเสียง ร้องให้ตามมา เราต้องหยุดเหลียวดูและคุณตาก็รีบมาปิดฝุ่นดูนั่นดูนี่ พลิกรถให้เข้าที่แล้วปลดบ น้องพิวนิดหน่อย น้องพิวก็หยุดร้องและขึ้นจักรยานคู่สี่พติดตามขบวนต่อเหมือนกับไม่มีอะไร เกิดขึ้นขบวนพิชิตสิ้นสุดที่บ้านของน้องเอ็ม และน้องแอม สองพี่น้องเด็กดีประจำซอยที่ช่วย พ่อแม่ชายของและตั้งใจเรียนมาโดยตลอด เมื่อให้พรเสร็จสรรพก็ทักทายนิดหน่อย บางทีก็คุย เกี่ยวกับกิจกรรมในโรงเรียนบ้าง หรือเรื่องเกี่ยวกับกิจกรรมของกลุ่มบ้าง เพราะเอ็มตอนนี้เป็น ประธานนักเรียนโรงเรียนวัดหนองหล่ม และเป็นประธานโครงการธนาคารขยะ ซึ่งเป็นกิจกรรมหนึ่ง ของ 'กลุ่มธนาคารต้นกล้า' ที่กำลังได้รับการกล่าวขวัญในชุมชนขณะนี้วันนี้ฉันอาหารพิชิตบาต แล้วรู้สึกอิมกายอิมใจอย่างไรบอกไม่ถูก เพราะมานั่งนึกถึงความรู้สึกดีๆ และนึกถึงกิจวัตร ประจำวันของพระเจ้า คือ การพิชิตบาตนี้มันเป็นการสร้างสุขให้กับชุมชนอีกวิธีหนึ่งหรือเรียกให้ เจ่งเสียหน่อยว่าพิชิตบาตเป็นการสร้าง สุขภาวะตามแนวพุทธวิธีชุมชน เพื่อชุมชนนำอยู่และเป็น สุขโดยแท้--จบ--

ที่มา: <http://www.bangkokbiznews.com>

เผยแพร่เมื่อ 12 พฤษภาคม 2547

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ข่าวที่ 3

Monk seeks to build pool, playground to reward youngsters for good behaviour

In a new project, children in Lamphun's Muang district will be rewarded for good deeds, such as willingly doing household chores, by being given access to their community's playground and pool.

"I want to encourage children to do good things," Nong Lom Temple's Phra Maha Bantherng Panathito said.

The monk's project is also part of his thesis on how to apply Buddhism to the development of pre-school children.

His thesis was named the most outstanding in the academic year of 2006 at the Mahachulalongkorn-rajavidyalaya monk university.

Phra Maha Bantherng was invited to present his thesis at a seminar in Bangkok last Saturday.

"To carry out the project, I urge people to help dig a pool and create the playground," the monk said.

"This way children can enjoy the facilities and learn to be good while parents recognise the importance of their children."

He said his project covered all ages of pre-school.

"We should inculcate Buddhism in children from a very early age," the monk said.

In the face of emerging new media, Phra Maha Bantherng believes that monks have to adjust to remain a relevant medium.

"We can't just sit still and preach the way monks did in the past," he said.

ที่มา: จากหนังสือพิมพ์ The Nation

เผยแพร่เมื่อวันที่ 1 กันยายน 2550

ประวัติผู้เขียนวิทยานิพนธ์

นางสาวรัตนวดี เศรษฐจิตร เกิดเมื่อวันที่ 28 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2525 ที่จังหวัดลำพูน สำเร็จการศึกษาระดับปริญญาตรี สาขาประวัติศาสตร์ เกียรตินิยมอันดับ 2 จากคณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ เมื่อปีการศึกษา 2547 และเข้าศึกษาต่อระดับปริญญาโท สาขาประวัติศาสตร์พัฒนการ ภาควิชาการประชาสัมพันธ์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เมื่อปีการศึกษา 2549

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย